

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08067

ALMANAKH

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ירושלימער אלמאנאך

ירושלימער

אַלמאַנַך

12

1981

יידישע שרײַבער-גרופּע אין ירושלים

פֿאַרלאַג "אייגנס"

JERUSHALAIMER ALMANACH
YIDDISH WRITERS GROUP
IN JERUSALEM

רעדאקטאָר : יוסף קערלער
מיטרעדאקטאָרן : דוד ספֿאַרד, אפרים שערלעצקי
רעדאקציע-סעקרעטאַר : מאיר חרץ

אַרויסגעגעבן ביי דער מיטהילף פון הסוכנות היהודית בא"י
און ירושלימער שטאַט-פאַרוואַלטונג (קולטור-דעפּאַרטאַמענט)

כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל 1981
בדפוס צור-אות, ירושלים

אינהאלט:

קיום

7	מנחם סטעמפל / א גוט מאַרגן, ליבער גאַט
9	הערש סמאָליאַר / דאָס ווערק פון שוואַרצן נעכטן אויף היינט און לדורות
16	פון שוואַרצן בוך / בראַילאָוו. קאַפיטאַן י. העכטמאַן
28	רבקה קוויאַטקאָווסקי־פּנחסיק / אַנהייב פון זײַן (לידער)
32	יהושע אורבאַס / מיין טאַטע (פּראָגמענט פון אַ ראַמאַן)
42	מאיר הרץ / קלאַרקײט (לידער)
46	לייב קורלאַנד / אַ קעמל ביים כינרת
50	זיאַמע טעלעסין / גײַע לידער
55	יוסף אַקרוטני / אַ מעשה מיט אַ הינטל
65	שלמה רויטמאַן / ליד פון מאה שערים
68	צבי אייזנמאַן / וועגן אַ מאַלער, אַ זייגערמאַכער און אַ זאַק
71	דוד ספּאַרד / טראַפּנס (לידער)
74	יוסף אורמאַן / צבי פּרייגערזאַן ז"ל
78	צבי פּרייגערזאַן (א. צפּוני) / אַ געשיכטע פונעם בוכהאַלטער שאַפּיראַ
83	יוסף קערלער / עפּיגראַמאַטיש
87	יאַסל לערנער / מעשהלעך מיט אַ גוטן מיין
90	מאיר זימל טקאַטש / אַ תּפילה במקום אַ הקדמה, בוזים־פּריינד (לידער)
93	יאַנקל גוטקאָוויטש / די דרויסקע אַמעריקע (פּאַרזעצונג)
100	עליע ווערבלון / שײַן און שאַטן (לידער)

פאַרקריצט אין זכרון

103	א. שעדלעצקי / וועגן צוויי וואַס זענען פון אונדז אַוועק אין איין יאַר
108	רחל בוימוואַל / מיין מאַמעס גאַרטל (פּאַעמע)
111	אסתר ראָזענטאַל־שנידערמאַן / איינגעליבטקייט (פון בוך "ביראַבידזשאַן")
120	מאַטל סאַקציער / מע לייענט די "פּראָוודאַ" אין באַראַק (פון די לאַגער־לידער)
124	סאַמי פּעדער / דער נס
132	משה שטיינגאַרט / קלאַנג און אַפּקלאַנג (לידער)
134	יעקוב גוטפּריינד / יידישער ווידערשטאַנד אין בעלגיע
137	נחמן ראַפּפ / אויפן אַכטן שטאַק (שפּיטאַל־לידער)
140	מאיר שאַליט / וועגן ש. אַנ־סקי (זכּרונות)

- 144 א פאר שורות וועגן אהרן מערכער ז"ל / פון שמשון ליוועראנט
 145 מ. חסיד / אליהו פייערדיקער וואָגן (לידער)

פון יידישן סאַמיזדאַט

- 147 א ביסל אינפארמאַציע
 148 אַן קאַמענטאַרן
 152 דער יידישער סאַמיזדאַט וועגן ראַמאַן פון א. ריבאַקאָוו "שווערער זאַמד"
 155 פון איבערזעצער
 156 אַרעסטירט ד"ר בראַיאָווסקי — רעדאַקטאָר פון "יידישן סאַמיזדאַט"

שרייבער און ווערק

- 157 חיים גראַדע / ירושלים (פראַגמענט)
 158 נחמן ראַפּ / צו די הייכן פון אַ נאַציאָנאַלן משורר
 160 באַגריסונג פאַר חיים גראַדע פון "ירושלימער אַלמאַנאַך"
 161 ישורון קשת / בנימין שלעווין
 170 משה זאַלצמאַן / וועגן (לידער)
 173 אַ. פּאָדאַליער / רעצענזיעס און פּאַלעמישע באַמערקונגען
 186 מאיר חרץ / אַפּרופּן
 196 וועגן רחל בוימוואַל (אַ בריוו פון וואַרשע)
 199 רחל בוימוואַל — 50 יאָר דיכטונג (באַגריסונג פון רעדאַקציע)
 200 יוסף ראַגעל / "ישראל-קינסטלער" פון גבריאַל ווייסמאַן
 202 חיים מאַלטינסקי / קורצע לידער
 204 מ. אייזענבוך / טשאַרלס אייזען

- 206 בריוו אין רעדאַקציע
 208 ענטפער פֿון רעדאַקציע
 209 וועלטראַט פֿאַר יידיש און יידישער קולטור (פרעסע-קאָמוניקאַט)
 211 צו הילף דעם ירושלימער אַלמאַנאַך

אין איצטיקן גומער קומען אויך אַרײַן : יידיש־ידיעות און
 ביאַביבליאָגראַפישע נאַטיצן.

כִּינִיָּה

מנחם טעמפל

א גוט מאַרגן, ליבער גאַט

א גוט מאַרגן, ליבער גאַט,
א דאַנק פֿאַר דער שיינער וועלט
וואָס האָסט באַשאַפֿן —
האָסט באַשאַפֿן מיליאָנען מענטשן
יעדער מענטש — אַן אַנדער פנים —
האָסט באַשאַפֿן מיליאָנען באַשעפֿענישן
יעדעס באַשעפֿעניש — אַן אַנדער פנים —
האָסט באַשאַפֿן מיליאָנען שאַטן-ביימער,
מיליאָנען פֿרוכטן-ביימער
יעדער בוים האָט אַן אַנדער פנים —
אַזוי ווי מיר ביידע וווינען אין ירושלים
וועל איך פֿאַר טאַג
גיין צו דיין פֿענצטער און זאַגן :
א גוט מאַרגן, ליבער גאַט,
א דאַנק פֿאַר דער שיינער וועלט
וואָס דו האָסט באַשאַפֿן.

מיינע אַרבעטס-כלים

שבת שבתין איז היינט ביי מיר אין שטוב
עס רוען מיט מיר מיינע אַרבעטס-כלים,
איך האָב אַ האַמער, אַ האַק, אַ הובל און אַ זעג,

איך בין נישט אליין אין לעבן.
 די זעג געשאַרפֿט און גלאַנציק די האַק —
 נעם איך אויף דאָרשטיקע אַקסלען די זעג.
 ווינקל, האַמער, האַק אין דער האַנט,
 פֿלאַמט אויף מיין בלוט און ס'ווערן לעבעדיק כלים
 שפּילן זיי אין דער אַרבעט ווי פֿידלען אין קלעזמערס האַנט —
 מיין אַרבעטס-כלי איז מיין כלי-זין,
 מיט איר בין איך שטאַרק און פֿריי
 מענטש פֿאַרברודערט זיך מיט מענטש
 ווען די אַרבעטס-כלי ליגט אין מיטן.
 וואָס וואַלט איך געווען אין דער וועלט
 אָן מיניע אַרבעטס-כלים?
 עלנט און פֿאַרלאָזן ווי אַ בלינדער
 ביי אַן אויסגעלאַשענעם קנויט —
 מיטאַג-צייט ליגן מיניע אַרבעטס-כלים מיט מיר
 פֿרייען זיך מיט מיין פֿרייד,
 די זון גלעט און וואַרעמט
 ס'איז אַזוי גוט צו זיין אַ מענטש.

י י ד י ש - י ד י ע ו ת

אַ יוגנט-גרופע פֿאַר יידיש אַרגאַניזירט זיך אין תל-אביב

ביים "אַרבעטער-רינג" אין תל-אביב האָט זיך אַרגאַניזירט אַ גרופע יוגנטלעכע, צווישן
 זיי סטודענטן און אַקאַדעמיקער, וואָס ביי זיי האָט זיך דעוועקט דער אינטערעס צו דער
 יידישער שפּראַך און קולטור. דער ציל פון דער גרופע איז דערלערנען און פֿאַרטיפּן זייער
 וויסן וועגן יידיש, יידישער פֿאַלקלאַר-געשיכטע, ליטעראַטור און קולטור-שאַפּונג. די גרופע
 האָט שוין אָפּגעהאַלטן עטלעכע וועכנטלעכע באַגעגענישן.

דאָס ווערק וועגן שוואַרצן נעכטן — אויף היינט און לדורות

(צום דערשיינען פֿון "שוואַרצן בוך") *

געוויינלעך איז עס אזוי: בעת אַ באַגעגעניש נאָך אַ לאַנגדויערנדיקער צעשיידונג קערט מען זיך אום צו די פאַרגאַנגענע יאָרן און טעג, צו די דעמאָליטיקע געשעענישן און איבערלעבונגען. בעת מעשה קומט אויף מיט אַ באַזונדער בולטיקייט די ווייט־קייט פון דער דורכגעמאַכטער לעבנס־שטרעקע, די ענדערונג אינעם לעבן.

34 יאָר זענען דורך זינט דער ערשטער באַגעגעניש פון דעם אויטאָר פון די דאָזיקע שורות מיט דעם ווערק, וואָס איז איצט דערשיינען אין ירושלים.*

דער נאָמען איז געבליבן דער זעלבער, ווי זיינע שעפער האָבן אים בשעתו געגעבן: "דאָס שוואַרצע בוך"; די שפראַך — די זעלבע, די רוסישע; דער נוסח פון אַ סך זייטן — אַזאָ, ווי ער איז נאָטירלעך געווען (און געמוזט זיין) אין דעם געבוירן־לאַנד פון דעם ווערק — אין סאָוועטן־פאַרבאַנד. ביי דעם אַלעמען, אַפֿ־פּילנדיק דעם גאַנצן גרויל וואָס קומט אויף פון יעדער שורה וועגן דעם גורל פון די יידן בעת דער היטלערישער אַקופאַציע פון די סאָוועטישע געביטן — רעדט צו אונדז דאָס ווערק מיט דער פּולסטער איבערצייגונגס־קראַפט וועגן גאַר אַקטועלע, היינטיגע דערשיינונגען, וואָס האָבן אַ וועזנטלעכע באַדייטונג פאַר אונדזער פּאַלק. ממילא טראַכט זיך בעתן באַגעגענען צום צווייטן מאָל, נאָך אַ יאַרנלאַנגער צעשיידונג מיט דעם "שוואַרצן בוך" נישט בלויז וועגן יענע פאַרגאַנגענע שוואַרצע יאָרן, נאָר אויך וועגן זיין באַדייטונגספּולן אויסקלאַנג אין דער איצטיקער צייט.

געשען איז אזוי, אַז בעתן אויפקום פון דעם "שוואַרצן בוך" איז איבער אים געהאַנגען די געפאַר פון פאַרשניטן ווערן. אין דער היים ביי דעם שעפער און רעדאַקטאָר פון דעם ווערק, ביי איליאַ ערענבורגן, האָבן איך יענעם אָנהייב־ווינטערדיקן טאָג פון יאָר 1944 זיך דערוויסט, אַז דער כתב־יד איז געבליבן ליגן אין דעם יידישן אַנטיפּאַשיסטישן קאַמיטעט, אַז באַזונדערע זיינע טיילן ווערן פּאַנאָדערגעשיקט איבער דער גאַנצער וועלט, צעשטערנדיק אזוי אַרום די גרונט־אידעע פון די שעפער און רעדאַקטאָרן פון דעם ווערק אַלס גאַנצן. און די דאָזיקע אידעע איז געווען: "דאָס שוואַרצע בוך" אַלס גאַנצער דאַרף קודם־כל דערשיינען אין סאָוועטן־פאַרבאַנד גופּא, אין דער רוסישער שפראַך, כדי עס זאָל דערגיין צו

* "טשאַרנאַיאַ קניאַ" סאַסטאַווליענאַ פּאַד רעדאַקציעי וואַסיליאַ גראַסמאַנאַ, איליאַ ערענבורגאַ, "תרבות", ירושלים 1980—תשמ"א.

מיליאנען סאָוועטישע בירגער, פון וועלכע עס איז פאַרבאָרגן געוואָרן דער אמת וועגן דעם באַזונדערן גורל פון די יידן, וועגן דער טאַטאַלער פאַרניכטונג פון דער יידישער באַפעלקערונג אין די אַקופירטע דורך די דייטשן געביטן.

און נאָך איין שטרעבונג איז געווען — איר האָט ערנבורג אַ באַזונדער באַדייטונג צוגעגעבן — און דאָס איז צו זען פון די זייטן, וועלכע ער אַליין האָט רעדאַגירט: באַקעמפן דעם אַנטיסעמיטיזם, וועלכער האָט שוין אין די מלחמה-יאָרן באַקומען דעם כאַראַקטער פון אַן עפידעמיע, דורך אַרויסהייבן יענע מענטשן, וועלכע האָבן איינגעשטעלט זייער לעבן און האָבן געראַטעוועט יידן. דער גוטער ביישפּיל האָט געזאָלט קעגנוויקן דעם גיפט פון שינאה, וועגן וועלכן עס האָבן דערציילט הונדערטער בריוו פון פראַנט און פון הינטערלאַנד, אַדרעסירטע צו איליאַ ערנבורג.

און נאָך איין ציל האָט דאָס ווערק געהאַט: באַווייזן יידישן העלדנמוט, יידישע ווירדע אין אַנבליק פון די שוידערלעכסטע פּייניקונגען.

די דאָזיקע צילן, האָט ערנבורג געהאַלטן, קענען נישט דערגרייכט ווערן דורך פּונאַנדערשיקן אין דער וועלט באַזונדערע פראַגמענטן פונעם ווערק. ער האָט דערפאַר, אַלס פראַטעסט, איבערגעריסן זיינע פאַרבינדונגען מיטן יידישן אַנטיפּאַשיסטישן קאַמיטעט, הגם נישט דער קאַמיטעט איז געווען דער שולדיקער אין דעם, וואָס עס זענען צעשטערט געוואָרן די גרונטשטרעבונגען פון די רע-דאָקטאָרן.

וועגן דעם האָב איר דעם זעלבן טאָג זיך דערוויסט פון גענעראַל-סקרעטאַר פון אַנטיפּאַשיסטישן קאַמיטעט, שכנא עפשטיין, וועלכער האָט אַריינגערופן איציק פעפּער, כדי ענטפּערן אויף די געהערטע פון ערנבורג טענות. און דער ענטפּער איז געווען: פון דער גאַנצער וועלט קומען אַן ביטעס פון לאַנדסמאַנשאַפטן, פון אַרגאַניזאַציעס, זיי איבערצוגעבן וועגן דעם געשענעם מיט די יידן פון שטעט און שטעטלעך. צי קען מען לאָזן ליגן דעם מאַטעריאַל ביז עס וועט דערשיינען אין אַ בוך? און וואָס שייך דעם דערשיינען פון דעם "שוואַרצן בוך" אין רוסיש, איז דער דעה-זאַגער נישט דער יידישער אַנטיפּאַשיסטישער קאַמיטעט. וועגן דעם, וואָס איז ווייטער געשען מיטן "שוואַרצן בוך" שרייבט אין דער פאַררעדע דער היסטאָריקער פון יידישן קאַמף און אומקום ד"ר יוסף קערמיש.

דאָס איצטיקע דערשיינען פונעם ווערק גראַד אין ירושלים, און דאָס איז רוסישן אַריגינאַל, איינהייטנדיק דורך די וויסנשאַפטלער, וועלכע האָבן דעם מאַנסקריפט צוגעגרייט צום דרוק — חיה ליפשיץ פון יד-ו-ושם און מאַרק קיפּניס פון ישראלדיקן אינסטיטוט צו פאַרשן די היינטיקע געזעלשאַפט — די פּולסטע געטריינשאַפט צום אַריגינאַל, באַזאָרגנדיק מיט נייטיקע דערקלערונגען, איז אַן אַקט פון היסטאָרישער גערעכטיקייט הן לגבי די אויסגעמאַרדעטע און הן לגבי די לעבנבעבליבענע סאָוועטישע יידן. ווידער און נאָך אַ מאָל איז דערמיט דערוויזן געוואָרן די ראַל פון ישראל אַלס קאַנצענטריר-צענטער פון אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות צו אַלע טיילן פון יידישן פּאָלק.

נאך אזוי פיל יארן, זינט "דאס שווארצע בוך" איז געשאפן געווארן, ליינענע זיך זיינע העכער 500 גרויסע זייטן אזוי, ווי עס וואלט זיך פריש פאר אונדזער אויגן אנטפלעקט דער אנהייב פון דער פולשטענדיקער אויסראטונג פון אונדזער פאלק אין מזרח-איראפע. אזא איז געווען דער פארטראכט פון די ברוינע קאניבאלן: מיט די יידן פון די אקופירטע סאוועטישע טעריטאריעס אנהייבן די טאטאלע אויסראטונג פון אונדזער פאלק. שוין אין די ערשטע חדשים פון דער אקופאציע זענען אומגעבראכט געווארן די יידן פון כמעט אלע שטעט און שטעטלעך פון אוקראינע, וויסרוסלאנד, סמאלענסקער געגנט, מאלדאווע, צפון-קאווקאז, קרים א. א. אומעטום — מיט די זעלבע מעטאדן פון אפנארעריי, פון צוואגן צו לאזן לעבן, זענען יידן אפגעפירט געווארן צו די פארויס-צוגעגרייטע טראנשייען, וועלכע זענען געווארן זייערע קברים, די באשרייבונגען פון די מאסן-עקזעקוציעס, די גבית-עדות פון די איינצלע אנטרונענע, די דערקלערונגען פון די באענטע שכנים, גיבן איבער מיט דער שפראך פון אומבאשרייטבארן אמת דאס געשעענע. דער גורל פון איינצלע יידישע מענטשן שפיגלט אפ די אלגע-מיינע לאגע, ווען די קרבנות פון דער ווילדסטער טויט-ארגיע גלויבן קוים ביז דער לעצטער מינוט, אז אזוינס קען גאר געמאלט זיין...

"דאס שווארצע בוך" איז דער קאלעקטיווער באשולדיקונגס-אקט קעגן יענע אלע, וועלכע פרווען היינט אפלייקענען אדער פארשווייגן די גרויס פון אונדזער פאלקסאומגליק, דעם מוראדיקן פארנעם פון די דייטשישע פארברעכנס. בעת פראצעסן קעגן די דייטשישע רוצחים האט זיך אלע מאל, ווי אן איי-געחורטער רעפרען, געהערט די פארטיידיקונגס-פראזע פון די באשולדיקטע: "בעפעל איזט בעפעל". געהייסן האט עס, אז זיי האבן געמוזט אויספירן דעם באפעל צו מארדן. "דאס שווארצע בוך" דעמאנסטרירט דעם דאזיקן ליגן. די מענטשן, וואס האבן געזען די פארברעכער בעת זייערע מארד-ארגיעס, דערציילן וועגן דער אינדיוידועלער "דערפינדערישקייט" פון יעדן איינעם פון זיי. אט גייט א יונגער דייטשישער זעלנער איבער דער גאס אין מאזיר און זינגט א צופרידענער. אויפן קינזשאל טראגט ער א דורכגעשטאכן יידיש קינד... אין דניעפראפעטראוסק האבן די מערדער אנגעגאסן זופ אין א קאריטע פאר חזירים און באפוילן יידן זיך שטעלן אויף די קני און אויסלעקן... אין זעלאנאפאל האבן זיי אויסגע-שפרייט א טלית און געפרוועט צווינגען יידל קאלמאנאוויטשן ער זאל אויף אים קניען פאר זיי... דער 15-יאריקער בערדיטשעווער יינגל מילמעסטער האט צוגעזען ווי די דייטשן האבן צעהאקט די קעפ פון קינדער און אפגעשניטן די בריסט ביי פרויען... אין קראסנע, סמאלענסקער געגנט, האבן זיי באפוילן צו צעשניידן דעם קערפער פון אייגיאריקן אליק און ווארפן זיין פלייש פאר די הינט... אין יעסענטוקי (צפון-קאווקאז) האבן זיי אנגעשמירט די ליפן פון יידישע קינדער מיט סם... דאס זעלבע האבן זיי געטאן מיט די קינדער אין קרימער

ידישן ראיאן פרינדארף... דער עס-עס-מאן געבאווער האט אין לעמבערגער געטא געשטיקט זינע קרבנות אין א פעסל, אדער האט זיי אריינגעלייגט צווישן צוויי ברעטער און זיי געטויט. זינער א געהילף האט געהאנגען פאר די פיס, א צוויי-טער פלעגט שיסן אין נאקן... דער אויפזעער איבערן מינסקער געטא, ריבע, האט אפגעקליבן 12 יונגע פרויען, זיי באפוילן זיך אויסטאן נאקעט און אויפן ידישן בעת-עולם זיי דערשאסן. ביי דער לעצטער האט ער אפגענומען איר ביוסטעהאלטער "אלס אנדענק פון דער שיינער ידישקע"...

ווער איז בכוח אויסצורעכענען די אלע ווילדסטע אויסדרוקן פון סאדיזם, פון בלוטגריקייט, וועגן וועלכע עס דערציילן די זיטלעך פון "שווארצן בוך"! צי איז מעגלעך — פרעגט זיך — אז א פאלק, וואס האט פון זיך ארויסגעגעבן אזעלכע אויסווארפן, און דאס אין מאסן-פארנעם, זאל זיך שוין האבן געענדערט, ווי דאס ווילן האבן מענטשן, אויך צווישן אונדז — מיט א קורצן זכרון און פראקטיש-געשעפטלעכע אויסרעכענונגען! "דאס שווארצע בוך" פארלאנגט דערויף אן ענטפער.

*

זיטל נאך זיטל לייענען מיר די געשיכטע פון סאוועטישע ידישע מענטשן, וועלכע זענען געבליבן ביים דייטש, אנשטאט באצייטנס זיך צו עוואקוירן. אוודאי איז עס אזוי, ווי מענטשן דערציילן: מ'האט נישט געוואלט איבערלאזן אן אלטע מאמע, א קראנקן טאטן, שווער געווען מיט פיצלעך קינדער. אבער פאר וואס זענען געבליבן 100 טויזנט יידן אין קיעוו, און 75 טויזנט אין מינסק, אנדערהאלבן מיליאן יידן אין סאוועטישע שטעט און שטעטלעך, ווען ס'איז נאך געווען צייט אנטרונען צו ווערן?!

"דאס שווארצע בוך" פארלאנגט אן ענטפער — הינט, קנאפע 40 יאר נאך דעם דייטשישן אנגריף אויפן סאוועטן-פארבאנד. און דער ענטפער, דער אלגע-מיינער, איז אזא, ווי איך האב אים אין געטא געהערט פון א סך יידן: מ'האט נישט געווארנט, מ'האט נישט גערופן, מ'האט נישט ארגאניזירט די עוואקואציע פון דער באפעלקערונג.

עס האט איינער געלאזט אפדרוקן א ידיעה, אז ס'איז כלומרשט געווען אן אנווייזונג פון קאלינינען, אז מ'זאל העלפן ראטעווען, עוואקוירן די צום מערסטן באדראטע — די יידן. ווען בעת א גרויסער פארזאמלונג אין ניו-יארק האט מען ביי מיר געהאט געפרעגט צי איז ווירקלעך אזוי געווען, האב איך קאטעגאריש געענטפערט, אז עפעס אזוינס איז בכלל נישט געווען און האט בעת יענער דעזארגאניזאציע, ווען די סאוועטישע הויפט-אנפירונג האט לחלוטין פארלוירן דעם קאפ, נישט געקענט זיין. בפרט ווען מיט געציילטע טעג נאך פארן היטלערישן אנגריף איז מען געווען אין אלץ נאכגיביק לגבי די נאציס (שוין בעת דער מלחמה זענען אויף דייטשישע אייזנבאן-וועגן נאך געווען טראנספארטן מיט סאוועטישן ברויט און מעטאל פאר דער ווערמאכט...).

די שטרעבונג אויסצובאהאלטן דאס געשעענע מיט די יידן איז קעגטיק געווען שוין פון אנהייב פון דער מלחמה. אין א נאטע, וואס דער דעמלטיקער פאלקס-קאמיסאר פאר אויסערן-ענינים פון פ.ס.ס.ר., וו. מ. מאלאטאוו האט ארויסגעשיקט צו אלע אמבאסאדארן און געזאנדטע פון די לענדער, מיט וועלכע דער סאוועטן-פארבאנד האט געהאט דיפלאמאטישע באציאונגען, אין וועלכער עס ווערן גענוי אויסגערעכנט די בארבראישע מעשים פון די דייטשישע פאשיסטן, אפילו אין איינצלע דערפער, ווערט אבער וועגן יידן דערמאנט אויף אזא אופן:

"די דייטשישע פארקאפערס שטעלן זיך פאר גארנישט ניט אפ, כדי אין די אקופירטע דורך זיי ראיאנען פון די סאוועטישע רעפובליקן באליידיקן אויף אלע אופנים די נאציאנאלע געפילן פון די רוסן, אוקראינער, ווייס-רוסן, לעטן, ליטווינער, עסטאנער, מאלדאווער, ווי אויך יענע באזונדערע פערזאנען (מיין קורסיוו — ה.ס.) פון אנדערע נאציאנאליטעטן אין פ.ס.ס.ר., לגבי וועלכע, באגעגענענדיק זיי אויף זייער בלוטיקן וועג, ווענדן זיי אן אזא מין איזידעקעווען זיך און אזעלכע גוואלדטאטן — לגבי יידן, גרוזינער, ארמענער, אוזבעקן, אזערביידזשאנער, טאדזשיקן און אנדערע פארשטייער פון פעלקער ... " (זייט 40).

די דאזיקע נאטע איז ארויסגעשיקט געווארן דעם 16טן יאנואר 1942 יאר, ד.ה. שוין נאך דער שחיטה אין באבי יאר, שוין נאך דעם, ווי עס זענען אומגעבראכט געווארן די יידן פון צענדליקער שטעט און שטעטלעך פון אוקראינע און ווייס-רוסלאנד*. און דאס אלץ איז דעמאלט פארשוויגן געווארן, אדער איז מינימיזירט געווארן ווי די אויסראטונג וואלט געהאט א שייכות בלויז צו יידן אלס "באזונדערע פערזאנען" ...

אין א צווייטער נאטע פון וו. מ. מאלאטאוו, וואס איז ארויסגעשיקט געווארן דעם 27טן אפריל 1942, ווערט בוכשטעבלעך געשריבן:

"הונדערטער טויזנטער אוקראינער, רוסן, יידן, מאלדאווער און פרידלעכע בירגער פון אנדערע נאציאנאליטעטן זענען אומגעבראכט געווארן אין די שטעט פון אוקראינע דורך די דייטשישע הענקער" (דארטן, זייט 26). אויף אזא אופן איז צילמעסיק פארלייקנט געווארן די ספעציעלע אויסראטונגס-פאליטיק פון די דייטשן לגבי יידן שוין אין דער אנהייב-צייט פון דער אקופאציע. "דאס שווארצע בוך", יעדע זיין שורה, אריינגערעכנט די דערקלערונגען פון די געפאנגענע דייטשע מיליטעראלייט, איז א באווייז פון דער פעלשונג, וואס די

* לויטן אויפטראג פון דער אנפירונג פון דער ווידערשטאנד-באוועגונג אין מינסק, האב איך אין אנהייב דעצעמבער 1941 יאר אנגעשריבן פאר מאסקווע — א גענויעם באריכט וועגן דער אויסראטונג פון די יידן. אין די נאטעס פון מאלאטאוו איז וועגן דעם קיין זכר נישטא.

אפיציעלע סאָוועטישע מאַכטאַרגאַנען האָבן געמאַכט לגבי דער דײַטשישער אויס-
מאַרדונג פון אַנדערהאַלבן מיליאָן יידן אויף די אַקופירטע סאָוועטישע טעריטאָריעס.

*

דאָס שוואַרצע בוך" איז אַ פּולשטענדיקע פּאַרלייקענונג פון דער בייזוויליקער
אויסטראַכטעניש, אַז יידן זענען געגאַנגען ווי "שאַף צו דער שחיטה". די היסטאָ-
ריקער פון יידישן ווידערשטאַנד קעגן די דײַטשישע מערדער וועלן אויפן סמך
פון די דאָקומענטן, וואָס ווערן געבראַכט אין "שוואַרצן בוך" פעסטשטעלן, אַז די
ערשטע יידישע באַוואַפנטע קאַמפּסגרוּפּן און ווידערשטאַנד-אַרגאַניזאַציעס אין
אײראָפּע זענען אַנטשטאַנען אין די געטאָס אויף דער אַקופירטער סאָוועטישער
טעריטאָריע. קאַלענדאַריש די ערשטע, ווייל שוין אין חודש אויגוסט 1941 איז
אַנטשטאַנען די קאַמפּס-אַרגאַניזאַציע אין מינסקער געטאָ, וועלכע האָט באַוווּזן
אַרויסצופירן אין פּאַרטיזאַנער-וואַלד בײַ צען טויזנט יידן — מענער און פרויען,
זקנים און קינדער.

די אויפטוען פון בראַדער יידישע פּאַרטיזאַנער שוין אין אָנהייב פון דער
אַקופאַציע וואַרטן נאָך אויף זייער היסטאָריקער. פון שטעטעלע פּלעשטשעניצע
זענען 200 יידן אַוועק צו די פּאַרטיזאַנער. אײזיק לעוו פון אַראַגי האָט פּאַר-
ניכטעט 14 באַן-טראַנספּאָרטן מיט היטלעריסטן און געווער. נאָכן ליקווידירן
דאָס געטאָ אין גלובאַקע, האָבן די דײַטשן געמאַלדן, אַז דאָס האָבן זיי פּאַרניכטעט
3000 פּאַרטיזאַנער. גלובאַקע האָט אַרויסגעגעבן אַ סך יידישע העלדן, וועלכע
האָבן זיך נוקם געווען אין די מערדער. "דאָס שוואַרצע בוך" דערציילט וועגן
אַרגאַניזירטן יידישן קאַמף אויך אין די באַדינגונגען פון די טויטלאַגערן. בראש
פון דעם באַוואַפנטן קאַמף אין יאַנאַווער לאַגער איז געשטאַנען דער באַוואַסטער
אין פּוילן פּאַר דער מלחמה יידישער פּאַעט שודריך און צוואַמען מיט אים —
דער פּאַעט סאַניע פּרידמאַן. ווען אויפן וועג פון מינסקער געטאָ אין וואַלד איז די
דאָקטאָרין אַנבע טורעצקי אַרײַנגעפאַלן אין די הענט פון דער געסטאַפּאָ, האָבן
קײן שום סאַדיסטישע פּײַניקונגען נישט באַוווּזן איר צו צווינגען זי זאָל אַרויס-
געבן די וועלכע האָבן איר געשיקט אין וואַלד. אויף דער פּראַגע פון די געסטאַפּאָ-
לײט: "ווער נאָך איז מיט דיר געגאַנגען אין וואַלד?", האָט די שווער-פּאַרווונדעטע
יידישע פּרוי געענטפּערט: "מיט מיר איז געגאַנגען מיין גאַנץ פּאַלק".
אַזאַ איז דער אמת, וואָס וואַרפט אַפּ דעם ליגן וועגן גיין ווי "די שאַף צו
דער שחיטה". יידישע ווירדע, יידישער קאַמפּסמוט רעדט אַרויס פון די זײַטן פון
דעם גרויסן ווערק וועגן שוואַרצן נעכטן פון אונדער פּאַלק.

*

צום שאַפן דאָס ווערק וועגן דאָס געשעענע מיט די יידן פון די אַקופירטע דורך די
נאַציס סאָוועטישע געביטן האָבן מיטגעהאַלפן אַזעלכע באַוואַסטע סאָוועטישע

שרייבער, ווי מאַראַגריטאַ אליגער, פאַוועל אַנטאַקאַלסקי, ווסעוואַלאַד איוואַנאָוו, וויעראַ אינבער, וועניאַמין קאַווערין, וולאַדימיר לידין, לעוו אַזיעראָוו, לידיאַ סיפּוליאַ, וויקטאָר שקלאָווסקי און אַנדערע. לאַמיר זייערע אַלעמענס נעמען פאַרגעדענקען אַלס די אויסדריקער פון די בעסטע, הומאַנע טראַדיצייעס פון דער גרויסער רוסישער ליטעראַטור. מיט פיל פון זיי, מיט די אַפּשטאַמיקע פון יידן, האָט געקערעווט דאָס דערוועקטע געפיל פון אַנגעהעריקייט צום אַזוי געליטענעם יידישן פּאָלק.

זאַל באַזונדערס אַפּגעמערקט ווערן דער בייטראַג פון די באַוווסטע יידישע שרייבער — לייב קוויטאַק, אברהם סוצקעווער, הערש אַשעראָוויטש, מאיר יעלין, לייב גאַלדבערג, בער מאַרק, וועלכע האָבן מיט זייערע באַשרייבונגען אַרויס-געבראַכט דעם אמת וועגן דער יידישער מאַרטיראַלאַגיע און יידישן קאַמף.

*

די פיזישע פאַרניכטונג פון די יידן אויף דער טעריטאָריע פון סאַוועטן-פאַרבאַנד — שרייבט אין זײַן אַרײַנפיר צום "שוואַרצן בוך" דער דירעקטאָר פון יד ושם, ד"ר יצחק אַרד, — איז געווען אַ טייל פון דער אַזוי גערופענער "ענדלעזונג פון דער יידן-פּראַגע". נישט געקוקט אויף די טיכן בלוט פון 6 מיליאָן אויסגע-קוילעטע יידן איז דאָך נישט געקומען צו דער "ענדלעזונג", הגם פיל פון די זייטן פון "שוואַרצן בוך" דערמאָנען אין סיטואַציעס און געשעענישן פון היינטיקן טאָג, וואָס האָבן אַ סך ענלעכקייט צו די שוואַרצע יאָרן פון אונדזער פּאַלקסבראַך. עס שרייבט אין זײַן אַרײַנפיר-וואַרט דער באַוווסטער שרייבער וואַסילי גראַסמאַן:

"די אָנהענגער פון דער ראַסן-טעאָריע האָבן מאַביליזירט אַלע מיטלען: ליגנס, זינלאַזע ווילדע אויסטראַכטענישן, לאַנג אויסגעלעבטע מיטלאַלטער-לעכע פאַראַרטילן, פּראַוואַקאַטאָרישע באַווייזן פון כלומרשטער וויסנ-שאַפט — מיט איין וואַרט, דעם גאַנצן אַרסענאַל, מיט וועלכן עס באַנוצן זיך שטענדיק רעאַקציאָנערן, פינצטערלינגען און פּאַליטישע באַנדיטן, וועלכע ווילן פאַרשטעלן פונעם פּאַלק די אמתע צילן און ווירקלעכע סיבות פון דער פאַרטראַכטער דורך זיי מערדערישער שפּיל".

די דאָזיקע ווערטער קלינגען ווי אַ היינצייטיקע כאַראַקטעריסטיק פון דער ווילדער אַנטיסעמיטישער העצע אין סאַוועטן-פאַרבאַנד, פון דער מאַסנווייז פאַר-שפּרייטער "ליטעראַטור", וואָס העצט שוין נישט בלויז קעגן די סאַוועטישע יידן — קעגן גאַנצן יידישן פּאָלק, קעגן זײַן ווערק — מדינת ישראל.

"דאָס שוואַרצע בוך" רופט צו וואַכזאַמקייט און ווידערשטאַנד קעגן אונדזערע היינטיקע שונאים. אין דעם איז זײַן היסטאָרישער און היינצייטיקער באַדייט.

פון שוואַרצן בוך

בראַילאָוו

מיט אַ יאָר זיבן צוריק אין אַ וואַרעמען וועסנע-טאָג בין איך אַרויסגעפאַרן צו די עלטערן. געווען בין איך גראַד אין אַ דינסט-שליחות איך דער שטאַט קיראַוואַגראַד, דערליידיקט דאָרט אַלע ענינים און ווען כ'האַב זיך שוין געקליבן אומצוקערן קיין מאַסקווע איז מיר איינגעפאַלן אַרײַנצופאַרן אויף עטלעכע שעה זיך צו טרעפן מיט אייגענע, זען היימישע ערטער.

אויפן אַנדערן טאָג האָב איך שוין געמיטאַגט אין דער היים. דער אומדער-וואַרטער באַזוך האָט שטאַרק דערפרייט מײַנע עלטערן. אַלע קרובים, שכנים און באַקאַנטע זענען מיך געקומען זען. מײַן מוטער האָט אַרומגעיאַגט איבער דער שטוב, זיך לאַנג געפאַרעט אין קיך, צוגרייטנדיק פאַר מיר אַן עסיק-פלייש. זי האָט געזאַגט, אַז קליינערהייט האָב איך שטאַרק ליב געהאַט אַט דאָס מאַכל. דעם אמת געזאַגט, האָב איך שוין באַוויזן דאָס צו פאַרגעסן.

מע איז צו מיר צוגעשטאַנען — ווי אַזוי איך לעב, וואָס הערט זיך אויף דער גרויסער וועלט בכלל און אין מאַסקווע בפרט. צי האָב איך לעצטנס געזען עמעצן פון די בני עיר. בשעתן שמועס איז געקומען דער בריווטערעגער מיט צוויי בריוו — איינער טאַקע פון מיר אַליין, אין וועלכן כ'האַב געשריבן, אז איך געפין זיך אין אַ שליחות אין אוקראַינע און איך ווייס נאָך אַליין נישט צי מיר וועט געלונגען אַרײַנצופאַרן. דער צווייטער בריוו — פון אַמעריקע. אויפן גרויסן קאַנווערט איז געווען אַפגעדרוקט אַ שטעמפל פונעם "קאָמיטעט פון דער בראַילאָווער לאַנדס-מאַנשאַפט אין אַמעריקע".

אין רחבותדיקן בריוו אונטערגעשריבן פונעם פרעזידענט און פונעם גענעראַל-סעקרעטאַר פון אַט דעם קאָמיטעט איז געמאַלדן געווען, אַז אויף אַן אויסגע-ברייטערטער זיצונג זענען אויסגעהערט געוואָרן בריוו און ענטפערס פון דער אַלטער היים. ס'איז באַשלאָסן געוואָרן צו באַגריסן די לאַנדסלייט מיטן אַנקומענ-דיקן יום טוב פסח און שיקן קיין בראַילאָוו פונעם קאָמיטעט-פאַנגד 1000 דאָלער — צוויי הונדערט פון זיי אַרויסגעבן דעם רב דוד ליבערמאַן. פאַר הונדערט דאָלער קויפן אַ מתנה אַ מיידל צו דער חתונה, דאָס איבעריקע געלט איז מײַן פאַטער באַפולמעכטיקט צו צעטיילן צווישן יתומים און אַרעמע לייט, אַזוי אַז יעדער זאָל קאַנען פראַווען דעם פסח ווי סע געהער צו זײַן.

איך בין זיך מודה, אונדז האָט אויסגעזען אַ ביסל קאָמיש אַט דער בריוו. כ'האַב געטראַכט: די מחברים פונעם בריוו זענען אַוועקגעפאַרן מיט פערציק יאָר

צוריק פון בראַילאָוו, זיי מאַכן אַ לעבן ערגעץ אין ווייטן אַמעריקע, האָבן גענוג אייגענע דאגות און דאָך קלעקט זיי צייט זיך צונויפצופאַרן פון פאַרשידענע שטעט אויף זייער יערלעכער קאַנפערענץ, געדענקען דעם דורכגעלעכערטן דאָך פון דער בראַילאָווער באַד, האָבן אין זין כלה-מיידלעך און דאָרט אין רושיקין ניו-יאָרק ווייזן זיי אַרויס אַזאַ גאַוון אינטערעס צו אַלע פרטים פונעם לעבן און פונעם שטייגער פון קליינעם שטעטל. כ'האָב זיך אָבער געכאַפט, אַז איך אליין האָב זיך אַקערשט געטראָגן עטלעכע הונדערט קילאָמעטער, געפאַרן מיט דריי צוגן און אַלץ צוליב דעם כדי צו קאַנען אַ פאַר שעה זיין אין די היימישע קאַנטן.

אין דער צייט פון דער מלחמה האָב איך זיך נישט איין מאל דערמאָנט אין דעם בריוו פון אַמעריקע. כמעט דריי יאָר האָב איך נישט באַקומען קיין בריוו פון בראַילאָוו און נישט געקאַנט אַהין צופאַרן. אין מיין שטעטל זענען געווען די דייטשן, גאַר אַפט האָב איך געטראַכט וועגן קליינעם שטעטל פון וויניצער געגנט, וווּ כ'האָב מיינע קינדער-יאָרן פאַרבראַכט, געטראַכט וועגן טאַטן, דער מאַמען, דער שוועסטער, וועלכע זענען דאָרט פאַרבליבן. אויף וועלכן פראַנט איך האָב זיך אין דער מלחמה-צייט נישט האָבן געפינען — אין די צפון-מערבדיקע וועלדער, אויף די סטאַלינגראַדער גאַסן, אויף די דאַנעצקער סטעפעס, אינעם באַפרייען די אַדער יענע שטאַט, איך זאל נישט האָבן אַנטייל גענומען — מיט די געדאַנקען בין איך געווען אין מיין היימשטאַט. איך האָב געטראַכט וועגן יענעם טאַג, ווען כ'וועל זיך אַהיימקערן, ברייט צעעפענען די היימישע טירן און אויסרופן: — פאַראַן דאָרט לעבעדיקע ? קומט אַרויס באַגעגענען.

*

דעם 23סטן מאָרס 1944 אין אַ פאַרנאַכטיקער שעה האָב איך פון ווייטנס דערזען בראַילאָוו. מיר איז שווער געווען צו גיין — ס'האָבן זיך אַפגערופן די נאָך נישט פאַרהיילטע ווונדן. דער רעכטער פוס איז געווען געשוואַלן און איך האָב קוים געקאַנט אים אַרויס שלעפן פון דער קלעפיקער שוואַרצערד. און אַט איז סוף סוף דער וועג-סלופ מיטן שילדל און אויפן שילדל איין איינציק וואָרט — בראַילאָוו — אַ טייערער צוזאַמענשטעל פון אותיות מיט וועלכע עס זענען פאַרבנדן אַזוי פיל זכרונות.

דריי הונדערט קילאָמעטער איז מיר אויסגעקומען בייצוקומען, ביז כ'האָב זיך דערקליבן אַהער פון אַן אַנדער פראַנט-אַפשיניט. מיין מאַשין איז פאַרקראַכן אין אַ בלאַטע און די לעצטע פאַר צענדליק קילאָמעטער האָב איך געמוזט זיך דערשלאַנגן צו פוס. כ'האָב געוואוסט, אַז איבערן טייך בוג האָט זיך געצויגן די גרענעץ צווישן דעם דייטשישן געביט און דעם רומענישן געביט טראַנסניסטריע, אַז אין טראַנסניסטריע האָבן זיך פאַרהיט עטלעכע געטאַס, נאָר אין וויניצע איז די גרענעץ געגאַנגען ערגעץ מערבדיקער פונעם בוג, איז וווּ זשע האָט זיך געפונען בראַילאָוו — אין דער דייטשער זייט, אַדער אין טראַנסניסטריע ? ביז איצט האָט

מיר קיינער אויף דעם נישט געקאנט ענטפערן. ס'איז פארבליבן נאך עטלעכע הונדערט מעטער ביזן שטעטל, דארטן וועל איך זיך דערוויסן דעם אמת. שוין אין אַ פאר מינוט ארום האָט זיך אויפן צווייטן סלופ געוואָרפן אין די אויגן אַ שילדל. אויף דייטש און אויף אוקראַיניש איז געווען אויפגעשריבן — אַ שטאַט אַן זשידעס, אַ יידנרייכע שטאַט.

אַלץ איז מיט אַ מאַל קלאַר געוואָרן: אַינלן זיך איז נישטאַ צו וואָס. כ'האַב אַ רוף געטאַן אַ בחורל, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אַ כאַטע אַרויס און אים געהייסן נעמען אַ האַק און אויסהאַקן דעם סלופ מיטן שילדל.

— צי מעג מען עס טאָן, פעטער ?

— נישט נאָר מע מעג, נאָר מע מוז עס אויסהאַקן, האַב איך אים געזאָגט. חוץ דעם האָט די אויפשפּיט ניט געשטימט מיט דער ווירקלעכקייט. זעסט, איך בין געקומען קיין בראַילאָוו, הייסט עס, אַז איין ייד איז שוין פאַראַן דאַרט. נישט איין מאַל איז מיר אויסגעקומען אַרײַנצושפּאַנען אין אַ נאָר וואָס באַפּרייטער שטאַט. מיר איז גוט באַקאַנט דאָס געפיל פון דער פּריידיקער אויפֿ-רעגונג ביים אַרײַנטרעטן אין אַ שטאַט, וואָס האָסט אַקערשט אַפּגעשלאָגן פונעם שונא און זי אומגעקערט דעם פּאַטערלאַנד. נאָך קיין מאַל האָבן מיך די נערוון אַזוי נישט אונטערגעפירט ווי דאָס איצטיקע מאַל דאָ, וווּ איך האָב געקאַנט די געשיכטע פון כמעט יעדער הויז און פון אַלע אירע אײַנוווינער. אַט איז דאָס הויז פון יעקב וולאַדימיר. נישט איין מאַל בין איך געווען אין אַט דעם הויז. דאָ זיך געגרייט צו עקזאַמענעס, זיך געפּרייט. איצט איז דאָס הויז וויסט און פינצטער. אַט איז יענעם הויז האָט געווינט אַיזיק קוליק, מיין שול־חבר און שפּעטערדיקער לענינגראדער אַיזנבאַן־אינושניער. איך כאַפּ אַ קוק אין פענצטער אויפן דיל וואַלגערן זיך האַלב צעפּוילטע, צעבראַכענע מעבלשטיקער. ווייזט אויס, לאַנג דאָ קיינער נישט געווען. אין דערבײַאיקן הויז האָט געווינט דער זייגערמאַכער שכנא שאַפּיראַ — קיין לעבעדיקער דעד. אַקעגן איבער אויף דער צווייטער זײַט גאַס האָט געווינט דער שניידער שנאורקע פּרילוצקי — דאָס בילד איז דאָס זעלבע.

צוזאַמען מיט דער רויטער אַרמיי האַב איך דורכגעמאַכט דעם וועג פון דער וואַלגע ביז די קאַרפּאַטן. פאַר מײַנע אויגן איז צעשטערט געוואָרן סטאַלינגראַד. כ'האַב געזען די חורבות פון רזשעוו און וועליקי לוקי, דאָס אַש פון פּאַלטאַווע און קרעמענטשוג. מיך איז שוין שווער צו איבעראַשן מיט רוינען, נאָר דאָס וואָס כ'האַב געטראַפן אין אייגענעם היימישן שטעטל, האָט מיך אויפגעטרייסלט. פון מירגאַראַד אויף אַ לענג פון הונדערט קילאָמעטער האָבן די דייטשן פאַרברענט אַלע דערפער. אין זומער פון 1943 האָט מען דאַרט נישט באַגעגנט קיין איין גאַנץ הויז. די היטלעריסטן האָבן דאַרט "באַשאַפן" אַ מדבר־זאַנע. נאָר צווישן די האַלאַוועשקעס פון די אַפּגעברענטע אוקראַינישע כאַטעס האָט זיך פון ערגעץ פון אונטער דער ערד פאַרעקשנט דורכגעשלאָגן אַ פּרידלעך רויכל. אין פּאַרלאַזענע סאַלדאַטישע פעלד־באַהעלטענישן האָבן מענטשן אײַנגעאַרדנט זייער היים, קינדער־לעך זענען אַרומגעלאַפן. בײַ אַ לײמענעם אויוון האָט מען געקאַכט מיטיק אַ

גוטער סימן, אז דאָ וועט ווידער זיין לעבן. זאל זיין, אז אלע כאַטעס זענען פאַר-
ברענט, אז אלע בינשטאַקן און אלע תבואה-שייערן זענען צעבראַכן, נאָר מענטשן
זענען דאָרט פאַרליבן און דאָס איז די בעסטע גאַראַנטיע, אז דאָס לעבן קערט
זיך אום.

און דאָ גיי איד אַרום איבערן גאַנץ געבליבענעם שטעטל אין אַ סך שטיבער
זענען אפילו די פענצטער-שויבן אַרויס גאַנץ פון דער מלחמה, נאָר איד באַגעגן
נישט קיין מענטשן. מיינע טריט קלינגען איינזאַם אָפּ. מע דאַרף קענען די זיטן
און די מנהגים פון אונדזערע דרומדיקע שטעט און שטעטלעך. די הויפטגאַס דאָ
איז דאָך אויך דער טרעף-פונקט פון באַגעגענישן און די אליי אויף צו שפאַצירן,
און איצט ? איך בין דאָ דער איינציקער דורכגייער. בלויז ווילד געוואָרענע קעץ
לויפן ווען ניט ווען איבער די פוסטע גאַסן. איך גיי ווייטער. כ'האַב מורא דעם
קאַפּ אויסצודרייען אויף רעכטס. דאָרט מוז זיין דאָס הויז, וווּ כ'בין געבוירן, וווּ
סהאַבן געוויינט מיינע נאַענטסטע און טייערסטע. אַט איז עס דאָס הויז. אויסערלעך
כמעט גאַנץ. איך גיי צו צו די פענצטער, באַטראַכט די ווענט, וועלכע האַבן
פאַרהיט אויף זיך שפורן פון בלוט, כ'באַטראַכט די פעדערן פון קישנס אויפן דיל
און — כ'האַב שוין נישט אויף וואָס זיך נאַכצופרעגן און וועמען איז דען דאָ צו
פרעגן ? אין שכנות האָט געוויינט יוסף סוקאַניג. ווייטער אַ ביסל האָט געאַרבעט
דער היטלמאַכער גרוצקין און אַט זענען די דירות פון לערנערן, גאַלדמאַנען,
לומערן, כאַרנאַקן. נישט פאַרליבן אין ערגעץ קיין לעבעדיקער זכר פון זיי.

אַ האַלבע שעה בין איך אַרומגעגאַנגען איבערן אַ מאָל רוישיקן שטעטל אין
פולער איינזאַמקייט. ס'האַט אַנגעהויבן טונקל צו ווערן און איך בין אַוועק נעכטיקן
אין שכנותדיקן דאַרף. די פויערטע, וואָס האָט מיך מכניס אורח געווען, האָט מיר
אין קורצן דערציילט די געשיכטע פון בראַילאָווער חורבן. כ'האַב זיך נאַכגעפרעגט
אויפן גורל פון באַקאַנטע משפּחות, אַנגערופן זייערע פאַמיליעס, זייערע נעמען.
— און פון וואָנען קענט איר זיי אַלע ? צי זענט איר פריער אַ מאָל פאַרפאַרן
אַהער ? האָט זי מיך געפרעגט.

— יא, פאַרפאַרן און נישט איין מאָל. געווען ביי אַיך אַ פעלדשער העכטמאַן.
צי האָסטו נישט געקאַנט אַזעלכן ?

— ווי אַזוי אים נישט קאַנען ? ווער האָט אים דען נישט געקאַנט ?

— וווּ איז ער אַצינד ?

— דערהרגעט.

— און וועגן זיין פרוי נישט געהערט ?

— געקוילעט.

— נו און אַ טאַכטער איז געווען ביים פעלדשער, אַ טווענטיקע ?

— דאָרט וווּ אַלע.

מער האָב איך שוין פרעגן נישט געקאַנט. די פויערטע האָט לאַנג אין מיר זיך
אייגעקוקט, דערנאָך שטילערהייט געזאָגט :

— איר וועט מיר, פארשטייט זיך, מוחל זיין, נאר זאגט מיר — זענט איר נישט דעם פעלדשערס זון ?

— יא, מיין פאמיליע איז העכטמאן.

— ווי שטארק ענלעך איר זענט אויף איינער גאטזעליקן פאטער.

איך ווייס נישט ווי אזוי, נאר וועגן מיין קומען האט זיך גאר גיך דערוווסט ס'גאנצע דארף. אין דער כאטע, ווו כ'בין איינגעשטאנען, זענען א סך מענטשן געקומען און א סך פון זיי האבן איר געקאנט. א סך האבן מיך געדענקט. א גאנצע נאכט האבן מיר גערעדט וועגן דער מלחמה, וועגן מענטשן אין דער מלחמה, וועגן פארשטייענדיקן זיג.

אין דער פרי בין איר נאך איין מאל אוועק אין שטעטל. פלוצעם האט מיך איינער אפ גערופן אויף יידיש — חבר העכטמאן.

צו מיר זענען צוגעלאפן פינף מענטשן — דריי מענער, איין פרוי און איין אונטערגעוואקסן מיידל. זיי האבן זיך אויף מיר אלע געווארפן ארומגעמען, קושן און מיט א מאל אויפן קול זיך צעווייגט, טוליענדיק זיך פעסט צו מיר. פאר זיי בין איר געווען נישט נאר אן אפיציר פון דער רויטער ארמיי, נאר אן אייגענער און נאענטער מענטש. אונדזערע עלטערן ליגן באגראבן אין איין אלגעמיינעם שרעקלעכן קבר.

דעם שניידער אברהם ציגעלמאן האבן איר גלייך דערקאנט. מיט זיין עלטערער טאכטער סאניא האבן איר אין דער פאלקסשולע געלערנט אין זעלבן קלאס און דערנאך געווען אן אפטער גאסט ביי זיי אין הויז. דעם צווייטן מאן האבן איר בשום אופן נישט געקאנט זיך אין אים דערמאנען. ער האט עס פארשטאנען, טרויעריק געשאקלט מיטן קאפ און מיך געפרעגט: איר דערקאנט מיך נישט, העכטמאן ? יא, שווער צו דערקאנען, מיין פאמיליע איז באס. משה באס דער שערער. וויפל מאל האט איר זיך ביי מיר ראזירט ?

כ'האבן קיין מאל נישט געטראכט, אז במשך דריי יאר קאן א מענטש זיך אזוי ענדערן. געשטאנען איז פאר מיר א מענטש מיט אן אויסגעקרוםטער פלייצע, וואס האט פארלוירן זיין אנהאלט אין לעבן, די זיכערקייט אין זיינע כוחות און אין זיין רעכט בכלל צו עקזיסטירן אויף דער ערד.

— איר קוקט אויף מייןע שמאטעס ? יא, א מאל האבן איר זיך גערעכנט פאר א פראנט נאר פאר די לעצטע אנדערטהאלבן יאר האבן איר קיין איין מאל די וועש נישט געביטן.

דאס זענען געווען כמעט די איינציקע לעבן-געבליבענע בראילאווער איינ-וויינער. מיר האבן איבערגעציילט אויף די פינגער דאס גאנצע שטעטל און פעסט-פעשטעלט, אז גאר ווייניקע האבן זיך באוויזן זיך צו ראטעווען.

מיין פאטער האט במשך פון עטלעכע יאר באשריבן פארן בראילאווער קאמיטעט אין די פאראייניקטע שטאטן אלע ענינים און געשעענישן, וועלכע זענען אין שטעטל פארגעקומען. מיין פאטער האבן די דייטשן צעשאסן, ער וועט שוין מער גארנישט נישט באשרייבן, איצטער האבן איר, זיין זון, פרייוויליק אויף זיך גענומען די מי צו

באשרייבן, ווי אזוי ס'איז הרוב געווארן דאָס שטעטל בראַילאָו, כ'האַב דאָ גאַרנישט אויסגעטראַכט און גאַרנישט צוגעגעבן. איך דערצייל אזוי ווי די עדי־ראיה האָבן מיר איבערגעגעבן.

*

די דײַטשן זענען קיין בראַילאָו אַרײַן דעם 17טן יולי 1941. ס'איז גראַד געשען אזוי אַז אַ באַדײַטנדיקער טייל פון דער באַפעלקערונג האָט זיך נישט עוואַקוירט און געבליבן אויפן אַרט. כ'האַב זיך אָפט געפּרעגט, פאַרוואָס האָבן אזוי פיל זיך נישט גערירט פון אַרט, זיך נישט דערווייטערט פון דער ברוינער מגיפה, פאַרוואָס זענען מײַנע עלטערן נישט אַוועק אויף מזרח? געווען, ווייזט אויס, נישט ווייניק סיבות ווי אַ שטייגער מיין מוטער, וואָס איז געווען ערנסט קראַנק און מיין פּאָטער מיט דער שוועסטער האָבן נישט געוואָלט זי איבערלאָזן אַליין אַ קראַנקע און אומבאַהאַלפּענע און באַשלאָסן צו טיילן מיט איר דעם גורל. אין טאַג פון דײַטשן אַרײַנמאַרש קיין בראַילאָו זענען אומגעקומען 15 מענטשן — יוסף סוקאַניק, עליק פּאַלטיץ, איציק קאַבזאַן און אַנדערע. די דורכ־גייענדיקע דײַטשע זעלנער האָבן אויפן וועג אויסגעפּרוּווט זײַער געווער אויף מענטשן און אזוי, אגב אורחאדיק, פאַרשניטן 15 לעבנס. דאָס שטעטל האָט זיך אַנגעשפּיצט און גלייך פאַרשטאַנען, אַז איבער זיי הענגט אַ שוואַרצע כּמאַרע.

אין גיכן איז געקומען צו פאַרן אַ דײַטשער קאַמענדאַנט, ס'האַט זיך באַוויזן פּאַליציי און אין בראַילאָו איז אײַנגעשטעלט געוואָרן די "נייע אַרדענונג". אין יידישן שטעטל האָט די נייע אַרדענונג אויסגעזען אזוי: יעדער ייד האָט געדאַרפּט טראַגן אויף דער פּלייצע און אויף דער ברוסט אַ גרויסן מגן דוד. קיינער האָט נישט געטאַרט אַרויסגיין פון דער גרענעץ פון שטעטל, פאַרקערן מיט דער אוקראַיני־שער באַפעלקערונג פון די שכנותדיקע דערפער, כאַטש זינט יאַרהונדערטער האָט אין צענטער פון בראַילאָו עקזיסטירט אַ מאַרק האָט קיין איין ייד זיך דאַרט נישט געקאַנט באַוויזן אַן דער סכּנה צו באַקומען אַ דײַטישע קויל.

נאָר אויף צען מינוט אין מעת לעת האָבן, לויטן פּינף פון דער פּאַליציי, די יידן געמעגט אַרויסלויפן אויפן מאַרק. דעם דײַטשן קאַמענדאַנט קראַפט איז דאָס בילד שטאַרק געפּעלן געוואָרן — דאָס לויפן פון די יידן אויפן באַזאַר. ער האָט נישט פאַרפּעלט בײַצוויי. אויף דער דריטער אַדער פּערטער מינוט האָט די פּאַליציי ווידער געפּיפּט צום שלום און אַלע יידן, וואַרפּנדיק זײַערע קניות, האָבן זיך געאַיילט אַוועקצולויפן פון מאַרק. דערנאָך האָט מען געמאַלדן, אַז ס'איז געווען אַ טעות און אַלץ האָט זיך איבערגעזעצט צו דער הגאָה פון קאַמענדאַנט, וואָס האָט זיך דערמיט אונטערהאַלטן.

טאַג־טעגלעך זענען טויזנטער בראַילאָווער אײַנוווינער אויפן קאַמענדאַנטס באַפעל אַרויס אויף שווערער אַרבעט. נישט געווען קיין טאַג, אַז אַלע זאָלן זיך צוריק קערן. דאָ האָבן זיך נאָך זיי געיאָגט דורכפאַרנדיקע דײַטשע סאַלדאַטן, דאָ

האָבן אַרטיקע פּאַליציי־לייט אַרויסגעענדיקט די מידע און פּאַרמוטשעטע. איין מאָל אין חודש האָט די בראַיאַאווער באַפעלקערונג באַקומען פון אַרסטקאַמענדאַטור אַ "באַשטעלונג" מיט אַ וואַרענונג, אַז אויב די אויסגערעכנטע אַרטיקלען אין דער באַשטעלונג וועלן גישט צוגעשטעלט ווערן צו דער באַשטימטער צייט, וועלן אַלע ווערן צעשאַסן.

איינע פון אַט די באַשטעלונגען — די נאַוועמבער־באַשטעלונג — האָב איך געזען. אין אַ לאַנגער רשימה איז געווען אויסגערעכנט: צען גאַלדענע דאַמען־זייגערס, צוועלף גאַלדענע בראַסלעטן, אַ קאַנצערט־קלאַוויר פאַרן אַפיצירן־קלוב, צוויי אויטאָס, דריי טאַן בענזין.

די נאַוועמבער־באַשטעלונג און נאָך איר די דעצעמבער־באַשטעלונג האָט מען אויסגעפּולט. ביז היינט קען איך נישט פאַרשטיין אויף וועלכן אופן די קהילה, פאַרפּרעסט פון די פאַרבאַטן אַרויסצוגיין פון די שטעטל־גרענעצן, האָט געקאַנט אין דער מלחמה־צייט קריגן אייטאָס און בענזין. דער פאַרזיצער פון דער קהילה יוסף קוליק און זיינע געהילפן לעבן נישט מער און נישט אַ וועגן דעם ביי וועמען צו פּרעגן. הנה קוליק די סטודענטקע, די איינציקע גאַנץ־געבליבענע פון אַט דער משפּחה דערציילט, אַז דער פּאַטער האָט קיינעם נישט געזאָגט, ווי אַזוי אים איז געלונגען צו קריגן די זאַכן און אויספּולן די דייטשע באַשטעלונגען. פּרעג זיך נישט נאָך, חנה, האָט ער איר איין מאָל געזאָגט. ס'וועט זיין גענוג, אַז איך איינער וועל אַראָפּ פון זינען. צוליב וואָס דאַרפסטו זיך ברעכן דעם קאַפּ?

אין אַ פּראַסטיקער פעברואַר־נאַכט איז בראַיאַאו געווען אַרומגערינגלט פון פּאַליציי און געסטאַפּאָ־לייט און פאַר טאַג האָט זיך אַנגעהויבן די שחיטה. דאָס איז געווען, לויטן אויסדרוק פון אַ פּאַליציי־מאַן, וועלכן איך האָב געפּאַרשט, די ערשטע "אַקציע". יעדער פּאַליציי־מאַן האָט באַקומען אַן אַנווייזונג דורכצוגיין דורך צוויי־דריי יידישע דירות אַרויסטרייבן אַלעמען צום זאַמלפּונקט און אויב עמעזער וועט נישט וועלן אַדער נישט קאַנען גיין — אים אַרויסענדיקן אויפן אַרט. די אַרבעט דאַרף געטאַן ווערן שטיל מיט דער הילף פון באַיאַנעטן און ביקסן־קאַלבעס.

זעקס פאַר טאַג איז מיין פּאַטער אויפגעוועקט געוואָרן פון דעם שטאַרקן קלאַפּן אין טיר. ער איז געשלאָפּן יענע נאַכט אינעם אַנטאַן און אויף גיך געעפנט די טיר. אין צימער זענען אַריינגעפאַלן צוויי פּאַליציי־לייט.

— גיך, אויפן פּלאַץ. אַלע!

— מיין פּרוי איז קראַנק. זי וועט נישט קענען זיך אויפהייבן.

— דאָס איז שוין אונדזער ענין, וואָס צו טון מיט געזונטע און וואָס מיט

קראַנקע.

פּאַכנדיק מיט די ביקסן־קאַלבעס האָבן זיי דעם טאַטן אַרויסגעטריבן אין גאַס. די שוועסטער ראַזאַ האָט אַנגעהויבן אויף גיך זיך אַנטאַן און דערזען ווי איינער פון די פּאַליצייסטן האָט אויפגעהויבן דעם באַיאַנעט אויף דער מוטער. זי האָט זיך געוואָרפן זי צו ראַטעווען, נאָר געכאַפט מיט דער ביקס־קאַלבע איבערן קאַפּ און

א באַרוועסע אין אַ ליכטן קליידל אַרויס אויפן פּראַסט פון 40 גראַד. דער פּאַטער האָט ראָזען אויפגעהויבן און איר געהאַלפן זיך דערקלייבן צום זאַמל-פּלאַץ אויפן מאַרק אַקעגן קאַסטיאַל.

אַהער האָט מען צונויפגעשלעפט די בראַילאָוער אינוויינער אַבער נישט אַלע. אַ סך האָט מען, ווי מע האָט מיין מוטער — אַפּגעעקט אין דער היים. די משפּחה פונעם באַקאַליי-קלייטניק האָבן די פּאַליציי-לייט אויסגעשטעלט פאַרן הויז און אין אַ וועט-שיסעריי זיי צעשאַסן מיט איין קוילן-ריי פון אויטאָמאַטיש-געווער.

נאָך אַן אַנדערהאַלבן-שעהדיקן דורכקוקן די רשימות האָבן די פּאַליציי-לייט געמאַלדן, אַז 300 פּאַרשויין — דער עיקרשט שניידערס, שוסטערס, קירושנערס און זייערע משפּחות בלייבן איבער כדי צו באַדינען די דייטשע אַרמיי. די איבעריקע וועט מען צעשיסן. אונטער אַ שטאַרקער וואַך האָט די פּראַצעסיע זיך געלאָזט אין וועג אַריין. ס'האַט זיך אַזוי באַקומען, אַז פּאַרנט פאַר דער קאַלאַגע זענען געאַנגען מיין פּאַטער מיט מיין שוועסטער, נאָך זיי — אַסקאַר שמאַריאַן, דער 16 יאַריקער בחור, אונדזער קיעווער קרוב, וואָס איז געקומען אויף וואַקאַציעס קיין בראַילאָוו. ביי דער אַפטייק האָט מען די קאַלאַגע אַפּגעשטעלט. דער שעה פון דער פּאַליציי האָט זיך דערמאַנט, אַז ער האָט פּאַרגעסן אין יוסף שוואַרץ, וואָס וויינט אויסערן שטעטל נישט ווייט פונעם פּראַוואַסלאָווע צווייטער. מ'האַט געשיקט נאָך אים אַ פּאַליציי-מאַן. נאָך עטלעכע מינוט איז געקומען שוואַרץ מיט זיין פרוי און אַרויס אין שפיץ פון אַט דער טרויעריקער פּראַצעסיע.

אַלע זענען געאַנגען שטיל, פּאַרשלאָסענע אין זיך און מיטן לעצטן בליק זיך געזעגנט מיט די היימישע ערטער, מיטן לעבן. פּלוצעם האָט זיך איבער דער קאַלאַגע אויפגעהויבן אַ געזאַנג. אַ קלינגענדיקע מיידלשע שטים האָט זיך צעזונגען וועגן היימלאַנד, אירע רחבותן, אירע וועלדער, ימען און טייכן. דאָס האָט געזונגען מיין שוועסטער ראָזאַ. נאָך עטלעכע מינוט איז דאָס ליד דערשטיקט געוואָרן.

כ'האַב איבערגעפרעגט עטלעכע עדות און עטלעכע מאַל איבערקאַנטראָלירט דעם פּאַקט מיט דער גאַנצער פינקטלעכקייט און שטרענגקייט. אַלץ איז געווען גענוי אַזוי ווי ס'איז דאָ באַשריבן. מיין שוועסטער האָט קיין מאַל נישט געשמט פאַר קיין זינגערין. זי איז אַפּגעווען אין יענעם שרעקלעכן פּרימאַרגן אַ פאַר שעה אויפן שטאַרקן פּראַסט באַרוועס און כמעט נאַקעט. אירע פיס האָבן אַפּגעפרוירן. פאַרוואָס זשע האָט זי זיך צעזונגען? וווּ האָט זי גענומען כוחות צו אַט דעם לעצטן טאַט אירן?

דער פּאַליציי-מאַן האָט באַפוילן שווייגן, נאָר דאָס ליד איז נישט שטיל געוואָרן. ס'האַבן אַפּגעקלונגען צוויי שאַס און דאָס ליד איז אַנטשווייגן געוואָרן אויף שטענדיק. דער פּאַטער האָט אויפגעהויבן דעם גוף פון זיין איינציקער טאַכטער און אַנדערטהאַלבן קילאַמעטער פון זיין לעצטן וועג געטראָגן די טייערע און הייליקע פאַר אים משא צום פּלאַץ פון אומקום. ווען די קאַלאַגע איז צוגעקומען צו אַן אויסגעראַבענעם גרוב, האָט מען דער ערשטער גרופע באַפוילן זיך אויס-

צוטאן נאקעט, די קליידער צונופלייגן אין איין הויפן און זיך לייגן אויפן גרונט פון גרוב. מיין פאטער האט פארזיכטיק אָוועקגעלייגט דעם גוף פון דער שוועסטער אין גרוב און זיך גענומען אויסטאן. פון דער זייט פון דארף זענען אָנגעפארן אַ צענדליק פויערישע שליטנס אויף איבערצופירן די קליידער פון די דערשאַסענע אין די סקלאַדעס פון דער פּאָליציי. דערוויילע איז ביים סאַמע גרוב פאַרגעקומען עפעס אומגעריכטס פאַר די תליינים. דאָס מיידל ליזא פערקעל האָט זיך קאַטע-גאַריש אָפּגעזאָגט אויסצוטאָן, פאַדערנדיק מע זאָל זי צעשיסן אין די קליידער. מע האָט זי געשלאָגן מיט די קאַלבעס פון די ביקסן, געשטאַכן מיט די באַיאָנעטן, נאָר ס'האַט גאַרנישט געהאַלפּן. זי האָט זיך אָנגעכאַפט אין האַלדו פון אַ געסטאַפּאַ-וועץ און ווען יענער האָט געפרוּווט זי אָפּשטופּן פון זיך, האָט דאָס מיידל מיט די ציין זיך איינגעביסן אין זיין האַנט. ער האָט זיך צעוואַיעט פון ווייטיק און אים צו הילף האָבן זיך געוואָרפן עטלעכע אַנדערע תליינים. זיי זענען געווען אַ סך און אַלע ביז די ציין באַוואָפּנטע, נאָר זי האָט זיך נישט אונטערגעגעבן, פון אירע ציין די האַנט נישט אַרויסגעלאָזט.

די פּיניקער האָבן זי אומגעוואָרפן, פרוּוונדיק אַראַפּצורייסן פון איר די קליידער נאָר זי האָט זיך נישט אונטערגעגעבן, איר איז אויף אַן אויגנבליק געלונגען צו באַפרייען אַ פּוס און זי האָט מיט אים מיט אַלע כוחות אַ זעץ געטאָן אין פנים אַ געסטאַפּאַוועץ. דער קאַמענדאַנט קראַפט האָט באַשלאָסן אַליין צו מאַכן אַרדענונג, איז צוגעגאַנגען בענטער, אָפּגעבנדיק אויפן וועג עטלעכע פאַראַרדענונגען. דאָס מיידל איז אויפגעשטאַנען אויף די פּיס. פון מויל האָט זיך געגאַסן בלוט. דאָס קליידל איז געווען צעפליקט אויף שטיקער. רויק און ווירדיק האָט זי באַגעגנט דעם בליק פון צוגעקומענעם קאַמענדאַנט און אים אָנגעשפּיגן גלייך אין פנים אַריין. פּייער! — האָט דער קאַמענדאַנט אויסגעשריגן. ס'האַט זיך דערהערט אַ זאָלפּ. פערקעל איז אומגעקומען שטייענדיק, באַגעגנדיק דעם טויט אין קאַמף. וואָס האָט געקאַנט טאָן אַן אומבאַוואָפּנט מיידל מיט אַ מאַסע תליינים? די דייטשן האָט זיך נישט איינגעגעבן צו צעברעכן איר ווילן. איר לעצטער פאַרלאַנג איז דערפולט געוואָרן — די דייטשן האָבן נישט געקענט זי צווינגען זיך אונטערגעבן. הרגענען האָבן זיי זי געקענט — זיי האָבן דאָך געהאַט געווער — נאָר צעברעכן איר ווילן און איר ווירדע איז געווען איבער זייערע כוחות.

מיין פאטער האט באשלאסן זיך צו באַנוצן דערמיט, וואָס די אויפמערקזאַמקייט פון קאַמענדאַנט, די געסטאַפּאַוועס און דער פּאָליציי איז געווען אָפּגעווענדט דורכן "אינצידענט" און דערזעענדיק אַ באַקאַנטע פויערטע, וואָס ער האָט אַ מאַל געהיילט, האָט ער איר אַיינגערוימט: "גראַפּינאַ, באַהאַלט דאָס יינגל און אַ שטופּ געטאָן אַסקאַר שמאַריאַנען צום הויפן קליידער. די פויערטע האָט אויף אים אַרויפ־געוואָרפן עמעצנס אַ מאַנטל און אין איינעם מיט די קליידער אים אָוועקגעלייגט אויפן שליטן, אַזוי איז דאָס יינגל געליגן אַ מינוט פּופּצן. דערנאָך האָט דער קאַראַוואַן זיך גערירט אין וועג. די פויערטע האָט שמאַריאַנען באַהאַלטן עטלעכע טעג, אים איבערגעטאָן און יענער איז צוגעשטאַנען צו אַ פאַרטיזאַנער-אַטריאַד.

ער לעבט אויך היינט. פון אים טאקע האב איך זיך דערוויסט, ווי אזוי מיין משפחה איז אומגעקומען. אסקאר האט געזען מיין פאטער אין זיין לעצטער מינוט. דאס לעצטע, וואס מיין פאטער האט געקאנט טאן, האט ער געטאן, ער האט פארהיט פאר אונדזער פאלק נאך איין נקמה-נעמער, א יונגער, אומבייגעוודיקער און אומ-רחמנותדיקער.

ווען סע זענען שוין געווען אומגעבראכט א 200 מענטשן, איז געקומען די ריי אויפן פארזיצער פון דער בראילאווער קהילה יוסף קוליק. די פאליצי-לייט מיט די געסטאפאוועס האבן זיך וועגן עפעס באראטן דערנאך האט דער פאליצי-שעף געזאגט:

“קוליק, איר קאנט מיט דער משפחה זיך אומקערן אין שטעטל, איר וועט ווי ביז איצט זיין דער פארזיצער פון דער קהילה.”

קוליקס פרוי האט גענומען איר טיכל פונעם בארג קליידער און מיט ציטער-דיקע הענט גענומען זיך אויף גיך איינהילן. איר האט זיך געדאכט, אז על פי נס איז צום סאמע קבר אומגעריכט געקומען די רעטונג.

באסיא, ווארף אוועק דאס טיכל, האט איר דער מאן געזאגט שטיל אבער שטרענג. ווענדנדיק זיך צום פאליצי-מאן האט ער געענטפערט: ווען איר צעשיסט צוויי טויזנט פון מינע בני עיר, האב איך, דער פארזיצער, נישט וואס צו טאן אויף אט דער וועלט.

— איז ווילט איר נישט ראטעווען דאס לעבן ?

— פונעם פאלק בין איך אויסגעוויילט געווארן אלס פארזיצער און וועל בלייבן דארט, ווו ס'איז די מערהייט, וואס האט מיך אויסגעוויילט.

— צום לעצטן מאל, קוליק, פרעגט מען אייך, איר וועט גיין אין שטעטל צי ניין ?

— נאר אין דעם פאל, ווען איר וועט לאזן די יידן לעבן.

יוסף קוליק, דעם לעצטן פארזיצער פון דער בראילאווער יידישער קהילה, דעם פאטער פון פיר זין אינזשינערן, היינט קעמפער אין די רייען פון דער רויטער ארמיי, האט מען צעשאסן צוזאמען מיט זיין פרוי.

צום עקזעקוציע-פלאץ איז צוגעקומען דער שניידער יעקב וולאדימיר מיט זיין משפחה. די פאליצי-לייט האבן זיך לאנג געפארעט אין דער רשימה און לאנג צווישן זיך גערעדט.

— וולאדימיר, מע האט דאך אייך געהייסן בלייבן אין שטעטל. מיר האבן נישט קיין אנדערן דאמען-שניידער.

— איך וועל בלייבן אויב איר וועט איבערלאזן מיט מיר מיין גאנצע משפחה.

— מיר האבן זי דאך אייך געלאזט.

— און מיין טאכטער סאניא, מינע אייניקלעך.

— ניין, דאס איז שוין נישט אייער משפחה. זי האט א מאן אין לענינגראד.

— דאס איז מיין אייגענע טאכטער, ביין פון מיין ביין און אן איר בלייב

איך נישט.

פינף מינוט איז אנגעגאנגען דער ויכוח פון יעקב וולאדימיר מיט דער פאליציי. זיי האבן געדארפט האבן א גוטן שניידער. קליידער אין געווען אנגע-
רויבט א סך. די פאליציי האט דאס געוואלט איבערנייען פאר זייערע ווייבער און
זונות. נאר דער דארשט נאך בלוט איז געווען שטארקער אפילו פון דער זשענדע-
קייט נאך פרעמד האב-און-גוטס. יעקב וולאדימירן האט מען צעשאסן צוזאמען
מיט זיין פרוי, קינדער און אייניקלעך.

די אקציע האט זיך דערנענטערט צום סוף און דא האט פלוצעם אנגעיאגט
דער אלטער אכציקיאריקער חיים-אהרן מיט א ספר תורה אין די הענט. ס'האט
זיך באקומען אזוי. פאר טאג האט די פאליציי אים נישט געפונען אין שטוב און
ער איז אפגעזעסן ביזן מיטן טאג אין קעלער, דערנאך איז ער ארויס אין גאס
און די גאס איז געווען ליידיק.

— ווו זענען די מענטשן? האט ער געפרעגט דעם פארבייגענדיקן זון פונעם
דאקטער יאניצקי.

— וואס הייסט ווו? מע צעשיסט זיי אצינדערט הינטער דער מיל.
— בין איך איינער, הייסט עס, געבליבן. ניין, איינער אליין בלייב איך נישט.
און כאפנדיק דעם ספר תורה איז ער אנטלאפן. דאס איינציקע וואס ער האט
געבעטן ביים פאליציי-מאן איז צו דערלויבן אים זיך צו לייגן אין גרוב צוזאמען
מיט דער תורה. אזוי האט מען אים צעשאסן ארומגענומען מיט דער תורה, דעם
אלטן שטעטליקן בעל עגלה חיים-אהרן.

סך הכל זענען אין יענעם טאג צעשאסן געווארן איבער צוויי טויזנט מענטשן.
געשען איז עס דאנערשטיק, דעם 12טן פעברואר 1942, 26 טאג אין שבט תש"ב
לויטן יידישן לוח.

דעם גרוב האט מען נישט פארשיט. מע האט געווארט סע זאל זיך אומקערן
דער קאנוואי פון שכנותדיקן שטעטל מעזשוראוו מיט די דארטיקע יידן. ביים גרוב
אויף דער וואך זענען געבליבן צוויי פאליציי-לייט. אויפן צווייטן טאג אין דער
פרי איז פון גרוב ארויסגעקראכן א פארבלוטיקטע פרוי. צוזאנציק שעה איז זי
געליגן אונטער די טויטע גופים און נישט געקוקט דערויף, וואס זי איז געווען
שווער פארווינדעט, האט זי געפונען אין זיך כוחות זיך ארויסצוראטשקעווען
און אוועק קריכן. דאס איז געווען טשעסעלניצקיס שבור, א דאקטארקע, וואס איז
א טאג פאר דער מלחמה געקומען פון קיעוו צו גאסט קיין בראילאוו. זי האט זיך
געבעטן ביי די פאליצייסטן, זי צו לאזן זיך דערשלאגן צום שטעטל, נאר זיי האבן
זי צוריק געשטויסן אין גרוב אריין און דערשאסן.

דריי מעת לעת האבן זיך, לויט די רייד פון די ארטיקע איינוווינער, די גריבער
געוויגט און ס'האט זיך ארויסגעהערט קרעכצן און זיפצן.

אויסער די דריי הונדערט, וואס די געסטאפא האט איבערגעלאזט אין בראילאוו
זענען פון קעלערס און באהעלטענישן קעגן נאכט צו ארויס נאך א צוויי הונדערט
מענטשן. ס'איז אפגעצוימט געווארן פאר זיי א געטא. נאר אין דייטשע קעפ
האבן געקאנט געבוירן ווערן אזעלכע "געזעצן", וועלכע זענען באשטימט געווארן

פארן דאזיקן געטא. טויטע פון געטא נישט ארויספירן, נאר, באגראבנדיק זיי טיף אין דער ערד, אויסגלייכנדיק דאס ארט. אין פאל, ווען סע ווערט געבוירן א קינד, ווערט די גאנצע משפחה צעשאסן. אויב אין א הויז וועט מען געפינען כאטש נאר עטלעכע גראם פוטער, פלייש צי א הינעריש איי, קומט דער גאנצער משפחה צעשאסן צו ווערן.

אין אפרייל זענען צעשאסן געווארן די לעצטע בראילאווער יידן. א חודש שפעטער האבן די רומענישע זשאנדארן פון זשמערינקע אומגעקערט דער דייטשער פאליציי 270 בראילאווער יידן. אויסגעשטעלט אין א ריי האט מען זיי געטריבן קיין בראילאווער און דארט האט מען זיי, בני אט דעם גראניטענעם בארג-אפריס צעשאסן.

אין יוגי 1942 ביים אריינפאר אין שטעטל האבן די דייטשן אויפגעהאנגען א שילדל: א שטאט אן זשידעס, א יידגריינע שטאט.

*

געקומען די צייט אפצופארן.

— איך האב צו אייך א גרויסע בקשה — האט זיך צו מיר געווענדעט דער שניידער אברהם ציגעלמאן — איר האט זיך דאך געזוכט מיט מיינע קינדער און גוט געקאנט מיינ משפחה. פאר אייך קאן איך עפענען דאס הארץ. איר ווייסט, סע טרעפט, מיר איז שרעקלעך צו לעבן אויף דער וועלט. איך בין שוין א זעכציקער. בין געבליבן אויף דער עלטער דורכויס אליין — אן משפחה. אן פריינד, אן קרובים. נישטא פאר וועמען צו לעבן. נאר אין מיר ברענט דער צארן. צי איז טאקע בראילאווער פון וואנען סע זענען ארויסגעקומען 25 דאקטוירים, 20 אינזשינערן, גאט ווייסט וויפל יוריסטן, קינסטלער, זשורנאליסטן, קאמאנדירן. צי איז טאקע בראילאווער געווארן א מדבר? איר האט ריכטיק געטאן, וואס איר האט געהייסן אראפהאקן דאס שילדל "א שטאט אן זשידעס", נאר אט פארט איר אועק און איך וויל נישט, אן בראילאווער זאל זיין אן יידן. איך בלייב דא. זאל זיין אפילו די ערשטע צייט איינער אליין. דאס איינציקע, וואס איך וויל אייך בעטן. העלפט מיר אומ-צוקערן מיינ גיי-מאשין. כ'האב זי דערקאנט אין הויז פון אן אנטלאפענעם פאליציי-מאן. זארגט אייך נישט, דער שניידער ציגעלמאן וועט נאך קאנען אויפן לעבן זיך פארדינען און אין די פרייע שעהען וועל איך זיצן דארט בני דער מיל, בני דער גרוב. דארט איז באגראבן אלץ וואס כ'האב פארמאגט, אלע מייניקע. אויך איינציקע זענען דאך דארט.

אין עטלעכע שעה ארום איז די גיי-מאשין צוריק געשטעלט געווארן אויף איר ארט אין ציגעלמאנס שטוב. ווען איך בין אפגעפארן, האט מיר באגלייט דאס שטעפן פון אט דער מאשין. דער איינציקער בראילאווער שניידער איז צוגעטראטן צו דער ארבעט.

קאפיטאן יעפים העכטמאן
(יידיש פון מ. ה.)

רבקה קוויאטקאָווסקי-פּנחסיק

געטאָ-לאַדזש

שטעכל-דראַטן, בריקן הויכע,
געלע לאַטעס, שאַנד און שרעק,
שוואַרצע וואַגנס פֿול מיט טויטע,
פּוסטע, לאַנגע, הונגער-טעג.

גרוי דער הימל, קאלט פֿאַרשלאַסן,
סיברענגט דער ווינט פֿון וועלט קיין גרוס,
אַלע טרערן שוין פֿאַרגאַסן,
האַפֿן? גלויבן? — אַלץ אומזיסט.

נאָר די ערד איז גוט און וואַרעם,
ציט די הענט אויס מאַמעדיק,
איניע זי איז גרייט צו געבן,
אַ היים פֿאַר יעדן געטאָ-ייד.

צו מיין לאַנד

זינג אויס, מיין האַרץ,
דאָס געזאַנג
פֿון פֿאַרשטיינערטער ערד,
וואָס האָט איינגעזאַמלט,
דורך אַרבעט און שווערד,
די פֿאַרטריקנטע גלידער
פֿון אַפּגעראַטעוועטע
שוועסטער און ברידער —
דורכן אייביקן נס!
וואַלקאַניש
ווי באַזאַלטשטיין,

איז דאָס לאַנד פֿון ישראל,
און היינט —
ווי אַ מאָל —
איז יעדעס פֿאַרגיין —
דער אָנהייב פֿון זײַן.

בלומען פון ישראל

בלומען פֿון ישראל
פֿירט אַ הימל-וועג,
פֿון די געלע זאַמדן
אין דער פֿרײַער וועלט.

רויזן און גלאַדיאַלן,
נעלקן, כריזאַנטעמען,
וועי קאַן די פֿאַרבן מאָלן,
געדענקען אַלע נעמען ?

פֿון בלומען, וואָס אַ כישוף
פֿון אַרבעט, מי און שווייס —
האַט די זומפן פֿונעם ישוב
צו בליונג אויסגעלייזט ?

אין אַ וועלט ווי שנאה
האַט דורות אונדז געשטיקט,
טויזנט ווונדערבלומען
ישראל האָט געשיקט !

ציט פֿון שטאַל אַ פֿויגל
דורך די בלויע הייבן,
פֿירט אַ נײַעם גלויבן
איבער ימען, טײַכן :

אַז שנאה מוז פֿאַרוועלקן
און בלומען אייביק בליען —
אַ בלומענגרוס צו פֿעלקער,
זיך טראָגט פֿון הרי-ציון !

צווישן כרמל און ים

קום, מיין טייערער,
גיב מיר דיין האנט!
מירן אוועקשפאָנען,
איבער דער טרעפּנשטאַט
ביזן כרמל-לאַנד,
קלעטערן ווייטער און העכער
איבער ביימער-קרוינען
און אַראָפּלאַכן צו די דעכער,
וון אַלע היפּהער וויינען —
ביזן שפיגל פֿון ים.
מיר די ניי-געקומענע
פֿון אַלע פּיינען,
אין צער און טרויער —
וועלן די יידן
ווייסע און ברוינע,
פֿון דער גאַרער וועלט,
אַרומנעמען
מיט אַ ליבשאַפֿט אַ בלויער
אין דער נײַער היים
פֿון אליהו הנביאס געצעלט.
און איינאַטעמען דעם כישוף
פֿון זײַן באַרגיקן שטיין
אין ווייטן אַרום,
וואָס וואָרט
דור אויס — דור איין,
פֿאַרלאָזן און שטום.
זײַן פֿעלדזיק געביין
זאָל אויפֿגיין צום לעבן
אין אַ ליכטיקער היים
פֿאַר יעדן וואָס וואָגלט
נאָכן מבול אַליין.
מירן שטייגן,
צו די אייביקע הייכן,
נאָענט צו גאָט,
שווערן
און האַלטן סײַ וואָרט:

לעשן אלע פֿייערן
 וואָס ווילן צעשטערן
 די כרמלשע פראַכט —
 די פֿעסטונג פֿון ים
 פֿאַרכאַפֿן אין שלאַכט.
 און תפילה טאָן :
 זאָל קיין נויט נישט דריקן
 אויף קיין הויז, קיין קינד ;
 זאָל די מידה פֿון רחמים
 אָפּווישן יעדע זינד
 און כענטשן דעם נס
 פֿון אייביקן פֿלאַם
 וואָס טראַגט זיך
 פֿון גרינעם באַרג
 צום זילבער פֿון ים.

רבקה קוויאַטקאָווסקי-פּנחסקי

געבוירן אין 1920 אין לאַדזש — פּוילן. אין עלטער פון 12 יאָר אָנגעהויבן שרייבן אין דער קינדער־צייטונג פון יאַנאַש קאַרטשאַק. געווען אויף הכשרה אין דער חלוצישער באַוועגונג "גורדוניה". געלערנט ליטעראַטור און פּסיכאָלאָגיע אויפן לאַדזשער אוניווערסיטעט. מלחמה־צייט מיטגעמאַכט געטא לאַדזש — אושוויץ — שטוטהאַף.

אין 1945 אין אַ שווערן צושטאַנד באַפרייט געוואָרן דורך דער רויטער אַרמיי, וואָס האָט זי געבראַכט אויף היילונג אין אַ מיליטערישן שפיטאַל הינטער מאַסקווע. דאַרט אָנגעשריבן דאָס ערשטע בוך "פון לאַגער אין לאַגער" געווידמעט דעם אומקום פון די יידישע פרויען אין די קאַצעטן. געדרוקט דערציילונגען אין מאַסקווער "אייניקייט". געקומען קיין ישראל אין 1949.

ביז היינט דערשינען אין יידישן אַריגינאַל : "פון לאַגער אין לאַגער" — בוענאַס איירעס, 1950. "אין זיכערע הענט" — חיפה, 1965. "טויזנט מאַל פאַרוואַס" — חיפה, 1971. "צווישן כרמל און ים" — חיפה, 1975. "די לעצטע — די ערשטע ווערן" — חיפה, 1980. און אין איבערזעצונגען אין עברית זענען דערשינען: "נשים מאחורי הגדר" — ת"א, 1961. "בידים נאמנות" — חיפה, 1964. "אלף פעם למה" — ירושלים, 1971. "היימקה" — ת"א, 1975. "בין כרמל וים" — חיפה, 1976.

יהושע אורבאט

מיין טאטע

פֿראַגמענט פֿון אַ ראָמאַן

כ'גיס ווידער אָן דאָס גלעזל. שטעל עס אַוועק אויפן טישל. קוק דערויף און טראַכט:

וואָס פאַראַ נאַמען זאָל איך מיין זון געבן ?

כ'טראַכט פון מיין זון און כ'דערמאָן זיך פּלוצעם פון מיין טאָטן. כ'דערזע אים, אַ מיטליעריקן, קרעפטיק געבויעטן מאַן. מיט אַ גלעזל וויין אין האַנט שטייט ער ביים טיש. ס'איז שבת אַוונט.

שטייט דער טאָטע מיטן גלעזל וויין אין האַנט בעתן זאָגן אויפן קול די ווערטער פון דער הַבְדֵּלָה. און איך, וועמען ער רופט אוריאל-אריה, אויף ביידע נעמען, שטיי ביים זעלבן טיש מיט אַ ברענענדיק ליכט אין האַנט. ס'איז אַ ספּעציעל ליכט, מיט עטלעכע קנױטן, וואָס מאַכט אַ גרויסן פּלאַם.

קוק איך דערויף, אויף אַט דעם פּלאַם, כ'האַב ליב די באַוועגנדיקע לעבעדיקע פאַרבן, וועלכע שפּרינגען, טאַנצן אין דער לופטן... כ'גיב אויך, פון צייט צו צייט, אַ בליק אויפן טאָטן און דערזע מיט אַ מאַל גאַר צוויי, צוויי פּלאַמען. דער ערשטער — דאָס ליכט אין מיין האַנט, דער צווייטער — מיין טאַטנס פנים. זיין פנים ווערט אַפט מאַל אַזוי, באַקומט אַ פּלאַמיקן קאַליר בעת ער זינגט אַדער דאַוונט.

באַלד ווערט שטיל.

דאָס טרינקט דער טאָטע דעם וויין פון זיין כוס. אויך מיר גיט ער אַביסעלע צו פאַרוזוכן.

ער דערלויבט עס, ווייל כ'בין שוין זיבן יאָר אַלט. אַ יינגל פון אַזאַ עלטער אין אַ שטרענג-רעליגיעזער גרויסער משפּחה, איז שוין נישט אַ קינד, נאָר לעבט שוין מיט פליכטן — מוז דריי מאַל אַ טאַג דאַוונען, גיין אין חדר, לערנען מיט די קלענערע ברידערלעך אין שטוב דעם "אַלף-בית", העלפן דער מאַמען אין דער בעל-הבתישקייט, ספּעציעל פּרייטיק, פאַר שבת, מוז מען עס טאָן.

נאָך דער הַבְדֵּלָה זעצט זיך דער טאָטע צום טיש, אַ באַדעקטן מיט אַ ווייס-בלאַנקענדיקן טישטעך. אויף אים, דעם טיש, וואָס איז אין אַ יידישער שטוב געגליכן צו אַ מזבח, איז פאַראַן ברויט, זאַלץ, מער נישט.

דער טאָטע איז אַבער מקיים די מצווה פון עסן די מלווה-מלכה.

אין מיטן דערינען גיסט זיך אויס אַ ניגון איבער דער שטוב. דאָס זינגט דער טאַטע דאָס קאַפּיטל "אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי" — אַ פּאַעמע, וואָס אין יעדער רעליגיעזער יידישער שטוב הערט זיך שבת אַוונט. דער ניגון געפעלט מיר, ווייל ער גיסט זיך אויס אין דער שטוב מיט אַ וואַרעמער אַטמאָספּערע. אויך די מאַמע האָט ליב דעם דאָזיקן ניגון. ווייל בעתן זינגען, טוט זי גאַרנישט, נאָר קוקט אויפן טאַטן.

דער ניגון איז אַן אַלטער. זינט איך געדענק דעם טאַטן, זינגט ער יעדער וואָך דעם זעלבן ניגון. און ער — זאָגט ער מיר אַנומלעט — האָט אים געהערט פון זיין טאַטן. און זיין טאַטע — פון אַ פריערדיקן טאַטן ... ציט ער זיך שוין אַזוי, דער ניגון, פון פיל זיידעס ... די זיידעס זענען שוין געשטאַרבן.

דער ניגון לעבט נאָך, קלינגט פריש. אויך איך הייב אים אָן זינגען. זינג אים אַזוי לאַנג צוזאַמען מיטן טאַטן, ביז, זיצנדיק נעבן אים ביים טיש, ווער איך פּלוצעם אַנטשלאָפּן. אין מיטן שלאָף דערפיל איך פּלוצעם דעם באַריר פון דער מאַמעס האַנט אויף מיין אַקסל ?

— אוריאַל-אריה, ס'איז פאַר דיר צייט צו גיין אין בעט אַריין .

— יא, מאַמע !

און איך פּאַלג.

אַ מאַמען מוז מען פּאַלגן !

אין בעט ווער איך אַבער צוריק וואַך, איך קאָן נישט שלאָפּן. דריי איך זיך היין און צוריק אויפן געלעגער, קוק אויף דער וואַנט, ביז כ'דערווע ווידער דעם טאַטן, דאָס הייסט זיין שאַטן, ער באַוועגט זיך איצט צום טאַקט פון אַ נייעם ניגון, און צו מיין סורפּריז אַ פיל שענערער ווי דער ערשטער.

דער טאַטע זינגט איצט די פּאַעמע "אמר ה' ליעקב, אל תירא עבדי יעקב" — אַ ניגון. ווי אַ לעבעדיק וועזן, אַזאָ וואָס קאָן אין דיר אַריינדרינגען טיף-טיף אינעווייניק און גראַבט, נאָגט, — נאָגט אויס אין דיר אַ בענקשאַפט. אַ בענקשאַפט צו וואָס ?

כ'ווייס נישט. כ'ווייס נישט צו וואָס איך בענק.

נאָר כ'ווייס אַז כ'וועל באַלד וויינען.

כ'האַלט זיך אַבער איין, מיט אַלע כוחות ... עס פּאַסט נישט פאַר אַ יינגל אין מייענע יאָרן עס צו טאָן. איז אַגשטאַט וויינען, הייב איך אויך אָן זינגען, אין דער שטיל אַז דער טאַטע זאָל נישט הערן. זינג אַזוי לאַנג ביז — ביז אויך די וואַנט גופא אויף וועלכער כ'קוק הייבט אָן זינגען, במילא אויך דער סופּיט, דער דיל, אויך שוין דאָס פענצטער, דורך וועלכן עס קוקט אַראָפּ צו מיר אַ שטיק הימל מיט די שטערן. אַלץ אַרום מיר זינגט. איך הער זיי, ווי אַ כאַר אַ שיינער כאַר, אַזאָ ווי שבת אין שול.

אַ זינגענדיקער ווער איך, ענדלעך אַנטשלאָפּן.

ווען כ'האַב זיך אויפגעכאַפט, איז דער כאַר פאַרשווונדן. צוזאַמען מיט אים —

די שטערן, די איינציקע פֿייערדיקע לעמפלעך, וואָס האָבן פֿון ווייטנס מיך געוואָרעמט, געקוקט אויף מיר אין שעהען פֿון שלאָפֿלאָזע נעכט.

אַנשטאַט זיי, די שטערן, הענגט איצט אין הימל אַ בלויקייט, אַזאַ לויטערע, אַז זי דערמאָנט מיך אַזש די אויגן, וועגן וועלכע דער טאַטע האָט דעם לעצטן פֿרייטיק אָונט בעת דער סעודה גערעדט :

— די אויגן פֿון אַן ערלעכן יידן — זאָגט דער טאַטע — זענען אַזוי לויטער, ווי אַ שפיגל, אין וועלכן אַלצדינג זיך אַנטפלעקט.

— אַלצדינג ? — פֿרעגט אים די מאַמע.

— אַלצדינג, — ענטפֿערט דער טאַטע, — ווייל זיי האָבן גאַרנישט וואָס צו

באַהאַלטן.

— נאָר ביי יידן זענען פֿאַראַן אַזעלכע אויגן ? — פֿרעג איך אים.

קוקט ער מיך אָן, דער טאַטע, ווי ער וואַלט מיך געפֿאַרשט, ענטפֿערט :

ניין, נישט בלויז ביי יידן. נאָר ביי יעדן ערלעכן מענטשן זענען פֿאַראַן לויטערע אויגן.

באַלד גיט ער צו :

— ביי יידן זענען זיי אַבער לויטערער ...

— פֿאַרוואָס ?

קוקט דער טאַטע מיך ווידער אָן, טראַכט אַ וויילע, ווענדעט זיין בליק צו די

שבת־ליכט און ענטפֿערט :

— ווייסטו מיין זון, אַז די יידן האָט גאַט געגעבן אַ שווערע אויפגאַבע, זייער

אַ שווערע, — אויסצופֿילן זעקס הונדערט און דרייצן מצוות. און ווער עס איז זיי מקיים, דער פֿאַרמאָגט ספֿעציעלע אויגן, לויטערע אויגן, אַזוי לויטער, אַז קיין אַנדערער מענטש פֿאַרמאָגט זיי נישט.

קוק איך איצט דורכן פענצטער צום הימל און בעט ג־ט אַז אויך איך זאָל זוכה

זיין צו האָבן אַ מאַל אַזעלכע אויגן ... צוזאַמען מיט דער דאָזיקער בלויזער לויטערקייט, הענגט איצט אין הימל אויך אַ שטילקייט. אַ שטילקייט אַזאַ, וואָס איז נישט געשטערט פֿון קיינעם, ווייל אַלץ אַרום שלאָפֿט נאָך, די גאַס, די ערד, די שטוב, די מאַמע, דער טאַטע, די ברידער, די שוועסטער, אַלצדינג, אַפֿילו די שפיגל.

אַט דערזע איך זיי דורכן פענצטער : זיי טוליען זיך איינער צום אַנדערן מיט

די קליינע פֿליגעלעך צווישן די גרינע בלעטעלעך פֿון די ביימער. שפיגל און צווייגן. זיי האַרמאָנירן ווי אַ ליד און אַ ניגון.

און ווי אַזוי קאַנען אַט די צווייגן, אַפֿילו די קלענסטע, טראַגן אויף זיך די

אָן אַ שיער שפיגל און זיך נישט איבערברעכן ?

כ׳ווייס נישט ...

פֿלוצעם דערהער איך אַ סקריפֿ.

דאַס וועקט זיך שוין דער טאַטע.

פֿאַרמאָך איך גיך די אויגן, אַז ער זאָל נישט זען איך בין וואַך און אַזוי.

מאכנדיק זיך שלאָפן, הייב איך אים אָן נאַכשפּירן.
אַט דערהער איך ווי ער גייט אַראָפּ פון בעט. ציט אויף זיך אַרויף די הויזן,
דאָס העמד, מאַכט אַ טראַט, אַ שטילן, אַזאַ שטילן, ווי ער וואַלט אים גאַרנישט
געשטעלט אויפן דיל, נאָר אין דער לופטן . . . און אַזוי — אַ צווייטן, אַ דריטן און
אַט איז ער שוין ביי דער טיר וואָס פירט אין צווייטן צימער.
די טיר עפנט זיך, אָן אַ סקריפּ.

אַזוי עפענען אַ טיר, קאָן נאָר דער טאַטע . . .
פּילנדיק, אַז דער טאַטע איז שוין אַרײַן אין צווייטן צימער, עפן איך צוריק
די אויגן. "פּליפּ, פּליפּ!" — דערהערט זיך באַלד אַ פּליסן פון וואָסער. דאָס
וואַשט זיך שוין דער טאַטע די הענט, דאָס פנים. און ווידער שטיל . . .
דריי איך זיך אויס מיטן פנים צו דער טיר, קוק אויף איר, קוק אויף איר,
ביז כ'דערזע אַ שפּאַלט.

דורך דער טיר-שפּאַלט דערזע איך ווידער דעם טאַטן. ער שטייט איצט ביים
טיש, וווּ ער ציט אויף זיך אַרויף דעם טלית, די תּפּילין און דערנאָך גייט ער
צום ווינקל ביים פענצטער. דאָרט פּאַרדעקט ער זײַן קאַפּ מיטן טלית און בלייבט
שטיין אָן אַ שום באַוועגונג.

האַב איך נישט ליב ווען אַ מענטש באַוועגט זיך נישט.

דעם טאַטן האָב איך אַבער יאָ ליב . . .

וויל איך וויסן, פאַר וואָס ער איז אַזאַ, אַזאַ שווייגנדיקער, אָן אַ שום באַוועגונג,
ווי אָן לעבן, פּאַלט מיר אײַן אים באַטראַכטן. ער באַטראַכט מיך אַפּט מאַל. מעג
איך כאַטש אײַן מאַל. קוק איך אַזוי אויף אים.

קוק אויף אים מיט באַטראַכטנדיקע אויגן. קוק אויף אים אַזוי לאַנג, ביז צו
מײַנע אויערן דערגײט עפעס ווידער אַ געזאַנג. דאָס הייסט דער טאַטע איז
גאַרנישט אַזאַ שטילער . . . דער טאַטע זינגט ווידער. עס דערגײט צו מײַנע
אויערן אַ ניגון אין אַזאַ שטילקייט, ווי עס וואַלט פון אײַן צימער צו דעם צווייטן
געפּלאַסן אַ שמאַל, זייער אַ שמאַל, דין וואַסערל, וואָס ריזלט און שווימט אָן אָן
אויפהער, מיט אַזאַ ריטעם, אַז נאָר דער רבּונו-של-עולם און איך קאַנען עס
דערהערן.

מיך הייבט אָן פּלוצעם שטיקן אין האַלדז . . .

די טראַפּנס קומען פון טאַטנס אויגן.

פאַר וואָס וויינט דער טאַטע ? וואָס טוט אים וויי ?

און אויב אַזוי — ווי קאָן ער זינגען ? ווי קאָן אַ מענטש לײַדן יסורים און

אין דער זעלבער צײַט זינגען ?

איך ווייס נישט !

וויל איך אויסשרײַען, עפעס טאָן . . . נאָר כ'האַב מורא !

בײַס איך זיך די פינגער, כ'מײַן אַז כ'וועל באַלד שטאַרבן . . .

טאַמער עס וועט דויערן נאָך אַ רגע, בין איך שוין טויט.

פּלוצעם באַוועגט זיך דער טאַטע.

כ'זע ווי ער מאַכט אַ טראַט. גייט צוריק צום טיש, ציט פון זיך אַראָפּ די תפילין, דעם טלית, לייגט זיי אַריין אין אַ טישלאַד.

דערנאָך נעמט ער אַ זאַק אין דער האַנט, לייגט אַריין אין זאַק עטלעכע שטיקלעך ברויט, אַ שקאַרמיצל זאַלץ. נעמט דעם זאַק אויפן פלייצע און לאָזט זיך צו דער ברייטער טיר און — פאַרלאָזט דאָס הויז.

ווי נאָר ער איז אַריבער דער שוועל, בין איך אַראָפּ פון בעט. מיטן גרעסטן אימפעט צי איך אויף זיך אַרויף די הויזן, דאָס העמד און לויף.

— טאַטע, טאַטע, טאַטע! — שריי איך נאָך דעם ווי איך בין אַרויסגעלאָפן פון דער שטוב — ט-אַ-ט-ע! ...

דער טאַטע, אַ צעטומלטער, בלייבט שטיין, קוקט זיך אַרום, דערזעט מיך. כ'ווייס נישט פאַר וואָס פון מיר האָט מיט אַ מאַל אַזאַ פלייץ געטאָן מיט טרערן. אַז כ'האַב ממש פאַרלוירן מיין באַווסטזיין ...

ווען כ'האַב צוריק געעפנט די אויגן, דערזע איך זיך זיצן אויפן טאַטנס הענט און ער ווישט מיט זיין טיכל מיין פנים, רעדט צו מיר מיט אַ ניט געוויינלעך ווייך קול :

— וואָס איז מיט דיר, אוריאל-אריה ? פאַרוואָס שלאַפסטו נישט ? אַזוי פרי און שלאַפסט נישט. ס'איז ערשט זעקס דער זייגער, נישט מער, און דו ביסט שוין אַנגעטאָן. דו טאַרסט עס נישט. דו מוזסט שלאָפן, זיך אויסרוען, כדי זאַלט קאַנען שפעטער אויפשטיין און גיין אין חדר. דו הערסט מיך ?

— יא, טאַטע! — ענטפער איך און קלאַמער זיך מיט ביידע הענט אַרום זיין האַלדז :

— גיי נישט אַוועק, טאַטע! בלייב אין הויז, טאַטע! זער טאַטע, נאָך מער אַ צעטומלטער, קוקט מיך אָן און ווייסט נישט וואָס מיט מיר אין געשען ...

אויך איך גיב אַ קוק אויף אים און דערזע ביי אים זיין בליק, אַזאַ זוכנדיקער, ווי נאָך קיין מאַל נישט ... אַ נייער בליק ... און מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דאָס האַרץ קלאַפט ביי אים, ווי אַ האַמער.

פלוצעם לאָזט ער אַראָפּ די אויגן ... בלייבט שטיין ווי פאַרלוירן ... ווען ער עפנט זיי צוריק אויף, זאַגט ער מיט אַ געבראַכענער שטים, ווי ער וואַלט זיך פאַר מיר פאַרענטפערט :

— אוריאל-אריה, איך מוז עס ... מוז עס ... מוז גיין זוכן פרנסה ... און לאָזט צוריק אַראָפּ די אויגן מיט אַזאַ בליק, ווי ער וואַלט געזוכט הילף ... הילך פון וועמען ...

איך קריג אויף אים אַ רחמנות ... איך האָב שוין חרטה אויף מיין גאַנצער האַנדלונג און אויף מייןע רייד. פלוצעם גלייכט ער זיך אויס, לאָזט מיך אַראָפּ, ווערט צוריק שטרענג. באַפעלט :

— אוריאל-אריה, גיי צוריק אין שטוב אריין!
איך קריג פאר אים מורא, ווי געוויינלעך. נאָר כ'פּאַלג אים נישט. כ'קאַן אים
היינט נישט פּאַלגן. דאָס ערשטע מאָל אַז כ'פּאַלג נישט דעם טאַמזן.
אַנשטאַט אין שטוב, בלייב איך שטיין אויף דער שוועל, אין דער טיר, וווּ
ער וועט מיך נישט דערזען...

און ווי נאָר ער האָט זיך געלאָזט מיטן זאַק אויף דער פלייצע ווייטער גיין,
האַב איך אים אַנגעהויבן נאַכקוקן, געזען ווי ער דערווייטערט זיך.
געזען אַן איינציקן מענטשן אין געסל.

זיין גוף, אַ הויכער, האָט אויסגעזען נאָך העכער, ווי אַ מאָל שמשון הגיבור.
נאָר וואָס מער ער גייט, קלענער ווערט ער, איינגעשרומפן. שוין אויסגע-
גאַנגען דאָס גאַנצע געסל, פאַרקערעוועט ער זיך צום אָפּענעם גרינעם פעלד, לאָזט
זיך גיין אויף דער סטעזשקע צווישן די ביימער. גייט אַזוי לאַנג ביז דער שטח
שלינגט אים איין.

זיינע טריט, די לעצטע טריט, האָבן אָפּגעהילכט אין מיינע אויערן, ווי די
קלעפּ פון אַ שאַרפּער האַק אין אַ מעכטיקן בוים.

נאָך דעם, ווי ער איז שוין אין גאַנצן פאַרשווינדן, בין איך אַלץ נישט
געגאַנגען אין שטוב, נאָר אַריין אין גערטנדל, וואָס היינטער אונדזערע פענצטער.
ס'איז אַ קליין, אַבער שיינ גערטנדל מיט צוועלף ביימער. יא, צוועלף. כ'האַב זיי
ערשט געכטן איבערגעציילט. און ווייל צוועלף, די זעלבע צאָל ווי מיין משפּחה,
פּאַלט מיר איין זיי צו געבן נעמען.

פאַרוואָס נישט?

מענטשן האָבן נעמען, זאָלן אויך האָבן ביימער. רוף איך די העכסטע צוויי:
פעסל-שיינדל און יצחק-דניאל — די נעמען פון מיין טאַטע-מאַמע. די אַנדערע:
יעקב-שמעון, מרדכי, עזרא, משה, פנחס, ירחמיאל — דאָס זענען די ברידער.
רייזל און יוכבד — מיינע שוועסטער. דאָס קלענסטע ביימל רוף איך: היים-יונתן —
מיין ברודערל וואָס איז געוואָרן געכטן צוויי חדשים אַלט. צום סוף דעם שענסטן
בוים רוף איך: אוריאל-אריה — דאָס בין איך גופא...

נאָך דעם ווי אַלע ביימער האָבן נעמען און יעדער בוים שטעלט מיט זיך פאַר
אַ מיטגליד פון מיין משפּחה, ווער איך מיד. צי איך זיך אויס אויף דער ערד,
אויפן גראָן, נעבן בוים "יצחק-דניאל", טוליע זיך צו אים און ווער אַנטשלאָפּן.
אין מיטן שלאָף דערפיל איך ווידער אַ באַריר פון דער מאַמעס האַנט אויף
מיין אַקסל:

— אוריאל-אריה, ס'איז צייט צו גיין אין חדר!

— יא, מאַמע! — ענטפּער איך, בעת כ'בין געבליבן שטיין אויף די פיס.
און כ'אייל זיך וואָשן, זאָגן "מודה-אני".

אַ מאַמען מוז מען פּאַלגן!

אין חדר קאַן איך אַבער נישט לערנען. דעם גאַנצן טאַג נישט.
דער רבי קנעלט, מאַטערט זיך און איך קוק אויף אים און זע אים נישט.

כ'זע זיך אין דער היים, אין גערטנדל. כ'טראכט פון טאטן, דער מאמען, די ביימער, די פייגל, ווידער וועגן טאטן. כ'האב אים אזוי ליב! עד זינגט אזוי שיין! קאן אזוי פיל ניגונים! ... ווי אזוי האט ער זיי אויסגעלערנט? ... זינגט ביי נאכט. זינגט אין פרימארגן. זינגט ווען ער איז פריילעך. זינגט ווען ער איז טרויעריק. אפילו ווען ער ליידט יסורים ...
א טאטע מיט ניגונים.
ניגונים און — טרערן.

אומקערנדיק זיך פון חדר, איז דער טאטע אין הויז נאך נישט געווען.
דער טאג נעמט זיך שוין לעשן. און ער איז נישטאָ.
די מאמע קאכט שוין וועטשערע. און ער — ער איז נישטאָ.
לסוף ... לסוף ווערט זי אומרואיק, הייבט אן קוקן צו דער טיר, צום פענצטער.
באין ברירה, הייבט מיר אן עסן אן אים.
דאָס ערשטע מאל עסן מיר אן דעם טאטן.
כ'זוער אויך אומרויק ... לויף איך ... לויף ארויס פון שטוב.
כ'בלויב שטיין אויף דער שוועל, אויפן זעלבן אָרט וווּ אין פרימאָרגן און קוק אויפן אָפענעם פעלד וווּ דער טאטע איז פאַרשוונדן ... איך טראַכט, אַז דורך דעם זעלבן פעלד, וועט ער זיך אומקערן ... זיכער אזוי ...
וואַרט איך, וואַרט איך. וואַרט אזוי לאַנג ביז דער טאָג איז פאַרביי.
פונקט אזוי, איז אויך אַ צווייטער טאָג פאַרביי.
און אַ דריטער ...

אויפן פערטן טאג, גלייך אין פרימאָרגן, איז די מאמע, ווי גארנישט איר שטייגער, אויפגעשטאַנען, ווען עס איז נאָך געווען פינצטער. און ווי נאָר ס'האַט אָנגעהויבן ווערן ליכטיק, האָט זי גענומען דאָס טיכל אויפן קאַפּ און געלאָזט זיך צו דער טיר.

— ווהיין גייסטו, מאמע?

— צום רבין.

נאָך דעם ווי זי איז אַרויס פון שטוב, האָב איך אויך זיך אַרויסגעגליטשט, שטיל, אַז זי זאָל מיך נישט זען און אָנגעהויבן גיין הינטער איר.
און ווען שוין אָנגעקומען צום רבינס הויז, בין איך פלוצעם אַרויסגעשווומען פאַר אירע אויגן בעת זי האָט אָנגעקלאַפט אין דער טיר.
די טיר האָט זיך געעפנט און איך האָב דערזען דעם שמש.
זיין גאַמען איז ר' אַהרן שולמאַן. איך קען אים זינט איך האָב אָנגעהויבן גיין מיטן טאטן יעדן שבת אַהער צום דאַוונען. ער טראַגט אַ לאַנגע, ווייסע באָרד, אַ שטריימל, אַן אויסגעריבענע קאַפּאַטע. ער האָט מיר דעם לעצטן שבת נאָכן דאַוונען געגעבן אַ קניפּ אין באַק און אַ צוקערל.
— פאַרוואָס אַ קניפּ אין באַק, ר' אַהרן? — פּרעג איך אים אין מיטן קנייען דאָס צוקערל. ענטפּערט ער נישט, נאָר קוקט אויף מיר און לאַכט אין זיך אַריין ...

כ'האב אים ליב ווען ער איז אַזאַ, אַ לאַכנדיקער, אפילו, ווען ער קנייפט ... איצט נאָכן עפענען די טיר, הייבט ער אַן קוקן מיט שטוינענדיקע אויגן אויף מיר, אויף דער מאַמען, פרעגט :

— אַזוי פרי? ... צום רבין אַזוי פרי? ... און פאַר וואָס עפעס מיט דער מאַמען, אוריאל-אריה? ... וואָס האָט פאַסירט? ...

נאָך דעם ווי ער האָט דערהערט די סיבה, האָט ער ברייטער געעפנט די טיר. מיר זענען אַריין, געבליבן זיצן אין וואַרט-צימער, בעת ער, דער שמש ר' אהרן שולמאַן איז אַריין אין חדר צום רבין.

אויך דעם רבין קען איר. זיין נאָמען איז רב מענדל, נאָר רופן רופט מען אים רב מענדעלע.

רב מענדעלע, ווייל אַ חוץ אַ רבי, איז ער אויך אַ דאַקטער, היילט די אַלע אַרעמע יידן אין דער שטאָט. היילט זיי מיט גוטע רייד און אויך מיט געלט, וואָס ער אַליין שאַפט ביי רייכע בעל-הבתים אין שטאָט. מען זאָגט וועגן אים, אַז ער קאַן אויך מעדיצין, אַליין שטודירט פון ספרים.

שבת טראָגט ער אַ זיידן מלבוש און אַ צעשטראַלט פנים. איצט — אַ פראַסט מלבוש און אַ פאַרקנייטשט פנים.

נאָך דעם ווי רב מענדעלע האָט אויסגעהערט די מאַמע, רופט ער אַריין צוריק דעם שמש, און מיר גייען צוריק אין וואַרט-צימער.

דער שמש, ר' אהרן שולמאַן, פאַרלאַזט באַלד דעם רבינס הויז.

אין אַ האַלבער שעה אַרום האָבן אַנגעהויבן אַנקומען אין הויז יידן. נאָך דעם ווי דעם רבינס הויז איז שוין געוואָרן פול, האָט מען זיך אַנגעהויבן פאַר-זאַמלען אין הויף.

ווען דער הויף איז אויך שוין געוואָרן פול, איז דער רבי אַרויס, געבליבן שטיין אויף דער שוועל און באַפוילן די יידן צו פאַרמאַכן די געשעפטן, וואַרשטאַטן און גיין זוכן מיין פאַרלוירענעם טאַטן.

די עדה יידן האָט זיך אַינגעשטעלט אין גרופעס, הונדערט אין אַ גרופע, און אַנגעהויבן פאַרלאַזן דעם הויף.

אין דער לעצטער גרופע האָב איך פלוצעם דערזען מיין פעטער אַברהמען — אַ הויכער, פונקט ווי מיין טאַטע. אויך זענען ביי אים די אויגן ענלעך אויפן טאַטנס, דורכדרינגלעכע ...

— פעטער, פעטער! — שריי איך, בעת כ'שטופ זיך דורך צו אים אַ וועג. — פעטער, נעם מיך מיט מיט זיך ...

דער פעטער אַברהם בייגט זיך אַראָפּ צו מיר, קוקט מיר גלייך אַריין אין די אויגן, אַ קוק ווי ער וואַלט געוואַלט דערזען נישט בלויז מיין פנים, נאָר מיין האַרץ ... און שטרעקט אויס זיין האַנט צו מיר.

גייען מיר צוזאַמען.

אונדזער גרופע האָט זיך גערופן די "ניינטע".

נאך אַכט טעג זוכן אין אַלע דערפער, וועלדער אַרום דער שטאָט, האָט אַ ייד, אַ פאַרשטייבטער פון די פיס ביז איבערן קאַפּ, מיט אַ פאַקל אין האַנט, וואָס ער האָט אַנגעצונדן בײַ נאַכט, כדי צו באַלייכטן דעם וועג, דערזען פּלוצעם ליגן אין מיטן דעמבעוואַלער וואַלד אַ יאַרמלקע.

דער דאָזיקער ייד, וועמענס נאָמען איז געווען ברוך גראַבער, האָט, נאָכן באַטראַכטן די געפונענע יאַרמלקע, געגעבן סיגנאַלן צו זײַן גרופּע און דורך איר, אויף פּערד געדונגענע בײַ פּויערים, געלאָזט וויסן די אַלע אַנדערע זוכנדיקע גרופּעס.

אין דעם זעלבן טאָג, אָונט צו, איז דער דאָזיקער דעמבעוואַלער וואַלד, פּונקט ווי מיט ביימער, געוואָרן געדיכט מיט מענטשן.

אין עטלעכע שעה אַרום האָט מען דעם טאָטן אַרויפגעלייגט אויף אַ וואַגן, וועלכער האָט אים געפירט אין שטאָט אַרײַן.

נאָכן וואַגן זענען איצט, אין מיטן נאַכט, נאָכגעאַנגען טויזנטער מענטשן, די גאַנצע יידן-עדה פון מיין שטאָט אַסטראַווצע. זײ די עדה-יידן, האָט געברענגט מיין טאָטן צו קבר-ישראל, באַגלייט אים צו זײַן אייביקער רו.

ס'איז געווען י"ג תמוז תרפ"ד, יולי 1924, עטלעכע יאַר פאַר דער היטלער-עפאַכע, ווען אין דער לופט האָט זיך שוין דערפילט דער סם פון אַנטיסעמיטיזם. אויך איך בין נאָכגעאַנגען דעם וואַגן, געשטאַנען ביים אַפּענעם קבר — אַ קבר אין וועלכן מען האָט אַרײַנגעלייגט דעם ערשטן קרבן, אַ פאַרויסגייער פון אַ חורבן, וואָס רוקט זיך אָן ...

איך האָב דעם קבר אַרײַנגענומען אין זיך, אין האַרצן און טראַג אים.

נאָך דער לוויה האָט מען אין דער שטאָט דערציילט ווי אַזוי מען האָט דעם יידן יצחק-דניאלן פאַרנאַרט אין אַ דאַרף און — דערהרגעט. געווען איז אַזוי:

נישט ווייט פון דער שטאָט, איז געלעגן אַ דאַרף מיטן נאָמען גראַבאַווצע. דאַרט, אין גראַבאַווצע, האָט געווינט אַ פּויער מיטן נאָמען סטאַניסלאָו אַזשעל. דאָס איז געווען אַ יונגער, קרעפטיקער פּאַליאַק, וואָס האָט געהאַט אַ כּלה און גענייטיקט זיך זייער שטאַרק אין געלט אויף צו פּראַווען זײַן חתונה.

דער דאָזיקער סטאַניסלאָו אַזשעל האָט געקענט מיין טאָטן, געוויסט אַז זײַן פּרנסה באַשטייט פון גיין אין די דערפער און קויפן אַלטע פּעדערן, זײ ברענגען אין שטאָט צו אַ הורטאַוויק.

וויסנדיק דאָס, האָט דער דאָזיקער סטאַניסלאָו אַזשעל, איין מאַל, דערזען מיין טאָטן דורכגיין זײַן דאַרף, אַפּגעשטעלט:

— העי ייד, כ'האָב פּעדערן צו פאַרקויפן. קום זשע און קויף זײ!
דער טאָטע האָט געהערט, געגלייבט, גענומען דעם אַדרעס און באַשטימט די צײַט פון קומען מאַכן דעם מסחר.

ס'איז געווען יענער פרימאָרגן, ווען איך האָב דעם טאַטן געזען דאָס לעצטע מאָל.

דער טאַטע האָט פאַרלאָזט דאָס הויז, ווי שוין באַוווסט, אין פריען פרימאָרגן. אַנגעקומען אין דאָרף גראַבאָוצע — ווען ? קיינער ווייסט עס נישט.

נאָר מען ווייסט, אַז ווען ער איז אַנגעקומען אין אַט דעם דאָרף גראַבאָוצע און שוין דערגרייכט די כאַטע פון סטאַניסלאָו אַזשעל, איז די טיר געווען פאַר-שלאָסן.

האַט דער טאַטע געוואָרט ...

וואָרט ער, וואָרט ער אַזוי נעבן דער טיר ...

אַנשטאַט סטאַניסלאָו אַזשעל, קומט גאַר אָן אַן אַלטע פרוי. בעתן אויפּשליסן די טיר, דערזעט זי דעם יידן, פרעגט זי : — וואָס וואָרט איר דאָ, מענטש ?

און ווען זי האָט דערהערט זיין ענטפער, אַז ער איז געקומען צום דאָזיקן אַדרעס קויפן פעדערן, שטויגט זי, פאַרשטייט נישט פאַר וואָס איר זון האָט מטריח געווען אַ יידן קומען, ווען זי פאַרמאַגט אַבסאָלוט נישט קיין פעדערן, אַפילו נישט אַן איינציקן קישן, אויף וועלכן זי זאָל אַוועקלייגן איר מידן קאַפּ אין די בעכט. דער טאַטע, נאָך דעם ווי ער האָט געהערט דער פּויערטעס רייד, האָט זיך גלייך פאַרנומען אויף צוריק, דורך דעם דעמבעוואָלער וואָלד, וואָס עס איז געווען דער קירצסטער וועג אין שטאָט אַריין.

ס'איז שוין געווען נאָך מיטאַג.

האַט דער טאַטע זיך געשטעלט אין שאַטן פון אַ בוים דאָווען מנחה.

אין מיטן דער שמונה-עשרה איז סטאַניסלאָו אַזשעל, טראַגנדיק אַ האַק הינטער זיין פּאַלע, אַנגעלאָפּן אויף די שפיץ פינגער גלייך אויפן טאַטנס פלייצע.

דער טאַטע האָט נישט באַוווּזן צו מאַכן די קלענסטע באַוועגונג ... דערנאָך ...

דערנאָך האָט סטאַניסלאָו אַזשעל אַנגעהויבן זוכן אין די נאַסע, מיט בלוט באַגאַסענע, וואָרעמע קעשעבעס —

ער זוכט אַ פאַרמעגן, דעם יידנס פאַרמעגן ...

זוכט און געפינט עס ...

— צען זלאַטעס ! דאָס איז אַלץ ! ...

צוליב נאָך נישט אויסגעקלאָרטע פרטים וועלן מיר געבן אַ ביאָביבליאָגראַפישע נאָטיץ וועגן שרייבער יהושע אורבאַס אין קומענדיקן נומער פון אונדזער אויס-גאַבע.

מאיר חרץ

קלאַרקייט

1

קלאַרקייט איז ווונדער, איז פֿולער גענוס,
קלאַרקייט איז רייִפֿקייט — אַ פֿולע נוס,
ריר אָן די שאַלעכץ אין סאַמע ברוסט,
עפֿנט די נוס זיך און אַלץ איז באַוווסט.
קלאַרקייט איז שלמות, איז מאה אחוז.

קלאַרקייט איז אַפֿן — אַן אַפֿענע קאַרט,
קלאַרע דיבורים, אַ וואַרט איז אַ וואַרט
אויסגעשליפֿן און אויסגעקלאַרט,
אויבן איז אויבן און דאָרט איז דאָרט.
קלאַרקייט — אַ שליסל צו יעדער אַרט.

אויב סע טרעפֿט אַ נעפל אַ מאָל
און אַ הייזעריק ווייטיקדיק קול
שרייט פֿון שפיטאָל, פֿון פֿאַרנעפֿלטן טאָל,
לייטערט דער טאָל זיך אויס מיט אַ מאָל,
לייטערט זיך אויס אויך דעם קראַנקנס קול,
שטייט דער שפיטאָל ווי אַ שלאָס פֿון קרישטאָל.
קלאַרקייט איז היילונג, איז וואַרעמע וואָל.

2

ווי שאַרף. ווי קלאַר. ביז ווייטיק קלאַר.
דער ווייטיק לאַזט די אויגן נישט פֿאַרמאָכן,
כאַטש אויף אַ קליינער רגע נאָר,
סע באַדן זיך אין קלאַרקייט אַלע זאַכן
און טויכן אויף נאָר מערער קלאַר,
נישטאָ ווי צו אַנטרינען פֿון דער וואַר.

די קלאַרקייט רײסט אַראָפּ פֿון דער הויט דאָס קלייד,
די קלאַרקייט רײסט אַראָפּ פֿון לײב די הויטן
און ס׳רײַנען בלוטן אַפּגעדעקטערהייט
און בײַן און פֿלײש באַגײסן זײך מיט רױטן
און קלאַר דער טױט אונדז פֿאַר די אױגן שטײט
און דאָך אַזױ אײז קלאַרקייט פֿרײד.

זאָגט דער יצר טוב :

שײנקייט, ווייז דיין פנים, טו די מאַסקע אויס —
אײן די קלײנע שײנע אױערן לאַז די אױעררײנגלעך בלוזן,
עפֿן אױף דאָס גרױסע פֿענצטער און די אױגן עפֿן גרױס.

שײנקייט, הײב אָן ווידער פֿונעם אַנהײב, לערן זײך דעם אַלף-בית,
נעם, באַדײן זײך מיט די שאַטנס, וויש מיט זײ דיר אַפּ דעם שױיס,
ווען אײן דרױסן ברענט דער זומער און די שטײנער זענען הײס.

שײנקייט, ריר זײך און אָן פּחד מאַך דעם ערשטן פֿרײען שפּאַן
נאָך דעם דרײסטער גײ דיין וועג דיר, וועסטו פֿילן, ס׳אײז פֿאַראַן
אַזאַ היטער, וואָס ער היט דײך, אַזאַ רײטער, אַזאַ מאַן.

קראַפֿט און שײנקייט, כ׳וויל אײך בענטשן פֿון מײן ווינקל, פֿון אַ זײט,
אַנער גײן און אַנער שטײן אײן דער נאָענט, אײן דער ווייט
און דערנאָך וועלן זײך בענטשן מײטן זײווג גאָט און לײט.

רוף מײך נישט

רוף מײך נישט אײן וואַלד צוריק,
נישט דערפֿאַר בײן אײך אַנטלאַפֿן.
כ׳האַב געלאַזט פֿון זײך אַ שטיק
אױפֿן גראַז, וווּ כ׳בײן געשלאַפֿן.
נישט געשטאַרבן יענע טײל,
וואָס געלאַזט כ׳האַב דאָרטן לײגן,
ס׳אײז מײן ווונד מײר נישט פֿאַרהײלט
און זײ לאַזט זײך נישט פֿאַרוויגן,

נישט פֿאַרזינגען מיט קיין ליד,
 נישט קיין מעשה זיך דערציילן,
 נישט פֿאַרהיילט איז נאָך דער שניט
 און ער וויל זיך נישט פֿאַרהיילן.
 טראָג איך זיך אַרום מיט אים
 אַ פֿאַרדעקטן און נישטאַ אים,
 און ס'איז האַפֿערדיק מיין שטים
 און אַ פֿריילעכס איז מיין פנים.
 ס'איז אַ מאַסקע אויך די הויט
 אויף מיין לייכט געקנייטשטן שטערן,
 טיף איז מיר נאָר ברייט און בלויט
 און דאָס בלוט לאַזט קוים זיך הערן
 אינעם שלאַגן פֿון מיין האַרץ,
 אינעם ציטער פֿון די ליפן
 און דאָס האַרץ בלייבט אַ פֿאַרשפּאַרטס
 אינעם קאַסטן פֿון די ריפן.
 איך בין שטאַרקער פֿון מיין בלוט,
 איך בין קלוגער פֿון מיין גורל,
 ס'האַט מיין גייסט נישט אַפּגערוט
 און געפֿונען — נישט פֿאַרלוירן.
 האַט געזוכט מיין זיידנס וויג
 און ער האַט זי דאָ געטראָפֿן.
 רוף מיך נישט אין וואַלד צוריק,
 נישט דערפֿאַר בין איך אַנטלאָפֿן.

שונאים

אין איינער אַ שטאַט אויפֿן זעלבן געסל
 אין זעלבן הויז אויפֿן זעלבן גאַרן
 אין צוויי באַזונדערע דירות געזעסן
 צוויי קלוגע זקנים אַלע זייערע יאָרן.

און פֿיניט געהאַט האָבן זיי איינער דעם צווייטן
 מיט גאַר דער חכמה, מיטן גאַנצן שכל
 און איינער דעם צווייטן פֿלעגט באַגלייטן
 מיט שנאה-בליקן און שפּאַטישן שמייכל.

זיי האָבן זיך נישט באַגריסט אַפֿילו,
ווען זייערע בליקן פֿלעגן זיך טרעפֿן,
עס האָבן קללות געברענט אויף די ליפֿן,
נאָר ס'האַט זיך קיין מויל נישט געטאָן קיין עפֿן.

און אַט אַזוי זענען יאָרן געפֿליגן,
און אַט אַזוי זענען יאָרן געקראָכן,
און ס'האַבן די אַלטע און קראַנקע אויגן
זיך אייגע די צווייטע נויט שפּיזן געשטאָכן.

ביז איינעם אַ טאָג איז איינער געפֿאַלן
אַ טויטער און ס'האַט אים צו אַלעמענס שטוינען
דער צווייטער באַוויינט מערער פֿון אַלע,
מיט ביטערע טרערן באַוויינט זײַן שונא.

האַט לאַנג נישט געקאַנט דעם בראַך אויסהאַלטן
און נאָכגעשטאַרבן נאָך עטלעכע וואָכן
און לויט דער צוואה מע האַט אים באַהאַלטן
אויך דאָרטן נעבן זײַן אַלטן שכן.

*

י י ד י ש - י ר י ע ו ת

דיכטער דוד ספֿאַרד אין פּאַריז

דער דיכטער דוד ספֿאַרד — מיטרעדאָקטאָר פֿון "ירושלימער אַלמאַנאַך" און זײַן פֿרוי ריבקה, אַ פּראָפּעסאָרין פֿון פּילם-קונסט אין תּל-אַביבער אוניווערסיטעט, געפינען זיך אין פּאַריז אויף אַ לענגערן באַזוך.

די געסט ווערן דאָ זייער וואַרעם אויפגענומען אויף גרעסערע און קלענערע מסיבות. דער קאָמיטעט פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור אין פּראַנקרייך, צוזאַמען מיטן פּאַראַיין פֿון ייִדישע שרייבער און זשורנאַליסטן, האַט דורכגעפירט צוויי זייער געלונגענע ליטע-ראַרישע נאָכמיטאַגס. דער ערשטער, מיט דער באַטייליקונג פֿון דעם דיכטער דוד ספֿאַרד, אויף וועלכער עס זענען אויך אַרויסגעטראָטן די שרייבער משה שולשטיין און מרדכי לימזוין און מיט רעציטאַטציעס פֿון דוד ספֿאַרדס ווערק — מילקע פעטשעניק. די רעדנער ווי די רעציטאַטאָרין, זענען באַשאַנקען געוואָרן מיט אַפּלאַדיסמענטן פֿון אַנערקענונג און ליב-שאַפט.

לייב קורלאַנדר

אַ קעמל ביים כינרת

(דערציילונג)

ליבהאַרציק פאַר שמואל איזבאַן, דעם געבענטשטן דערציילער —
און אַ מתנה פאַר זיין פלאַיִנדיקן "וואַלפּיש אין יפו".

וואָס טוט אַ קעמל ביים כינרת ?

אַט איז ער אונטן, נעבן דער איינזאַמער פּאַלמע ביים ברעג, קעגן איבער מיין
טעראַסע. ער רייבט זיין פעל אינעם פּאַלמעשטאַם. ער דרייט זיך אַרום אים, שטעלט
אונטער איין זייט בויך, די צווייטע, דעם הינטן, דעם פאַרביגענעם האַלדז, דעם
האַרב. ער רייניקט די פעל פון די מידבר־רעשטלעך, פון קויט, אומפלייט, שפיציקע
זאַמדלעך, וואָס בייסן, רייצן און שטעכן די הויט. דערנאָך ציט ער אויס זיין
פאַרריסענעם קאַפּ און רייסט אַראָפּ פון די שופּנדיקע עקן פון די קוים־אויסגע־
פיקטע שטאַמצווינגן אַרום דער קאַרע, שטיקער קאַלטנצוויטן, פאַרזאַמדיקטע האַר
און שווייסקנולן, ווי ער וואַלט גישט וועלן, אַז אויפן פּאַלמעבוים ביים כינרת
זאָלן בלייבן מידבר־נאַכשלעפענישן.

דערנאָך שטרעקט ער אויס אַרױף צו דעם אַראָפּשווערנדיקן קאַפּ, וויל דער־
גרייכן די גרינע שפיצן פון אַראָפהענגענדיקן פּאַלמעשירעם. ער דערגרייכט זיי מיטן
שפיצצונג, אָבער גישט מיט די צעעפּנטע ליפּנלעפל און גישט מיט די לעכצנדיקע
פּאַדערציין. באַפּרידיקט ער זיך מיטן קיצלדיקן באַריר פון די גרינע נאַדלשטעכערס
אינעם עק פון דער צונג, און לאַזט הערן אַ געמיש פון אַ הייזעריקן געלעכטער און
יאוש־זיפּץ. ער ציט איין און ציט אויס זיין שאַקלאַפּ, צעשפּרייט די ליפּן,
ווייזט אַ צעשוימט מויל מיט אַנגעפּוילטע צייגקרוינען, און אַ צעציטערטע צונג
צעברעקלט די קעמל־קולות אין צעגאַרגלטע שפּליטערס פון ווידערטענער אויפן
ווינט. די איבערגעוואַרעמטע לופּט פון דער ערב מיטאַגזון כאַפּט זיי אויף און
פאַרטראַגט אַ טייל, אויף די שטראַלן־שנירלעך, ווי מעטאַל־סטרוגעס, צום אַפּהאַנג,
וואָס דראַפּעט זיך צו די קרני־היטין און העט ביזן הר־תבור אַרױף, און אַ טייל
גידערט צו די כּוואַליעס, וואָס שלעפּן זיי מיט אויף זייערע מידע רוקנס.

פון וואַנען נעמט זיך ביים כינרת אַ קעמל ?

אַ ליכטער אַוונטווינט העלפט אונטער די כּוואַליעס אין זייער לעצטן אַג־
שטרענג אַוועקצושיפּן רעשטלעך בין־השמשות צום ירדן, איבערצונעכטיקן אין

זיין טאל. אויטאס פארן גיד, פירן מענטשן אהיים, קיין צפת, קיין מטולה, צום גולה. זיי איילן זיך ווי אין וועטגעלויף מיט די ערשטע נאכט-שאַטנס, וואָס וואָלגערן זיך אונטער די רעדער.

דער קעמל שטייט אונטן מיטן פנים צום שאַרפן אַפּהאַנג, זינע קינהעלפּטן ברייט צעעפנט און משונהדיקע קולות רייסן זיך פון זיין צעגאווערטער קעל, ווי ער וואָלט געהאַט טענות, ווי ער וואָלט עמעצן גערופן. אפשר איז עס אַן אַפּגע-רעדטער סימן, אַן אַרויסרוף צו עמעצן, וואָס האָט אים געלאָזן אויף הפקר, אין אַ פרעמדער סביבה. אפשר איז עס אַ מאַגענדיקער רוף צו עמעצן, וואָס דאַרף קומען און קומט נישט, וואָס קומט נישט צוריק, וואָס איז פאַרשוונדן דאַרט אויבן, אויף יענער זייט אַפּהאַנג, וואָהין עס דערגייט נישט דאָס אויג ?

דאַרטן, וווּ עס פאַרבייגט זיך דער ראַנד פונעם אַפּהאַנג און איידער עס הייבט זיך, אויף יענער זייט, אַ צווייטער באַרג, געפינט זיך דער בעדוינער-לאַגער. עטלעכע ביידלעך מיט בלעכענע ווענטלעך און דעכער פון שוואַרצע ציגנפעלן פאַר פי און עופות; און עטלעכע געצעלטן פון בריונהאַריקע שעפּסנפעלן צווישן שיטער-צעשטעלטע האַלצשטאַנגען. דאָ וווינען די בעדוינער, פון אַן אַפּגעשפּאַלטע-נעם ערבה-שבת. און דאָ וווינט פּאַטימאַ די שיינע, וואָס איז צוגעזאַגט אַחמדן, דעם קעמל-טרייבער פון ברודער-לאַגער אין דער ערבה.

דערווייל אַרבעט פּאַטימאַ די שיינע ביי די אַוכמאַניס. זי וואָשט וועש, רייניקט די שוויבן, קלאַפט אויס די טעפעכער פון זייער רחבותדיקער ווילע און גייט מיט דער אַלטער האַרינטע איינקויפן, טראַגט נאָך די פעקלעך.

זי איז די לעצטע טעג געווען היימלעך, פריילעכער ווי תמיד, געטראַגן איר געבלימלט פּרייטיק-קליידל מיט לאַנגע אַרבל און אַן דעקאַלט, באַצירט מיט בייטשלעך קרעלן און מושלבראַשן. אירע לאַנגע פעכהאַר זענען געווען פאַרפלאַכטן און קונציק פאַרקוילעטשט מיט אַ שפיץ, פון וועלכן עס זענען אַראַפּגעהאַנגען קאַלירטע בענדער, אויסגענייטע מיט פינקלדיקע שימערבלעכלעך. פון אירע אויערן האָבן אַראַפּגעשווערט פון יעדער זייט עטלעכע מעשענע רינגען, אַ רינג אין אַ רינג, וואָס האָבן לייכט צוגעקלונגען בעתן לויפן און גיכן באַוועגן זיך ביי דער אַרבעט. זי האָט די לעצטע טעג געאַרבעט גיכער, אומגעדולדיקער, און כסדר געשטאַנען אויף דער רייזיקער טעראַסע פון די אַוכמאַניס, און עמעצן אויסגעקוקט, אויף עמעצן געוואַרט.

און היינט איז זי נישט געקומען צו דער אַרבעט. גברת אַוכמאַני האָט היינט אַליין געלופטערט די שטובן, אונטערגעגאַסן די בלומען-קאַסטנס אויף דער טעראַסע און געיאַגט זיך נאָך מיקן און פליגן מיטן שפּריצער אין די הענט. און געגאַנגען איז גברת אַוכמאַני אַליין אין שפּייזקראַם און צוריקגעקומען אַליין מיט עטלעכע קלייניקייטן אויפן דנאָ פון איר האַנטקייטל.

דער פּרימאַרגן האָט באַגעגנט דעם קעמל צופן פון די מאַגערע און שיטערע

גראָזן אויף יענער זײַט וועג, צופוסנס פון אָפּהאַנג. ער האָט געשטעלט פּוילע טריט, אומדעצידירטע, ווי דער גאַנג באַרג-אַרויף וואַלט אים געשראַקן, וואַלט געווען אומזיסט.

קינדער, אויפן וועג צו דער שולע, זענען געבליבן שטיין: הביטו, הביטו, גמל! גמל! קוקט, אַ קעמל! פון וואַנען אַ קעמל ביים כינרת? מה פתאום גמל? די קינדער האָבן זיך געשטעלט אַרום אים. ער האָט אויפּגעהויבן זײַן שטאַרן קאַפּ און גענומען פירן זײַנע אויסגעלאַצטע אויגן פון איין קינד צום צווייטן און באַוועגן מיטן שפיצונג צווישן האַלב-צעעפנטע ליפּן, ווי ער וואַלט שעמעוודיק באַגריסן יעדן פון זיי — ס'רוב קינדער, האָבן קיין לעבעדיקן קעמל ביז היינט נישט געזען. נאָר געציילטע האָבן געזען אַ קעמל אין זאַלאַגישן גאַרטן אין חיפה. אפשר איז ער טאַקע אַנטרינען פון גן-החיות פון חיפה?

זייערע הערצלעך האָבן געוויטיקט וואָס די גרעזלעך ביים וועג זענען שיטער, מאַגער, פאַרזאַמדיקט, פאַרברענט דורך דער זון און קאַנען נישט זעטיקן דעם מאַגן פון דער גרויסער באַשעפעניש. האָבן זיי צעעפנט זייערע רענצלעך, אַרויסגעשלעפט עסנוואַרג, צו טיילן זיך מיטן פרישטיק. זיי האָבן אים דערלאַנגט פענצלעך ברויט מיט פוטער, לחמניות מיט קעז, באַנאַנעס, טאַמאַטן, קיכלעך. דער קעמל האָט זיך נישט געלאָזט בעטן און גענומען מעלה-גירהן דאָס דערלאַנגטע עסן, קוקנדיק מיט גרויסע אויגן פון דאַנק אויף די קינדער. און די קינדער זענען צופרידן וואָס דער קעמל עסט מיט גרויס אַפעטיט, באַלעקט זיך מיט דער גרויסער צעגאַווערטער צונג, וויקלט זי אײַן, פאַרוואַרט זי אומגעלומפערט צווישן די ציין און גומען, און עס זעט אויס ווי ער וואַלט צוגעקײעט זיין אייגענע צונג.

ווען די קינדער האָבן זיך אומגעקערט פון דער שולע און מיטגעבראַכט אַנדערע שילער און פּריינד, כדי זיי זאָלן אויך זען מיט די אייגענע אויגן אַן אמתן קעמל — און וווּ? נישט אין מידבר, נאָר ביים כינרת-ברעג — האָבן זיי דעם קעמל מער נישט געטראָפּן. וווּ איז אַהינגעקומען דער קעמל, וווּ? ער איז ערשט געווען דאָ, אַקעגן איבער דער איינזאַמער פּאַלמע, אויף יענער זײַט וועג. זיי האָבן געזוכט, גענישטערט צווישן די הויכע אָפּהאַנג-גראָזן און קוסטעס, געפירט אויגן פול מיט חידוש איבערן וועג, איבערן וואַסער בײַ די ברעגן און צווישן די כוואַליעס. אַט, ערשט געווען. און שוין. נעלם געוואָרן.

אפשר איז מען געקומען פון גן החיות און אים צוריק געפירט קיין חיפה? אפשר איז געשען אַן אומגליק? אַ מידבר-חיה איז נישט געווינט צו גיין מיט אַ געפלאַסטערטן וועג, איז, הלילה, אַ לאַסטאויטאַ אַרויף אויף איר, און זי ליגט איצטער אין שווערע ווונדן אין אַ שפיטאַל פאַר חיות. אָבער וווּ געפינט ער זיך, דער שפיטאַל פאַר חיות?

אפשר האָט אים פאַרשאַדט דאָס עסן, וואָס זיי האָבן אים דערלאַנגט? אַ קעמל איז נישט געווינט צו אַזאַ עסן און אַ טרוקענעס דערצו. איז ער געגאַנגען טרינקען וואַסער, אויפמינטערן זיך, און — דערטרונקען געוואָרן. אַ קעמל קאַן, מסתמא,

נישט שווימען. אין מיידער איז דאך נישטא קיין וואסער, ווו ער זאל זיך לערנען שווימען. דער כינרת וועט אים זיכער ארויסווארפן, ווי עס איז דער פאל מיט א מענטש, ווען ער דערטרינקט זיך.

די נייגעריקע קינדער, וואס זענען געקומען ערשט איצט, האבן עס צו ערשט געהאלטן פאר א פארסע, א חוזק-טריבעניש; אדער גאר פאר א חלום, אן אילוזיע מצד די וואס האבן זיי פארבעטן אהער צו. די עלטערע און מער-געלערנטע צווישן זיי האבן גערעדט וועגן א מאסן-אילוזיע, אזא עולם-גולם פארבלענדעניש, אדער גאר א פאטא-מארגאנא אזא בעת א פארבלענדיקער פרימארגן-וון...

אבער די טרערן אין די אויגן, די ערנסטקייט אויף די צערויטלטע בעקלעך און די שולדיקע פארלעגנהייט פון די צערודערטע קינדער האבן זיי איבערצייגט, און זיי האבן זיך אויך געשטעלט ביים ברעג און געהאלפן קוקן, זוכן צי די העלבאגילדעטע נאכמיטאג-כוואליעס וועלן נישט אנטראגן ברעקלעך שאטן פון דער אומגליקלעכער באשעפעניש, וואס איז אן אומבאהאלפענע, נעבער, געזונקען אין די טיפענישן פון כינרת.

עטלעכע טעג שפעטער האט ביי די אוכמאניס גענומען ארבעטן די אלטע לאטיפא, די מאמע פון פאטימא דער שיינער. אויף דערווייל. ביז עס וועט זיך געפינען א יינגערע פון איר.

לאטיפא האט דערציילט, אז פאטימא די שיינע איז אוועק מיט אהמדן, צום ברודערשטאם, וואס אין דער ערבה. פאטימא און אהמד דער קעמלמאן זענען א זיווג פון אללא, וואס נישטא קיין גאט איבער אים; און לויט א משפחה-פארשטענדעניש, ווען זיי זענען נאך אין די ווינדלען געלעגן. איצט, ווען אירע בריסטלעך צערניסן שוין די נעט און די אנגעשפיצטע ווארצלען רייבן דורך דעם בוועם-געוואנט פון איר קליידל, און ער קאן זיך לאזן אין גאלאפ אויפן רוקן פון א קעמל, אז קיינער קאן אים נישט אניאגן — איז די רעכטע צייט. איז ער געקומען זי נעמען, אריינברענגען זי אין די געצעלטן פון זיין משפחה, פון זיין שבת. זיי זענען אוועק אין די מארגן-שעהען. און אין גיכן וועט זיך דער גאנצער שבת פאראיניקן דארטן צו פראווען די גרויסע שמחה פון זייער חתונה, אין א מזלדיקער שעה און מיט דער ברכה פון אלמעכטיקן אללא.

לאטיפא איז געפאלן מיטן פנים צום טעפעך אין סאלאן פון די אוכמאניס, און אריינגעדאוונט א תפילה פול מיט טרערן און געפליסטער, וואס בלויז איר הארץ און איר גאט האבן פארשטאנען.

*

זיאמע טעלעסין

נייע לידער

אלטע זאכין

א שווארצינק יינגעלע פֿון א יאָר ניין
שטייט אויפֿן טראָטואַר און הערט זיך איין
ווי אַן אַראַבער האָט זיך מיט אַ מאָל
צעשריגן מיט אַ ניגון אויף אַ קול :
— אַלטע זאכין, אַלטע זאכין !

איך מאַך זיך תּמעוואַטע, כּיטו אַ פֿרעג
דעם יינגעלע, וואָס שטייט דאָ אויפֿן וועג :
— וואָס שרייט אַזוי דער מענטש אין מיטן גאַס,
צי שרייט ער אין אַ שפּאַס, צי גאָר פֿון כּעס ?
און וואָס באַדייטן זיי, די ווערטער צוויי
וואָס אַרויסגעבראַכט צוזאַמען ווערן זיי :
"אַלטע זאכין, אַלטע זאכין" ?

דאָס יינגעלע פֿאַרשטייט לויט מיין עברית,
אַז אַז עולה איך בין און כּווייס נאָך גאַרנישט ניט,
און ער דערקלערט מיר גערן דעם באַדייט,
ווער איז דער מענטש און אויך פֿאַרוואָס ער שרייט
"אַלטע זאכין, אַלטע זאכין".

כּ'האָב אויסגעהערט אים, און איך פֿרעג אים ווייטער :
— זאָג, יינגעלע, אויף וועלכן לשון שרייט ער ?
— וואָס הייסט, אויף וועלכן ? ס'איז אַ קלאַרע זאַך,
ער איז דאָך אַן אַראַבער, שרייט ער אויף זיין שפּראַך —
"אַלטע זאכין, אַלטע זאכין" !

איך האָב זיך פאַרבענקט

איך האָב זיך פאַרבענקט ניט אויף קיין וויץ
נאָר אַ דאָך מיט אַ קווימען אין מיטן,
אַ וווּ עס זאָל זײַן אויפֿן סאַמע שפּיץ
אַ הענדל פֿון בלעך אויסגעשניטן.

און אונטערן דאָך אַ בוידעם זאָל זײַן
מיט אַ פֿענצטערל צו אַ גאַרטן,
דורך וועלכן עס פֿאַלט אינעם בוידעם די שיין
אויפֿן גרעט, וואָס צעהאַנגען איז דאָרטן.

און אונטערן בוידעם — אַ לופֿטיקע שטובּ,
אַ פֿענצטער — אין שאַטן פֿון בלעטער,
פֿון רונדע קלעצער זײַן זאָל דער סרובּ,
די סטעליע — פֿון ברייטע ברעטער.

אַ לאַמפּ פֿון דער סטעליע אַראָפהענגען זאָל
איבער אַ טיש אַ געראַמען,
און זיצן איך זאָל בײַ דעם טיש ווי אַ מאָל
און טוליען זיך צו דער מאַמען.

... די מאַמע מיך שיקט אין פּאַדפּאַל אַראָפּ
אַנעמען כײַזאַל פֿונעם פֿעסל
געזייערטע קרויט אינם ליימענעם טאַפּ,
ווייל צײַט איז שוין וועטשערע עסן.

און אויף דער ציראַטע מיט שפורן פֿון טינט
האַט דער סאַמאָואַר זיך צעטענהט ...
וווּ זײַנען די שוועסטערלעך מײַנע אַצינד ?
וווּ זײַנען די ברידערלעך מײַנע ?

און וווּ איז די מאַמע ? דער טאַטע איז וווּ ?
איך הער ווי צו מיר זײ ריידן.
זײ זײַנען אַוועק אין דער אייביקער רו —
זײ זײַנען געוויס אין גן-עדן.

די דאַזיקע איצטיקע וועלט פֿאַר קיין געלט
פֿאַר זײ וואָלט זי סײַווי ניט פּאַסטן.

ווי לעבט מען עס גאָר אויף דער היינטיקער וועלט
אויף שטאַקן אין שטיינערנע קאַסטנס ?

אַט איז פֿאַר די אויגן פֿאַר מינע דער שליאַר,
וואָס ציט זיך אַוועק אָן אַן ענדע,
דער גאַרטן, די שטוב מיטן סקאַסנעם דאַר,
פֿון אויבן — אַ בלעכן הענדל.

נאָך קיינער פֿון אים ניט געהערט האָט קיין קריי,
איך איינער פֿלעג הערן זיין קרייען.
די בענקשאַפֿט מיך טוט מיט אַ מאָל אַ פֿאַרדריי —
גי פֿרוו זיך אַרויסצודרייען.

דורכן פענצטער

צום שויב דעם נעזל צוגעפלאַטשט,
אַ קינד באַטראַכט דעם דרויסן.
די פֿאַלמע מיט די פֿאַסמעס פֿאַטשט,
און צווייג מיט צווייג זיך שטויסן.

אַ מענטש קומט אָן, אַ הונט לויפֿט דורך,
דער הימל — אַזאַ בלויער !
אַן אייזל — מיטן קאַפֿ אַ שטורר —
געעפֿנט האָט דעם טויער.

אַ האָן צעקרייט זיך אויפֿן פֿלויט,
געפֿלאַכטן פֿון הושענות.
זיין קאַם איז רויט. דער וואַלקן — רויט,
וועהן די זון אַרײַן איז ...

אַט ווי אַ פֿייערל אין שטויב
צעפֿלעמלט זיך אַ גלעזל.
דאָס קינד נאָך שטאַרקער צו דער שויב
האַט צוגעדריקט זיין נעזל.

אַ קופּקע בלעטער אַנגעהויפֿט
האַט לעבן פֿלויט דאָס ווינטל.

א פֿויגל אויף אַרויף זיך שרױפֿט.
אַט װערט פֿון אים אַ פֿינטל ...

צי קען מען איבערגעבן דען
כאַטש אין דער מאַס דער קלענסטער
דאָס װאָס אַ קינד באַמערקן קען
אין דרויסן דורכן פֿענצטער ?

ס'איז היינט אַזוי

דער ענין פֿון אַ ליד איז היינט אַזוי, —
גיט, לאַמיר אָנהייבן פֿון דעם געבוי.

דער גראַם.

מיט די גראַמען פֿון אַ ליד איז היינט אַזוי —
ס'איז אויסגעפֿאַרשט פֿון כל-המינים וויסערס,
אַז ס'איז דער גראַם בכלל אַרויס פֿון סטרוי.
װאָס דאַרף מען האַרעווען אַזוי!
נאָר טאַמער האָט זיך ערגעץ װוּ פֿאַרגראַמט —
איז מהיכא-תיתי.

דער ריטעם.

און מיט דעם ריטעם פֿון אַ ליד איז היינט אַזוי —
ס'איז אַנגענומען נאָך וויכוחים הייסע,
אַז ריטעם איז אַן אַרבעט פֿאַר אַ גוי.
װאָס דאַרף מען האַרעווען אַזוי!
נאָר טאַמער האָט זיך ערגעץ װוּ פֿאַריאַמבט —
איז מהיכא-תיתי.

דאָס לשון.

אויך מיט דעם לשון פֿון אַ ליד איז היינט אַזוי —
דער גאַנצער װערטער-סדר איז צעטרייסלט.

ס'איז רוי דער זאָגעבוי. דאָס וואָרט — ווי שטרוי.
וואָס דאָרף מען האָרעווען אַזוי!
נאָר טאָמער טרעפֿט אַ שורה דווקא שלאַנק —
איז מהיכא-תיתי.

דער געדאַנק.

מיט די געדאַנקען אין אַ ליד איז היינט אַזוי —
וואָס איז עס אייגנטלעך געדאַנק — ווער ווייסט עס?
דעריבער — אַנגעפלוידערט ווי פֿון היץ ענוי.
וואָס דאָרף מען האָרעווען אַזוי!
נאָר טאָמער מאַכט זיך עפעס אַ געדאַנק —
איז מהיכא-תיתי.
פ.ס.

דער מצב פֿון דער דיכטונג איז אַזוי —
ווי זאָגט מען אויף עברית: אוי ואבוי!

*

יידיש - ידעוּת

“דווקא” דירשיינט פֿון דאָס ניי

(ניי-טערשינענער העפֿט געווידמעט יידיש)

אויף דער איניציאַטיוו פון וועלטראַט פֿאַר יידיש און יידישער קולטור איז באַשלאָסן געוואָרן צו באַנייען דאָס אַרויסגעבן פון “דווקא”, די צייטשריפט פֿאַרן פּילאָזאָפּישן עסי, רעדאַגירט דורך שלמה סוסקאָוויטש. די צייטשריפט “דווקא” וועט דערשיינען אין תל-אביב ביי דער מיטהילה פון וועלטראַט פֿאַר יידיש און יידישער קולטור. ס'איז שוין אַרויס פון דרוק אַ נייער נומער “דווקא”, געווידמעט יידיש. אין דעם דאָזיקן נומער גייען אַריין אַרטיקלען פון שלמה סוסקאָוויטש, ש. מ. עסטריין, ד"ר מרדכי שעכטער, שיקל פּישמאַן, שלמה בן-מנחם א. אנד. ווי אויך קולטור-אינפֿאַרמאַציע.
די צייטשריפט קען מען באַשטעלן אין ביוראָ פון וועלטראַט פֿאַר יידיש און יידישער קולטור: תל-אביב 63 431, רח' מנדלי 9.

א מעשה מיט אַ הינטל

ויהי, עס איז געווען אַ יידיש הויז, האָט זיך אין זײַן גורל אַרײַנגעפלאַנטערט די דאַליע פון אַ הונט. טאַקל האָט געהײסן דער הונט און טאַקל לאַזט זיך נישט פאַרגעסן פונעם לעצט־איבערגעבליבענעם פון דעם דאָזיקן הויז וואָס איז פאַרשניטן געוואָרן אין די יאָרן פון גרויסן חורבן.

הײבט זיך טאַקע אָן די דאָזיקע מעשה: אַ מאָל איז געווען — — — עס איז די געשיכטע פון טאַקלען און פון דער קאַלעמוטנער גאַס וווּ עס האָט זיך געוואַלגערט אַ פיצל הינטעלע און אַ קינד האָט עס אַהײם גענומען; ס'הײסט. אין זײַן סאַמע אַנהײב איז טאַקל געווען אַ הונט אָן אַ באַלעבאַס, אַ באַשעפּעניש פון דער וועלטס מטושטשער אומבאַוווסטקײט.

סאַמע אַרעמקײט האָט אַרויסגעקלאַגט פון דעם הינטלס סקאַמלען. פון עלנט האָט דאָס דערצײלט און ס'האַט פאַרכאַפט דאָס קינדישע האַרץ, אויך זײַן בעטנ־דיקער הינטישער בליק האָט געפאַנגען דאָס קינד. ווער עס האָט אים אַזאַ נאַמען געגעבן? טאַקל איז הפנים דער נאַמען פון דער גאַסן־פּרעמדקײט אליין. אויף דער שוועל פון טאַטע־מאַמעס הויז האָט דאָס פאַרבענקטע קינד זיך געהאַט פאַרשפּילט מיט שטיינדלעך־שערבלעך, ווען צו אים האָט גענעענט דאָס פאַר־בלאַנדזשטע באַשעפּעניש, אַ קליינס און אַ מילדס. געשפּילט זיך מיט דעם ווי מיט אַ זאַך וואָס חנדלט זיך מיט אויסטערלישן לעבן, צוגעצויגן געוואָרן דערפון און עס אַרײַנגעבראַכט אין זײַן הײם. אומקלאַר פאַר וואָס דאָס ײַנגעלע האָט שטאַמלדיק עס אַ רוף געטאָן "טאַקל" — דאָס באַשעפּעניש איז געווען געהאַרכיק, ס'איז שטיל נאַכגעגאַנגען און אַזוי שוין געבליבן בײַם נאַמען.

"טאַקל, פּודזש טו", האָט ס'ײַנגעלע דערנאָך מערערע מאָל אַ שמיצל געטאָן צום הינטל און דאָס האָט קורצפּסיק, מיט הכנעה זיך אַ לאַנגן שאַר געטאָן אויפן בײַכל, געטוליעט זיך צום מענטשעלע. דאָס ײַנגעלע זענען איבערגעגאַנגען די אויגן, אַ פּישטש האָט אַ באַוועג געטאָן זײַן הערצל. "טאַקל, טאַקעלע", האָבן זיך געהויבן זײַנע ליפּן, זײַן בליק האָט זיך געעפנט מיט זיסקײט. מענדעלע האָט דעם הינטל צוגעוואַרפן אַ ביסן פון זײַן ברויט. מענדעלע האָט שוין אַנדערש נישט געקענט. דאָס באַשעפּעניש איז געווען באַשײמפּערלעך דאַנקבאַר און ס'האַט זיך צוגעקניפּט צום ײַנגל. "אוי, וווּ איז טאַקל?" — האָבן שפּעטער אים שוין גענומען זוכן מענדעלעס הײמישע. אויך זיך צוגעוויינט צו טאַקלען, צוגעבונדן זיך צום מאַדנעם שרעקעוודיקן און שרעקנדיקן באַשעפּעניש אויף די קורצע פּיסלעך. אפילו

דער באַרדיקער טאַטע האָט זיך אַ מאָל אַראַפּגעבויגן דערצו, אַ שעמעוויקן גלעט צו טאָן איבער דער פעל: — איי, דו שוטה!

אַזוי אַרום האָט דער הונט געפונען אַ היים צווישן די מענטשן. אַוודאי, עס איז נישט שייך אַז ס'זאָל זיך דערציילן פון אַ הונט און אַ מענטש זאָל נישט זיין דערביי. אַ הונט איז סתם אַזאַ טיף עלבט באַשעפעניש וואָס קען נישט אויסקומען אָן דעם מענטש, וועלכער ווייסט נישט דעם זין און אומזין פון דעם גרויסן עלבט, פון וואָס עס איז אויפגעקומען דאָס לעבן. צו מאָל שלעפט זיך נאָך דער הונט דעם מענטש, עפטערט איז דער מענטש צוגעבונדן צום הונט, ער ווערט אים אַ פריינד.

מיטן הונט טאַקל איז עס געווען אַזוי. ער האָט אין תחילת זיך צוגעטשעפעט צו די מענטשן פון דער ענגער שטוב, דערנאָך זענען די קלוגע און מיושבע שוין געוואָרן צוגעבונדן צו אים.

איז קודם כל וועגן די מענטשן וואָס צו זיי האָט זיך באַהאַפּטן אונדזער הונט און באַנאַנד זענען זיי געוואָרן ווי איינס מיט אים און מיט זיין דאָליע.

*

עס איז די רייך וועגן דער מישפחה קאַרמאַן: טאַטע-מאַמע און קינדער. אָן עין-הרע אַ שטוב מיט קינדער. אין איינציקע פיר ווענט, פּראַסט-געקאַלעכטע פיר ווענט מיט צוויי פענצטער אין אַ ליק אַרײַן איז געווען די באַוויינג פון דעם געזינדל. אַ שטוב פול מיט הילצערנע בעטן, מיט אַ קליינעם געשויערטן טיש און מיט גראַבע בעלקעס וואָס שפּאַרן אַרויס פון דער נידעריקער סטעליע. אין שטוב איז ענג געווען דער חלל פאַרן טאַגליכט, וואָס האָט אַריינגעדונגען דורך די צעשטיקלטע שויבן פון די פענצטער. פאַר דאָס איז מער גערוים געווען פאַרן חלום וואָס האָט אַהין אַריינגעגינגאַלדיקט, דער חלום מיט דעם ווייט-ווייט שטייג-רייכן אַמעריקע, פון וואָנען עס קלייבט זיך און קלייבט זיך צו זיי די מומע פּריווע. שוין לאַנג האָט זי געלאָזן פאַלן אַ וואָרט דערפון: זייט מאַכן אַ לוסטריזע אין דער אַלטער היים אַרײַן. "באַנעמסט, רעלע? אַ לוסטריזע פון אַזאַ ווייטער מדינה. איבערן ים, אויף שיפן און באַנען, האַ-האַ!"

— פּשש, פּשש, אַ בילע-ווער, מיינסטע, איז אונדזער פּריווע? — האָט רעלע געענטפּערט אַ שיינענדיקע. — זי איז שטאַרק קלוג און מלא-חן (נישט אומזיסט האָט זי געקריגן אַזאַ וואַזשנע מאַן), די מומע פּריווע, — האָט די פּרוי זיך שוין געגרויסט פאַר דער גאַנצער שטוב מיט איר שוועסטער. סוף-כל-סוף וועט זי דערפרייען אַלעמען און אפּשר אויך באַגליקן. אַ גוטע איז זי געווען שטענדיק, און דער געדאַנק האָט זיך צעפאַכלט ווי אַ פּאַווע:

אמתער יום-טוב וועט דעמאָלט אַרײַנקומען אין שטוב, די זון וועט אַרײַג-וואַרעמען אין סאַמע קיררהדיקן ווינטער. עס וועט מער נישט פאַרפעלן אין קאַמער די גוטענקע שוואַרץ-בלישטשנדיקע קוילן, די קעלט וועט שוין נישט שטעכן אונטער די נעגל און ברויט וועט זיין צו דער זעט און אַ גאַנז וועט די מאַמע

אפטאן אויף פסחדיק שמאלץ, גריוון וועלן זיין, געשמאקע, פעטע גריוון, — האט אויך סקלייבווארג זיך אנגעהאנגען אין די פליגל פון טרוים. דערווייל האבן זיך געשלעפט די יארן, מ'האט זיך צוגעוויינט צום נבוהדיקן דחקות וואס האט אפט מאל געמאכט גרימען די געדערעם פון הונגער, אנטקעגן מענטשן פארגאסן ס'פנים מיט חרפה. אודאי, פאראן זאכן וואס ברענגען דעם ארעמאן צו טיפער בושה. און אין דער-א שטוב האט דאס געטראפן א סך מאל. נישט געווען פאר וואס אריינצוברענגען דאס בידע אביסל חיונה אין משך פון לאנגע חדשים, האט מען נעבעך בכבודיק אונטערגעהונגערט. די מומע פון אמעריקע האט אומזיסט געלאזט אויסקוקן אויף אירס א בריוו און ס'האט אלץ זיך נישט געוויזן די פיל אנגע-שטעמפלטע קאנווערטן מיטן שמאלץ, גרינעם קנאקנדיקן פאפירל, וואס האט איטלעך מאל אריינגעברענגט א חיות אין שטוב אריין. זענען געקומען די פאר דאלער, האבן אויפגעטייעט אלע שווערע דאגות. טאטע-מאמע האבן אויפגעלעבט, אראפ-געווארפן פון זיך די לאסט פון פריער עלטער. זיי האבן אנגעהויבן לייכטער שפאנען איבער דער שטוב און די קינדער האבן זיך דערפרייט מיט דער אומבאשטימטער גרויסער פרייקייט פון פייגל ערב-פלי: א טשיריקען, א לעבעדיקער טומל און א כאכאטשען האט זיך פון זיי געטראגן מיט אומגעריכטער נייקייט פון קול, וואס לאזט זיך אקערשט דערקענען אנדערש. צום אומגליק האט די מומע פריווע נישט זעלטן ווי פארגעסן אן דער פארזינקענער היים פון דער ארעמער שוועסטער רעלע, וואס האט נישט אויפגעהערט אויסצוקוקן דעם בריווטרעגער. דעמאלט האט די בלאסע מאמע זיך געטרייסט מיט הארץ-חלשות: "לאמיר נישט זינדיקן. מענטשן איז נאך ערגער. מ'מוז זיך א קנייפ טאן אין באק" — זי האט אין דער האפענונג אויף דער גוטער אמעריקאנער שוועסטער געזען ארעמערע שטובן און געבעטן די קינדער נאך האבן געדולד צום מוטשענדיקן הונגער, צו די אפגע-טראגענע קליידער און צעלעכעטע שיד.

דער טאטע ווידער האט אן אויפהער זיך געיאגט נאך א שטיקל ארבעט, וואס איז ווינטערצייט סתם ערגעץ ווו איינגעפרוירן. ווי געוויינט צו דאווענען דריי מאל א טאג, האט ער נישט אויפגעהערט קרעכצן: "פארשלאסן די וועלט! היינט איז א גרויסער גסיון פאר יעדן יגיע-כפימניק דאס ארויסשלאגן די מאל-צייט. עפעס א קלייניקייט — א זעלפענע צייטן?" און די זעלכענע צייטן ציען זיך אן אויסלאזן. האט זיך דאך נישט געוויזן דער גילדן פרנסה, האט דער טאטע זיך "געגעבן ס'פנים צו וואשן", געליען בני קבצנים דא א זעקסער, דא א צענער, אבי דורכצושטופן די טעג. האט נישט געקלעקט אויף שבת-צן-מאכן, האט זיין בארגן זיך געהייסן אז ער "בארגט עס דעם רבוננו של לעולם". מיט גאטס הילעף וועט קומען אן אומגעריכט פארדינסטל און ס'וועט זיין אפצוגעבן. די מאמע פון איר זייט האט תמיד געטראגן אויף זיך דעם עול צו צעשפאלטן דעם ארעמען גראשן אז עס זאל סטייען אויף שפיין דאס געבעכדיקע פארדינסט פון דער זילדנער מלאכה. א רימער געווען דער טאטע. כאמעטעס, שארעס און לייצעס זענען די זאכן צו וועלכע זיינע הענט האבן זיך איינגעניט פון די יינגסטע יארן אן.

פון האַרטן לעדער האָט ער זיי גענייט און געקלאַפט און באַלעגאַלעס און פויערן זענען געווען זיינע קוּנים. מיט זשלוּיב, מיט פּערד און צעווייגטיקטן שליאַך איז געוואָרן דורכגענומען יעדער זלאַטי וואָס איז געקומען אין שטוב אַרײַן. אַן אַרנטלעך און פאַרפּראַצעוועט לעבן געווען, תמיד אין געענגטיקייט. מיט קוים אַ טראַפּן פּרייד זענען אויך אויסגעכאַוועט געוואָרן די קינדער וואָס זענען אונטערגעקומען. איידער איינס איז אַרויסגעשלעפט געוואָרן פון דער בלאַטע, ס'איז למזל אונטערגעוואַקסן, אויפגערוּפן געוואָרן צו דער ספּר-תורה, באַשאַטן מיט ראַזשינקעס און טערקישע ניס, האָט ס'אַנדערע לאַ עלינו געקרענקט; האָט אַ קינד זיך באַוווּן מיט אַ שאַרף קעפל, האָט אַ צווייטס זיך פאַרקוקט אויף אַ שלעכטן חבר און בשום אופן נישט געוואַלט גיין אין די רעכטפאַרטיקע וועגן וואָס טאַטע-מאַמע האָבן אָנגעצייכנט. נישט געווען קיין גרויס גוטס. דערצו זענען נאָך אָנגעשטאַנען יאָרן וואָס אַלע האָבן באַוויינט. אַווע-טאַווע — ס'לעבן האָט נישט צוגעשפּילט די קאַרמאַנס. זיי זענען געבליבן "געמיינע לייט", געשלאַגענע אויף דער פּרנסה, אָבער דער פיר זייערער איז געווען אַ שטילער, די אַביונישקייט האָט מען באַהאַלטן אונטערן שטערצל.

— אַלץ איז אַ מזל-זאָך, סײַ ס'גוטע סײַ ס'שלעכטע וואָס מ'זאָל נישט גע-פרוּוט ווערן דערמיט — האָט געטענהט הלל קאַרמאַן וואָס איז געווען אַ ייד מיט יידן צוגלייך: אין אַ לאַנגער, טונקלער קאַפּאַטע ווי ס'איז געווען דער מינהג הלבשה צווישן די פרומע לייט פון טאַטע-מאַמעס גזע אין די שטעט וואָס ליגן פאַרווייטע אין די שטויבן פון בלייכנדיקן געדעכטעניש. ער איז געווען אויך אין אַ קליין שוואַרץ טוכן היטל און זײַן פנים האָט אײַנגערעמט אַ לענגלעכע, פאַר-טראַכטע באַרד. דעם געלאַסענעם טראַט האָט ער געשטעלט אין באַלעבאַטישע קאַמאַשן מיט באַלעווקעס אין ברייטע גומי-אַײַנזאַצן. הלל קאַרמאַן האָט זיך נוהג געווען ווי זײַנע אבות-אבותיו: מיט באַשיידנקייט פון די מענטשן וואָס געדענקען שטענדיק אַז ס'פאַראַן אַ גאַט אין הימל און פאַר זײַנע געבאַטן דאַרף מען זיך פאַרכטן, און סתם — אַ מענטש איז נישט מער ווי אַ זעמדל אויף דער ערד. נישטאַ מיט וואָס זיך גרויסצוהאַלטן.

פון אייביק אָן געווען אַ יידישעלעכע היים. "איך בין נישט קליגער פון מײַן טאַטן עליו השלום", פלעגט טענהן הלל קאַרמאַן און דאָס געלאַזט וויסן זײַנע קינדער. — און איך בין נישט שענער פון מײַן מאַמען, אַ ליכטיקן גן עדן אויף איר, און נישט פרימער פון דער באַבע זכותה יגן עלינו. ווי געפירט זיך אַ מאַל, אַזוי באַדאַרף מען זיך פירן היינט, — האָט רעלע די מאַמע געקלערט אויף אַ קול אַז די קינדער זאָלן דערפון אַפּלערנען. — געדענקט'ס, נישט קיין שפרונג אַריבער און נישט קיין היפּ אַרונטער. גענוג אויסגעפרוּוט דער דרך. יידן זענען אַ געליטן פּאַלק.

— נישקשה, מ'עט דאַנזשען*. סײַ ווי איז אַלץ אָנגעגרייט פון נעכטן און

* באַווייזן (אַ פּאַלאַכיום).

אייערנעכטן, — האָט אָפּט איבערגעהזרט דער טאַטע הלל און געטוען זײַן טועכץ טאַג אײַן, טאַג אויס. דאָס ענגעניש ווי אַ באַשערטקײט איז נעבעך געוואָרן לײַב.

*

פון דעסטוועגן, אַז מענדעלע, דער יינגסטער, האָט אין שטוב אַרײַנגעפירט דאָס הינטל, האָט מע זיך אויך צוגעוויינט דערצו. ווײַל ס'איז נישט געווען קײן אַנדער ברירה. אַ קרענקלעך קינד געווען מענדעלע, האָט ער זיך פאַרקײכט ווען מ'האַט געפרוּווט אַרױסטרײַבן דאָס קרומפּײַסיקע, הכּנעדהיקע באַשעפעניש מיט דער ברױנגעפלעקטער, ווײַסער פּעל דערהערט דאָס געוויינ, איז דאָס הינטל פאַרקראַכן אין דער פינצטערער טיפּקײט פון הינטערן בעט. ס'הינטל האָט דעמאָלט געצאָפּלט פאַר אַן עוולה, אַז עס האָט אויפּגעהערט אַטעמען. זאָל מען עס נישט דערהערן, זאָל מען עס נישט דערגרייכן מיט דער דראַענדיקער בײַזקײט. דאָס יינגעלע האָט מיט הענט און פּײַס זיך געוואָרפּן, ס'האַט געוויינט און געשריגן און אײַנגעהאַלטן טאַקלען אין שטוב. מענדעלעס עקשנות און מענדעלעס טרערן האָבן אויסגעפּועלט אַ ברעקל אַרט פאַרן הינטל. עסן האָט ער פאַר עם אויסגעטיילט פון זײַן אײַגן מױל אַוועק; ער האָט אים אַרונטערגעוואָרפּן אונטערן טיש אַ ביסן פון דער געקאַכטער מאָלצײט. וווּ מענדעלע איז געגאַנגען, איז טאַקל מיטגעגאַנגען — שטײל, פאַרבּענקט, דאַנקבאַר, מיט פּײַכטע גוטע אויגן. וווּ דאָס יינגל האָט זיך געזעצט, האָט טאַקל זיך אַראַפּגעלאָזן נעבן אים, כאַטש מאַך זיך אַ פּוסנבענקעלע פון זײַן יונג, צײַטעריק לײַב. דאָס יינגעלע האָט דערשפּירט די שטומע געטריישאַפּט פון דעם הינטל און ר'האַט זיך צוגעבונדן צו דעם גוטן באַשעפעניש. טאַטע-מאַמע האָבן זיך געבעטן בײַם יינגל: "לאַז אָפּ דעם הונט, וועסט קריגן אַ פאַרשטאַפּטן קאַפּ", אַבער מענדעלע האָט עס נישט געהערט. טאַטע-מאַמע האָבן זיך צוגעקוקט צו דער חברשאַפּט פונעם יינגל מיטן הונט, האָבן געזיפּצט און דערנאָך שוין טרױעריק געשמײכלט: "אַ קינד אַ נאַר!" שפּעטער האָבן זײ מיט אומעט שוין צוגעזען ווי די אַנדערע קינדער זײערע פאַרחברן זיך מיטן באַשעפעניש מיט די אַראַפּגעלאָזענע לאַפּן-אױערן, געזיפּצט צוזעענדיק ווי די יינגלעך זאָרגן זיך פאַרן הונט ווי פאַר זײערס גלײַכן.

טייל מאָל האָבן טאַטע-מאַמע אויך זיך "אַפּגעריסן" אויף די אונטערגעוואַקסענע קינדער זײערע, הלמאַי דער הונט נעמט זײ אַוועק דעם געדאַנק פון אַל דאָס תּכּליתדיקע:

— ווײַז מיר נאָך אַ יינגל אין ענקערע יאַרן, וואָס זאָל זײַן פאַרשפּילט מיט אַזאַלכענע פּוסטע זאַכן. אַ טריפּה פּירעכץ — הינט!

— אַ שאַד יעדער קלאַפּ, וואָס פּאַלט דערנעבן! — האָט די מאַמע צוגעבראַקט אין האַרצווייטיק, און באלד האָט זי זיך געבעטן בײַ די יינגלעך: — האַרכטס דעם טאַטן, וועט ענק ווײל זײַן ווי ד'וועלט. דער טאַטע איז דען ענק אַ שונא, די מאַמע איז ענק פּאַלש? גולמס וואָס עץ זענט! מענדעלען האָט'ס נישט קאָ גרויסע אויגן אויף עים! און ער איז דאָך אַ קינד אַקעגן ענק. ר'זעט אונטערוואַקסן, וועט

ער אויך זיך נישט אפגעבן מיט אזאלכענע ווילדע נאָרישקייטן. דער עיקר: זאל דער יינגערער זען ווי די עלטערע פירן זיך אויף ווי מענטשן.

די גרעסערע יינגלעך האָבן אַראָפּגעבויגן די קעפּ, געשפּירט אַ חרטה אויפן שלעכטן פירעכץ; נאָר אַז עס איז געקומען דערצו, האָבן זיי ווידער געקלעפט אַנעם הונט צוגלייך מיט מענדעלען, און דעם קלענסטן האָט מע גישט געקענט אַפּרייסן פון דעם באַשעפעניש. איז אָבער פון ס'נייַ אויסגעבראַכן דעם טאַטנס רוגוה, דער מאַמעס כעס האָט זיך אַנגעצונדן אין געשריי און טרערן, האָבן זיי זיך אַלע אַפּגעטראָגן פון שטוב אַרויס, געלאָזן דאָס געוואַלד אויג אויף אויג מיט מענדעלען און מיטן דערשראַקענעם הינטל וואָס איז איטלעך מאַל אַרונטער- געקראַכן טיף אונטערן בעט.

— ס'איז אַ מיגל צו קוקן אויף אזא ברודיקער זאָך! — האָט די מאַמע מיט אַ מאַל דערווישט דאָס מעמד וואָס דאָס באַשעפעניש מאַכט אָן אין שטוב. זי האָט זיך אַפּגעשאַקלט פונעם חיהלע וואָס האָט אין אירע אויגן אויסגעזען אומציכטיק. איר האָבן זיך בשעת מעשה געאַנט כלערליי שלעק וואָס אַזא שמוציקייט קען, חלילה, ברענגען אויפן הויז.

— איך וועל עס מער נישט איבערהאַלטן, — האָט זי געשריגן און ר' הלל האָט צום מעסטל עגמת-נפש נאָך צוגעוואָרפן זיין שווערן ערנסט:

— וווּ האָסטו געזען אַז אַ יידיש קינד זאל זיך פירן אַזוי גוייש? וווּ האָבן זיי אַזוינס צוגעזעען? וווּ לערנט זיך עס אויס אַזוינס? — אַ קלב אַרייַנברענגען אין הויז! בנאמנות, ס'איז מיר אַ חרפה!

דער טאַטע האָט מיט אַ מאַל זיך העפטיק אַוועקגעשטעלט פאַר דעם קליינעם מענדעלע און געשמיסן אים מיט אַ פולר מוסר:

— אַן אַרטיק * וועט דאָס אויסוואַקסן! — און געקוקט דאָ אויפן הינטל, דאָ אויפן זונדל, קרום פאַרצויגן אַ מינע איבערן גאַנצן פנים אַזוי אַז עס האָט אויס- געזען לויטער גאַז, נאָז מיט אַ באַרד וואָס קען זיך רעכט אַנבייזערן. אַזוי-אַ קוקנדיק האָט ער זיך פאַרמאַסטן מיטן פוס אַ שטויס צו טאָן דעם הונט, וואָס האָט זיך צונויפגעקאַרטשעט פונעם מיטאַמאָליקן טומל אין שטוב: — אַ פודזשאַס, דו קלב! אַ יידיש יינגעלע איז דיר נישט קיין חבר!

דאָס הינטל האָט אַ האַרצרייסנדיקן סקאַוווטשע געטאַן. ס'איז געווען נאָר אַזא פאַרגעפיל פון אַ שאַרפן ווייטיק וואָס דער צאַרן-שטויס קען גורם זיין. דאָס באַשעפעניש האָט זיך צונויפגעקנוילט, ביים בייזן מענטש האָט דער דראַענ- דיקער פוס נאַכלאַזיק זיך אַראָפּגעלאָזן, אָבער ביים הינטל האָט דער רוקן האַר- גלאַנציק זיך צעצייטערט און מענדעלע האָט אויסגעבראַכן מיט אַ הייסן געכליפּ. מיט הענט און פיס האָט דאָס יינגעלע זיך געוואָרפן, סע האָט געוויינט מיט נייע און באַנייטע אויסבראַכן פון צעקאַכטער עקשנות און טאַקלען ווידער פאַרהאַלטן אין שטוב. דאָס יינגעלע האָט דעם הונט געשאַנקען זיין חסד, מחמת ער איז געווען

* אַן אַנצוהערעניש אויף אַ בעל עגלה.

גערירט פון דעם הינטלס אויסגעשוויגענער און אויך אויסגעוואָעטער ליבשאַפט. ערשט האָט מענדעלע פֿאַרן הינטל שוין אומגעשטערט אויסגעבעט אַ געלעגער נעבן זײַן בעט, אים געגלעט, גערעדט צו אים מענטשלעכע רײד. און האָט די מוטער נישט געזען, האָט ער טאַקלען געוואָשן די פעל אין דער גרויסער שיסל, אין וועלכער מ'פלעגט אים אַליין צוואַנגן יעדן ערב שבת.

— מענדעלע, דערבאַרעם זיך. לאַז אָפּ דעם כלב, — האָט די פֿאַרחושכטע מאַמע נישט אויפגעהערט זיך בעטן בײַם ייִנגסטן זינדעלע, אָבער בײַ אים איז ס'הערצל געוואָרן פול פון דער געטריישאַפט וואָס טאַקל האָט אים אַרויסגעוויזן. דאָס הינטל איז פון אים נישט אָפגעטראָטן; האָט עמעץ צו הויך גערעדט צום ייִנגל, האָט טאַקל זיך צעבילט אויף יענעם, געוויזן די צײַן. צו מאַל האָט טאַקל נישט פֿאַרשוויגן דער מוטערס מוסר קעגן מענדעלען: קררר, האָט זיך צעבורטשעט דאָס באַשעפעניש אויף מענדעלעס מאַמע און אים גופא באַלד געלעקט די הענט. דערנאָך האָט ס'הינטל אָפילו זיך צוגעוויינט צו קומען אין הויף פון חדר ווו מענדעלע האָט געלערנט. טאַקל האָט געדולדיק מיט קענטיקער קלוגשאַפט אָפגע- וואַרט מענדעלען און צוואַמען זענען זיי אַהיים געגאַנגען — ס'חדר-ייִנגל מיט טאַקלען. בײַ מענדעלען איז געווען גרויס די גדולה פון דעם. ער איז געווען שטאַלץ אַנטקעגן די אַנדערע חדר-ייִנגלעך וואָס האָבן זיך נישט געקענט באַווייזן מיט אַזאַ געלערנטן הונט ווי זײַן טאַקל: ער גײט אַליין איבער די ווייטע גאַסן און פֿאַרבלאַנדזשעט נישט, האָט מענדעלע פֿאַר זיי זיך געגרויסט מיט טאַקלען; אַז מ'גײט טאַקלען אין מאַרדע אַ פעקעלע, טראַגט ער עס אין די צײַן און לאַזט נישט אַרויס ביז מ'בעט עס בײַ אים. אַ פירפּיסיקס און אַזוי קלוג! — האָט עס געקוואַלן פון מענדעלען. מענדעלע האָט טאַקלען אויסגעלערנט אויך טראַגן זײַן חומשל אַזוי אַז עס זאָל נישט צעשעדיקט ווערן. דערזען דאָס, האָט דער טאַטע אַ מאַל צעדורסט דאָס ייִנגל, געריסן אים אָן אויער און געגראַזשעט מיט אַ פינגער אַקעגן די אויגן:

— געדענק עס איין מאַל פֿאַר אַלע מאַל: אַזוי וועט עס נישט גײן! דעם גאַנצן קאַפּ אַרײַנגען אין אַ הונט? איך וועל דיך צערייסן אויף שטיק-שטיקלעך. אַליין ווילסטו נישט לערנען, נאָר דו לערנסט גאָר וואָזשנע דעם כלב. רק דו וועסט מיר אָפּטאָן חרפות און בושות? אַזוינס וועל איך מער דיר נישט פֿאַרשווייגן. וועסטו זיך דערוועגן דעם הונט צו געבן אין פּיסק אַ הייליק ספרל, וועל איך דיך צעטרייבערן די הויט. הערסט, רעלע, — כּײַל אים צעקאַטעווען. זײַן געוויין וועט שוין גאָר נישט פּועלן.

שטאַרק באַליידיקט פון טאַטן, האָט מענדעלע מיט אַ קאַפּשאַקל אַ רוף געגעבן זײַן טאַקלען און זאַלבענאַנד — דאָס הינטל מיט זײַן באַלעבאַס — זענען זיי אַרויס פון שטוב. אַוועק פון שלעכטן טאַטן, האָט מענדעלע געהאַט בדעה אים צו קרענקען, באַדאַי אים זאָל אויסקומען צו הונגערן. ער זאָל וויסן אָפילו בײַ נאַכט זיך צו וואַלגערן אין אַ פרעמדן קאַלטן הויזווינקל — ער וועט זיך מער נישט אַהיימווייזן. מענדעלע וועט פֿאַרשווינדן, רײזעט אַנטלויפן פון דער שלעכטער

שטוב — האָט ער אָפּגעמאַכט אין זײַן ייִנגלשן כּעס. אין שטוב האָט מען דערווײַל אויפּגעצײטערט: סײַנגעלע איז אַ שוואַכס, סײַנגעלע איז אַ נערוועישס. מענדעלע קען אויפּשפּילן עפעס אומבאַרעכנטס, אימהדיקס. רײַנדט זיך אָן בײַ אַ ליאַרע-וואַס. מענדעלע זוכט באלד נקמה צו נעמען. ווער ווייסט? — די מאַמע מיט זײַנעם אָן עלטערן ברודערל זענען באַרומיקטע אַרויס אין די גאַסן אַרומזוכן מענדעלען. זײ האָבן לאַנג געזוכט און קוים אים געפונען זיצן אָן אַנגעכמורעטן און נעבן אים דער הונט ווי אַ שאַטנפּלעק פון אַ געזונקן קזשאַקל. ווײַל בײַם צופאַלן פונעם אַוונט-טונקל האָט דאָס דאַרע מענדעלע זיך געהאַט צוגעשפּאַרט אויף אַ פּאַרלאָזן געוועלב-טרעפּל אין אַן אײַנגעלאַשענער גאַס. סײַהינטל איז געווען אויפּגעקנילט ווי אַ דעכענדיק בערגעלע אים צופוסנס.

— קום אַהײַם, בחורל, סײַוין אויפּדערנאַכט, — האָט אָן עלטערער, אויך אַ ייִנגלשער ברודער פּאַוואַליע זיך צוגערוקט צום שאַרף-אַנגעדראַדלטן מענדעלע און געפרווט אים בכיוון לאַכן אין פנים אַרײַן, כּדי אַזוי אַרום אים אײַנצונעמען. די מאַמע האָט זיך געהאַט אָפּגערוקט אָן אַ זײַט. אויף דער מאַמען איז סײַנגעלע אין כּעס. די מאַמע, האָט מענדעלע געפּילט, דאַרף אים שטאַרקער שײַצן, אָבער זי איז אַזוי ווי דער טאַטע; די מאַמע באַדאַרף זיך אָננעמען אַלע זײַנע עוולות.

— כּווייל ניש׳. כײַל שטאַרבן — האָט מענדעלע פּלוצלינג אויסגעבראַכן מיט דערוועקטער רוגזה און באלד זיך הילכיק צעוויינט. אים אַנטקעגן האָט זיך אָנ-געבויגן דער יונגער פּאַרחידושטער אַוונט.

— אַ פּײַג וועסטו שטאַרבן, מענדעלע, — האָט דער ברודער זיך צוגענייגט צו מענדעלעס פנים און זיך געכוחט צו לאַכן, שטאַרקער לאַכן אַז עס זאָלן צעטומלט ווערן מענדעלעס טרערן. — קום! — האָט דער עלטערער אים שוין ליבלעך געצויגן בײַ דער האַנט. מענדעלע האָט זיך אָבער קעגנגעשטעלט מיט עקשנות: — גײ אַליין. כּווייל ניש׳ — און זיך אַנידערגעוואַרפן אויפן געוועלב-טרעפּל, אַ שאַר געטאַן מיט די פּיס אָן ברוק. ער האָט נישט געוואַלט קוקן אויף זײַנע רופּערס און בעטערס און סײַהינטל האָט פּיבערדיק, אין שווייגן, זיך צוגערוקט צו אים, געלעקט מענדעלעס פנים.

— מענדעלע? — איז די מאַמע שוין אַרויס פון איר פּאַרהוילנדייט — וואַס טוסטו דאָ, בערל? — האָט זי זיך געמאַכט כּלאַ ידע — שוין צײַט פאַר קלײַנוואַרג צו זײַן אין שטוב. אַזאַ פּינצטערניש! אַ סוף, גײטס אַהײַם. סײַעסן ווערט איבער-געשטאַנען! — האָט זי גענומען זײ אונטעראַײַלן.

דער ברודער מענדעלע איז עפעס צעטומלט געוואָרן, אוחו רגע נישט געדענקט צי ער איז בײַז אויף "דער שטוב", צי ער ליגט גאַר אַ פּאַרשלאַפּענער אין בעט, אין מיטן דער אַנגעקנודערטער נאַכט. ער האָט צעעפנט די אויגן, אײַנגעהערט זיך צו די קענטלעכע שטימעס און פּאַמעלעך זיך דערמאַנט וווּ ער איז אין דער וועלט: סײַזו דער ברודער. מענדעלע איז אַנטלאָפּן פון דער שלעכטער שטוב, די מאַמע בעט זיך בײַז אים ווי תּמיד, די מאַמע שרעקט זיך אָן אים זאָל נישט געשען קײַן גײפּאַרקלעכץ, זי ציטערט איבער זײַן הײַץ. אַז באלד וויינט זי, —

דערמאנט ער זיך קלאַר און דאָך שטעלט ער זיך האַרט אַנטקעגן דעם ברודער, וואָס וויל נישט אָפּטרעטן פֿון אים :

— גיי אַליין. איך וויל נישט! — און זיך האַסטיק איינגעקלאַמערט מיט די הענט אין די שטיגלעך פֿון גאַסיקן קראַם-טרעפל. ממש געפּאַלן דערויף, דער מענדעלע און טאַקל האָט זיך אַ הייב געטאַן פֿון זײַן שלעפּעריקער פּאַרקנולטיקייט, גענומען רודערן מיט די פּיסלעך, שטויסן סײַנגעלע מיטן קאַפּ. דער טיף-אַנטשוויגענער הונט האָט אין דער-אַ שטילער בהלה זיך באַגנוגנט בלויז מיטן אינטענסיוון ניוכען אַרום זײַן חבר דעם צוויי-פּיסיקן און אומדרייסט לויפֿן אַרום די אַרומשטייענדיקע.

— געגאַנגען זאַל ווערן! — האָט די מאַמזי זיך שוין געגעבן אַ שטעל פּאַרן עקשנותדיקן מענדעלע און אים אַ שלעפּ געגעבן בײַ דער האַנט. דער גרעסערער ברודער האָט זיך אַ צי געטאַן הינטער מענדעלען, מיט שטילע רייד אים אונטער-געמינטערט. בערל האָט פּאַמעלעך, גינציק נאַכגעשטופּט מענדעלען, וועמען די מאַמע האָט געצויגן נאָך זיך, געשלעפּט ווי אַן איינגעשפּאַרט קעלבל און דער הכּנהדיקער הונט האָט זיך נאַכגעצויגן מיטן אַראַפּגעוונקענעם קאַפּ, מיט שלאַ-בעריקע אויערן.

אין דער היים האָט מענדעלע אויסגעמיטן דעם פּאַטער. ער וועט מיט אים זײַן ברוגז. שטענדיק ברוגז, און נישט געוואַלט עסן דאָס עסן וואָס איז געווען געגרייט אויפֿן טיש וווּ דער טאַטע איז געזעסן און אַן אַנגעצונדענער לאַמפּ האָט געהויערט איבער אים ווי אַ וואַסער אַנגעטרונקענע לבנה. — כּווייל נישט! — האָט ער זיך געווערט מיט צאַפלעניש און ס'האַט אים פּאַרדראַסן וואָס ער עסט נישט אַן דעם הונגער, וואָס האָט אים גענומען צופֿן און נאַגן. נאָך מער האָט אים פּאַרדראַסן למאָי דער טאַטע קומט נישט צו אים בעטן: מענדעלע, עס, מענדעלע. כּעל שוין נישט, ביסט אַ טײַער יינגל. כּוואַב ליב דיין טאַקלען.

דאָס יינגעלע האָט זיך געשטרויכלט אין דער שרעק פּאַרן טאַטנס נישט נאָכ-געביקייט, אָבער סע האָט אים געשמייכלט דער חידוש, וואָס ער האָט צוגעזען נאָך די אַלע געשרייען וואָס האָבן זיך געטראָגן איבער זײַן קאַפּ, געשרייען איבער דעם איינשטעלן זיך פּאַר טאַקלען: אויך די גרעסערע ברידערלעך זענען פּול געוואָרן מיט נײַגיר און צוגעבונדנקייט צום הינטל וואָס איז קנאַפּ געוואַקסן, כאַטש עס איז געוואָרן עלטער. טאַקל איז מיט דער צײַט געוואָרן בלויז לענגער אין קערפּער, טונקעלער די ברוינע פּלעקן אויף דער ווייסקייט פֿון דער פעל און פּלינקער אין די נידעריקע פּיסלעך. ער איז שוין געוואָרן אַ קליינער הונט מיט אַ גרויסער מאַרדע.

דער-אַ חידוש האָט שוין גאַר באַוועגט דעם יינגעלעס געהירן. אין זײַנע נעפּליקע געדאַנקען האָט מענדעלען מאַדנע געפּרייט וואָס דער הונט איז קליין. ר'האַט דערין געזען אַלע הינטישע שיינקייטן וואָס פּאַסן זיך רק פּאַר אים. ס'איז דער הונט פֿון קלענסטן ברודער אין זײַן היים: טאַקל איז מענדעלעס הונט, טאַקל וועט פּאַלגן נאָר מענדעלען; ער וועט אים אומעטום מיטנעמען און טאַקל

וועט זיך אָננעמען נאָר פאַר מענדעלען. ער וועט דאַרפן נאָר אַ שמייכל טאָן, אַ קוק געבן. טאַקל וועט בייסן איטלעך-איינעם, אויב מענדעלע וועט נאָר הייסן. בערלען וועט ער האַרכן — אַ פּיג, שאולקען וועט ער נישט נאַכגיין, אויף מלכן וועט בילן זיין הונט, אויב ער וועט אים נאָר אַ ווונק טאָן, ער — מענדעלע.

טאַקל! טאַקל! עס איז אַוועק אַ יאָר און צוויי און דער הונט איז שוין געווען מיט גינציקייט אין אַלעמענס מיילער: אַלע האָבן טאַקלען גערן געהאַט, כאַטש פון דור-דורות איז פאַראַן ביי די קאַרמאַנס אַ ווידערווילן צו אַ פּירפּיסקס, אַ הונט, אַ קאַץ. נאָך מער: פון אַ קאַץ האַט מע זיך שטאַרק געעקלט אין דעם הויז. אַ קאַץ דערמאַנט דאָס מיאסע, ס'עפּושדיקע פון אַ מויזגלאַך. מ'קערט אָפּ די אויגן און דעם געדאַנק פון אַ קאַץ וואָס איז אויך פאַלש און פאַר אַ הונט אַנטלויפט מען ווי פון אַ חיה-רעה וואָס בייסט און רייסט און צעבלוטיקט. אַ הונט איז אַ דאַרפיש באַשעפּעניש, אַ גויישס וואָס בילט, שטשירעט זיך אויפן ייד וואָס גייט זיך זיין וועג אין פּרידן.

דער הונט טאַקל האַט פון דעסטוועגן זוכה געווען צו אַ "בעסער אויג" אין הויז פון די קאַרמאַנס.

יוסף אַקרוטני

געבוירן אין קוטנע (פוילן) אין יאָר 1906. פון 1939 ביז 1946 געלעבט אַלס פּליט אין רוסלאַנד. נאָך דער וועלט-מלחמה צוריק געקומען קיין פּוילן. זינט 1951 וווינט ער אין בוענאַס-איירעס.

דעביוטירט אין 1925 מיט אַ דערציילונג "דאָס טענצערל" אין "לאַדזשער טאַג-בלאַט". פון דעמאָלט — געדרוקט זיינע ווערק אין אַ גאַנצער ריי פּעריאָדישע אויסגאַבעס פון לאַדזש, ריגע, ניו-יאָרק, פאַריז, מינסק און ביראַבידזשאַן. צווישן אַנדערע זיינע ביכער זענען דערשינען פּאָלגנדיקע: "אונדזער אַרעם ברויט", (דערציילונגען), וואַרשע, 1936; "אַ בויס אין ווענט", (דערציילונגען), וואַרשע, 1948; "דאָס בוך פון די עלנטע", (דערציילונגען), בוענאַס-איירעס. 1952; "באַלוטער העבער", (ראַמאַן), בוענאַס-איירעס, 1953; "אַרעם גליק" און "אַ הויז אויף אַלמשטאַט" (ראַמאַנען), בוענאַס-איירעס, 1966; "די קראַם פון די פּיר ווינטן", בוענאַס-איירעס, 1974. לעצטנס איז אין י. ל. פּרץ-פּאַרלאַג אין ת"א דערשינען זיין פאַרנעמיק בוך "עסייען פון האַרבסטיקן געמיט", ת"א 1980.

שלמה רויטמאן

ליד פון מאה שערים

ביסט ליב, ביסט היימלעך, אומפֿאָרגעסלעך
האַסט, מאה שערים, אַ שם,
און ענג עס זענען דינינע געסלעך,
זאַלסט טאָן דאָס האַרץ מיר אַ פֿאַרקלעם.
ווי קומט צו דיר מיין אַלטער יישוב,
ווי קומט מיין מאַלעוו גאָר אַהער,
איך זע אין דיר אַ שטיק בערדיטשעוו,
ווייל קוקן קוק איך דורך אַ טרער.
איך הער אַפֿילו סיקוואַקען פֿרעשלעך ;
פֿאַר דינינע יידן זיין וואָלט גלייך,
אַז גרינג זאָל זיין זיי גיין צו תשליך
ווען דאָ וואָלט זיין מיין דניעסטער-טייך.
ווי לאַטעס טראַגסטו שטיקער שטייגער
פֿון ייִדישער צעפֿליקטער וועלט,
דיין צייט גייט לויט דעם זיידנס זייגער,
וואָס מען פֿאַרקויפֿט אים ניט פֿאַר געלט.
עס איז ירושלים געטלעך,
אַלץ, וואָס פֿאַרגענגלעך, בלייבט אין אים,
פֿאַר שאַטנדלעך פֿון מינינע שטעטלעך
ביסט אַפֿן, מאה שערים.

*

דאָ מאַכט מען זיס אויף וויין נאָך קידוש
אַזוי אַז פֿול בלייבט אַלץ דער כּוס ;
כִּ׳האַב דאָ בײַ נאַכט דערזען אויף חידוש
מיין זיידע, דוכט זיך, גייט צו חצות.
דאָ קלעפט מען איין זיך אין איין זשמעניע
מחדש די לבנה זיין,

ווי ס'וואַלט אויף איר די פֿאַטאָ לענינס
פֿון ספוטניק ניט פֿאַרשלינדערט זיין.
לבניק איז דאָ אויך דער שאָטן ;
די בערד, די הייף, די זעל — אָן גרים,
און שוואַרץ עס איז נאָר די קאַפּאַטע,
און ווייַס איז מאה שערים.

*

גאָר שמאַל עס האַלט דאָ מיט מאַשינען ;
דאָרט וווּ אַ ייד סטאַטעטשנע שפּאַנט,
זיי קענען ניט קיין אָרט געפֿינען
און גייען גנביש בײַ דער וואַנט.
דאָ לעבט דער לייב אויף דער פּרוּכת,
דער פּאַווע-פֿעדער — אויף דער ציך,
פֿאַר אונדזער ציג גענוג דאָ הויך איז,
דער ליכטער קושט זיך דאָ מיט ליכט.
דאָ ברומט דער ווינט זיך אונטער חסידיש,
די לופֿט איר ניגון האָט, איר שטים : —
הערט ! הערט ! פֿאַר אונדזער שיינעם יידיש
איז אַפֿן מאה שערים.

*

וווּ האָט איר נאָך אַזאַ מלחמה,
אין גיין, אין גיר, וואָס פֿרעסט דאָס לאַנד,
פֿאַרהיט די רייכקייט פֿון נשמה,
אַז אַרעם זיין איז ניט קיין שאַנד.
ווי האָט איר געקענט באַפֿרייען
פֿון נידעריקע תּאוות, פעסט ?
— ס'איז הויך, — זאָגט איר, — ירושלים
און ס'האָט די תּפֿילה נאָך אַ נעסט.
ווי האָט איר עס אין שטורעמס, שרפֿות
די שבתדיקע רו פֿאַרהיט
און צווישן שדים און מכשפֿות
באַשיצט די תּמימות פֿון אַ ייד ?
— עס זענען, — ענטפֿערט איר מיר שטרענגע, —
דאָך פֿאַר דעם שטן, זיין רעזשים
די געסלעך אונדזערע די ענגע,
פֿאַר גאָט איז מאה שערים.

*

ווען הארץ זאל האבן הונדערט טויערן,
כיוואלט טאן פאר דיר זיך א בארים,
פאר דינע שמחות, דינע טרויערן
כ'בין אפן, מאה שערים.

*

יידיש - ידיעות

באזוך פון חיים מאלטינסקי און פרוי אין די פאראייניקטע שטאטן און קאנאדע

דיכטער חיים מאלטינסקי און זיין פרוי האבן זיך אומגעקערט פון א באזוך אין אמעריקע
און קאנאדע.

מאלטינסקי, איינער פון אינדזערע אקטיווסטע מיטארבעטער, האט שטארק מצליח געווען
אויף זיינע פילצאליקע אויפטריטן און ליטערארישע אונטן אין ניו-יארק, לאס-אנגעלזשעלעס
און מאנטרעאל (קאנאדע). ער האט געלייענט מיט דערפאלג זיינע לידער ווי אויך א
רעפערט: "פון מינסק און ביראבידזשאן ביז ישראל". ער האט אויך אויסגענומען מיט
זכרונות וועגן די איבערלעבונגען אין די סטאלינישע צוואנגס-לאגערן און טורמעס, געדרוקט
אין "פארווערטס" און "יידישער קולטור".

וועגן אַ מאַלער, אַ זייגערמאַכער,
און אַ זאַק מיט צעפערטלטע בילדער

ס'איז געווען אַ מאַלער וואָס האָט געוווינט אין אַ דאָכשטיבל פון אַן אָפּגעקראַכן הויז, אין אַ קוואַרטל וווּ ס'רוב איינװוינער זענען געווען אַלטע, קראַנקע לײט, פענסיאַנערן, אַדער אַזעלכע, וואָס האָבן געלעבט אויף קיצבה פון דער שטאַט.

האַט דער מאַלער גענומען, אין איינעם פון די פאַרנאַכטן, אַ פשוט קיכמעסער אין האַנט און געשאַכטן פינף פון זײנע בעסטע בילדער, מיט וועלכע ער האָט זיך ניט געוואַלט קיין מאַל שײדן. וועלכע ער האָט נאָך געמאַלן ווען ער איז יונג געווען. ווען דער פענדזל האָט געפּיבערט. ווען ער האָט געהאַט איינפאַלן און די איינפאַלן האָבן זיך אָנגעקליידט אין פאַרבן. דערנאָך האָט ער די צעפערטלטע לײוונטן אַריינגעטאַן אין אַ זאַק און דעם זאַק אַראָפּגעטראָגן צום בלעך. צום בלעך, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל פונעם הויף, נעבן אַ בלוי-צעבליטן בוים.

און געווען איז אַ זייגערמאַכער, אַ טרוימער, וואָס אויף זײן וואַרשטאַטל איז די צײט געלעגן צעשרויפט און צענומען אויף רעדלעך, שטיפטן און פרוזשינעס. און דער זייגערמאַכער איז געזעסן בײם אָפּענעם פענצטער פון זײן פאַרטער-ווינונג פאַרטאַן אין מחשבות און ער האָט געזען ווי דער מאַלער טראַגט אַ האַלב-פולן זאַק און וואַרפט אים אַרײן אין בלעך. ס'איז אָבער דעם זייגערמאַכער ניט איינגעפאַלן, אַז אין זאַק ליגן צעשניטענע — פינף פונעם מאַלערס בעסטע בילדער, מיט וועלכע ער האָט זיך קיין מאַל ניט געוואַלט שײדן.

אַריינגעוואַרפן, אויפן בלעך צוריק דאָס דעקל אַרויפגעטאַן, איז דער מאַלער אַ געבויגענער, ווי ער וואַלט נאָך אַלץ געטראַגן דעם זאַק אויף דער פלייצע, אַרויס פונעם הויף און מיט פאַרנאַכטיקע טריט זיך געלאָזן צום ים-ברעג, דאָרט וווּ די זון האָט דערטרונקען בײם סאַמע האַריוואַנט, איר הייסע, ניט אויסגעלעבטע ליכטיקייט אינעם קאַלטן תהום פונעם ים-וואַסער.

פינף קעץ זענען געקומען צום בלעך. פינף קעץ האָבן זיך יאַמערלעך צעשרייען. דעם זייגערמאַכער אָבער, דעם טרוימער, האָט דאָס ניט אַרויסגעריסן פון זײנע רעיונות. די הייזעריק געוואַרענע קעץ האָבן זיך סוף כל סוף אָפּגעטראָגן. אין הויף איז ווידער געווען שטיל. אין הויף איז ווידער געווען בלוי. אין הויף האָט דער פאַרנאַכט זיך געסודעט מיטן בוים.

און דער זייגערמאַכער, דער טרוימער, וואָס האָט זיך אין ערגעץ ניט געיאַגט, ווייל די צײט איז בײ אים געלעגן צענומען אויפן וואַרשטאַטל, איז נאָך אַלץ

געזעסן ביי דעם אָפּענעם פּענצטער פּון זײַן פּאַרטער־ווױנונג, ווײַטער זײַך געגריבלט אין די געדאַנקען און נײַט באַמערקט (און אפּשר האָט ער עס יאָ באַמערקט — גאַר זײַך נײַט געמאַכט זען), ווי דער צודעק פּונעם בלעך האָט זײַך אונטערגעהויבן, פּון זײַך אַליין אונטערגעהויבן און פּון זאַק זענען אַרויסגעפּלויגן אײַנס נאָך ס'אַנדערע שטיקער גרין און שטיקער רױט און נאָך זײַ — אַ שטיק גרױע־טונקלעניש פּון אַן אױסגעמאַלענעם רױך, וואָס האָט זײַך געשלענגלט פּון אַן אױסגעמאַלענעם קױמען. באַלד נאָכן רױך האָבן אין דער לופּט אַ שוועב געטאַן קרעלן בורשטינענע פּון דער שוועסטערס האַלדז. דעם טאַטנס שטערן מיט די אױגן (אַפּגעריסן פּונעם שטיק לײַוונט, וווּ ס'איז פּאַרבליבן די צווייטע העלפט פּון זײַן פּנים) האָבן זײַך געהױדעט צוזאַמען מיט דער שוועסטערס האַנט. די האַנט האָט זײַך געוואָלט ערגעץ אַנכאַפּן, נאָר דעם "ערגעץ" האָבן די מעסער־שניט פּונעם מאַלער צעקאַליעטשעט.

פּונעם זאַק איז אױך אַרויס און זײַך שווערלעך אונטערגעהויבן אַ קופּערנער פּאַן און מיט אים, האָט מיטגעקוליעט אױף אַ געשפּאַלטענעם פּוס, אַ טישלאַמפּ. די שערבלעך פּון זײַן ווײַסן קלאַש זענען געבליבן אױפּן דנאָ פּונעם זאַק. אַ שטיק לבנה, פּון דער אַלטער היים, האָט זײַך אױך אַרויסגעגראַבלט פּונעם בלעך און זײַך אַרױפּגעלאָזט צום הימל, צו באַגעגענען די היגע לבנה וואָס וועט זײַך אַט באַלד, אַט באַלד באַווייזן און איר אַפּגעבן אַ גרוס פּון אַ וועלט, וואָס איז אײַן מאַל שױן חרוב געוואָרן און אײַצט האָט מען זי, צום צווייטן מאַל, מיט אַ געוויינטלעך קיכמעסער געקוליעט...

צבי אייזנמאַן

געבוירן דעם 20סטן סעפטעמבער, 1920, אין וואַרשע. געענדיקט אַ ייִדיש־וועלטלעכע פּאַלקשול א"נ פּון "בער באַראַכאָוו".

בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה אַנטלאָפּן קיין ראַטנפּאַרבאַנד. סוף 1946 — צוריק אין פּוילן. נאָך עטלעכע חדשים געלאָזט זײַך ווידער אין וועג מיטן ציל אַנצוקומען קיין ארץ ישראל.

פּרילינג 1947 אַפּגעשווומען פּון די אײַטאַליענישע ברעגעס אין דער מעפּלים־שיף "מולדת", געכאַפט געוואָרן דורך די ענגלענדער און פּאַרשיקט אױפּן אײַנדזל ציפּערן. דאַרט, הינטער שטעכלדראַטן, אַפּגעווען קנאַפע צוויי יאָר.

אין 1949 אַנגעקומען צו די ברעגעס פּון מדינת ישראל, אַוועק צו ערשט אין קיבוץ יגור. פּון יגור אַריבער אין קיבוץ אלונים און געפּין זײַך דאַרט ביז צום היינטיקן טאַג. דעביטירט מיט לידער אין דער תּל־אביבער צײַטונג "נײַוועלט" (1948), לידער צו־געשיקטע פּון די ציפּערנער לאַגערן.

שפעטער אַריבער צו פּראָזע און אין 1956 דערשיינט דאָס ערשטע בוך דערציילונגען
 "די באַן" מיט אַן אַריינפיר-וואָרט פון מלך ראָוויטש ז"ל — אַרויסגעגעבן אין יגור.
 דאָס בוך "די באַן" ווערט איבערגעזעצט אויף עברית און אונטערן נאָמען "המסילה"
 אַרויסגעגעבן אין הקיבוץ המאוחד-פּאַרלאַג, תל אביב, 1960.
 אין 1965 דערשיינט "מזלות" אין י. ל. פּרץ-פּאַרלאַג, תל-אביב. אויך דאָס בוך דער-
 ציילונגען "מזלות" ווערט איבערגעזעצט און אונטערן זעלבן נאָמען דערשינען אין הקיבוץ
 המאוחד-פּאַרלאַג, תל-אביב, 1969.
 דאָס דריטע בוך דערציילונגען "צווישן גרענעצן" ווערט פּאַרעפנטלעכט אין הקיבוץ
 המאוחד-פּאַרלאַג, תל-אביב, 1974.
 העברעישע איבערזעצונג אין: "מבפנים"; "עלי שיש"; "למרחב"; "ידיעות אחרונות";
 "אמר"; "על המשמר"; "הארץ" און אין "דבר".
 געווען מיטגרינדער פון דער שרייבער-גרופע "יונג-ישראל", אַרגאַניזירט די יערלעכע
 צוזאַמענפאַרן פון דער גרופע אין קיבוץ יגור און אַנטייל גענומען אין די דריי העפטן,
 וואָס די גרופע האָט אַרויסגעגעבן אין די יאָרן 1954—1957.

*

ידיש-ידיעות

האַיאַריקע איציק מאַנגער-פרעמיעס

די האַיאַריקע מאַנגער-פרעמיעס זענען צוגעטיילט געוואָרן די שרייבער: בונם
 העלער, אברהם קאַרפּינאַוויטש, מלכה הפּץ-טוומאַן, לייזער ראָן און דער אַקטריסע
 עני ליטאַן.
 אין דער זשורי האָבן זיך געפונען: שלום ראָזענפעלד (פּאַרזיצער), מרדכי צאַנץ,
 ל. פּאַריאַדטישק, הערץ גראַסבאַרד און יהודה עלבערג.
 די אויסטיילונג פון די פרעמיעס וועט פּאַרקומען סוף מאי, אַדער אָנהייב יוני 1981.
 די רעדאַקציע פון "ירושלימער אַלמאַנאַך באַגריסט האַרציק אַלע נייע מאַנגער-
 לאַורעאַטן.

*

יום עיון — געווידמעט יצחק באַשעוויסן אין בר אילן-אוניווערזיטעט

אין בר אילן-אוניווערזיטעט איז פּאַרגעקומען אַ יום עיון, געווידמעט די שאַפונגען
 פון דעם נאָבעל-פּרייז-טרעגער, יצחק באַשעוויס-זינגער. געעפנט דעם יום עיון
 האָט דער פרעזידענט פון אוניווערזיטעט פּראָפ. מ. ע. רעקמאַן. באַגריסט האָט
 פּראָפ. ש. עקשטיין. רעפּעראַטן וועגן באַשעוויסעס שאַפן האָבן געהאַלטן פּראָפ. חנא
 שמערוק, פּראָפ. א. הראל-פיש און פּראָפ. אברהם רובינשטיין.

דוד ספארד

טראָפנט

א

ציט און רוים זענען טרוים,
דער אין-סוף בלויז איז וואָר —
זענען נישט פֿאַראַן קיין יאָר,
זיי ווערן אין דער אייביקייט פֿאַרפֿאַלן —
אַ רינג זיך קייטלט אין אַ רינג --
און מיר אַלע
זענען אייביק יונג.

ב

כ'האַב יאָרן-לאַנג
איז אַ תּפֿילה'דיק געזאַנג
געחלומט וועגן דיר אין לידער,
געצערטלט דיר אין זינען.
איצט האָב איך דיר אויף דער וואָר געפֿונען,
נאָר ווי אַ חלום ווידער.

ג

ביסט שוין קיינעם מער נישט נייטיק —
פֿאַרשאַפֿסט שוין נישט קיין פֿרייד,
געבוירסט שוין נישט קיין ווייטיק.
בלויז איך אַליין, מיין ליד,
דיין טרויער-ניגון היט,
בלויז איך אַליין דיין טרויערשיין באַגלייט.

ד

שטילע זענען דייןע טריט אַצינד
— אויף די טומלענדיקע וועגן —
זיי גייען קיינעם נישט אַנטקעגן.
געאַרעמטע מיט ווינט

ווי גראָזן שטיל
אין זונענליכט זיך צינדן
און אין אָוונטקיל פֿאַרשווינדן.

ה

כ'בין אויף לינק געגאנגען
ביז אין לעצטן ראַנד,
כ'האַב אויף רעכט געזוכט מיין חלום-לאַנד
פֿון די קינדערשע געזאָנגען —
געהאַפֿט אין ביידע נאָך אַ מאָל געבוירן
און אין ביידע אויף אייביק זיך פֿאַרלוירן.

ו

מיין ליבשאַפֿט צו דיר, מיין אומגעריכטע,
איז ווי פֿון אונטער טיפֿע שיכטן
אַ קוואַל אַן אויסגעלייזטער, אַ דערפֿרייטער,
וואָס טראַגט די זון מיט זיך אין גאַנג
און מיט איר צוזאַמען
ער פֿליסט דורך טאָלן מיט געזאַנג
צו די לויכטנדיקע ימים.

ז

טראַפֿנס אַן אַ שיעור
טריפֿן אויפֿן ליכטיקן פֿאַפּיר
און יעדער אין זײַן אינגעווייד
אַנטהאַלט דעם אומעט און די פֿרייד
פֿון מיין וואַגלדיק געמיט —
יעדער טראַפֿן איז אַ ליד.

נישט אַזאַ,
וואָס קלעטערט אויף די ווענט
פֿאַר לײַטן אויף באַוונדער,
וואָס גייט אַן אויפֿהער אויף די הענט
צו באַווייזן זײַן באַזונדער,
נישט אַזאַ.

נאָר וואָס האָט דעם מוט
צו זײַן אַ טראַפֿן בלוט,

צו זיין אַ טרער,
ווי אַלע מענטשן אויף דער ערד צו גיין
און צו יעדן
מיט אַ לשון רעדן
וואָס ער קאָן פֿאַרשטיין.

ח

יעדעס ליכט טונקלט אין מיין בליק,
יעדער וועג זעט אויס מיר פֿול מיט גריבער,
יעדער שפענדל איז פֿאַר מיר אַ בעליק,
כילויף —
און אַלע יאָגן מיך אַריבער,
מיין יעדער טראַט איז הינטערשטעליק
און יעדעס ווינטל טרייבט מיך אויף צוריק.

וואָס איז פֿלוצעם מיר געשען ?
ווער פֿלאַנטערט מיניע טריט
אין מיטן העלן טאָג ?
כיוויל אין אַפֿענעם געראַנגל גיין !
כיליל אין זיך נאָך קראַפֿט גענוג
צו זיגן —
מיט מיין אַלטן ניגון,
מיט מיין יונגן ליד.

ט

יעדער ווינט
ברענגט זיין אומעט צו מיין טיר
און מיין פֿיצל פֿרייד
ער טראַגט אַוועק צו פֿרעמדע שטעט —
ווייט פֿון מיר.

הויערן אַלע טרויערן
אין די פֿוסטע הייכן
איינע אויף די צווייטע
ביז זיי גרייכן
צו די שפיצן בערג פֿאַרשנייטע
און אַלץ וואָס הייליק איז געווען
און גלייביק
פֿירט דאָרט אַיין אויף אייביק.

צבי פרייגערזאן ז"ל

(א פאר ווערטער צו זיין 80טן געבוירנטאג)

אין יאר 1969, נאכן דריטן הארצאטאק, איז אוועק אין דער אייביקייט דער לעצטער מאהיקאנער פון א דור שרייבער, וועלכע האבן במשך צענדליקער יארן אין די סכנותדיקסטע אומשטענדן פון סאוועטן-רוסלאנד געשאפן אן אינטערעסאנטע און אייגנארטיקע ליטעראטור אין עברית.

ער איז געווען דער איינציקער, קען מען זאגן, וואס האט פון אנהייב ביי צום לעצטן פון זיינע טעג מיט ליבשאפט און מוטיקער עקשנות פארגעזעצט זיין פרוכטבארע שעפערשיקייט, געשליפן טאג איין, טאג אויס, — ריכטיקער געזאגט — דורך די נעכט, זיינע דערציילונגען, לידער, אפהאנדלונגען, זכרונות... זיינע שריפטן שפיגלען טרין אפ דאס לעבן פון יידישן פאלק אין רוסלאנד פארן פעריאד פון 1917 ביז 1949. טייל פון זיינע שאפונגען זענען דורך פארשידענע וועגן ארויס-געשיקט געווארן קיין אויסלאנד און האבן זיך געדרוקט אין די גרעסטע ערנסטערע העברעישע זשורנאלן פון פוילן, אמעריקע און ארץ-ישראל.

טאג-טעגלעך איז ער געוויינלעך פארנומען געווען מיט זיין פארצווייגטער וויסנשאפטלעכער און פעדאגאגישער טעטיקייט אין מאסקווער בארג-אינסטיטוט. ער, דער קאנדידאט פון טעכנישע וויסנשאפטן און דאצענט פון דער קאטעדרא פאר בארייכערונג פון שטיינקוילן-קוואליטעט, האט זיך גערעכנט פאר איינעם פון די גרעסטע ספעציאליסטן. אויף דעם געביט — ער איז מחבר פון מער ווי 50 וויסנשאפטלעך-פארשערישע און לערנביכער פאר סטודענטן פון בארג-אינסטי-טוטן. אבער די "זיסע נעכט", ווי ער פלעגט זיך וויצלען, זענען געווינדמעט געווען זיין שטארקסטער ליידיגשאפט — דער העברעישער שפראך און ליטעראטור.

בסוד-סודות פלעגט ער שאפן זיינע ווערק. אפילו די אייגענע קינדער האבן נישט געוויסט וועגן דעם, וואס דער פאטער שרייבט דארט דורך די נעכט... צבי פרייגערזאן איז געבוירן געווארן דעם 26טן אקטאבער 1900 אין שעפע-טאווקע (אוקראינע). זיין פאטער — א ציוניסטישער משכיל, האט מדרוך געווען און דערצויגן זיינע דריי זין אין ליבע צו עם ישראל און ארץ-ישראל. ביי דער מוטער, אן אפשטאמיקער פון עטלעכע דורות וואלינער רבנים, האט צבי, ווינט אויס, געירשנט דעם שטילן שמייכל און ווייכן ליריזם, וואס וועלן שפעטער זיך לייכטן אין זיינע ווערק, אויך די זעלטענע מוזיקאלישקייט און באזונדערס די ליבשאפט צו יידישער גגינה און פאלקס-שאפונגען בכלל (ווי באוויסט האט ער אויך באוויזן צו פארענדיקן א קאנסערוואטאריע. צו 12 יאר האט ער שוין אנגעהויבן שרייבן לידער און פארפאסן צו זיי מוזיק).

דער פאטער זינער, ישראל, איז געווען איבערצייגט, אז אמתע ציוניסטישע נאציאנאלע דערציונג קען מען באקומען נאר אין ארץ-ישראל, דעריבער שיקט ער דעם יונגן צבי לערנען אין דער תל-אביבער גימנאזיע "הרצליה". יענע שווערע אבער גליקלעכע גימנאזיסטישע יארן וועלן שפעטער געפינען זייער אפקלאנג אין זיין בוך "רפאים".

זינענדיק נאך א שילער אין דער "הרצליה"-גימנאזיע האט ער צעבראכן א פוס. דעריבער איז ער אהיים געפארן קיין שפעטאָווקע אויף די זומער-קאנפיקולן. אבער אומקערן זיך צוריק צום נייעם לערניאר האט ער שוין ניט באוויזן, ווייל ס'איז אויסגעבראכן די ערשטע וועלט-מלחמה.

היות שפעטאָווקע ווערט א פראגטשטאט, פארן זינענע עלטערן אריבער אין דער טשערניגאווער גובערניע און דעם יונגן פרייגערוזאן שיקט מען אפ קיין אדעס צו זינער א מומען. דא קומט ער אן לערנען אין דער עוואַקוירטער לובלינער "זיבעטער גימנאזיע" און אין די אונטן איז ער א פליסיקער תלמיד פון דער בארימטער אדעסער "ישיבה". ער ווערט דער באליבטער שילער פון ד"ר יוסף קלויזנער ז"ל, וועלכער געמט אים גערן אויף בני זיד אין שטוב און גיט אים ביכער צום לייענען. מיט יארן שפעטער שרייבט פרייגערוזאן: "קלויזנער איז געווען מיין וועגווייזער אין עברית". צבי פלעגט אויך דערמאנען מיט באגייסטערונג און נאסטאלגישע וועגן דעם וואס ער האט טאקע דארט אין אדעס צום ערשטן מאל געהערט און געזען — דאס הארציקע חזנות פון פיניע מינקאווסקי און די ארטיס-טישע צויבערקאפט פון דער גרויסער אסתר-רהל קאמינסקי.

רוסלאנד ווערט אויפגעטרייסלט פון די אקטאבער-טעג 1917. די יידישע יוגנט ווערט מיטגעריסן מיטן גרויסן רעוואלוציע-שטראם, אבער יענע טייל פון איר, די דערצויגענע אין די ציוניסטישע אידעאלן, פירט ווייטער איר ארבעט אויף די וואס א מאל שווערערע וועגן פון דעם "באפרייטן" לאנד.

אין דער צייט דרוקט שוין פרייגערוזאן זינע לידער און דערציילונגען אין פארשידענע עברית-זשורנאלן — "התקופה", "העולם" (לאנדאן), "הדואר" (אמע-ריקע), "מוסף לדבר", "הדים", "כתובים", "גליונות" (ארץ-ישראל), אין וועלכע ער באשרייבט די טראגישע צייט, וואס די יידן האבן דורכגעמאכט בעת די בלוטיקע פאגראמען, ביז ס'האט זיך איינגעשטעלט די סאוועטן-מאכט. אזעלכע שילדערונגען זענען באזונדערס בולט אין דער גרויסער סעריע "מסעות בנימין הרביעי".

און אט קומען אן די שרעקלעכע טעג פון סטאלינס "רייניקונגען". מיליאנען מענטשן ווערן פארניכטעט אין די טויזנטער טורמעס און פארשיקונגס-לאגערן. פרייגערוזאן, ווי א געטרייער כראניקער פון זיין צייט, פארצייכנט דאס אלץ אין זינע שריפטן. עפעס וואס דרוקן אין די אויסלעגדישע אויסגאבעס איז שוין ניט מעגלעך. דעריבער ווערן אלע זינע כתובים פון 1937 ביז די פערציקער יארן אויסבאהאלטן. זיין טרייע פרוק, די "קליינע" לאה מיט איר גוואלדיקער ענערגיע און פראקטישן הוש געפינט שוין זיכערע פלעצער פאר דעם גרויסן אוצר.

העכער דרייסיק יאר האט ער זיך באנוצט מיט עברית אין זיינע געשפרעכן מיט איבערגעגעבענע חברים פון מאסקווער געהיימען עברית-קרניז בעת זייערע טרעפונגען, צי בעת זייערע שפאצירן. עברית איז געווען זיין שפראך אין די שווערע לאגער-יארן און אין די קאזעמאטן פון לעפארטאווא, בוטירקא און לוביאנקא. דאס האט ער שפעטער אפגעשפיגלט אין זיין דערציילונג "עברית", וועלכע איז, אגב, שוין געווארן אַ כרעסטאמאטיע-ווערק.

די צווייטע וועלט-מלחמה און בפרט די מאסן-פארניכטונג פון אונדזערע זעקס מיליאן ברידער און שוועסטער, טאטעס און מאמעס האט בלי ספק אויפגע-טרייסלט די פילבארע נשמה פון אונדזער קינסטלער. אַ גרויסע צאל דערציילונגען פון די עוואקואציע-יארן, פון די אומקום-פלעצער ווערן דאן געשאפן און שפעטער געדרוקט אין ישראל. דאס זענען די גרויסע דערציילונגען "בעירת המולדת" (אין מיין הימשטעטל), "בדרך טלטולים" (אויף אומקום-וועגן), "הפינסקאיי" (דער בוכהאלטער) און פיל אנדערע.

אין 1948 הייבן זיך אן די רעפרעסיעס קעגן דעם עברית-קרניזל פון מאסקווע. איינער נאכן אנדערן ווערן ארעסטירט פלאטקין, בועזוב, קריחלי, כהן, בראקער און דעם 1טן מערץ 1949 אויך פרייגערוואן. אַ דאנק איינעם אַ פראוואקאטאר גארדאן, וועלכער האט זיך אריינגעשמוגלט אין זייער קרניז, האט די ק.ג.ב. געוואסט פון אלעמען וואס ס'קומט פאר ביי די פארליבטע אין לשון עברית: זייערע גע-שפרעכן, שטימונגען, חלומות... נאך שווערע פייניקונגען און אויסמאטערנדיקע נעכט פון ענדלאזע פארשונגען, ווערט ער פאראורטיילט צו 10 יאר תפיסה. באפרייט האט מען אים אין 1955, אבער צו זיין משפחה איז ער אהיימ-געקומען נישט נאך 6 יאר נאר נאך 7 יאר פארשיקונג, אין 1956. דעם "שלום עליכם", וואס מאסקווע האט אים אנטקעגן געטראגן, באשרייבט ער אזוי: "ווארטנדיק ביים וואקזאל אויף אַ טאקסי, דערנענטערט זיך צו אונדז אַ מענטשל פון אַ יאר פערציק און זאגט בזה הלשון: 'עיי, זשידעס, אַ רוח אין אייערע פאטערס און מוטערס, וואס האט איר זיך דא ווידער צוזאמענגעקליבן?' דאס וועל איך קיין מאָל נישט פאָר-געסן".

אין פארלויף פון די יארן נאכן אהיים קומען האט פרייגערוואן אַ סך געשריבן און אין געהיים איבערגעשיקט קיין ישראל, וווּ מ'האט דאס אפגעדרוקט אין פארשידענע אויסגאבעס ("מאזנים", "דבר", "מעריב" א.א.). אין אַ בוך-פארם איז דערשינען אין 1966 "אש תמיד" — אַ ראמאן. דאס בוך באשטייט אייגנטלעך פון צוויי טיילן: אין ערשטן טייל ווערט מייסטערהאפט געשילדערט דאס יידישע לעבן אין אַן אוקראיניש שטעטל פאר דער שוואה; אין צווייטן טייל — די מלחמה-יארן און די שוואה. אַ רייכער טיפאזש פון פארשידענע ליבע יידן מיט אַלע זייערע פריידן און צרות — דאס "גוטס" וואס זיי האבן "דעראבערט" ביי דער סאָוועטן-מאכט. אַ בוך — אַ טרייער פינקס וועגן דעם, וואס די יידן האבן דורכ-געמאכט פאר דרייסיק יאר לעבן אין סאָוועט-רוסלאַנד, און אַ בוך — אַ דענקמאל פאר איינער פון די פארשניטענע דורך היטלערן יידישע קהילות.

דאס צווייטע דערשינענע בוך אין 1976 איז "יומן הזכרונות" — א זכרונות-
 בוך וועגן די אומגליקלעכע יארן, פארבראכטע אין די סטאלינישע קאטארגע-
 לאגערן אין ווייטן צפון, א באשרייבונג פון דעם אלעמען, וואס ער אליין האט
 דורכגעלעבט און וואס זיין פילבארע נשמה האט איינגעזאפט אין זיך, ווען ער האט
 געזען צו וואס פאר א געפאלנקייט מען קען דערפירן דעם מענטש לויט די תאוות
 פון "דעם פירער פון די פעלקער, דעם גרויסן פאטער און לערער — סטאלין".
 אבער אויך אין דעם סאוועטישן גהינום, אין "גולאג", טרעפט מען אפטימיסטן,
 אין לעבן און אין פרייהייט פארליבטע מענטשן, מענטשן, וואס פארלירן נישט
 זייער גלויבן אין דער צוקונפט פון ציוניזם, פון מדינת ישראל.
 די ביכער זענען דערשינען אין פארלאג "עם עובד", אבער די געזאמלטע
 שריפטן ווארטן נאך אלץ אויף זייער גואל.
 דאס אש פון צבי פרייגערוואן, וואס איז מיט גרויס מסירת נפש געבראכט
 געווארן קיין ישראל דורך זיין איבערגעגעבענער פרוי לאה און זיינע קינדער,
 האט געפונען זיין אייביקע רו אויפן בית הקברות פון קיבוץ "שפיים". לעבן די
 טרייע בויער און באשיצער פון מדינת ישראל רוט אויך דער בויער און פאר-
 טידיקער פון עברית-ליטעראטור, דער לעצטער מאהיקאנער פון א דור עברית-
 שרייבער אין סאוועטן-רוסלאנד.

יוסף אורמאן

בייער עולה פון ר"פ. אסיר ציון. אין דער יוגנט אקטיוו זיך באטייליקט אין די ציוניסטישע
 ארבעטער-ארגאניזאציעס פון רומעניע. א צייט זיך פארנומען מיט פעדאגאגישער טעטיקייט.
 אין א מאסקווער מיליטערישער הויכשול געפירט א קורס פון רומענישער שפראך. מחבר
 פון א ריי ארבעטן אויף דעם געביט. שפעטער ארעסטירט געווארן. געזעסן צוזאמען מיט
 פרייגערוואנען ז"ל אין איין לאגער. וווינט אין נתניה.

*

א געשיכטע פונעם בוכהאַלטער שאַפּיראַ און זיינע קאַלאַשן

די געשיכטע איז פאַרגעקומען אין אַ שטעטל, וואָס די דײַטשן האָבן עס פאַרנומען. אין די ערשטע חדשים האָבן זיי גיט געטשעפעט די יידן, כאָטש בײַ יעדן איינעם האָט גוט געטיאַקקעט דאָס האַרץ. ס׳האַט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז סײַ דער מיליטערישער קאַמענדאַנט, סײַ דער בירגערמײַסטער האָבן גיט קיין פּולמאַסטן צו פאַרניכטן די יידן. מע וואָרט אויף אַן ס.ס.־איינהייט און זי וועט שוין אַפּטאַן איר זאַך. אין שטעטל זענען אַנגעלאָפּן אייניקע ניצול-פאַרבליבענע יידן פון די נאַענטע מקומות, וווּ די פאַרניכטונגס-אַפּעראַציעס זענען שוין דורכגעאַנגען. זיי, אַט די יידן, האָבן דערציילט וועגן די רציחות און אַ פּחד האָט זיך געשפּרייט איבער יעדער שטוב.

פאַמעלעך האָט זיך אַרײַנגעגנבעט דער האַרבסט. אויף די גאַסן און געסלעך האָבן די ווינטן צעטראַגן די פאַרגעלטע בלעטער פון די אַלטע לינדן-ביימער, דער ריח פון האַרבסט האָט זיך געשפּירט אומעטום. די רעגנס האָבן אַנגעהויבן פאַרגיסן דאָס שטעטל און די בלאַטעס האָבן פאַרפלייצט אַלע געסלעך און דעם מאַרקפּלאַץ. טרויעריקע טעג האָבן זיך אַנגערוקט אויפן שטעטל. קיין ליכטיקער שטראַל. די יידן האָבן זיך באַהאַלטן אין די הײַזער, ווייניק האָבן זיך געדרייט איבער די גאַסן און אויפן מאַרק. דאָס קויפּן-פאַרקויפּן פלעגט פאַרקומען הינטער פיר אויגן, ערגעץ הינטער די פאַרקאַנעס.

אויך שאַפּיראַ איז געזעסן אין זיין הויז אויף דער שעווטשענקאַ-גאַס. דעם דאַזיקן מענטשן, ישראל איסאיעוויטשן, וויל איד אייך פאַרשטעלן, מיינע ברידער-לייענער.

אַ מאַן פון אַ פינף-און-פּופּציק, אַ קורצוויקסיקער, אַ ראַזירט פנים, אויף דער נאַז אַ פאַר ברילן און אין מויל אַ טאַבאַק-פּיפּקע — מיט איין וואָרט — אַ בוכהאַלטער. אַלע זיינע יאָרן איז ער געזעסן איבער די בוכהאַלטעריע-ביכער און חשבונות, פלעגט קנייטשן דעם שטערן און קלאָפּן מיט די רעכנן-ביינדלעך. אין די יאָרן פון סאַוועטן-מאַכט האָט ער געאַרבעט אַלס הויפּט-בוכהאַלטער אין שטאַטישן שטייעראַמט. יעדן אין דער פרי פלעגט ער אַרויסגיין אין אַ באַשטימטער שעה פון שטוב, און ווי אַנדערע ווי ער, פלעגט ער זיך זעצן אין זיין האַלצשטול אויף אַ געשטרייפּט קישעלע (אַ סגולה צו די מערידן-קרענק) שרייבן און רעכענען, איבעררעכענען און פארשרייבן — ווי אַלע בוכהאַלטערס פון אומעטום. אַט אַזאַ אַרט לעבן האָט געפירט ישראל איסאיעוויטש שאַפּיראַ. טאַג איין,

טאג אויס. ער פלעגט אויך נעמען אַנטייל אין געזעלשאַפטלעכן לעבן פון זײַן אונטערנעמונג. אַ סך מי האָט ער אַרײַנגעלייגט אין זײער פּראָפּאָראַיין. ער פלעגט זאַמלען מיטגלידס-אַפּאַל — אײן פּראָצענט פון חודש-געהאַלט. מיט אַ בוכהאַלטערײַשער פּינקטלעכקײט פלעגט ער אַנקלעפּן די מאַרקעס אין מיטגליד-ביכל און שטעלן דעם שטעמפּל. זײן אַרבעט פלעגט ער אויספירן באַמונה.

און, אַט איז אַלעס פּאַריבער. מיט אײן מאָל איז ישראל איסאַעוויטש באַפּרײט געוואָרן פון די טאַג-טעגלעכע געווינהײטן, ער גײט אַרום אָן דער מינדסטער אַרבעט, נודיעט זיך צווישן די פיר ווענט פון זײן ווײַונג און כאַפּט אויף די שלעכטע בשורות, וואָס טראָגן זיך פון יעדן הויז — דער גרעסטער טײל ריכטיקע, און פון וועלכע ס'איבלט שוין. "איך וועל אַרויסגיין זיך דורכשפּאַצירן" — אַזוי זאָגט ער צו זײן פּרוי שרה, וועלכע אַרבעט אין קיך ווי אַ מאָל איז די "גוטע" צײַטן. "ביסט משוגע צי חסר דעה?" — שרה איז לחלוטין קעגן אַזאַ שפּאַצירן, וואָס קען זיך, חלילה, אויסלאָזן צום שלעכטן. נאָר עפעס אָן עקשנותדיקער ווילן יאָגט אים און ער טוט אָן זײן מאַנטל און די נײַע קאַלאַשן און גײט אַרויס אין בלאַטיקן דרויסן.

ישראל איסאַעוויטש לאָזט זיך אַוועק צו דער פּרונזע-גאַס, צו דעם צוויי-שטאַקיקן הײזל, וווּ אויפן ערשטן שטאַק ס'האַט זיך געפונען זײן אַמט בעת דער סאַוועטן-מאַכט. ער קרײַזט אַרום, כדי אויסצומײַדן די הויפּט-גאַס פון שטעטל. דאָרט, אין צענטער, געפּינען זיך די דײַטשישע קאַמענדאַנטור און די שטאַט-פּאַרוואַלטונג, דער זיצפּלאַץ פון בירגערמײַסטער. דאָרט קען אַ דורכגייענדיקער ייד זיך אַנשטויסן אויף אַ פּאַליצײ אָדער אַ דײַטשישן זעלנער, און ס'איז פּאַר-שטענדלעך, אַז אַזאַ באַגעגעניש קען זיך אויסלאָזן פּאַר דעם ייד נישט תּמיד צום גוטן.

שאַפּיראַס אַמט געפּינט זיך טיף אין הויף. די אַרײַנגאַנג-טיר איז אָפּן. פּוסט זענען די דרײַ צימערן. מיט פּאַרויכטיקע טריט גײט שאַפּיראַ דורך די לײַדיקע צימערן און זעצט זיך אַרײַן אין זײַן אַמאַליקן שטול. ס'איז גאַנץ האַרט צו זיצן (דאָס געשטרײַפּטע קישעלע איז פּאַרשווונדן) און ער פּאַרמאַכט די אויגן. וועגן וואָס טראַכט ער? ער הײבט זיך אויף פון זײַן פּלאַץ און שטייט אַזוי אַ צײַט ניט רירנדיק זיך. אַ שווערע שטילקײט נעמט אים אַרום.

אַבער אַרויסגייענדיק אין קאַרידאָר האָט ער באַמערקט דעם היטער טראַפּים. פון אַלע געוועזענע אַנגעשטעלטע איז געבליבן נאָר דער דאָזיקער מגושמדיקער טראַפּים. שאַפּיראַ זעט אין אים אַ לעבעדיקן זכר פון דער סאַוועטן-מאַכט. "טראַפּים, — זאָגט ישראל איסאַעוויטש מיט אַ וואַרעם האַרץ. — וואָס הערט זיך, טײַערער טראַפּים?" דער היטער טראַפּים זיצט מיט צונויפגעלייגטע פּיס לעבן דעם ברענענ-דיקן אײוועלע און נוצט אַנשטאַט האַלץ פּאַפּירן, פּאַרשריבענע פון בײַדע זײַטן. דאָס פּײַער פּלאַקערט וואָס אַ מאָל שטאַרקער. טראַפּים פנים שײַנט פון דער שטראַמיקער הײץ.

טראַפּים וואַרפט אין פּײַער אַרויסגעפליקטע בלעטער פון די דיקע בוכ-

האַלטערע-בענדער. ס'זענען געווען צייטן, ווען ישראל איסאָעוויטשעס פאַר-טראַכטע אויגן פלעגן שפאַצירן איבער די פּאַפּירן — ער פלעגט פאַרשרייבן אַקטיוון און פּאַסיוון, סאַלדאָ און אַנדערע שפּילצייגן פון דער צווייענדיקער איטאַליענישער בוכהאַלטעריע. אין די בענדער ליגט דאָס מילך און זאַפּט, דער ווען און פּלייש פון שאַפּיראַן. מיט פאַראַכטונג און פּינקטלעכקייט רייסט טראַפּים די בלעטער, לייגט זיי צונויף און וואַרפט אין פּייער אַרײַן. "וואָס פאַר אַ נײַעסן, טײַערער טראַפּים?" — פּרעגט שאַפּיראַ נאָך אַ מאָל איבער מיט אַ פּריילעכער בנעימות-דיקייט, מיט אַזאַ בנעימותדיקייט, גלייך ער וואַלט נאָר וואָס געקומען צופאַרן פון דער קרייז-שטאַט, וווּ ער האָט איבערגעגעבן דעם יאַר-באַלאַנס און אַלץ איז געווען אין בעסטן אַרדענונג. גלייך ווי אַט וועט ער אַרײַן אין אַמט און דריקן די הענט פון זײַנע מיטאַרבעטער, ער וועט אויך אַרײַן אויף אַ קורצן שמועס צו דעם "בעל הבית" יאַקאווענקאַ, צום אַנפירער פון אַפּטייל, דערנאָך וועט ער פאַרנעמען זײַן באַקוועמען זיצשטול, וועט אַנצייגן זײַן טאַבאַק-פּיפּקע, וועט אַנזאַטלען זײַנע שפּאַקולן אויף דער נאָז, וועט קלאַפּן מיט די רעכנביינדלעך און וועט אַרײַנטראַגן ציפּערן אין בוך אַרײַן, נאָך אַ מאָל קלאַפּן מיט די רעכנביינדלעך און ווידער עפּעס פאַרשרייבן און אַלץ וועט גיין מיט זײַן געוויינלעכן גאַנג.

אַז אַך און וויי צו אַזאַ בנעימותדיקייט! טראַפּים האָט אויסגעדרײט זײַן פנים און די קליינע אייגעלעך זײַנע האָבן אַפּגעמאַסטן שאַפּיראַן פון קאַפּ ביז די פּיס און פון זײַנע גלאַנצנדיקע קאַלאַשן ביז צו זײַן היטל מיטן ברייטן דאַשעק. טראַפּים איז ניט אויפגעשפרונגען פון זײַן אַרט און האָט געענטפּערט פּאַוואַליע ציענדיק די ווערטער: "ס'איז ניטאָ קיין נײַעס, ישראל איסאָעוויטש!". — קיין שום נײַעס! — האָט איבערגעחזרט די נאָז פון טראַפּים. ער האָט ווייטער געהייצט דאָס אייוועלע, האָט ווייטער געריסן די בלעטער פון די דיקע בוכ-האַלטערישע ביכער און זיי געוואָרפן אין פּייער מיט גלייכגילטיקייט און פּינקט-לעכקייט. אין אייוועלע אויפן פּייער איז געשטאַנען אַ קעסעלע מיט קאַרטאַפּל אין מונדירן. דאָס וואַסער אין קעסעלע האָט געזאַטן מיט רעש. בײַ אַ צוויי-דריי קאַרטאַפּל האָט שוין געפלאַצט די שאַלעכץ און ס'האַט זיך געוויזן זייער געל-ווייסע אינגעווייד.

ישראל איסאָעוועטש איז אויך געזעסן מיט צונויפגעלייגטע פּיס בײַט פּלאַקערנדיקן אייוועלע, ער האָט אויסגעשטרעקט זײַנע באַהאַריקטע הענט מיט די קורצע פינגער, ניין, ישראל איסאָעוויטש האָט זיך נאָך ניט אַנטוישט אינעם היטער טראַפּים, ער האָט זיך נאָך ניט צוריקגעצויגן פון זײַנע פּאַזיציעס. "דײַנע קאַרטאַפּל זענען שוין אַפּגעקאַכט!" — זאַגט שאַפּיראַ, רײַבנדיק די דלאַניעס איינע אין דער אַנדערער.

טראַפּים מאַכט אַ "ברכה" אונטער דער נאָז, שטילערהייט. דאָס פּייער אין אייוועלע צעהודזשעט זיך וואָס שטאַרקער, שלינגט איין מיטן פולן מויל די בלעטער פון די ביכער, טראַפּים טראַכט אפילו ניט זיך אומצוקוקן אויף דעם דאָזיקן יידן. אַלע "זייערע" זענען אַנטלאַפּן פאַרן דײַטש ווי די האָזן, האָבן איבערגעלאָזט די

אנגעשטעלטע און זייערע מיטארבעטער, דאָס הייז, און נאָר ער אַליין, טראַפֿים דער היטער, וועמענס חודשלעכער געהאַלט איז געווען קוים 120 רובל אַ חודש אין דער צײַט, ווען אַ "האַלבער ליטער" האָט געקאָסט 6 רובל. דער ייד, ישראל איסאַיעוויטש, וואָלט זיכער נישט געקאַנט לעבן פֿון אַזאַ נישטיקן געהאַלט, ער פֿלעגט מסתמא פֿאַרדינען די 600 און אפשר טאַקע אַנצע 800 רובל אַ מאָנאַט! איצט איז געקומען אַן ענדע צו דעם. מ'זאָגט, אַז מ'האַט שוין פֿאַרענדיקט די שחיטה איבער די יידן. ער, טראַפֿים, וועט זײַן דער לעצטער וואָס וועט לאָזן אַ טרער איבער זיי ...

שאַפֿיראַ פֿרעגט: "זיי זענען נאָך דאָ נישט געווען, טראַפֿים?" "זיי" זענען נאָך ניט געווען. דער אַמט געפֿינט זיך דאָך טיף אין הויף און ס'איז נאָר אַ צופאַל, וואָס זיי האָבן דאָס נישט באַמערקט. ישראל איסאַיעוויטש גייט נאָך אַ מאָל אַרײַן אין די צימערן, וווּ ס'זענען אַדורך זײַנע יאָרן פֿון בוכהאַלטערישער טעטיקייט. אומעטום אָפּגעלאָזנקייט, צעריסענע פֿאַפֿירן וואָלגערן זיך אויף די טישן און די דילן. אויף דער וואַנט הענגט נאָך די לעצטע וואַנטצײַטונג מיט אַרטיקלען וועגן לויפֿנדיקע פֿראַגן פֿון טאַג־טעגלעכן פֿאַר־מלחמדיקן לעבן, אַ שאַרפע נאַטיץ און אַ קאַריקאַטור אויף דעם פֿלאַנאוויק קאַוואַלעבאַק, וועלכע האָט פֿאַרשפּעטיקט אויף 25 מינוט צו דער אַרבעט. "ביז ווען וועלן די פּוילער עסן דאָס מלוכה־ברויט?" אין דער־צײַט ווען שאַפֿיראַ באַטראַכט דאָס אַלץ, קומט אַרײַן אין צימער טראַפֿים. אַ ווײַלע בלייבן זיי ביידע שוויגן.

— וואָס איז מיט דיר, טראַפֿים?

דער היטער ווייזט אויף שאַפֿיראַס קאַלאַשן. עס הויבן זיך אָן די נאַסע אַסיען־טעג, און ער באַדאַרף קאַלאַשן. ער גייט לחלוטין באַרוועס. נו, זײַ זשע אַזוי גוט, ישראל איסאַיעוועטש, און גיב אים די קאַלאַשן ... אַ שטורעם פֿליט דורך שאַפֿיראַס מוח. וואָס רעדט ער, דער ערל, וועגן קאַלאַשן? אויב ער וועט אים אַוועקגעבן די קאַלאַשן, ווי אַזוי זשע וועט ער, שאַפֿיראַ, זיך צוריקקערן אַהיים? די בלאַטעס זענען דאָך אַזעלכע טיפע! ער האָט דאָך אַלע זײַנע יאָרן מורא געהאַט פֿאַר נאַסקייט, ער איז דאָך אַזוי פֿילבאַר צו פֿאַרקילונג, צו פֿאַדאַרע. און אַחוץ דעם וועט דאָך די פעטע בלאַטע פֿון די וועגן זיך צוקלעפֿן צו זײַנע שיד? שיינ וועט ער אויסזען ווען ער וועט אַהיים קומען! זײַן פֿרוי שרה וועט אים אָפּשפּילן אַ שיינעם קאַנצערט. זײַנע אַלטע קאַלאַשן זענען דאָך שוין לאַנג אָפּגעטראַגן, מ'דאַרף זיי אַרײַנברענגען צו אַיזיק דעם שוסטער, אפשר וועט ער זיי מאַכן פֿאַר "מענטשן" ...

און ער פֿרעגט: "וועלן דען מײַנע קאַלאַשן נישט קליין זײַן אויף דיר?" "ניין, זיי זענען פֿונקט אויף מײַנע שיד, דער דרײַצנטער נומער". "מײַנע זענען דאָך נומער עלף" — שרײַט אויס שאַפֿיראַ מיט אַ פֿריילעכערן געמיט. "יא, נומער עלף", — זאָגט טראַפֿים. ער באַקוקט און פֿאַדערט פֿאַרט די קאַלאַשן. "דער נומער מאַכט נישט אויס!" ...

וועט ער זיך באַפֿרידיקן נאָר מיט די קאַלאַשן? ער קען דאָך פֿאַדערן דעם

מאנטל, דעם אנצוג? ער קען דאך מיך איבערלאזן אדם-נאקעט?
 די אלע געדאנקען צעברעכן שאפיראס מוח. ער טוט אויס די קאלאשן, ער
 ווארפט דעם הונגעריקן הונט דעם ביין און עפנט האסטיק די ארויסגאנגס-טיר.
 נו, בלייב געזונט, טראפּים! — און שאפיראָ גייט ארויס. אַ כמאַרנער מאַרגן
 באַגעגנט אים אין הויף. אַ מיאוסן שפּאַציר האָט ער געמאַכט צו זיין אַמט. גערעכט
 איז געווען זיין פרוי שרה. אין דער אמתן — וואָס האָט ער געזוכט אין אַמט?
 ער האָט, מסתמא, געטראַכט, אַז מ'וועט דאָרט וואַרטן אויף אים מיט אַפענע אַרעמס.
 "ברוך הבא, ישראל שאפיראָ, דיין שטול וואַרט אויף דיר. וואַרף אַראָפּ דעם מאַנטל
 און עפן אויף דיניע ביכער!". טראַפּים האָט זיך ניט געביטן לטובת דעם בוכ-
 האַלטער שאפיראָ, טראַפּים האָט זיך דערהויבן לעילא וּלעילא, און ער, שאפיראָ,
 איז אַראָפּ אין שאול תחתיות.

ער גייט פאזע דעם וועג, שפּרינגט איבער דער ווייכער טיפּער בלאַטע, ער
 דרייט זיך דורך די הויפן, דורך פּוסטע פּלעצער כדי נישט צו באַגעגענען די
 פּאַליציען און די אַנדערע יידישע בלוט-וויפּערס. עס דאַכט זיך אים, אַז עמעצנס
 אויגן באַגלייטן אים — אויגן שטעכנדיקע, פון וועלכע מ'קען נישט אַנטלויפן.
 אויף אַ מינוט האָט ער זיך אַפּגעשטעלט, און ס'האַט אים באַהערשט אַ שרעק-
 לעכער געדאַנק — וואָס וועט זיין אַז טראַפּים וועט וועלן אַחוץ די קאַלאַשן, זיין
 נפש?

איבערגעזעצט פון עברית
 יוסף אורמן

*

יידיש-ידיעות

רעגיאָנעלע קאַנפּערענץ פֿון יידיש-קאָמיטעטן אין בוקאַרעשט

אויף איינער פון די זיצונגען פון וועלטראַט פאַר יידיש איז באַהאַנדלט געוואָרן די
 פּראָגע וועגן רופן אַ רעגיאָנעלע קאַנפּערענץ פון די קאָמיטעטן פאַר יידיש אין אייראָפּע.
 עס רעדט זיך וועגן בוקאַרעשט ווו עס וועט אין גיכן געפייערט ווערן די עקזיסטענץ פון
 דער אַרטיקער צוויי-שפּראַכיקער אויסגאַבע וואָס דערשיינט ביי דער דאָרטיקער יידישער
 קהילה.

יוסף קערלער

עפיגראמאטיש

1. און אויב ...

ווען שלאָגן וועט
די לעצטע שעה, די צוועלפטע
צי וועלן דיינע עלנבויגנס
כאַטש אַ רגע העלפֿן ?
דו פראַוועסט איביקייט ?
נו, פראַווע, פראַווע ...
די שפּיל דיינע איז יעדנפֿאַלט,
אַ ביסעלע ציקאַווע ;
און אויב די צייט
וועט איינשלינגען
דיין באַלדיקייט,
וואָס מאַכט זיך נאַריש —
ווייל די אייביקייט
פֿאַרגוואַלדיקן ?

2. נו, זאָג אַליין.

ווי ווערט עס דיר נישט נמאס
די שפּיל מיט זיך אַליין ;
דו מאַכסט פֿון זיך אַ צימעס
און ביטער ביסט ווי כריין !

3. פֿירסטראַפֿיקע לידער.

פֿאַרמאַגסט אַ גרויסע גבורה
דווקא איז דיין קורצן ליד,
ווייל קוים דערקראַכן
צו דער פֿערטער שורה —
געפֿאַלן כ'בין באַזיגט
און ... איינגעשלאָפֿן מיד.

4. דער יושב ראש (כמעט לויט א. ס. פושקין).

— מיט וואָס האָט זיך עס אָט דער באָס
דעראַבערט אַזאַ כבוד :
שטענדיק איז ער יושב ראָש!
זאָג מיר, בעט איך, זאָג פֿאַר וואָס
זיצט ער ווי צום אויבן-אַן
אויף אייביק צוגעקאוועט ?
— פֿאַרוואָס אַזאַ מיין כבוד :
שטענדיק יושב ראָש ?
ווייל, כ'בעט איבער אייער כבוד,
ער פֿאַרמאָגט . . . אַ פֿעטן "דאָס".

5. "לידער פֿון שפיטאַל"

ווען ס'קוועטשט אים אַ שוך,
קוועטשט ער אויס פֿון זיך — לידער,
ווען ס'נויעט אַ צאָן,
נויעט ער אויס פֿון זיך — לידער
און, באַהיט גאָט פֿון ערגערס, —
אוודאי לידער . . .
פֿאַטער אין הימל, דיר איז נישט דערווידער ?
שענק אים געזונט
מיט אַלעס צוזאַמען,
אבי ער זאָל אויפֿהערן גראַמען !

6. וועגן דער קריטיק אויף פֿאַרנעפֿלטער דיכטונג

די שטאַמלעניש טויבע, זי שטיקט
און ס'ווערט נאָך דער חושך געדיכטער,
ווען ס'קלעפט זיך פֿאַרנעפֿלט קריטיק
מיט קלעפיק-פֿאַרנעפֿלטער דיכטונג.

7. מיט גאָלד גלייך . . .

קורץ גערעדט —
די לידער זיינען ווערט דאָס גאָלד,
מיט וועלכן זיין פֿאַרטערט
איז אויפֿן בוך-טאָול געמאָלט.

8. ווידער וועגן אייביקייט

די אייביקע פֿאַרגעסעניש
זאָל אין איר פֿרעסעניש
מיט אַפעטיט פֿאַרדייען —
באווירצט מען זיך
מיט פֿרעמיעס, מיט מעדאַלן
און מיט שיינע יוביליען.

9. צום רעדנער

באַזיניק זיך,
געשעצטער מאַן —
די אויגן קלעפּן זיך,
דיין רעדע ציט זיך זייער לאַנג
פֿאַרמאַטערט זיינען מיר
און קראַנק —
נישט צי,
נאָר פֿרוו פֿון ווערטער-כלאַם
אַרויסציען
כאָטש איין געדאַנק!
אַ דאַנק
מיר וועלן זאָגן דאָן געוויס,
נאָר, ס'ווייסט איין גאָט:
דיין מי וועט זיין אומזיסט.

10. דער פעלץ.

מע זאָל אונדז נישט פֿאַריאָגן
צו די ווייטע בערן —
די פעלצן פֿלעגן מיר אויף זיך דאָרט
איבערקערן.
אַצינד מיר זיינען, ב"ה,
געקומען שוין אַהער —
נישט נייטיק איז צו שפּילן דאָ
דעם בער.
אַצינד האָסטו שוין אָנגעטאָן
דעם פעלץ נאָרמאַל,

נאָר ווער באַדאַרף זיי דאָ בכלל,
די גראַבע פעלצן,
די זון זאָל פֿון געלעכטער
זיך צעשמעלצן ?

11. פטור אָן עסק !

פֿאַראַן אַזאַ מין איינציק אַרט,
וואָס האָט נישט קיין פראַבלעמען,
נאָר טאַמער מאַכט זיך פֿאַרט
אַ שטיקעלע פראַבלעם,
איז אויך נישט קיין פראַבלעם :
מע טוט עס
פֿאַרן פֿעלעכל — אַ נעם,
מע צימבלט גוט אַרײַן
אויף די "פֿאַרהערן"
און אויב מע פסקנט ניט- "משוגע",
פֿאַרשיקט מען די פראַבלעם
צו אַל די ווייטע בערן
און — פטור !

*

ייִדיש - יִדִיעוֹת

אַוונט פֿאַר יוסף קערלער אין ליוויק-הויז

אין ליוויק-הויז (תל-אביב) איז פאַרגעקומען אַ ליטעראַרישער אַוונט, געווידמעט
יוסף קערלער צום דערשיינען פון זיין לידער־זאַמלונג "די ערשטע זיבן יאָר". נאָכן
אַריינפיר־וואָרט פון לייזער פאַדריאַטשיק האָבן וועגן דיכטער און זיין שאַפונג גערעדט
יצחק הרבכי און חיים מאַלטינסקי.

יוסף קערלער האָט פאַרגעלייענט נייע לידער און אַ דערציילונג. אַן ענלעכער אַוונט איז
פאַרגעקומען אויך אין רמת־גן מיט דער באַטייליקונג פון מרדכי חלמיש און סאַניע
שמידער.

יאָסל לערנער

מעשהלעך מיט אַ גוטן מיין

דאָס גליווערעמל אין די לבנה

— פאָרוואָס האָסטו זיך באַהאַלטן הינטער אַ וואַלקן? — האָט אַ גליווערעמל אַרויפגערעדט צו דער לבנה.
— כדי מע זאָל דיך בעסער אַרויסזען — האָט זי לבנה געענטפערט.

דער זייגער

— די שטוב ברענט און דו גייסט! — האָבן די ברענענדיקע ווענט זיך צעשריגן אויפן וואַנט־זייגער. — סע גייט דיר גאַרנישט אָן וואָס עס טוט זיך דאָ אַרום!
— מיין גיין — האָט דער זייגער געענטפערט — איז אַ באַווייז אַז דאָס לעבן און די צייט שטעלן זיך נישט אָפּ וואָס סע זאָל נישט געשען.

אַ גוט וואָרט

— וואָס איז מיט דיר דער מער וואָס מען זוכט דיך אַזוי? — האָט מען געפרעגט בײַ אַ וואָרט.
— וואַרשיינלעך דערפאַר ווייל איך בין גוט — האָט דאָס וואָרט געענטפערט.
— זאָל דאָס זײַן דערפאַר?
— זעט אויס אַז יאָ. ווייל אַ גוט וואָרט איז ווי אַ גוטע קאַרט, שטענדיק געווינט עס...
...

דאָס פנים

— וואָס איז די סיבה וואָס עס בײַט זיך דײַן קאַליר — האָט מען געפרעגט דאָס פנים.
— די סיבה איז אַ פשוטע — האָט דאָס פנים געענטפערט — פאַרשעמט ער זיך — ווער איך רויט.
דערשרעקט ער זיך — ווער איך ווייס.
קרעקט ער זיך — ווער איך גרין און געל.
פרייט ער זיך — ווער איך ליכטיק און העל.

דער געגרייטער טיש

— זע ווי שיינ עס איז בני מיר — האָט אַ געגרייטער טיש זיך באַרימט פאַר אַ
נישט געגרייטן.
— דאָס איז אמת — האָט דער צווייטער טיש געענטפערט — איך אָבער האָב
איין פעלער, דו — גאַנצע הונדערט.

די טורמע

— קומט צו מיר, איר אַלע דערשלאָגענע, באַעוולטע און גערודפטע! קומט צו
מיר — און ווי אייגענע קינדער וועל איך אייך טרייסטן און באַשיצן! ...
אַזוי האָט גערופן אַ נײַ-אויסגעבויטע טורמע און ברייט צעעפנט טיר און טויער-
פאַר אַלע אויסוורפן און פאַרברעכער ...

גערויש און שטילקייט

— איך בין געלעכטער, איך בין געזאָנג. איך בין אין שטורעם, אין דונער און
אין רעגן. איך בין די שפראַך פון לעבן, פון טאָט און פון באַוועגונג. — אַזוי האָט
דער גערויש זיך באַרימט פאַר דער שטילקייט.
— אמת! — האָט די שטילקייט אַ שאַקל געטאָן מיטן קאַפּ.
— איז ווער זשע און ווען באַדאַרף דאָס דיר?
— ווען מע ווערט אויסגעשעפט און מיד פון דיר — האָט די שטילקייט גע-
ענטפערט — רופט מען מיר. קום איך ווי אַ ליבער און אַנגעלייגטער גאַסט ...

דער שירעם

— אין אַ לויטערן דרויסן ביסטו לחלוטין איבעריק — האָט מען געזאָגט צו אַ
שירעם.
— איך ווייס — האָט דער שירעם געענטפערט — נאָר דער דרויסן קען אַפט
פאַראַטן, איך — קיין מאָל נישט.

געלייטערט און הייליק

איך האָב אַ קורץ לעבן — האָט פאַר עמעצן זיך געקלאָגט דער ליגן — נאָר
ווען עס באַנוצט זיך מיט מיר אַן איידעלער און גוטער מענטש, ווער איך געלייטערט
און הייליק ...

אמת און ליגן

— מע לויבט מיר אין הימל אריין — האָט געזאָגט דער אמת — נאָר ליב האָט
מען מיר נישט.

— און מיך פארקערט, טאדלט מען — האט געזאגט דער ליגן — נאר פיינט
האט מען מיך נישט.

א באזונדער מזל

— זעט נאר ווי מע פירט דאס אייזל אויף דער חתונה. א באזונדער מזל.
— יא. דאס איז כדי ער זאל פירן וואסער.

וואָס ער וואָלט אויסגעקליבן

— ווען מע לייגט דיר פאר א טארבעלע מיט שכל און א טארבעלע מיט מזל
וואָס פאר א טארבעלע וואָלסטו דיר אויסגעקליבן ? — האָט איין פּערד אַ פּרעג
געטאָן זײַן שכן.
— איך וואָלט מיר אוודאי אויסגעקליבן דאָס טארבעלע מיט קליינען — האָט
דער שכן געענטפּערט.

דער הונט און די הון

— טומלסט אַזוי — האָט דער הונט זיך צעהאַווקעט אויף דער קוואַטשקע —
גלייך דו קלייבסט זיך אויפצוטאָן ווער ווייסט וואָס.
— איך קלייב זיך צו לייגן אַן איי — האָט די קוואַטשקע געענטפּערט.
— צוליב דעם מוזטו אויפשטעלן די גאַנצע גאַס אויף די פּיס ? !
— איידער מען לייגט דאָס איי — האָט די קוואַטשקע דערקלערט — ווערט מען
ניין מאל בלינד.
— ניין מאל בלינד ? — האָט דער הונט זיך געוונדערט — טאַקע כּדאי ?
— כּדאי, כּדאי ! — האָט זיך צעשײַנט די קוואַטשקע. — פונעם איי וועט דאָך אין
גיכן זיך אויספיקן אַ הינדעלע.
— אַ הינדעלע גאַר ? גלייכער אַ הינטעלע !
— צו וואָס גאַר אַ הינטעלע ? אַ הינדעלע באַדאַרף איך.
— אַ הינטעלע ! דו נאַרישע קוואַטשקע. אַ הינטעלע !
— אַ הינדעלע ! דו מעשוּגענער הונט. אַ הינדעלע !

*

אַ תפילה במקום אַ הקדמה

מיט חשבון-הנפש און ווידוי
צו דיר, אונדזער פֿאַטער אין הימל,
טוט תפילה דיין קנעכט מאיר זימל
אַפֿילו אין מרידה.
כ'בין מודה מיין זינד,
באַשטראַף מיך לויט ווי כ'האַב פֿאַרדינט,
נאָר, הימלשער פֿאַטער פֿון ערדישע קינדער,
וואָס שטראַפֿט ניט פֿאַר זינד פֿון די טאַטעס,
ניט מאַך מיך קיין קרבן פֿון חטאת
פֿאַר אַנדערע זינדער,
להבדיל — הברלות פֿון דעם מענטש אויפֿן צלנו.
און העלף מיר די מעשים-תענועים דערציילן
פֿון דייע כוהנים — די בנים פֿון עליז.

מיינע בוזעם-פריינד

נאָך מיין טויט צו די שלושים,
ווען מיין פֿעלן וועט מאַכן אַ גרעסערן רושם
ווי מיין דאָ-זיין היינט,
וועלן זיך פֿאַרזאַמלען מיינע בוזעם-פריינד —
די אומפֿלייט וואָס בייסן —
צו באַריידן און שאַצן
מיינע גוטע און שלעכטע מידות און מעשים.

וועט זאָגן אַ לויז בשם הכינים :
— ווען ניט זיין טבע צו קראַצן
אויפֿן אָרט, וווּ ס'האַט אים געביסן,
וואַלט געלאָזט זיך זאָגן, אַז ניט בחינם

הָאָט ער גע'שמי'ט פֿאַר אַ מענטש מיט געוויסן —
(געווען אַ צער-בעלי-חיים
און אַ יגיע-כפיים)
אַבער פֿון זײַן איטלעכן קראַץ
הָאָט מיטן ביסן אין מויל אַ נפֿש געפלאַצט . . . —

וועט זאָגן אַ וואַנץ זיָאָס זעלבע כמעט :
— ווען ער וואַלט ניט געהאַט
קײַן שאַרפֿן חוש-הריח
וואַלט ער געווען אַ צדיק ווי נח
(אין זײַן דור, וואָס דופֿטעט ניט ווי צווייט פֿון מאַראַנץ),
אַבער ער פֿלעגט אַ וואַנץ
אונטערן בעט אַפֿילו דערשמעקן
און מיט סם זי באַשפּריצן, זי זאָל זיך עקן. —

און אַ פֿלוי — אַן עזות-פנים,
וואָס זייגט בלוט אַן שפֿיכת-דמים
(זי לאַזט בלויז איבער רויטע סימנים), —
די פֿלוי וועט נעמען ווייטער צו אַנטפלעקן
מינע בלוטיקע פֿלעקן
און אזוי וועט זי מעלדן :
— דער מאַראַלישער פֿאַבלער און לידלער דער זיסער
איז געווען נאָך ערגער פֿון אַ בלוט-פֿאַרגיסער
צו די פֿלוי — די שפּרינגענדיקע העלדן,
וועמען ער האָט ניט אויפֿגעהערט צו שעלטן :
"איר קופֿצים-בראש !
אייער שפּרינגען איז גאָר פֿון אַ האַז ! . . ."
און ער האָט מיט קאַלטבלוטיקער רשעות
זיי געפרודעט מיט פֿאַרע און מיט רויך געדישעט. —

וועט אַרויס פֿון זײַן שפּאַלט אַ פּרייס —
אַ זייטיקער עדות לטובת די אומפֿלייט וואָס ביסן —
און באַשטעטיקן מיין שולד מיט נאָך אַ באַווייזן :
— ער איז געווען ניט בעסער אויך צו די פּרייסן.
ער'ט געהאַט אַ שלאָף מיט אַ וואַך-הונטס געהאַרך,
פֿלעגט זיך אויפֿוועקן פֿון אַ מינדסטן שאַרך,
אַנצײנדן ליכט און כאַפֿן אַ פּרייס איבערראַשט
בייט טועם זײַן פֿון זײַנע שיריים

צי פֿון זײַן נעגל-וואַסער מאַכן אַ לחיים.
און . . . ס׳האַט שוין ווײַטער מער ניט גענאַשט
דער פֿאַרטײַעטער קרבן . . .
ס׳האַט אים ניט געהאַלפֿן זיך מאַכן געשטאַרבן. —

נאָר ס׳וועט זיך אַרײַנמישן דער באַהאַוונטער וואַרעם
אין וועלטלעכע ביכער און הייליקע ספֿרים
און וועט מוסרן מיט שטראַפֿרייד וואָס שמײַסן
די אומפֿלייט וואָס בײַסן :

— איר אַרעמערע פֿון אַרעם אין גײַסט
ווער קושט עס אַ בוזעם-פֿרײַנד וואָס בײַסט ?
און ווער האָט געמאַכט אייך פֿאַר ריכטער
פֿון אומשטערבלעכן דיכטער ?
און דאָך זײַט וויסן,

אַז גראַד ווײַל איר האָט געביסן,
האַט פֿאַר אים — אייך להכעיס —
די אַפֿקומעניש זיך פֿאַרוואַנדלט אין נחת --
אין שירה.

ס׳איז אַפֿילו אַ סתירה,
נאָר אַזוי טרעפֿט בײַ גאַטס געהײַמער יצירה. —
און ס׳וועלן מײַנע בוזעם-פֿרײַנד זיך גאַרניט פֿאַרקרימען,
פֿאַרקערט — זײ וועלן זיך נאָך באַרימען :
— מיר האָבן געהאַלפֿן באַשאַפֿן אַ הימען ! —

אַ נאַטיץ וועגן דיכטער מאיר זימל טקאַטש — אויף דער זײַט 195.

*

יאנקל גוטקאוויטש

די דרויסיקע אַמעריקע

(פֿאַרזעצונג)

4. שוואַרץ איז שוין

די גרעסטע מאַדעניצעס און מאַדעניקעס זענען די שוואַרצע. די יונגע, פאַרשטייט זיך, זיי קליידן זיך בונט און קאַליריק און אַלץ קליידט זיי: רויט און שוואַרץ, גרין און געל, פּורפל און פּיאַלעט, און וואַסערע קאַלירן ניט? זאַכן זענען עס לרוב ניט קיין טייערע, דערפאַר אַלע מאַנטיק און דאַנערשטיק עפעס גייס.

האַרלעם (דאָס איז דער נאָמען פון דעם סאַמע געדיכט־באַווינטן שוואַרצן ראַיאָן אין ניו־יאָרק) האָט זיך זיין אייגענע מאַדע. געווען אַ צייט ווען מען האָט די געקרייזלטע האָר געשמירט מיט פאַרשיידענע מינים פעטסן זיי זאָלן זיך, די ניט פּאַלגעוודיקע, איינ־לייגן אַ ביסל, נאַכגעבן פון זייער דראַטענער שטייפקייט און געקרייזלטקייט. שפעטער, ווען ס'איז געוואָרפן געוואָרן דער לאַזונג: שוואַרץ איז שוין! האָט מען, פאַרקערט, די קרוינן פאַרקעמט אַזוי ווי אַ וואַלד וואַלט געשטאַנען. יעדער האָר ווי באַזונדער און אַלע צוזאַמען — אַ מעכטיקער, אויפגעשטורעמטער וואַלד! אין אַזאַ מין טראַציקייט קאַנסטן אַריינ־שטעלן אַ גרויסע, אייזערנע קאַם, און וואָס דו ווילסט אַליין. ס'וועט זיך האַלטן, ניט אַרויספאַלן.

איצטער איז געקומען די מאַדע אויף צעפעלעך. צענדליקער און צענדליקער צעפעלעך צעטיילן דעם קאַפּ אויף קוואַדראַטן, ווי באַאַרבעטע פעלדער געזען ביים גידערן פון עראַפּלאַן. די דאָזיקע מאַדע איז נוגע מיידלעך ווי יינגלעך, דער עיקר, פאַרשטייט זיך, די ערשטע. איינצייטיק שמירט מען שוין צוריק די האָר מיט פאַרשיידענע שמירעכצן זיי זאָלן גלאַטער ווערן, ווייכער, און דאָס פעטס ריינט ממש איבערן שטערן.

יינגלעך ביזן זעכצן יאָר טראָגן היטלען. ניט אַלע, אָבער אַ היפשע צאָל. כ'האַב אָבער קיין איין מאָל ניט געזען, טאַקע קיין איין מאָל ניט, אַז אַזאַ איינער זאָל טראָגן דאָס היטל מיטן דאַשעק פון פאַרנט. אַלע מאָל איז דער דאַשעק פון הינטן אָדער אויף אַ זייט.

מער דערוואַקסענע טראָגן קאַפעליושן, קאַפעליושן מיט מעטאַלענע ראַנדן און אַנדערע מינים באַפּוצונגען, וויליינגעריש פאַרוואַרפן אַ ביסל אויף אַ זייט. אַלע פּרויען, אָבער טאַקע אַלע, טראָגן אויף די הענט בראַסלעטן, פון די האַנט־געלענקען ביזן די עלנבויגנס — וואָס מערער אַלץ שענער, ריינגלעך, מיט און אַן שטיינער, מערער ווי די צאָל פּינגער אויף די הענט. אויך אוירינגלעך טראָגן כמעט אַלע. ניט אין אַן ערך זעלטענער, אָבער סע טרעפט, אַז מע זעט ביי איינער אָדער איינעם אַ קליין ריינגעלע אַדורכגעשטאַכן דורך איינעם פון די נאָזלעכער. די העלדזער זענען באַהאַנגען מיט קייטן פון דיין ביזן גראַב

און מיט קמיעות אויף זיי. ביי יונגע מענער איז עס אָפֿט די פּוּסטע גילזע פּוֹן אַ בּיִקסֶן-קוּיל. ס'וואָרפט זיך אין די אויגן וואָס די מערסטע שוואַרצע מיידלעך טראָגן בריִלן, און סע מאַכט דעם איינדרוק ווי זיי וואַלטן זיי געטראָגן אויך צוליב פּוֹן, פּוֹן שיינקייט וועגן. קאַן דאָך נישט זיין, אַז אַלע זיי זאָלן האָבן אַ שלעכטע ראיה. די גלעזער זענען פּוֹן אַלע מעגלעכע פּאַרמאַטן און קאַלירן, קאַלירן וואָס העלפֿן נישט פאַרשטאַרקן דאָס זען.

צווישן קיין פעלקער־גרופע זעט מען נישט אַזאַ גרויסע צאַל הויכגעוויקסיקע, שלאַנקע מענער און פּרויען ווי צווישן די אַמעריקאַנער נעגער. פּוֹן דאָנען, מסתמא, די גרויסע צאַל נעגער צווישן די אַמעריקאַנער ספּאַרטלער. אַזאַ איינער דאַרף נישט אונטערשפּרינגען כדי אַריינצוואַרפֿן די פּילקע אין קוּיש, נאָר דאַרף זיך אַרונטערבייגן כדי זי "אַריינצולייגן" דאַרטן.

פּאַראַפּנדיק שיינ זענען די יונגע נעגערינס, אויך יונגע מענער, מיט די גענאַלטע, אויך צוליב שיינקייט, קעפּ. דאָס אַלץ איז נוגע יונגע. קוּיש שפּאַנען די פּרויען אַריבער די צוואַנציקער, ווערן זיי געזעצטער, און ווי צעגאַסן: פּוֹל-בוועמדיק, ברייט אין געזעס. להיפּוך צו די נעגער זענען די פּאַרטאַריקאַנער נידעריטשקע. באַמיען זיי זיך טראָגן שיך אויף הויכע פּאַדעשוועס און אַפּצאַסן, כאַטש אויף וויפּל נישט איז זיך אויפהייבן. אַלץ אייבם וועלן זיי די נעגער נישט אַניאַגן, ווייל יענע האַלטן אויך פּוֹן דער מאַדע פּוֹן הויכע שיך.

די פּאַרטאַריקאַנער שטעלן פאַר מיט זיך אַ שטראָם אַ יונגן, אַן אימפעטיקן, אַ שטראָם וואָס האַט מיטגעבראַכט מיט זיך זיין אייגענע שפּראַך, זיין אייגענעם שטייגער, זיין האַלטן זיך צוזאַמען, אַ שטראָם וואָס וויל זיך נישט פּונאַנדערלאָזן אין אַמעריקאַנער שמעלץ-טאַפּ. פּאַרקערט, איבער הונדערטער און הונדערטער געוועלבער האָבן זיך באַוווּזן אויפּשריפטן, אַז "דאָ רעדט מען שפּאַניש". אין די סאַבווייס האָבן זיך באַוווּזן, פּאַראַלעל צו די ענגלישע אויפּשריפטן, אויך שפּאַנישע. פּאַרשיידענע רעקלאַמעס אין ראַדיאָ און אין דער טעלעוויזיע אין שפּאַניש. שפּאַניש איז געוואָרן די צווייטע אַנערקענטע שפּראַך פּוֹן ניו-יאָרק. אין קאַליפּאָרניע איז עס אויך אַזוי, אַבער נישט אַזוי צוליב די פּאַרטאַריקאַנער ווי צוליב די קובאַנער און מעקסיקאַנער.

וויפּל זענען דאָ פּאַרטאַריקאַנער אין ניו-יאָרק? אויף רעכט וויסט קיינער נישט. אַ מיליאָן, אַנדערטהאַלבן. ווי דאָס זאָל דאַרטן נישט זיין, מאַכן זיי אויס ווייניקער ווי די צאַל יידן אין אַמעריקעס גרעסטער שטאָט. זיי קעמפּן פאַר שולן מיט דער שפּאַנישער לערן-שפּראַך, פאַר שטודיעס פּוֹן דער פּאַרטאַריקאַנער קולטור און ליטעראַטור אין די ניו-יאָרקער אוניווערסיטעטן. זיי בעטן נישט, זיי פּאַדערן. און זיי וועלן זיי באַקומען. שווער צו וויסן און זאָגן ווי ס'עט אויסזען מיט אַ דור אַדער צוויי שפעטער, צי וועלן זיי בכוח זיין איינהאַלטן זייער נאַציאָנאַלע אינדיווידואַליטעט אין קאַנפּראַנטאַציע מיט דער פּיל שטאַרקערער און מעכטיקערער ענגלישער קולטור און שפּראַך. ביים היינטיקן טאַג זעט עס אויס אַזוי.

די יידן אין ניו-יאָרק (זייער צאַל דערגרייכט דאָ צווישן צוויי ביז צוויי-מיט-אַהאַלבן מיליאָן) האָבן זייער אויסגרינען אַנגעהויבן פּוֹן אַפּזאָגן זיך פּוֹן זייער שפּראַך לטובת דער מאַיאָריטעט-שפּראַך ענגליש. נישט נאָך אַזעלכע צופּאַסלער ווי עס זענען אַחינו בני

ישראל. און דער ביישפיל פון די פארטאריקאנער לערנט וועגן דער מעגלעכקייט פון אן אנדער אלטערנאטיוו, אפילו פאר מינאריטעט־פעלקער. א סך אנדערע האבן, לויטן מוסטער פון די לעצטע, גענומען זיך ארומקוקן, וואס מע קאן נאך און וואס מע דארף נאך טאן, כאטש טיילווייז צו פארריכטן די באגאנגענע היסטארישע פעלערן. צום באדויערן זענען א סך זאכן שוין ניט מער צו פארריכטן. מיר האבן טענות צום סאוועטן־פארבאנד הלמאי ער גיט ניט דער יידישער באפעלקערונג קיין מעגלעכקייטן זיך אויסצולעבן אין דער יידישער שפראך, זאגט זיי אפ שולן מיט יידיש ווי די לערן־שפראך, דערלויבט ניט קיין יידישע צייטונגען, טעאטער וכדומה. ווער אבער האט די אמעריקאנער יידן ניט געלאזן קולטיווירן מאמע־לשון, שאפן זייערע אייגענע קולטור־אינסטיטוציעס? פארוואס קאנען עס טאן די פארטאריקאנער, וואס זענען אהער געקומען מיט ניט אין פארגלייך א קלענערן קולטור־באגאזש? זיי האלטן, און מיט רעכט, אז סע קומט זיי, אז דאס דארף טאן די מלוכה פאר זיי, די שטאט ווו זיי לעבן. איז ווידער אמאל: מיר גייען דא אריין אין גבול פון דער אינעווייניקסטער אמעריקע, און דאס איז שוין א קאפיטל פאר זיך.

5. נאסטאלגיע נאך דער אלטער היים

יעדער פאלק האט זיך זיין קיך, זיינע נאציאנאלע מאכלים. פארט ווער אריבער אין אן אנדער לאנד, נעמט ער מיט מיט זיך זיין "קיך". און אויב ניט, געפינט ער שוין א רעסטאראן פון זיינעם א לאנדסמאן, וואס איז געקומען אהער פריער. נאסטאלגיע נאך דער אלטער היים קומט אפט צום אויסדרוק דורך דער פארמיטלונג פון מאגן. זענען טאקע פול די אמעריקאנער שטעט מיט כינעזישע, איטאליענישע, גריכישע, פראנצויזישע, מעק־סיקאנער, יידישע און אנדערע מינים רעסטאראנען. דער עיקר ווארפן זיך אין די אויגן די גרויסע צאל כינעזישע. די כינעזישע קיך האט דא דעם גרעסטן דערפאלג און דעם בעסטן נאמען. כ'געדענק אז ווען מיר זענען אָנגעקומען אין ניו־יאָרק און אַ ביסל צייט אַרומגעגאַנגען אַן אַרבעט, ניט געוויסט פאַר וואָס זיך צו נעמען, האָט דער חבֿר פֿון מיין טאַכטער, אַ סטודענט פֿון זעלבן פּאַקולטעט וואָס זי, אַ כינעזער, זי אָנגעקוקט פֿאַרחידושט: וואָס הייסט? מע טוט וואָס אַלע כינעזער טוען אין אַזאַ פּאַל: מע עפֿנט אַ רעסטאָראַן אָדער אַ וועשעריי, און אַראָפּ פֿון מאַרק. אַ סך געקומענע פֿון טיוואַן און פֿון דער קאַנטינענטאַלער כינע האָבן זיך טאַקע קאַנצענטרירט אין די דאָזיקע צוויי מינים באַדינגונג־אינסטיטוציעס, און היות זיי טוען זייער זאך גוט, באַרייסן ניט, האָבן זיי זיך אָנגענומען. כינעזישע רעסטאָראַנען טרעפט איר ניט נאָר אין טשיינאַטאָון, אַ געגנט באַווינט דורך כינעזער, נאָר אומעטום, איבער דער גאַנצער שטאַט.

פונקט ווי מיט דער אכילה אזוי אויך מיטן טרינקען. ניט וואסער, חלילה, נאר שנאפס. פארשיידנס און פארשיידן טרינקען די מענטשן. א רוס, א פאליאק, וועט זיך קיין מאָל ניט אפזאגן פון אַ ביסל בראַנפֿן. אַן איטאַליענער, ווידער, וועט זיך ניט לאָזן אַפֿריידן פֿון אַ גוט פֿלעשל וויי. דאָס זעלבע פֿראַנצויזן, מיט אַ צולאַג פֿון קאַניאַק אויף דעסערט. די אַנגלאַ־וואַקסן האַלטן פֿון זייער וויסקי.

און ניט אזוי וואָס מע טרינקט, נאָר ווי מע טרינקט. די סלאַוון טרינקען בחברותא

און שומנע. דאס טרינקען גייט געפארט מיט אַ גוטן פרעס. אויסגעטרונקען און פארביסן, פארביסן און געטרונקען. און אזוי ביזן אויסליידיקן דעם גאנצן זאפאס בראַנפן, דעמאלט שיקט מען נאך נאך איין פלעשל צום פארענדיקן טרינקען. דערביי, ווען מען איז שוין אַ היפש ביסל אנגעשניאָשקעט, קושט מען זיך, אויך מענער מיט מענער, אויף ברודערשאפט, און אז מען טרינקט זיך שוין גאר גוט אָן, לאַזט מען זיך אַרויס אין גאַס, מען זינגט, און אַ מאַל, ווען ס'איז שוין גאר גוט אויפן האַרצן, צעלאַזט מען אויך די הענט. מיט איין וואָרט: מען טרינקט אויף פריילעך.

ניט אזוי די אנגלאַזאָקסן, די אירלענדער און אַנדערע מינים ענגלענדער. זיי האָבן אויך ליב אַ טרונק צו טאָן. און זיי דאַרפן ווייט ניט זוכן, כדי נאַכצוקומען זייער באַגער. אויף יעדע צען טריט האַט איר אַ "פאַב", ווי דאָס הייסט ביי זיי. איר דערקענט שוין די דאָזיקע אינסטיטוציעס פון דער ווייטנס. פון דרויסן מאַגינען זיי אייך מיט זייערע ביר-רעקלאַמעס, נאָר אינעווייניק טרינקט מען וויסקי, מיט און אָן סאַדע-וואַסער, סקאַטש אַדער דזשין. אַרום איז צוגעטונקלט. די מענטשן זיצן אויף הויכע דריי-בענקלעך אַרום טאַמבאַנק און דער באַרמען גיסט זיי אָן. איין כוס, אַ צווייטן, אַלץ מיט אַ טאַלק. מען טרינקט מיט זיך און צו זיך. אַ מאַל אַ פאַר ווערטער מיטן באַרמען. פאַרבייסן פאַרבייסט מען בכלל ניט. אזוי זיצט מען זיך אָפּ די צייט נאָך דער אַרבעט ביז מען גייט שלאָפן, כדי מאַרגן ווידער זיך לאָזן צו דער אַרבעט. עפעס צו אומעטיק איז דאָס גאַנצע טרינקען, מען שלאַגט זיך אַפילו ניט נאָכן טרינקען. גאַר ניט.

כ'דערמאָן זיך: דאָס איז געווען אין די ערשטע טעג נאָך דער מלחמה, אין מיין געבוירן-שטאָט. אויף אַ ווינקל פון אַ גאַס שטעלט מיך אָפּ אַן אומבאַקאַנטער: קאַלעגע (כ'זע אים צום ערשטן מאַל אין מיין לעבן דעם "קאַלעגע" מיינעם), קום אַריין, איך בעט דיך, בלויז אויף איין מינוטקעלע. כ'קאָן ניט אַליין און אויסטרינקען מוז איך. און מיר זענען אַריין און אויסגעטרונקען איינער פאַרן אַנדערנס געזונט. דערנאָך האַט ער מיר געדריקט די האַנט און איך זיינע, און מיר האָבן זיך צעזעגנט. אַז אַ מענטש קאָן ניט אַליין, מוז האָבן קאַמפאַניע צום אויסטרינקען, איז דאָך ניט שייך.

בדרך כלל דערמאַנען מיר די אַמעריקאַנער די רוסן, כאַטש זיי זענען אזוי ווייט איינער פון דעם אַנדערן אין זייער באַנעם און מענטאַליטעט, ווי ס'איז ווייט דער הימל פון אונדזער זינדיקער ערד. אַן אַפענער באַנעם, ניטאַ קיין איבערגעשפיצטקייט, טאַלעראַנץ צו די וואָס ריידן אַ שלעכטן ענגליש, גאַסטפרייגטלעכקייט, אַרויסהעלפן, ווייזן וווּ צו גיין, צו וועמען זיך ווענדן. דאָס מיינט ניט אַז אַלע זענען אַזעלכע. אַ, ניין! די אנגלאַזאָקסישע "אַריסטאָקראַטיע" (דער סימן מובהק געלט, אַ סך געלט, ניט וויכטיק אפילו אויף וועלכן אופן געמאַכט) וויל ניט צולאָזן צו זיך קיין פרעמדע, אַפילו מיט געלט. זיי וווינען אין באַזונדערע געגנטן, באַהיט און באַשירעמט קעגן אַריינדריינגער, קעגן אַ בייז אויג. זיי האָבן זייערע אייגענע קלובן, וווּ זיי וועלן ניט אַרייננעמען קיין מענטשן ניט פון זייער גראַד און אַפשטאַם. נאָר ניט וועגן זיי ריידן מיר. מיר ריידן וועגן אַמעריקאַנער פון אַ גאַנץ יאָר. אין דער געזעלשאַפט פון יונגע אַמעריקאַנער קאַנט איר טרעפן יאַפאַנעזער און כינעזער, שוועדן און טערקן, און וועמען ניט? דאָס באַציט זיך קודם כל צו די אינטעלעקטואַלן, קינסטלער, זוכער פון עפעס מערער אין לעבן ווי מאַטעריעלע דער-

גרייכונגען. די זין און די טעכטער ווילן אין א סך פאלן ניט איבערנעמען די ביזנעסן פון זייערע עלטערן, אויסגעבויטע במשך פון א סך יארן און שווערער האַרעוואַניע. זיי ווילן גערנער די קאַריערע פון הויך־קוואַליפֿיצירטע פּראָפּעסיאָנאַלן. די דאָזיקע יונגע מענטשן געפינען גיך אַ בשותפֿישע שפּראַך צווישן זיך, ניט ווי זייערע עלטערן, וואָס זענען באַלאָדן מיט פּאַראַורטיילן מיטגעבראַכטע פון דער אַלטער היים. צוואַמען מיט דעם פּאַרלאָזט מען די אַלטע היימישע קיך, מע פּאַסמאַקעוועט זיך מיט די כינעזישע פּאַטראָועס, און ועל כּולם מיט די אַמעריקאַנער סטייקן (אַ פּיינע פּאַרציע פּלייש וואָס פּאַרדעקט דעם טעלער פון ברעג צו ברעג), אַדער אַ "הייסן הונט", ווי סע הייסן די וואַרעמע ווורשטלעך מיט זויערע קרויט אַדער "קעטשאַפּ" (אַ צופּראַוועכץ פון פּאַמידאַרן), מען פּאַרבייסט מיטן עפּל־קוכן און מע פּאַרטרינקט מיט אַ קאַקאַ־קאַלאַ. קינדער האָבן גערנער אַ "האַמבורגער" (ביי מיין מאַמען האָט עס געהייסן אַ קאַטלעט), אַדער גאַר די איטאַליעניש אַפּשטאַמיקע פּיצע. יע; די אַמעריקאַנער נאַציע איז נאָך אַלץ אין סטאַדיע פון ווערן, און ווער ווייסט וואָס פּאַראַ פּנים זי וועט אָננעמען. צו פּיל געוויינלעך קאָכן זיך אינעם אַמעריקאַנער טעפּל, און קיינער קאָן ניט פּאַרויסזאָגן וואָס פּאַראַ מאַכל ס'וועט פון דעם זיך אויסקאָכן.

6. הינט, קעץ און צער-בעלי-חיימניקעס

ווען איר קומט אָן צום ערשטן מאָל אין אַ אַמעריקאַנער שטאָט, ווערט איר פּאַרכאַפט פון די מאַדערנע ביונגען, פון די פּאַרשיידענע מינים וואַלקנאָראַצערס. היות שטח אין דער גרויסער שטאָט איז מיט גאַלד צוגלייך, בויט מען ניט אַזוי אין דער ברייט ווי אין דער הייד. און מע דאַרף מודה זיין: ס'פּאַרכאַפט דער אַטעם. עפעס פּאַסינירנדיקס איז פּאַראַן אין די דאָזיקע געבייען פון מעטאַל און גלאַז. דער אַמעריקאַנער בוי־זשעני האָט אין די דאָזיקע ריזיקע ביונגען, אין די מעכטיקע הענג־בריקן איבער די אַמעריקאַנער וואַסערן, אין די מאַדערנע אינדוסטריעלע גיגאַנטן, געפונען זיין פולן קינסטלערישן אויסדרוק. וואָס־זשע דען? די אַלע בנינים זענען באַשטימט בדרך כלל פאַר ביראָען, פאַר אַפּיסעס פון די גרויסע קאַרפּאָראַציעס, בענק וכדומה אינסטיטוציעס. דערפאַר ווי בידנע, ווי גראַ, עס זענען אויס די הייזער צום וווינען פאַרן אַמעריקאַנער פון אַ גאַנץ יאַר. די וווינ־הייזער פאַר די אַרעמערע שייכטן, אַדער פאַרן אַזוי גערופּענעם מיטלקלאַס, און צו אים געהערט דער רובּ מגין ורובּ בנין פון פאַלק, זענען אָן אַ פּנים, ענלעך ווי איין זעלנער צום צווייטן, ערדיש גראַ, אָן איין ליכטיקערן פּלעק, מיט אייזערנע לייטערס אַנשטאַט באַלקאַנען. די אייזערנע לייטערס זענען טאַקע נייטיק אין פאַל פון אַ שריפּה. זיי שפּעטן אָבער פון די אַזוי אויך אומהיימלעכע הייזער, וווּ די מענטשן פּאַרברענגען זייער גאַנצע צייט מחוץ זייערע פּראָפּעסיאָנעלע באַשעפּטיקונגען.

די לענדלאַרדס (הויז־באַלעבאַטיס) האָבן געבויט ניט זאַרגנדיק זיך וועגן עסטעטישן אויסזען פון זייערע הייזער, געבויט אַזוי עס זאָל אויסמאַכן וואָס ביליקער, מיט דער אויסרעכענונג, אָן זיי אַליין וועלן אין זיי ניט וווינען. האָבן טאַקע די הייזער אַזאַ פּנים. שווער פּשוט צו אונטערשיידן איין הויז פון צווייטן.

זעט איר, אינעווייניק זענען די ווינונגען אויסגעריכט מיט גאז-קייכן, "פרידושידערן" (קיל-שענק), און אין די "בייסמענטס" (קעלערן) וועט איר אפט, אבער ניט אלע מאל, געפינען עלעקטרישע מאשינען צום וואשן און טריקענען וועש — א גוואלדיק באקוועמע זאך פאר די שכנים. אין די אלטע הייזער זענען אזעלכע וואש-אויטאמאטן ניט פאראנען, דארפן שוין די שכנים אַנקומען צו די ספעציעלע געוועלבער מיט איינגעשטעלטע צענדלי-קער וואש-און-טריקן מאשינען. איר דארפט נאר אריינזארפן וואס סע קומט דעם אויטאמאט און דאס איבעריקע טוט ער אליין: זייפט און וואשט און שווענקט, דריקט אויס דאס וואסער און טריקנט. די דאזיקע וואש-אינסטיטוציעס זענען זייער אַנגענומען אין אַמעריקע און העלפן ביו גאר ארויס די שטוב-באלעבאסטעס.

בכלל איז די באדינונג אויסגעצייכנט אוועקגעשטעלט. איר זייט ערגעץ וווּ אוועק אין אונט צו פריינד, אין קינא, אויף א קאנצערט, אויף א חתונה אדער בר-מצווה. מאלע וווּ א מענטש קאן ארויסגיין אין אונט? איר'ט פארגעסן וואס איינקויפן פאר דער שטוב, צום עסן. איז ניט געדאגהט. פאראנען אויף דעם דעליקאטעסן-געוועלבער. זיי לייזן דער עיקר דעמאלט ווען אלע איבעריקע שפייז-געוועלבער זענען פארמאכט: זונטיק, אין די יום-טובים און אין די געוויינטלעכע טעג — אין די שפעטע נאכט-שעהן. טאקע א ביסל טייערער, נאר פון הונגער וועט איר שוין ניט שטארבן. וואס דען האט איר געוואלט? אי מיט אלע באקוועמעלעכקייטן און אי ניט צאלן פאר דעם? ניט אין אַמעריקע. דערביי, זאל עס זיין א צופאל? זייער א סך פון די באלעבאטים פון די דאזיקע דעליקאטעסן-געוועלבער זענען דייטשן, כאטש ס'פעלן אויך ניט קיין איטאליענער און יידן, וואס האנדלען אפילו "גלאט כשר".

אין אַמעריקע קאנט איר גיין אַנגעטאן ווי איר ווילט. קיינעם אַרט עס ניט, קיינעם גייט עס ניט אָן. כאטש אויפן קאפ גיי, נאר אויף דיין אייגענעם. אין די הייסע, פייכטע זומערטעג זיצט מען פאר די הייזער, אויפן טראטואר. מע טראַגט אַרויס צונויפלייג-שטולן און מע זעצט זיך אויס כאפן אַ ביסל "פרישע" לופט, דערביי אַ שמועס מיט שכנים. ניט אלע קאנען זיך דערלויבן איינפירן ביי זיך אין ווינונג עלעקטרישע לופט-קילערס, ראטעוועט מען זיך אויף אַזא אופן. קליינווארג עפנט אויף די פייערלעשער-קראנען און לאזן זיי אין גאַנג, אַלץ צוליב דעם זעלבן צוועק: אַפקילן זיך אַ ביסל.

די לעצטע יאָרן האָט זיך אַ סך געביטן צום ערגערן. די מורא פאַר אַנפאַלן, רויב און פאַרגוואַלדיקונג, האַלטן אָפּ די מענטשן פון אַרויסגיין אין אַונט אין גאַס. זיצט מען און מע שטיקט זיך אין די אייגענע ד' אמות, אין די אַנגעהיצטע הייזער. "וווּ ווינט איר? איז נאָך אייער געגנט אַ גוטע?" הערט איר פּרעגן. דאָס מיינט: פאַלט מען ניט אַן ביי אייך אויף די מענטשן? דערווייל — ניט. וואָס וועט זיין מאַרגן, ווייסט מען ניט.

אַ גרויס לאַנד, מיט נאָך גרעסערע און שווערערע פּראַבלעמען. די שטאַט ווערט כּסדר צעריסן אויף שטיקער דורכן אומהיימלעכן געוויי פון די אויטאָ-סיריענעס. אויב ניט אַ שריפה, איז אַן אויטאָ פון דער גיכער הילף, פון דער פּאָליציי. ניטאָ אַ מינוט עס זאַל וואָס ניט געשען אין דער גרויסער שטאַט. און די גאַסן זענען

אזוי פארפראפט מיט אויטאס, אז נאָר אויף אזאָ אופן קאָנען זיך די פייערלעשער אָדער די פּאָליציי אַדורכרייסן. נאָר מע זאָל ניט געפרוּווט ווערן צו וואָס מע קאָן געוויינט ווערן. אויך צו דעם דאָזיקן געוויינט מען זיך צו מיט דער צייט.

אין אַמעריקע האָט מען זיך גוט געספּראָוועט מיט דער פּראָגע פון צווישן-קאָסמישע פּליען. אַמעריקאַנער האָבן געלאַנדעט אויף דער לבנה. אָבער באַזייטיקן דעם אַנגעוואַמלטן מיסט פון די גאַסן — דאָס האָבן זיך די אַמעריקאַנער ניט אויסגעלערנט. פאַר די הייזער ווערן אַרויסגעשטעלט בלעכענע קובלען פול מיט אַלערליי אַפּפּאַל, פּאַפּירענע טאַרבעס מיט שפייזערעשטן. איידער די אויטאָס פון דער שטאַטישער סאַניטאַרער דינסט באַווייזן אַפּצוראַמען דעם אַנגעוואַלגער פון מיסט, פּרייעט עס אויף דער זון און צעטראַגט זיך מיט אַ געשטאַנק איבערן גאַנצן אַרום.

אין די רייכערע גאַסן זעט עס אויס היפש אַנדערש. ערשטנס האָבן די הייזער גופאַ איינאַרדענונגען צום פאַרברענען דעם מיסט. און טאַמער ווערט פאַרט וואָס אַרויסגעשטעלט אין דרויסן, ווערט עס גיך פון דאָרטן צוגענומען. ווי זאָגט דאָרטן שלום עליכם: די לעצטע פאַר הויזן צו פאַרזעצן אַבי אַ גביר צו זיין, און טאַקע אזוי.

מיליאָנען מענטשן אין אַמעריקע האַלטן הינט און קעץ ביי זיך אין די ווינונגען, אַפט — ביידע צוזאַמען. די הינט דאַרף מען אַרויספירן זיך אַדורכצולופטערן, פאַר-פּאַסקודיען זיי יעדן פּרייען אַרט. נאָר ניט דאָס איז דאָס ערגסטע. כדי צו באַשפּייזן אזאָ אַרמיי פון הינט און קעץ ווערן יאָר-יערלעך געקוילעט צענדליקער טויזנטער בהמות. און גייט רעדט מיט די אַמעריקאַנער צער-בעלי-חייםמניקעס. עס וועט קיין מאָל צו זיי ניט דערגיין. די רייכע דינגען אַפילו יונגע מענטשן זיי זאָלן אַרויספירן זייערע ליבלינגען אויף שפּאַציר אין פאַרק. יאָ, זיי לעבט זיך, די דאָזיקע הינט און קעץ, גאַר ניט אזוי שלעכט אינעם גאַלדענעם לאַנד.

פון אַלע מינים פאַראַדעס זענען די הינט און די קעץ. פון קליין, אַריינצולייגן אין אַ קעשענע פון וועסטל, ביז אַ הונט גרויס ווי אַ קאַלב. די פּראָדוקציע פון שפייז-אַרטיקלען פאַר די דאָזיקע פּירפּיסיקע איז אַ ביליאָנען-ביזנעס. נאָר אַמעריקע קאָן אויסהאַלטן אזאָ אויסברענגערשיקייט. היינט די שפּיטאַלן, די בית-עלמינס פאַר די דאָזיקע סימ-פּאַטישע בעלי-חיים! ניט איין מענטש איז זיי מקנאָ אַ בעט אין אַן אַמעריקאַנער שפּיטאַל קאַסט שוין היינט צווישן צוויי-און-דרייהונדערט דאַלאַר אַ מעת-לעת! אַ טוריסט וועט קיין מאָל ניט דערזען די אמתע אַמעריקע. ער וועט אַנקוקן די פּרייהייט-סטאַטוע, דעם העכסטן בנין אין שטאַט, פון וואָנען עס שפּרייט זיך אויס פאַר זיינע אויגן אַ ווונדערלעכע פּאַנאָראַמע, און טויזנטער אַנדערע מערקווירדיקייטן. פאַראַן וואָס צו זען אין אַמעריקע. אויף דער באַווערי וועט ער ניט פאַרבלאַנדזשען, דער טוריסט. וואָס קאָן ער דאָ, מיישטינס געוואַגט, זען? אַ מענטשן שלאָפן מיט אַ האַרטן שלאָף אויפן טראַטואַר? פאַרטרונקען די צרות צי וואָס? אַן אַלטן אַלקאהאָליקער? און באמת: וועמען ס'איז האַרט די קישן צוקאַפּנס און וועמען ס'איז ווייך דער טראַטואַר. אַ גרויס לאַנד מיט נאָך גרעסערע קאַנטראַסטן. און וויפּל מענטשן אזוי פּיל וועלטן. אַ שטיקל טרייסט וואָס יעדער מענטש, ווי בידנע ער זאָל ניט זיין, האָט זיך זיין אייגענעם שטערן אין הימל.

עליע ווערבולן

שיין און שאַטן

מען קען דאָך אויך
דעם טויט געפֿינען,
הענגענדיק אין ליכטיקייט פֿון רוים
און צאָפלען, צאָפלען אויף אַ שטראַל.
אין דרויסן זון
און אין דער נשמה — שאַטן ...
ווער וויסט
צי וועל איך נאָך דערפֿילן
נאָך אַ מאָל דיין אַטעם ...

*

— הער — האָב איך געזאָגט —
כִּיבין כמעט אַן אַלטער מאַן,
אַבער פֿול, גאָר פֿול בין איך
מיט ליד, מיט לעבן און געזאַנג ;
די ווענטלעך פֿון מיין ברוסט
זיי האַלטן עס ניט אויס
און רייסן אויף,
דער ניגון זאָל אַרויס.

און מיר — וואָס בלייבט נאָך מער ?
צו זינגען פֿאַר אַ פּוסטן סקווער,
און דאָס איז שווער, גאָר שווער,
ווי ס'איז שווער אַן איינזאַמע
אַ פֿאַלנדיקע טרער,
וואָס קען אַ מאָל צעשפּאַלטן
אויף צוויי — די קיילעכדיקע ערד.

*

כ'גיי סתם אין דעם פֿרילינג אַרײַן,
אין בליענדיקן בלוי פֿון הימל,
אין וואַלד פֿון ריחות און בליטן.
כ'גיי סתם אין דעם פֿרילינג אַרײַן,
געפֿאַנגען אין נעץ פֿון דרימל.

*

אַ פֿרילינגדיק ווינטל,
ווי אַ לופֿטיק הינטל,
איז מיך באַפֿאַלן
מיט אַזאַ ליכטיקן האַוו-האַוו,
און נישט נאָר מיר,
נאָר אויך — יעדן בוים
אין שפּראַך און אין בלי.
יעדן צווייג צעוויגט
היז און צוריק
און צעטרייסלט
און אַפּגעשווענקט
אַלע נעכטנס אין וויי,
די האַרבסטן און רעגנס,
אוועק, אוועק!
ס'איז פֿרילינג אַצינד,
זאָל לעבן דער "איצט",
די ליכטיקע רגע!

*

דער קרוג פֿון מיין לעבן איז פֿול,
קיין טראַפּן נישט אַרײַנצוטריפֿן מער,
אַפֿשר בלויז אַן עסענץ פֿון ליבע,
אַ הויך פֿון פֿרײַנדשאַפֿט,
וואָס איר האָב ניט געקענט ...
דער קרוג פֿון מיין לעבן איז פֿול,
קיין טראַפּן ניט אַרײַנצוטריפֿן מער!

*

ס'איז פֿרילינג!
די נעפלען פֿון דעם ווינטער
זענען שוין אַוועק
און אָפּגעדעקט
די ווינטע בלויע בערג,
די שוועלן אייביקע צום הימל.
ס'ווערט גרינער דער ציפרעט,
און בליונג — בונטע פֿלעמלעך פֿון דעם בוים
רייסן זיך אַרויס
און ברענען אין דעם רוים.

*

אַזוי פֿיל זאַכן האָבן זיך פֿאַרלאָפֿן
אין משך פֿון די טעג,
געמיינט — דאָס לעבן איז פֿאַרגליווערט שוין געוואָרן
פֿאַרגליווערט און פֿאַרפֿראָרן.
און דאָ — אַנייע לבנה ט'אויפֿגעטויכט,
מיין בליק האָט זיך
אין איר יונגער שיין געבאָדן
אין דעם וואַלד פֿון מינע שאַטנס ...
ניט אַלץ איז אין מיין וועלט פֿאַרלאָרן,
עס מאַלט נאָך אַלץ די מיל פֿון מינע יאָרן.

פארקרייזט אין זכרון...

א. שעדלעצקי

וועגן צוויי וואָס זענען פון אונדז אַוועק אין איין יאָר
(אַ טרער אויף די קברים פֿון יאַסל חריף און קלמן סעגאַל, ז"ל)

יאָסל חריף איז געווען דער "ותיק". ווען איך בין אָנגעקומען קיין ירושלים ווינטער תש"ח, אַ האַלב יאָר אין גאַנצן נאַכן מדינה-אויפקום, איז ער שוין דאָ געווען אַן אַלטער תושב מיט אַ דירה אין איינעם פון די צפונדיקע קוואַרטאַלן פון דער שטאָט. אונדזער ערשטע קאַנטשאַפט איז געשלאָסן געוואָרן אין אַ קאַפּע-הויז דוקא אין תל-אביב. דאָכט זיך, אַז דניאל לייבל איז געווען דער, וואָס האָט געשלאָסן דעם "שידוך" צווישן אונדז:

— אַט איז אַ ירושלימער! — האָט ער מיר אָנגעוויזן אויף יאַסל חריף, ווען ער האָט געהערט אַז איך, אַ נייער עולה, האָב זיך שוין באַזעצט אין ירושלים און איך האָב שוין דאָרט אויך אַ שטיקל דירה און אַרבעט.

שוין דעם ערשטן שבת נאָך אַט דער געשלאָסענער פרישער קאַנטשאַפט האָבן מיר זיך באַגעגנט אין ירושלים און צוזאַמען שפאַצירט איבער דער דעמאַלט נאַרוואַס-באַפּרייטער שטאָט פון מלחמה-באַלאַגערונג, הונגער און דאָרשט. דאָס האָט יאַסל מיך נאַטירלעך געפירט ווייזן די שטאָט מיט אַלע אירע ווונדער און ער איז געווען דער ערשטער וואָס האָט אין מיר — קאַן איך זאָגן — איינגעפלאַנצט ליבשאַפט צו ירושלים מיט אירע היסטאָרישע זכרונות און זענסווירדיקייטן. איך האָב שפּעטער, אמת, געהאַט אַ סך וועגווייזער אין ירושלים, אין דער שטאָט אין וועלכער איך לעב שוין פיל לענגער ווי אין וועלכן גישט איז אַנדער אָרט, אַריינגערעכנט מיין געבוירן-שטעטל. בעת אָבער אַלע אַנדערע האָבן מיר בעיקר געוויזן היסטאָרישע דענקמעלער, טייטע שטיינער פון אַלטע געבויען, האָט יאַסל מיך בעיקר געלערנט ליב-האַבן דעם ירושלימער מענטש, און באַזונדערס דעם ייד פון מאה שערים און פון די אַנדערע פרומע קוואַרטאַלן מיט אירע יידן, וואָס זיצן דאָ זינט דורות.

— איר, אַ לינקער פּועלי-ציוניסט, פון וואָנען נעמט זיך צו אייך אַזאַ וואַרעם-קייט צו יידן מיט בערד און קאַפּאַטעס? — האָב איך אַלע מאל ליב-געהאַט צו קיבעצן יאַסלען. דער אמת איז, אַז ביון לעצטן טאָג פון זיין לעבן איז ער אין

סך-הכל געבליבן א ייד פון פוילישן שטעטל, כאטש געקומען קיין ישראל איז ער שוין אין 1934, אין פראצעס פון מרידה קעגן דער אלטער היים און שטעטל מיט אלץ וואס עם האט כולל געווען . . .

זיין צווייטע ליבע איז געווען צום קיבוץ, ליבע צום ישראלדיקן דארף, און צו דער נאטור בכלל. דאס מסתמא מחמת דעם וואס געבוירן איז יאסל חריף אין א דארף (פּיאָטראָוויצע וויעלקע, קעלצער קאַנט) און ערשט שפעטער איז ער אָנגעקומען קיין סאַסנאַוויץ, און דערנאָך ווידער אין א קליין שטעטל און פון דאָרט ווידער קיין סאַסנאַוויץ צו זיין עלטערן ברודער, וואָס איז געוואָרן זיין אַפּוטרופּוס נאָכן פּריציפּטיקן טויט פון זיין פאָטער. זיין פּוּעלי-ציון-פּאַרטיי איז ער געווען טריי פון ערשטן מאָמענט אָן זינט ער איז געוואָרן אין איר טעטיק בעתן ערשטן וועלט־קריג, און זיין מורה־דרך אין יידיש און אין יידישער קולטור איז געווען מאָקס עריק.

שרייבן איז ביי יאָסל חריף נישט געווען קיין מלאכה נאָר אַן עבודת הקודש. נישט קיין מקור פון פרנסה נאָר עפעס פון דער נשמה און פאַר דער נשמה, אַ שטיק עולם הבא. פרנסה האָט ער תמיד געשעפּט פון געוויינטלעכער אַרבעט. ווען איך האָב אים באַקענט איז ער געווען אַ שכיר־יום אינעם פינאַנץ־מיניסטעריום, דאָכט זיך. בלויז פון צייט צו צייט האָט ער דעמאָלט פאַרעפנטלעכט זיינע מיניאַטורן — "קורצע זאָכן" ווי ער האָט זיי גערופּן — אין פאַרשידענע צייטונגען נאָך דעם ווי זיין דעביוט איז געווען אין "ניוועלט" אונטער דער רעדאַקציע פון דניאל לייבל.

כאָטש ער איז געווען אַ פאַרנומענער אַרבעטס־מענטש, און דערצו אַ טאַטע פון צוויי יונגע קינדער צו וועלכע ער האָט אויך געמוזט זיין אַ מאָמע (מחמת דעם פּריציפּטיקן טויט פון זיין פרוי), האָט ער געהאַט אַ סך צייט און זי אַוועקגעגעבן פאַר געזעלשאַפּטלעכער אַרבעט און פאַר זיצן, שמועסן און פאַרברענגען מיט מענטשן. אויף יעדער שמחה פון יידיש, אויף יעדן ליטעראַרישן אָונט, אין תל־אביב און שוין אַפּגערעדט אין זיין ירושלים, האָט איר געמעגט זיין זיכער אַז יאָסל וועט זיין. דאָס זעלבע אויך אויף פּאַמיליע־שמחות ביי חברים האָט ער קיין מאָל נישט פאַרפעלט, שמחות און אויך לוויית . . . דעריבער איז אַזוי ווייטיקלעך וואָס אויף זיין לוייה האָבן אַזוי ווייניק חברים באַוויזן צו קומען, ווייל מיר האָבן פשוט נישט געוואָסט . . . יאָסל חריף איז געשטאַרבן אין קיבוץ צרעה, ווו ער האָט געלעבט די לעצטע יאָרן נאָכן אַרויס אויף עמעריטור. דאָס איז דער קיבוץ פון זיין זון, דעם פירער פון דער קיבוצישער באַוועגונג משה חריף, פון וועלכן דער פאָטער האָט געהאַט אַ סך נחת, אַ קיבוץ וואָס איז געווען די טעמע פון אַ סך פון זיינע מיניאַטורן וואָס ער האָט די לעצטע צייט פאַרעפנטלעכט אין "פּאַלק און ציון".

*

קלמן סעגאַל איז געווען אין ירושלים אַ ניער עולה. געקומען אָהער איז ער ערשט אין יאָר 1969 — נאָך גרויסע אַנטווישונגען און איבערלעבענישן, פּריער

אויף סאָוועטישער פאַרשיקונג און דערנאָך אין נאַכמלחמהדיקן פּוילן. דאָרט אין פּוילן איז ער געווען באַקאַנט און פּאָפּולער ווי אַן אַנערקענטער שרײַבער אין פּויליש. ער אַליין האָט זיך אָבער געהאַלטן פאַר אַ יידישן שרײַבער וואָס שרײַבט אין פּויליש. אַ באַווייזן פאַר דעם איז די טעמאַטיק פון זײַנע פּוילישע ראַמאַנען און דערציילונגען וואָס איז על פי רוב אַ יידישע טעמאַטיק; אַ באַווייזן פאַר דעם איז דער פּאַקט וואָס כמעט זינט דעם ערשטן טאַג פון זײַן ליטעראַרישן שאַפן וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אין פּויליש, האָט ער גלייכצײטיק נישט אויפֿ- געהערט אויך צו עקספּערײַמענטירן און דערנאָך אויך געשאַפן אין יידיש. בײַ דער זײַט מיט זײַנע איבער צוויי צענטליק ביכער אין פּויליש וואָס זענען דערשינען אין די פּופּציקער און זעכציקער יאָרן אין וואַרשע און נידערשלעזיע, זענען אויך אַרויס אַ קנאַפע צענטליק ביכער אין יידיש.

אויב יאָסל חריף איז געווען דער ערשטער מדריך און וועגווייזער מינער אין ירושלים מיט איבער דריי צענטליק יאָר צוריק בײַ מיין אַנקומען אַהער, האָב איך — מעג איך זאָגן — אַזאַ ראַל געשפּילט לגבי קלמן סעגאַל. איך האָב, הייסט עס, — אמת מיט אַ סך ווייניקער טאַלאַנט און איבערגעגעבנקייט — עפעס פון דעם וואָס איך האָב געלערנט בײַ יאָסלען געפרוּווט איבערגעבן און מאַכן אַרבעט פאַרן נײַעם עולה פון מיט איבער אַ צענטליק יאָר צוריק... די לעצטע זאַך וואָס איז, אַגב, אַרויס פון אונטער קלמן סעגאַלס פעדער איז געווען זײַן רעפּאָרטאַזש "שיין איז ירושלים" וואָס איז דערשינען אין "פּאַלק און ציון" עטלעכע טעג פאַר זײַן פּלוצימדיקן טויט.

קלמן סעגאַל איז געווען אַ ייד פון גאַליציע, אַ גאַליציאַנער שרײַבער. דאָס קומט טאַקע צום אויסדרוק אין זײַן שילדערן דעם אַמאַל פון יידישן שטעטל דאָרט. דאָס יידישע גאַליציע מיט איר גרויסער אַרעמקייט איז אָבער תּמיד רײַך געווען מיט גרויסע יידישע טאַלאַנטן און שרײַבער פון וועלכע עס האָט גענאָסן נישט בלויז אונדזער ליטעראַטור. אויך די פּוילישע ליטעראַטור האָט גענאָשט פון אַט דעם בשפּע. נישט איין ייד האָט באַרײַכערט די היינטיקע פּוילישע ליטעראַטור מיט זײַן שרײַבן. גענוג, למשל, דאָ צו דערמאַנען דעם אומגעקומענעם ברונאַ שולץ וואָס ווערט איצט אין גאַנץ איראַפּע אַנטפּלעקט און אַנערקענט ווי דער פּוילישער קאַפּקאָ און די היינטיקע קאַריפּיען פון דער פּוילישער פּראָזע, אַדאַלף רודניצקי, יוליאַן סטריקאָווסקי, און פּיל אַנדערע. קלמן סעגאַל האָט געהערט צום דאָזיקן שבט פון יידיש־פּוילישע שרײַבער, אָבער מיט איין אונטערשייד. בעת אַ סך פון יענע האָבן "צוליב געטאָן" די פּאַליאַקן און אויסבאַהאַלטן זייערע רײַן-יידישע בעמען כּדי נישט צו "שטעכן די אויגן" פון די אַנטיסעמיטן, האָט סעגאַל בשום אופן נישט געוואָלט שייַדן זיך מיט זײַן רײַנעם יידישן נאַמען פון שבט לוי. פאַרוואָס? — "ווייל איך בין אַ ייד, כאַטש איך שרײַב אין פּויליש און אַ יידישער שרײַבער דערצו", — ווי סעגאַל האָט דאָס אַליין געגעבן צו דערקלערן בײַ יעדער געלעגנהײַט. דעריבער קאָן זײַן איז אים נישט שווער אָנגעקומען, ממש איבער דער נאַכט, צו זאָגן "אַדיע" פּוילן און דער פּוילישער ליטעראַטור.

א פאקט — נישט פיל יידן-שרייבער אין פויליש מיט אזא רענאמע און שם האבן געהאט דעם כוח דאס צו טאן, ווי ער האט דאס געטאן ...
ער איז אוועק פון פוילן און דאס קיין מאל נישט באדויערט, נאר זיך געקלאמערט דא מיט אלע כוחות צו שלאגן ווארצלען אין דער נייער ווירקלעכ-
קייט.

קלמן סעגאל איז געווען א ראסאווער, פראפעסיאנעלער פען-מענטש. צום בעסטן, נאטירלעך, האט ער זיך געפילט אין דער פראזע אבער אויך עוסק-געווען אין פאעזיע, (זע זיין העפטל לידער "געזעגענונג"), אבער אויך האלב-זשור-נאליסטישע ארבעט איז ער מסוגל געווען אויסצופירן מיט דער זעלבער איבער-געגעבנקייט און זיך אויך גישט אפגעזאגט צו טאן "שווארצע ארבעט" ווי דער ליטערארישער רעדאקטאר פון דער יידיש-אוידיציע פון "קול ישראל".

טראץ זיין טאג-טעגלעכער פרנסה-ארבעט האט ער אויף קיין איין מאמענט נישט אויפגעהערט זיין ליטערארישן שאפן וואס איז זינט זיין עליה בעיקר געווען אין יידיש. צוויי פון זיינע ביכער זענען אויך איבערגעזעצט געווארן אין העברעיש און געהאט א גוטן אפקלאנג אין דער העברעישער קריטיק און ביים העברעיש-לייענער. ער אליין האט זיך אבער נישט תמיד געפילט צופרידן און באפרידיקט. ער האט זיך עפעס תמיד געזען ווי א בעל-חוב — א בעל-חוב פאר דער געזעלשאפט און פאר דער ליטעראטור. ער איז כולו פארכאפט געווארן מיט דעם וואס קומט פאר אין לאנד ווו אלץ יורט, קאכט און ברויזט, און ער האט געזוכט פאר דעם א תיקון און אויסדרוק אין זיין שאפן. ער איז תמיד פול געווען מיט שאפערישע פלענער מיט טעמעס צום שרייבן, און פון צייט צו צייט זיך אויך אפגעריסן אויף טעג און וואכן פון דער טעגלעכער ארבעט וואס האט ביי אים צוגערויבט די הויפט-צייט. אבער אויך די שווערע אסטמע-קראנקייט זיינע האט זיך אריינגעמישט און געשטערט אים צו פארווירקלעכן די פלענער.

קלמן סעגאל האט זייער פיל גערעדט וועגן טויט, ווי וועגן עפעס אן אקטועלן לוייערנדיקן שונא מיט וועלכן ער מוז קעמפן יעדן טאג, אים אפשטופן, גובר-זיין, מנצח-זיין. ביי אט דעם גאנצן פעסימיום האט ער אבער אויך געהאט פרייד — שאפערישע פרייד פון אַנשרייבן און פארעפנטלעכן אַ נייע דערציילונג, אַ נייע שאַפונג. איך קאָן נישט פאַרגעסן זיין לעצטע פרייד, ווען אויף מיר איז אויס-געפאלן אים מבשר-צו-זיין, אַז דער ליטעראטור-פאָנד א.נ. פון שמואל הרוביץ ביי דער יידישער קולטור-געזעלשאַפט אין ירושלים האט אים צוגעטיילט די סובווענץ אַרויסצוגעבן זיין באַנד דערציילונגען "ווי שמעטערלינגען שוועבן", וועלכן ער האט געהאט צוגעשטעלט צום קאנקורס פון יאָר 1980. די פרייד איז אבער געווען בלויז אויף אַ ווילל, וואָרעם באַלד האט זיך אין אים אַפגערופן דער פעסימיסט ווי ער וואַלט זיך נישט פאַרגיגען דעם נחת. אַ וואַלקן פון צער האט פלוצים באַדעקט זיין פנים און מיט אַ געצווונגענעם שמייכל זיך אַנגערופן צו מיר: — אבער איר, שעדלעצקי, וועט שוין מוזן אַכטונג געבן דאָס בוך זאָל אַרויס אַן גרייזן, איר וועל דאָך ביז דעמאָלט מסתמא פגורן ...

*

ניבא וידע מה ניבא ... א שאָד — חבל על דאבדין, אויף דעם יונגן פעסי-
מיסטישן 63יעריקן קלמן סעגאל וואָס איז געווען אין סאַמע מיטן פון זיין
שאַפּעריש לעבן, און אַזוי אויך אויפן עלטערן יאַסל חריף מיט זיין אייביקן
אַפטימיסטישן פּרינציפּלעכן שמייכל אויף זיין תמיד יונג פנים, נישט געקוקט וואָס
ער איז שוין ווייט געהאַט אַריבער די זיבעציקער יאַרן. מיט ביידע איז אַוועק אַ שטיק
פון אונדזער אייגן לעבן, און דאַכט זיך אַז אויך עפּעס-וואָס פון ירושלים,
ווייניקסטנס אַ סך, אַ סך פון אונדזער קליין יידיש-וועלטל אין ירושלים הבירה ...

*

יידישע קולטור-געזעלשאַפֿט אין ירושלים

אַ געדענק-אַוונט געווידמעט קלמן סעגאל ז"ל

די קולטור-געזעלשאַפֿט צוזאַמען מיט דער שרייבער-גרופּע און דער "צוותא ביידיש"
האַבן איינגעאַרדנט אַ ליטעראַרישן טרויער-אַוונט לזכרון קלמן סעגאל ז"ל.
מיט אַפּשאַצונגען און זכרונות וועגן פאַרשטאַרבענעם שרייבער זענען אַרויסגעטראָטן
יצחק הרצבי, ד"ר גרשון וויינער, מאיר חרץ און דוד ספּאַרד.
מיכאל בן אברהם האָט פאַרגעלייענט פּראַגמענטן פון ק. סעגאַלס שאַפּונגען.
דער אַוונט איז פאַרגעקומען אונטער דעם פאַרויץ פון יעקב ניומאַן.

רחל בוימוואל

מיין מאמעס גארטל

.1

מיין מאמעס אויסטערלישער גארטל
פֿון שוואַרצן יומטובדיקן קלייד
אויף בלאַנקען אונטערשלאַק אויף האַרטן
מיט פֿינקל-גלעזעלעך גענייט.
די פֿינקל-גלעזעלעך — בלויז שוואַרצע —
זיי לויכטן מיר אַרײַן אין האַרצן
מיט זייער טרויעריקער פֿרייד.

זיי פֿלעכטן זיך אין אַ מאַזאַיק
מיט שוואַרצער סודותדיקער שיין --
און קיל אַזוי, אַזוי ניט שרײַאיק.
נאָר ווען דו קוקסט זיך בעסער אײַן,
איז נעמט דיר אַט דאָס שטילע גליען
צו זיך מיט מאַדנע כוחות ציען.
גייסט אין אַ צויבער-וועלט אַרײַן.

פֿון פֿינקל-גלעזעלעך אַ שטאַט
מיט שלעסער, טורעמס און פּאַלאַצן —
אַ פשוף-שטאַט אויף יעדן טראַט
פֿול פֿייערווערקן און שטורקאַצן.
איז מיטן שטאַט, אין מיטן נאַכט —
דער קעניג אין זײַן שוואַרצער פּראַכט
מיט שוואַרצע שטערן אויף די לאַצן ...

דער קעניג אויף מיין מאמעס גארטל —
דאָס שענסטע קרעכל אין דער מיט,
וואָס לויכט מיט אַזאַ בלוי אַ צאַרטן
און איז באַרינגלט, אַפּגעהיט
פֿון גאַנצע מחנות שוואַרצע דינער,

וואָט שעמערירן און זיך מיניען
אין פֿינקל-שטויביקן צעשיט . . . .

און מאַלע וואָס עס קאָן זיך נאָך
אַ מיידעלע אַ קליינס אַלץ דאַכטן,
אַז אָט איז שוין די צווייטע וואָך
אין ווינטערדיקע דאָרף-פֿאַרנאַכטן —
אויס ליאַלקעס, אַלע שפּילציג — אויס —
זי שפּילט זיך מיטן גאַרטל בלוזן,
זי הערט ניט אויף אים צו באַטראַכטן.

פֿון אויבן איז ער דיק און פֿעסט,
און ס'איז זיין בליצעניש פֿאַרוואַלקנט,
ווי שוואַרצע שנייען, שוואַרצע פֿרעסט
אין אים אַריינגעאַטעמט וואַלטן . . .
און אונטן שוואַרצע פֿרענזן הענגען —
אַט קרייצן זיך, אָט פֿאַלן פֿריי,
פֿאַרפֿלעכטן זיך אין צעפּ אין ענגע
מיט בליאַסק פֿון גרוילעך-בלויען בליי . . .

איך האַלט צעשפּרייט פֿאַר זיך דעם גאַרטל,
דעם ווונדערלעכן, דעם געגאַרטן,
וואָס נערט מיין קינדער-דימיון טריי.

.2

נאָר ס'טראַגט ניט מיין מאַמע דעם גאַרטל
און טראַגט ניט פֿון גאַרטל דאָס קלייד.
אין דאָרף צווישן שנייען פֿאַרשאַרטן
פֿון דעם קאָן ניט זיין גאָר קיין רייד.

זי טראַגט איצט אַ וואַרעמע טיכל
און וואַליקעס גרויסע אין מאָס.
אַראַפּשרייבן, זאָגט זי, פֿון ביכל
כ'זאָל לערנען זיך שוין — אות צו אות.

פֿאַרביי איז דער עלנטער ווינטער,
פֿיל זומערס און ווינטערס פֿאַרביי . . .

ווי איז ער, דער גארטל אַצינדער ? —
מיט ליפן פֿאַרדריקטע איך שריי.

פֿאַרוואָס האָב איך אים אויף מיין מאַמען
קיין איינציקן מאָל ניט געזען ?
די שוואַרצע פֿאַרפֿישוֹפֿטע פֿלאַמען
איז דעם זענען שולדיק געווען ?

מיין מאַמען געווען אויפֿן האַרצן
איז ביטער. קיין צער ניט געפֿעלט.
איך האָב פֿון איר גארטל דעם שוואַרצן
באַשאַפֿן מיין קינדערשע וועלט.

איך בין דורך דעם בליציקן גארטל,
פֿאַרבינדן, מיין מאַמע, מיט דיר !
אַזוי פֿיל באַדאַרפֿט האָסטו וואַרטן,
ביז אַנשרייבן וועל איך דעם שיר !

*

י י ד י ש - י ד י ע ו ת

צום אַנדענק פֿון שלמה מיכאַעלס

צום אַנדענק פֿון גרויסן יידישן בינע־קינסטלער, דעם דערמאַרדעטן לויטן באַפעל פֿון
סטאַלינען ימח־שמו, איז פֿאַרגעקומען אַן אַוונט, איינגעאַרדנט דורך דעם קולטור־אַפֿטייל
בי דער עירית רמת־גן. מיט אַפּהאַנדלונגען און זכרונות וועגן שלמה מיכאַעלסן זענען
אַרויסגעטראָטן דער גאַסט־רעדנער פֿון פֿאַריו — רעזשיסער און שרייבער יוסף שייך,
דיכטער יוסף קערלער און די טעכטער פֿון מיכאַעלסן — נינא און נאַטאַליע. פֿאַרזיצער איז
געווען פֿרוי סאַניע שמידער.

אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן

איינגעליבטקייט (פֿון בוך "ביראָבידזשאַן")

1. ממש טויזנט און איין נאַכט!

אין פרק "דער טעמפּער ווינקל" האָב איך גענויער דערציילט, אַז שוין דעמאָלט, ווען די סאַוועטיש-יידישע קולטור-אינסטיטוציעס האָבן זיך געפונען אין פּוילן בלי און ווקס, זענען מיר שוין געווען איבערפּולט מיט טיפּן אומרו פאַר זייער מאַרגן. פאַרוואָס? ווייל די טאַקטיק פון דער פאַרטיי לגבי דער יידישער קולטור-ביונג איז געווען אַזאַ: מיט איין האַנט האָט זי געבויט, מיט דער צווייטער — צעשטערט. זי האָט געשאפּן אַלץ נייע און נייע, צביעותדיקע, אָפּט מאַל אומזעבאַרע פאַר אַ ניט דערפאַרן אויג, שטערונגען. נעכטן אויף איין געביט היינט אויף אַן אַנדער געביט פון יידישער קולטור-ביונג. בלויז בלינדע און די, וואָס מאַכן זיך בלינד, זענען רייק. (אין אויבן דערמאָנטן פרק "דער טעמפּער ווינקל" האָב איך, אַגב אורחא, אויך דערמאָנט די משונהדיקע ראַל, וואָס מיר — די זעעוודיקע — האָבן דערביי געשפּילט — געמאַכט אַ גוטע מינע צום בייזן שפּיל!).

און וואָס אומרייקער מיר זענען געוואָרן וועגן די ווייטערדיקע פּערספּעקטיוון פון דער ייִדאַרבעט דאָ, אין די צענטערן פון לאַנד, אַלץ גרעסער איז געוואָרן אונדזער אינטערעס און שטאַרקער די זאַרג פאַר דער פאַרוויקלעכונג פון ביראַ-בידזשאַנער פּראַיעקט. אונדו האָט אינטערעסירט יעדע קלייניקייט וואָס איז פאַר-געקומען דאַרטן, אין דעם ווייטן ייִדישן ראַיאָן. דער קלענסטער זיג האָט אונדו פאַרשאפּט פּרייד, יעדער דורכפאַל — באומרויקט.

יידישע קולטור-טוער פון אוקראַינע — איבערהויפּט די, וואָס האָבן זיך גרופּירט אַרום דעם אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור, האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיטן פּלאַן, אַז עמעצער, וואָס איז מסוגל ניכטער צו זען די ווירקלעכקייט, זאַל באַזוכן ביראַבידזשאַן, זיין דאַרט אין יעדן ווינקעלע, אַליין זיך איברצינגן אין זינע פּערספּעקטיוון. די פּאַסיקסטע מענטשן זענען געווען ליבערבערג און ברוך הובער-מאַן — מענטשן וואָס פאַרנעמען הויכע אָפיציעלע פּאַסטנס און זענען גלענצנדיקע אַרגאַניזאַטאָרן*.

* פּראַפּעסאָר ליבערבערג איז געווען דער דירעקטאָר פון קיעווער וויסנשאַפּטלעכן אינ-סטיטוט. גענויער וועגן אים זאָב איך געשריבן אין 2טן און 3טן באַנד "אויף וועגן און אומוועגן".

ברוך — אַזוי האָט מען גערופּן ברוך הובערמאַנען אין די ברייטע יידישע און ניט יידישע קולטורקרייזן. גראַד אַזוי ווי ליבערבערג, איז ער אויך אַ געוועזענער לינקער

באדארף מען קודם כל האבן די הסכמה פון צענטראלן און פון קרייזשן פארטיי-קאמיטעט. דער אויטאריטעט פון ביידע קאנדידאטן איז געווען גרויס און זיי האבן באקומען נישט בלויז די הסכמה, נאר אפילו די אונטערשטיצונג פארצור-געמען די רייזע. אזא נסיעה איז אין יענע יארן געווען ניט פון די ליכטע זאכן. ביראבידזשאן ליגט אויף א מרחק פון 11 טויזנט קילאמעטער פון קיעוו. קיין ציווילע אוויאציע-פארבינדונג מיטן ווייטן מזרח האט נאך נישט עקזיסטירט, דארף מען פארן מיט דער אייזנבאן. אן ערך 22 מעת-לעת געדויערט בלויז די רייזע אהין און צוריק, אויב אפילו איר פארט מיטן אינטערנאציאנאלן עקספרעס-צוג פאריז—ווארשע—מאסקווע—וולאדיאסטאק—פעקין. און אפאסטן האט באדארפט אזא רייזע א מאיאנטעק מיט געלט... סוף כל סוף באקומען מיר מיטלען פון געזערד, פון אינסטיטוט, פון דער אקאדעמיע, און פון וועמען ניט? און אין 1932 געלינגט אונטערצונעמען די לאנג געארטע נסיעה. עס פארן קיין ביראבידזשאן צוויי מענטשן — ליבערבערג און הובערמאן.

*

קיין מאל האט אין דעם גרויסן אקט-זאל פון דער אלאוקראינישער אקאדעמיע ניט געהערשט אזא געהויבענע שטימונג, ווי אויף דער מאסן-פארזאמלונג, ווו ליבערבערג און הובערמאן האבן אפגעגעבן דעם באריכט וועגן דעם, וואס זיי האבן געזען און געטאן אין ביראבידזשאן. מיט שפאנונג הערן מיר זייער דערציילן וועגן די זיצונגען, וועלכע זיי האבן דארט געהאט כמעט מיט אלע אנפירער פון יידישן ראיאן און וועגן זייערע ארויסטרעטונגען אויף מאסן-מיטינגען, אויף וועלכע ס'איז געקומען כמעט די גאנצע שטאטישע באפעלקערונג. שעהען לאנג געשטאנען אונטערן פרייען הימל און אויפמערקזאם זיך צוגעהערט צו די ויכוחים, וועלכע ליבערבערג און ברוך הובערמאן האבן געהאט מיט אייניקע אנפירער פון דער געגנט.

ביידע שליחים קומען באצויבערטע פון דעם דאזיקן רחבתדיקן יידישן ראיאן, וואס האלט מער ווי 70 טויזנט קוואדראט קילאמעטער און איז גרעסער ווי דער שטח פון די 3 אייראפעישע מדינות — בעלגיע, האלאנד און לוקסעמבורג צוזאמען-גענומען, מיט זייערע קרוב 18 מיליאן איינווינער.

מיט התפעלות דערציילן זיי אונדז וועגן זייער באזוך אין דער בירער לאנד-ווירטשאפטלעכער פרוווסטאנציע. דארט האבן זיי מיט די אייגענע אויגן געזען, ווי אויף דער פעטער ביראבידזשאנער רויערד וואקסן פארשידענע קולטורן,

פועליי-ציוניסט. ער איז געקומען קיין ראטן-פארבאנד פון פוילן אנהייב צוואנציקער יארן. געהאט גרויסע פארדינסטן פאר דער קאמוניסטישער פארטיי פון ראטן-פארבאנד. עטלעכע יאר געדינט אין אויסשפיר-דינסט פון דער רויטער ארמיי אויף דער פוילישער טעריטאריע. באזעצט זיך אין ביראבידזשאן אנהייב 1935. ביידע פריינד האט די נ.ק.וו.ד. דערשאסן.

אָנהייבנדיק פון אַזעלכע, וואָס בליען נאָר אין הייסן קלימאַט, ביז אַזעלכע, וואָס וואַקסן בלויז אויפן קאַלטן צפון.

הגם מיר ווייסן וועגן דעם פון די באַריכטן, וואָס מיר זאַמלען שוין זינט יאָרן, פאַרשיטן מיר די שליחים מיט פראַגעס: "און פאַמידאַרן וואַקסן אויף דער פרוווסטאַנציע? און אַרבוזן האָט מען שוין געפרוּווט קולטיווירן?" אַפילו די סקעפטיש געשטימטע צום גאַנצן ענין "ביראַבידזשאַן" זיצן און הערן מיט אַפּענע מיילער.

די שליחים קענען זיך ניט אַנלויבן פון די גרויסע וואַסער-רעסורסן, וואָס דער יידישער ראַיאָן פאַרמאַגט. יעדע טריקעניש איז דאַרט אַבסאָלוט אויסגעשלאָסן. היינט די וואַלד-ריכטימער! זיי באַטרעפן 60 פראַצענט פון באַדן און פאַרנעמען 9 מיליאָן העקטאַר. ביידע שליחים האָבן פאַרבראַכט עטלעכע מעת-לעת אין דער ווילדער אוראַלטער טייַגע. געווען צו גאַסט ביי די גאַלדן און אויך ביי די קאַרעישע און טונגוסישע אַלט-אַינגעזעסענע יעגער. געווען אין ערטער, וועלכע קיין מענטשלעכער פוס האָט ביז איצט ניט באַטראַטן... דאַרט דרעמלען אוצרות, וואָס וועלן זיך קיין מאָל ניט אויסשעפן!...

די אוראַלטע צעדערביימער, טענענביימער, קאַרקנביימער, די ריזיקע סאַסנעס און ליפּעם זענען אַ ברכה פאַרן יידישן לאַנד. זיי זיכערן אַ שנעלע און ביליקע בויונג פון אונטערעמונגען און הייזער פאַר די איבערוואַנדערער און דערצו נאָך — אַ רייכן עקספּאַרט פון דעם ווערטפולן געהילץ — אַן עקספּאַרט וואָס קען אַרײַנברענגען מיליאָנען דעוויוזן. און דער געיעג אויף די זעלטנסטע חיות אין דער טייַגע פאַרזיכערט דעם עקספּאַרט פון טייַערסטן פוטערוואַרג, וואָס איז מיט גאַלד צוגלייך.

די צוהערער באַמיען זיך קיין איין וואָרט ניט צו פאַרלירן פון ליבערבערגס און ברוכס דערציילן, ווי אזוי זיי זענען ביידע געשווומען מיט אַלט אַינגעזעסענע פישער אויפן מעכטיקן אַמור. אַט דער טייַך ציט זיך אויף קאַלאַסאַלע שטרעקעס פון יידישן ראַיאָן. דער אַמור — איינער פון די גרעסטע טייַכן אין דער וועלט — וואָרט אומגעדולדיק, אַז מ'זאָל אַרגאַניזירן אויף אים אַ גרויסן מעכאַניזירטן פישפּאַנג פון זיינע פיינסטע פיש, וואָס קענען באַשפּיזן דעם גאַנצן ווייטן מזרח. דער אַמור וואָרט, אַז יידישע איבערוואַנדערער זאָלן עפענען אויף אים אַ גרויסן שיפּפּאַרקער און אויסבויען מעכטיקע הידראַ-עלעקטרישע סטאַנציעס.

דער עולם זיצט ווי אַ פאַרכישופּטער... ממש טויזנט און איין נאַכט!... און ווען ליבערבערג און ברוך הייבן אַן מאַלן די אוצרות וואָס זענען באַהאַלטן אין די ביראַבידזשאַנער ערד-טיפּענישן, זעען מיר אַלע באַשיימפּערלעך דעם רויך, וואָס שלאַגט פון די קוימענס פון די מעטאַלורגישע זאַוואַדן און די סנאַפּעס פייַערפונקען פון די מאַרטען-אוינונס אין דער מאַרגנדיקער יידישער סאַציאַליסטישער מלוכה.

... און דאָס האַרץ וואַקסט פאַר פרייד — איין קלייניקייט! די לעצטע וויסנ-שאַפטלעכע עקספּעדיציע האָט באַוווּזן: אַ האַלבער מיליאַרד טאָן אייזנאַרץ ליגט

אין בוזעם פון די קליינכינגאנער בערג-קייטן! עטלעכע מיליאָרד טאָן הויכסאַרטיקע קאַלך-רעזערוון! מאַרמאַר פון דער בעסטער קוואַליטעט און זעלטנסטע מינים (מען פירט אים אַרויס אויף באַפּוצן די פּאַלאַצן פריער אין קרעמל און איצט דעם מעטראָ, וואָס האָט זיך נאָר וואָס אַנגעהויבן בויען אין מאַסקווע). היינט די גאַלד-רייכטימער! זיי ציען זיך פון טייך סוטאַראַ אַזש ביוו אַמור... און די קאַלאַסאַלע זאַפּאַסן פון גראַפיט און מאַגנעזיט!... דאָס אַלץ דרעמלט דערווייל אין די טיפענישן פון ביראַבידזשאַן און וואַרט אויף אונדזערע יידישע הענט!... הכלל, דאָרט אויפן ווייטן מזרח ליגט דער גליקלעכער גורל פון סאַוועטישן יידנטום. איצט דאַרפן קומען יידישע האַרעפּאַשנע הענט, יידישער שכל און יידישע אינציאַטיוו, געכפלט אויף סאַוועטישן פּאַטריאַטיזם און דאָס סאַוועטישע פּיל-מיליאַניקע יידנטום וועט ווערן אַ פּאַלק מיט אַלע פעלקער צוגלייך!!

2. פּלעקן אויף דער זון

אַבער אונדזערע שליחים פאַרשווייגן ניט די טונקעלע זייטן פון ביראַבידזשאַן. אויך אויף דער זון זענען פאַראַן פּלעקן, דאָך שיינט זי אַזוי העל!... וואָס זשע פאַר אַ פּלעקן זענען פאַראַן אויף אונדזער ביראַבידזשאַנער זון? זומערצייט גיסן וואַכנלאַנג שלאַקסרענגס און דער גנוס (פיצינקע גיפטיקע פּליגע-לעך) פּרעסט די איבערוואַנדערער און די פי ביז ווונדן אויפן לייב! אַבער דער גנוס ווערט תיכף ומיד פאַרשווונדן, ווען ס'קומען אויף מענטשלעכע ישובים! און דער רעגן? אדרבא, ער ברענגט אַ ברכה פאַר דער גערעטעניש! ווינטער דערגייען די קעלטן ביז 40—50 גראַד? אויך דאָס איז אמת, אַבער דערפאַר איז דער פּראַסט דאָרט אַ לייבער, כמעט ניטאָ קיין ווינטן, די שטאַרקע מזרח-זון שיינט כמעט אַ גאַנצן ווינטער און מען קען זיך אין די מיטאָג-שעהן ברענען אויף דער זון, ווי זומער אויף אַ פּליאַזשע.

זומפן באַדעקן אַ גרויסן טייל באַדן? מירן זיי פאַרוואַנדלען אין אַ מזל-ברכה, אין בליענדיקע פעלדער, גערטנער און שטעט!

ביראַבידזשאַן געפינט זיך אַזוי שרעקלעך ווייט פון אייראָפּע און פון סאַוועטישע צענטערן? דערפאַר אַבער געפינט ער זיך אַקוראַט אויפן וועג פון דעם ריזיקן וועלט-טראַקט — פון דער אייזנבאַן-ליניע, וועלכע פירט פון פאַריז דורך בערלין און וואַרשע קיין מאַסקווע, און פון מאַסקווע קיין וולאַדיוואַסטאַק, און פון דאָרט אַזש קיין כינע און יאַפּאַן! שוין היינט שטעלט זיך אַפּ דער דאָזיקער אויס-לענדישער וועלט-צוג אויף דער פאַרשלאַפּענער טיכאַנקער סטאַנציע, אמת, אויף איין קליינער וויילע, אַבער ניט ווייט איז דער טאַג, ווען ביראַבידזשאַן וועט, אַ דאַנק יידישער אַרבעט, ווערן אַ וויכטיקער אייזנבאַן-קנופּ מיט אַן אינטער-נאַציאָנאַלער באַדייטונג.

כלערליי סקעפטיקער אין אויסלאַנד און דאָ ביי אונדז אין ראַטן-פאַרבאַנד טענהן, אַז ביראַבידזשאַן ליגט האַרט ביי דער גרענעץ פון פּיינטלעכע אַזיאַטישע

מלוכות? אָז די יידישע באַפעלקערונג איז דאָרט באַדראַט פון זיי און מען רוקט זי אויפן ערשטן פּייער? אַט דאָס דווקא אימפּאַנירט אַ גרויסן טייל ביראַבידזשאַנער חסידים: די ראַטנמאַכט און די פּאַרטיי ווייזן אַרויס צו אונדז — יידן — אַבסאָלוטן צוטרוי. זיי געטרויען אונדז — די אויסגעפרוּוטע יידישע פּאַטריאַטן — צו זיין דער פּאַרפּאַסט אויפן ווייטן מזרח. און מיר וועלן דעם צוטרוי באַרעכטיקן! מיר וועלן זיין אין די ערשטע רייען ביים פּאַרטיידיקן אונדזער סאַציאַליסטיש פּאַטערלאַנד פון יעדן אַגרעסאָר. מיר האָבן דאָס שוין באַוויזן בעתן בירגערקריג. איבעריקנס, איז פּאַרן שונא בכלל ניטאָ וואָס מורא צו האָבן. וואָרום ס'איז ניטאָ אַזאָ קראַפט אויף דער וועלט, וואָס קען ביישטיין קעגן אונדזער מעכטיקער פּאַרטיידיקערין — דער רומפּולער רויטער אַרמיי! אָבער דער בעסטער מיטל צו פּאַרמיידן יעדע אינטעווענצן פון אונדזערע ווייטמזרחדיקע שונאים איז געדיכט צו באַזעצן די גרענעץ־געביטן מיט געטרייע סאָוועטישע בירגער.

און אַזוי אַרום שטייט אונדז — דעם סאָוועטישן יידנטום — פּאַר צו ליין איינציטיק צוויי וויכטיקע לעבנס־פּראַבלעמען: ווידעראויפּלעבן די יידישע נאַציע און פּאַרזיכערן אונדזערע ווייטמזרחדיקע גרענעצן. אַט די דאָזיקע דאָפּלטע אויפ־גאַבע דאַרפן מיר פּאַרווירקלעכן וואָס גיכער. אַלץ איז געווענדעט פון אונדז גופּא. דאָס איז דער חוב פון די סאָוועטישע יידן!

אויף אונדזער ביראַבידזשאַנער זון זענען אָבער פּאַראַן פּלעקן, מיט וועלכע מיר קענען ניט שלום מאַכן! און מיר דאַרפן און מיר מוזן פון די דאָזיקע פּלעקן די זון אונדזערע אַפּריינין!

דאָרט, אין ביראַבידזשאַן, — דערציילן ביידע שליחים מיט אויפּרעגונג — זאָרט מען גאָר ווייניק פּאַר די געקומענע. ביידע האָבן זיי געזען ווי די איבער־וואַנדערער לעבן אין שרעקלעכע לעבנס־באַדינגונגען. זייער דערנערונג איז ביז גאָר אַ שלעכטע. די פּאַכלייט ווערן ניט אויסגענוצט ווי עס באַדאַרף צו זיין. דערצו זענען נאָך אַנגעקומען פיל אַלטע און קראַנקע, וואָס פּאַלן צו לאַסט... אין דער אַנפירונג פון יידישן ראַיאָן זענען פּאַראַן מענטשן, וואָס באַציען זיך טרוקן און ביראַקראַטיש צו די געקומענע. דער קאַמערד און דער געזערד זענען אומבאַ־האַלפן. לויפן די איבערוואַנדערער מאַסנווייזן צוריק. גוט, אויב ס'וועט בלייבן אַ העלפט אויפן אָרט. עס גייען לאיבוד קאַלאַסאַלע געלטער.

אַזוי טאָר עס ווייטער ניט אַנגיין! — מאַכן מיר דעם אויספיר, און גרויס איז אונדזער אויפּרעגונג און נאָך גרעסער איז אונדזער אומרוי.

ליבערבערג און ברוך ווענדן זיך צו דער העכערער פּאַרטיי־שער אַנפירונג סיי דאָרט אויפן ווייטן מזרח, סיי דאָ אין צענטער, מיט מעמאַראַנדומס, אין וועלכע זיי שרייבן: מענטשן לעבן דאָרט אין ניט דערלאַזבאַרע באַדינגונגען. דער אַפּקלייב פון איבערוואַנדערער פירט זיך ניט ריכטיק. די אַגיאַציע פּאַר דער איבער־וואַנדערונג קיין ביראַבידזשאַן ווערט געפירט ניט גענוג ערנסט און ניט גענוג אינטענסיוו. דערפאַר איז קליין די צאָל פון די, וואָס פּאַרן אַהין און גרויס איז דער פּראַצענט פון די, וואָס לויפן פון דאָרטן צוריק. דער קאַמערד און דער געזערד

דארפן איצט ווענדן זייער טעטיקייט דער עיקר שבעיקר אויף ביראבידזשאן. דאס טוען זיי, אבער ניט אין דער גענוגדיקער מאָס.

די מעמאָראַנדומס האָבן אַרויסגערופן אומצופרידנקייט ניט בלויז אין די קרייזן פון דער ביראבידזשאנער אַנפירונג, נאָר אויך ביי די אַנפירער פון קאַמערד און געזערד. נאָך לאַנגע דינגענישן איז משה ליטוואַקאָוו מסכים צו פאַרעפנטלעכן אין "עמעס" די צוויי שאַרפע אַרטיקלען, געחתמעטע דורך ליבערבערג און הובערמאַנען. צווישן אַנדערע שרייבן זיי דאָרט, אַז דאָס מאַסנווייזע אַנטלויפן פון די איבערוואַנדערער טאָר מען ניט אַרויפּוואַרפן בלויז אויף די שלאַקסרעגנס, וואָס האָבן געגאַסן דעם גאַנצן זומער 1932. די הויפּט-סיבה פון דורכפאַל דאָרף מען זוכן טיפּער: שולדיק אין דעם וואָס 80 פּראָצענט איבערוואַנדערער זענען אַנטלאָפן איז די שלעכטע אַרבעט פון די אַנפירער מיטן ראַיאָן. אַלס באַווייז ברענגען זיי ציפּערן וואָס ווייזן, אַז אַנטלאָפן זענען אַ סך מענטשן נאָך איידער די רעגנס (זומער 1932) האָבן זיך אַנגעהויבן און אַז 25 פּראָצענט פון די צוריק-געפאַרענע זענען געקומען אַהער נאָך אין די פּריערדיקע יאָרן.

דער רושם פון די צוויי אַרטיקלען איז געווען זייער אַ שטאַרקער. אין די יידישע קרייזן האָט מען אַ לאַנגע צייט ניט אויפגעהערט צו קאַמענטירן זייער אינהאַלט.

3. פון ווערטער צו מעשים

(א) אונדז וועט מען גלויבן! ...

אין יענעם יאָר 1932 האָט זיך אונדז געדוכט, אַז דער גאַנצער פּלאַן צו בויען ביראבידזשאן האָט געליטן אַזאַ קלאַפּ, אַז די פאַרטיי וועט זיך, חלילה, אין גאַנצן אַפּזאָגן פון אים ...

קענען מיר ניט רוען: ווי לאַנג נאָך וועט די איבערוואַנדערונג גיין מיט אַזעלכע קריכערישע טעמפּן? עס איז נאָך ניט דערגאַנגען די שטיים פון אַגיטאַטאָר צו די רעכטלאָזע יידן פון ווייט-פאַרוואַרפענע יידישע שטעטלעך, וווּ זיי שמאַכטן אין גויט און זיי דראָט ממש פיזישער אומקום. ברענגען צו זיי דאָס אויפקלער-וואָרט דאַרפן אַלע און אין דער ערשטער ריי מיר — די יידישע וויסנשאַפטלער. צו אונדז וועט די אַרעמשאַפט האָבן צוטרוי.

איצט שטעלט זיך פאַר אַזאַ בילד: ס'ווערט גערופן אַ ספּעציעלע אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון גאַנצן אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור — אַרום הונדערט מיטאַרבעטער. אויפן טאַג-סדר שטייט איין און איינציקער פּונקט: ביראבידזשאן. ליבערבערג האַלט אַ פּלאַמפּיערדיקע רעדע: מיר מוזן שאַפן נייע קאַנטינגענטן יידישע איבערוואַנדערער! ער צינדט אַזוי אַן דעם עולם, אַז פון זאַל טראָגן זיך שטימען: "לאַמיר זיך אַלע אַנשליסן צו דער פּראַקטישער אַרבעט! ..." "שוין היינט!" "פאַרשרייבט מיך!" — דערהערט זיך די שטיים פון עלטסטן צווישן אונדז נחום שטיף, "שיקט אויך מיך!" — הערט זיך איין קול נאָך דעם אַנדערן. "איך

מאביליזיר זיך צו שאפן נייע איבערוואַנדערער!...". — און אַט שטעלט זיך שוין אויס אַ ריי צום טישל, וווּ מען רעגיסטרירט די פּרייוויליקע אַגיטאַטאָרס. רײַסן מיר איבער די פּאַרשערישע אַרבעטן אין אינסטיטוט אויף אַ גאַנצן חודש. מיר טיילן זיך אײַן אין בריגאַדעס צו צוויי מענטשן — אײַנער אָן עלטערער און דער אַנדערער אַ יונגער וויסנשאַפּטלער — און עס גיבן זיך אַ לאַז איבער די הונגעריקע האַלב-אַפּגעשטאַרבענע שטעטלעך פּון אוקראַינע העכער 60 וויסנ-שאַפּטלער. מיר פּאַרן אַגײַטירן די יידישע אַרעמקײט זי זאַל זיך באַזעצן אין ביראַ-בידזשאַן. און ווי קלענער און ווײַטער פּון צענטער עס איז דאָס שטעטעלע, אַלץ חשובער איז דער געלערנטער שליח, וועלכן עס שיקט אַהין דער אינסטיטוט. אין זכרון שווימט אויף נאָך אַ רירנדיק בילד: די אַגיטאַטאָרן זענען שוין גרייט אַפּצופאַרן. דער גאַנצער פּערסאָנאַל, יונג און אַלט, מיט די רוקזעק אויף די פּלייצעס, איז פּאַרזאַמלט אין אינסטיטוט. ליבערבערג גיט דעם לעצטן אינסטרוק-טאָזש. און דאָ האָבן מיר נאָך אַ מאָל די געלעגנהײט זיך איבערצוצײַגן, ווי גרויס עס זענען זײַנע קענטענישן וועגן ביראַבידזשאַן — אזוי ווי ער וואַלט געווען אַ געבוירענער דאַרט, אין דער טײַגע. מיט זײַן גלויבן און ליבע שטעקט ער אָן די אַפּפּאַרנדיקע.

*

געווען איז דאָס דער יאָר 1933/1932 מיט זײַנע שרעקלעכע פּאַלגן פּון דער צוואַנגס-קאַלעקטיוויזאַציע, פּון וועלכער די יידישע שטעטלדיקע דעקלאַסירטע אַרעמשאַפט האָט אַפּט מאָל געליטן מער, ווי דאָס אוקראַינישע דאַרף גופּא. איד בין געפּאַרן זאַלבעצווייט מיט נחום שטיף אין קלײַנעם יידיש-אוקראַינישן שטעטעלע אַלעווסק, און כװײַס גיט ווער פּון אונדז ביידע — איך, די פּאַרטייִשע אַקטיוויסטקע, צי ער, דער אומפּאַרטייִשער גרויסער געלערנטער, האָט טיפּער איבערגעלעבט דעם חורבן, וועלכן מיר האָבן דאַרט דערזען. וועגן אַט דער טראַגיקאַמישער רײַזע אונדזערער וועל איך דערציילן אַן אַנדערש מאָל.

אַ סך פּון די קאַבינעט-געלערנטע האָבן צום ערשטן מאָל זיך געטראָפּן פּנים אל פּנים מיט דער טרויעריקער ווירקלעכקײט... צוריקגעקומען דערשיטערטע פּון דעם מעמד, וועלכן זיי האָבן דאַרט געטראָפּן. איז איצט קײַנער פּון זיי גיט געזעסן מיט פּאַרלייגטע הענט און געהאַלפּן, געהאַלפּן מיט וואָס עס איז נאָר מעגלעך געווען.

*

די יידישע אינטעליגענץ, אַפּילו די, וואָס איז פּאַרכאַפט מיט ביראַבידזשאַן, איז אַבער פּסיכאָלאָגיש נאָך גיט גרייט צו פּאַרן אַהין צו. עס איז גיט גרינג זיך צו שײַדן מיט דער גרויסער שטאַט, מיטן גוטן פּאַסטן און דאָס אַלץ פּאַרבייטן

אויצ שווערע פרימיטיווע שטייגער-באדינגונגען. און דער עיקר — מ'קען ביז זיך
ניט פועלן צו לעבן אפגעריסן פון יעדן קולטור-צענטער.

דארף מען אפערלירן צו דער דאזיקער אינטעליגענץ, טרעפן זיך מיט איר אויג
אויף אויג. לאזן זיך ליבערבערג און הובערמאן אין וועג אריין.

מאסנווייז שטראמט מען צו די באריכט-פארזאמלונגען פון די צוויי שליחים.

זיי ווערן איינגעארדנט אין די גרעסטע שטעט פון אוקראינע. מען קומט הערן א
לעבעדיקן גרוס פון ביראבידזשאן. מ'איז נייגעריק צו הערן די מיינונג פון אזעלכע

אויטאריטעטע עדות ווי ליבערבערג און הובערמאן. ביידע ווענדן זיך מיט א הייסן
רוף צו דער יידישער אקאדעמישער יוגנט, צו די לערער, שרייבער און וויסנ-

שאפטלער: שרעקט זיך ניט אפ פאר די שוועריקייטן! פארט פרייוויליק בויען
די מארגנדיקע יידישע מלוכה! דארט ווארט אויף יעדן א ברייט פעלד פון נוצלעכער

און אינטערעסאנטער טעטיקייט. אין ביראבידזשאן עפענען זיך פאר יעדן יידישן
אינטעליגענט גרויסע מעגלעכקייטן פאר זיין איניציאטיוו. ביראבידזשאן איז

ארעם אין הויך-קוואליפיצירטע קולטור-טוער, עס פעלן לערער און אגראנאמען,
דער שפיטאל איז אן דאקטוירים, פאראן ישובים אן א קראנקן-שוועסטער, די

צייטונגען האבן ניט קיין זשורנאליסטן, ניטא קיין עקאנאמיסטן און בוכהאלטערס...
דער הייסער רוף באקומט אן אפקלאנג. אחוץ דער גרופע אביטוריענטן, וואס

האבן נאר וואס פארענדיקט די אספיראנטור אין אונדזער אינסטיטוט פאר יידישער
קולטור, לאזן זיך פארן קיין ביראבידזשאן אויך דיפלאמירטע אינטעליגענץ פון

כארקאוו, אדעס און קיעוו. אויך אביטוריענטן פון יידישן אפטייל אין צווייטן
מאסקווער אוניווערסיטעט — יונגע שרייבער און לערער — באזעצן זיך דארט.

האבן מיינע חברים פרייוויליק געווארפן זייערע איינגעזעסענע ערטער און
גוטע שטעלעס, גענומען ווייב און קינד, פארפאקט דאס ביסל בעבעכעס און גע-

אזילט... געאזילט אהין צו האבן: ברוד הובערמאן מיט זיין פרוי — די דאקטערין
רעגינע ראזנבלום; אלעקסאנדער זאבלודאווסקי, חיים שיף מיט זיין פרוי שפרה —

די קוואליפיצירטע פארשול-לערער; דער געלערנטער ביבליאטעקאר י. עליאוויטש
מיט זיין קריסטלעכער פרוי — א דאקטערין; ישראל ראבינאוויטש מיט דער

פעדאגאגין דווארקינא; נתן קארמאן, בנימין גאלדפיין, דאס פארפאלק חיים און
רבקה גוסאווסקי — ער אן עקאנאמיסט, זי א ביבליאטעקארין; פון כארקאוו —

דער דירעקטאר פון מעטאלורגישן יידישן טעכניקום משה לעוויטאן צוזאמען מיט
א גרופע אינזשיניערן — פעדאגאגן, און אפילו סטודענטן פון דעם טעכניקום, משה

לעוויטאנס פרוי — א דערפארענע דאקטערין; דער ביבליאטלאג י. קוויטני, די
שרייבערין פון די דאזיקע שורות א.א. נאך פריער פון אונדז — הענעד קאזא-

קעוויטש מיט זיין פרוי און זון — עמנואל קאזאקעוויטש, א ביסל שפעטער בוזי
גאלדענבערג און אנדערע*. די איבעריקע האבן זיך געגרייט אין וועג אריין:

* וועגן זייער אלעמענס טעטיקייט און גורל אין ביראבידזשאן וועל איך דערציילן אין די
ווייטערדיקע פריקים.

געווארט אויף אונדזער ידיעה פון דארט. מיר זענען דאך געפארן מיט דער האפענונג צו שאפן פאר זיי כאטש די מינימאלסטע באדינגונגען פאר וויסנשאפטלעכער ארבעט.

מיר פרייען זיך: דער לעבעדיקער שטראם ענערגישע הויך-קוואליפיקאציע יונגע מענטשן וועט דארט אפפרישן דאס פארפראווינציאנאליזירטע קולטור-לעבן! זיי וועלן ווערן די אנפירער מיט דער בילדונג, מיטן טעאטער, פרעסע, ביבליאטעק-וועזן, טעכניקומס, ראדיא און צוגעבן דער קולטור-ארבעט א גייעם גרויס-שטאטישן סטיל און ברייטן שוונג.

אוי וויי, ווי מיר האבן זיך גענארט!... א, ווי גיך, ווי בליץ-שנעל ס'איז אויסגערונען געווארן די גארישע האפענונג!... טאקע דארט אין ביראבידזשאן!... דווקא דארט — אין דער "נאציאנאלער" יידישער געגנט זענען ענדגילטיק אראפ-געפאלן די פערדישע שארן, וואס האבן פארשטעלט, אמת, ניט שטענדיק גענוג פעסט, אבער דאך אזוי לאנג, אזוי אומענדלעך לאנג, אונדזערע אויגן!

(המשך קומט)

*

אין ירושלימער קולטור-קרייז "צוותא בידיש"

"דאס יידישע פאלקס-מעשהלע"

דער טעמע איז געווידמעט געווען דער אינטערעסאנטער און גייסטרייכער רעפערענץ פון פראפ. דב נוי (ירושלימער אוניווערסטעט). דאס אריינפיר-ווארט האט געהאלטן אברהם בערניקער. דער אונגט איז פארגעקומען אין לאקאל פון ירושלימער הסתדרות בשותפות מיט דער מועצת פועלי ירושלים (קולטור-אפטייל).

מאַטל סאַקציער

מע לייענט די "פראוודא" אין באַראַק

(פֿון די לאַגער-לידער)

מ'האַט די "פראוודא" אין באַראַק געברענגט.
עפעס אומגעוויינלעכס האָט געטראָפֿן ?
אפֿשר אויף אַ האַקן שוין דער תליון הענגט
וואָס ניט ווערן ס'וועט די רישעות אים געשענקט ?
אפֿשר איז ער שוין אויף אייביק איינגעשלאָפֿן ? ...

אפֿשר האָט די שעה געשלאָגן פֿאַרט
וואָס פֿון איר דאָ חלומט יעדער, יעדער
און געקומען ענדלעך אויפֿן אַכזרס אַרט
איז דער צדיק און באַגענדער ? ...

עמען לייענט דאָס בלאַט פֿאַר די אַסירים פֿאַר
מיט אַ מאַנצביל-געמבע אַ באַסאָווער
פֿון אַ וואַלגאַ-מענטש און מיר עס דאַכט זיך נאָר
אַז אין מויל עס קייקלט דער בעל דבר.

ווי אַ טרויב אַיעדעס וואַרט פֿאַרגאַפֿט,
דריקט עס צו זיין גומען צו מיט תענוג,
ווי אַ טרויב אַ רייפֿע וועמעס זאַפֿט
איז דערקווינקנדיק און ווייניק.

און ווי אַלע וואָס ווי איך מיסתם
האַפֿן אויף אַ נס אין דעם שאול תחתיה,
הער איר צו מיר זשעדנע, אויפֿמערקזאַם
צו דעם טיפֿן באַס פֿון דעם בעל קריאה ...

פּלוצעם טוט מיר וואָס אין האַרץ אַ שטויס :
פֿון מיכאַעלסן זיך רעדט אין בלאַט — דער נכס
און דאָס חכמה-שיינדל ניט פֿון יידן בלויז —

וויי מיר, וויי, זיי שרייבן אחרי מות
אים צו די ערגסטע, ניט געשטויגענע פֿארברעכנס ...

ווי אַ ביזער גייסט געמאָלט ער ווערט,
מיט די גליטשיק-אייטערדיקע פענעס
אויסגראָבן זיי זענען גרייט אים פֿון דער ערד
ווי די הונגעריק-פֿארקאָלטנטע היענעס ...

מיר אַ פֿינקע-שטאָך אין האַרץ איז יעדער וואָרט
וואָס אַרײַנגעלייגט אין האַנט ס'האָט זיי דער שטן ; —
צום צווייטן מאָל מיכאַעלסן מען מאָרדט
וועמעס גייסט פֿארטיליקן ס'איז פֿאַרט
אין יענער מינסקער בלינדער מאָרדנאַכט ניט געראַטן ...

מע לינטשט מיכאַעלסן
און ניט ווי דאָן, בסוד,
אין מיטן נאַכט ווען צוגעדעקט עס האָט
דער שטילער שנייפֿאַל די שפורן פֿון דער ראָד
וואָס די מערדער האָט פֿאַרמסרט ;
בפֿרחהייה גייט איצט דער לינטשער-קאַראַהאַד
לויט אַ ווינק פֿון דעם סצענאַר-פֿאַרפֿאַסער ...

זײַן חכמה וואָס איר פישוף האָט פֿאַרהיט,
די ליבשאַפֿט וואָס מיט איר דעם גרויסן ייד
עס שפינט אַרום דאָס פֿאַלק
דאָס קאָן דער אַכזר ניט פֿאַרטראַגן,
פֿאַרניכטן דאָס האָט ניט געקענט דער שוואַרצער וואָגן
ווען אויף ערד געפֿרוירענער, אין פֿראַסט,
מען האָט אַז אַטעם ליגן אים געלאַזט
צעשניטן און צעבראַקט — ניט צום דערקענען,
גייט ער איבער איצט צום צווייטן מאָל די שפּיל ...
איר הערט ? איר הערט דעם לעסטערער-קאַדרייל ?
פֿון ראַדיאָ זיך טראַגט אַ גאווערדיק געביל
אַז מורא כ'האָב צום הויכרעדער גענענען,
מיט נבזהדיק פֿאַרקויפֿטע פענען
ווי מיט פֿלאַקנס אייזערנע אין אים מען האַקט
ווי אין טויטן לייב נאָך לאַנגער יאָגד
אַרײַנגעפֿאַקטן אין די יעגער-נעצן

און כ'פיל אויף זיך די קלעפ, די סם המוות-העצע ...

אָ, גאַט, פֿאַר וועלכן נייעם גרוילן-אַקט איז דער לינטש-קאַדריל אַן אינטערמעצע? ... זיי דרעשען די פֿאַרשוועכער זינע טויטע ביינער, פֿאַרוואַרפֿן אים מיט שקרים ווי מיט שטיינער, זיי ברעכן, סלינען אויס אויף אים די גאל ...

פֿאַר וואָס-זשע אז די לופֿט אין אַט דעם פֿאַל, אַנשטאַט מיטגעפֿיל צו מיר — מיט שינאה געוואָרן אַנגעגליט וואָס ווייסט ניט פֿון גענאָד? פֿאַר וואָס-זשע הלפֿס אין די אויגן און אַ מינע כּיזע פֿון שאַדנפֿרייד און שפּאַט ביי די לינדנברידער מינע וועמען בייזע קוועלער פּונקט ווי מיך באַרויכט פֿון שנין דער העלער, און ווי מיך אויך זיי פֿאַרשלעפט אין עיפּוש-קעלער און צו דער זעלבער צוגעשמידט טאַרטורן-ראָד? פֿאַר וואָס פֿאַרטויכט פֿון אַכזרס צאָרן ווי אַקסן צו דער שחיטה מיט פענטעס אויף די פֿיס, זענען זיי אַקעגן מיר געוואָרן דעם קוועלערס בעלי ברית? ...

אַ פֿינצטערער געדאַנק אין שאַרבן-שאַכטל נאָגט זיי ווי אַן אַלטער מיחוש, כּיווייס, ווי אַ הונגריקע מויוז אין אַסיענדיקן נאַכט-טאַל גראַבלט זיי אַ משוגעת-פֿאַרלאַנג אַ בייזס אַקעגן מיר

פֿאַר זייער גאַט דעם אומגעבראַכטן, און כּאַטש זיי מיך דאָ כלומרשט אַכטן פֿאַר מיין ווערדע, ווי זיי זאָגן, פֿון אַ ייד, ווייס איך אַז אַ האַס סמבטיון זידט אין האַרץ ביי זיי, איך ווייס וואָס זיי זיך טראַכטן און איז דערוויייל פֿאַרהוילן און פֿאַרדעקט, זיי אָבער פֿלאַפֿלען דאָס אַרויס אין די ביינאַכטן פֿון אַסיריים-שלאָף און מיך עס שרעקט, עס שרעקט ...

דעם ברודער-הורג האָט אין זיי דאָך אויפֿגעוועקט

דאס בלאט, אויפן פֿאָטאָד מיט לענינס צורה,
ווי מע וועקט אין הונט וואָס דרימלט אין קאַנורע
אויף דעם וואָלף און ער זיך רייסט פֿון קייט
מיט שטשירענדיקע ציינער צום פֿאַרצוקן גרייט ...
קען נאָך עפעס ערגער זיין, נאָך טריבער ?
און דערפֿאַר, כאַטש קיין ביצעפסן פֿון אַ גבור
פֿאַרמאָג איך ניט, נאָר צוליב קוראַזש
איך זאָל מיין לעבן קענען באַשיצן און מיין כבוד,
אַ מעסער פֿונעם בעסטן שטאַל געקאַוועט
טראָג די טעג איך ווי אַן אמתער אַפּאַש
פֿאַרבאָרגן אין מיין בוזעם-טאַש.

*

”דער פֿאַרהאַנג איז צום לעצטן מאָל געפֿאַלן . . .”

אונטער אַזא נאָמען איז געעפנט געוואָרן אַן אויסשטעלונג אין “בית התפוצות” (תל-
אביב), לזכרון דעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער. דאָקומענטן, אַפישן און בעיקר אַ
רייכע זאַמלונג פֿון פֿאַרגרעסערטע פֿאַטאַ-בילדער — באַזונדערע סצענעס פֿון פֿאַרשידענע
טעאַטער-פֿאַרשטעלונגען, שילדערן און צייגן די געשיכטע פֿון באַרימטן יידישן טעאַטער-
קאַלעקטיוו, וועלכן ס’האַבן געשטאַלטיקט אַזעלכע קינסטלער ווי אַלעקסאַנדער גראַנאַוסקי,
שלמה מיכאַעלס, בנימין זוסקין, לייב פּולווער, מאַרק שאַגאַל און פּיל אַנדערע.
בעת דער דערעפּענונג האָבן גערעדט פּראָפ. י. הראל, די טאַכטער פֿון זוסקינען — אַלאַ
פּערלמאַן און די טאַכטער פֿון שלמה מיכאַעלס — גינאַ. דער הבימה-אַקטיאָר ישראל בעקער
האַט געלייענט דאָס ליד “מיכאַעלס — אַ גר תמיד ביים אַרון” פֿון פּרין מאַרקיש.

דער נס

געשען איז עס אין אנהויב פון פריילינג 1943 אין "יודען-צוואנגס-ארבעטס-לאגער" (צ.א.ל.) אינעם שטעטל בונצלאו (נידערשלעזיע). דעמאלט האבן מיר געארבעט אין דער האַלץ-פאַבריק פון דייטשן מאַגנאַט הובערט לאַנד, וועלכער האָט פאַבריצירט פאַרשידענע האַלץ-אויסאַרבעטונגען פאַר דער דייטשער קריגס-אינדוסטריע. מען האָט געבראַכט פון דייטשע און פוילישע וועלדער ביימער און דאָ אין דער פאַבריק זיי צעזעגט אויף ברעטער און פון די ברעטער האָט מען אויסגעאַרבעט אַלע טיילן פאַר באַראַקן, האַלץ-טרעגערס פאַר פאַבריקס-האַלעס, וועלכע מען האָט געקאַנט צענעמען און ווידער אויפשטעלן אויף אַ צווייטן פלאַץ; פאַלשע עראַפלאַנען (אַטראַפּן) אַפצונאַרן דעם שונא; פאַרשידענע שענק, טישן און בענקלעך פאַר מיליטערישע קאָזאַרמעס און אַפילו וויין-קאַסטענעס — אַלץ, וואָס די דייטשע קריגס-אינדוסטריע האָט דעמאַלט באַדאַרפן האָבן פון האַלץ.

דער לאַגער אין בונצלאו איז געשטאַנען אונטער דער אויפזיכט פון דער בלאַכער הילפס-פאַליציי, און די פאַבריק אונטער דער עס-אַ.

עס איז אונדז געלונגען אין לאַגער, דורך דער צייט, דורכצופירן אייניקע ליטעראַרישע- און אויך לידער-אָונטן און אַפילו טעאַטער-פאַרשטעלונג; האָבן אַ גרופע חברים באַשלאָסן צו אַרגאַניזירן אַ געשריבענעם ליטעראַרישן-און-אַקטועלן זשורנאַל.

מיר האָבן אויפן אַרבעטס-פלאַץ אַרגאַניזירט בלייפּעדערס, פאַפּיר און מיר האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט: געשריבן אַקטועלע לאַגער-אַרטיקלען, לידער, דערציילונגען — פאַרשיידנס. די מיטאַרבעטער פונעם זשורנאַל זענען געווען: חיים וואַלבערמאַן, שפיגעל, קלמן צווייגל, ליפשיץ, מיין ווייניקייט און אַנדערע, וועלכע איד געדענק לידער נישט זייערע געמען. מיר האָבן דעם זשורנאַל אויפגעשריבן און דערנאָך אין די פרייע אָונטן, אַדער זונטיקס, אין די באַראַקן פאַרגעלייענט פאַר די חברים.

אַחוץ פאַרשיידענע אַרטיקלען, האָב איד דעמאַלט געשריבן אַ בוך "בערל סטאַליאַר", וווּ איד האָב געשילדערט דעם ליידנסוועג פון אַ ייד, אַ סטאַליאַר, פון אַ קליין שטעטל אין פוילן, וועלכן מען האָט פאַרשיקט אין לאַגער און אַלס סטאַליאַר, איז ער אַנגעקומען אין הובערט לאַנדס האַלץ-פאַבריק, וווּ ער גייט אַדורך פאַרשיידענע ביטערע צרות און פיין. ער בענקט, בענקט צו זיין אַרעמער שטוב, צו זיין ווייב און קינדער. שטענדיק דערמאָנענדיק זיי און קרעכצנדיק

פון בענקשאפט, טענהט ער צו אונדז און צו גאט: — רבונז של עולם, פארוואס קומט דאס מיר? ... מיט וואס האב איך געזינדיקט? ... איך האב שטענדיק שווער געהארעוועט אויפן שטיקל ברויט, מפרנס צו זיין ווייב און קינדער. קיינעם קיין שלעכטס נישט געטאן. יידן, זאגט מיר, פארוואס, פארוואס?! ... אוי, רבונז של עולם, ווו נעמט מען א באמבע, א באמבע!!! ... א כאליערע זאל עס נעמען!!! ...

(עס איז אינטערעסאנט, אויב איך האב אין לאגער און אפילו נאך דער באפרייונג צו א חבר, אדער צו א חברטע, געזאגט: — באשרייב אלץ, וואס מיט דיר איז געשען אין די היטלער-יאָרן, האָט ער, אָדער זי, א גרויסן טייל באשריבן אין גראמען. אזוי אויך בערל סטאליאר. ווען איך האב צו אים געטענהט: בערל מען דארף פארשרייבן די צרות, וואס מען גייט אדורך אין די לאגערן, האָט ער אויסגעדריקט זיין צער און צאָרן אויך אין ... א ליד. לידער אויפן "טויטן-מאַרש" פאָרן אַנקומען אין קאַנצענטראַציע-לאַגער "דאַראַ", האָב איך געמוזט אַלע מיניע כתבים פאַרניכטן (בלויז דאָס ליד איז מיר פאַרבליבן אין זיכרון). אָט איז דאָס ליד "פון בערל סטאליאר":

פרייהייט

איך בענק נאָך דיר,
מיט מיין גאַנצן האַרץ און נשמה בענק איך נאָך דיר,
נאָך דיר, פרייהייט, מיט אַלע דיניע ליידן און פריידן,
ליבע און האָס —
איך מאַך קיין שפּאַס, קיין שפּאַס
ווייל ס'טוט וויי אזוי, אזוי —
דאָך פרעג איך מאַנכ'מאַל,
איך גיב אַ קלער און גיב אַ שפּיי —
הייסט עס — איז עס טאַקע דערפאַר,
וואָס אויפן גרויסן וועלט-יריד
זאָגט מען, אז אין אַלעמען שולדיק איז דער ייד.
יא, דאָס זאָגן זיי, לאַכסטו נישט אויך,
טפו, גיב איך נאָך אַ שפּיי
און קלאַפּ זיך מיט דער פויסט אין ברוסט אַריין
איך, בערל סטאליאר דער ייד.
וואָס שטענדיק געלעבט האָב מיט ווייב און קינד אין נויט,
קיין מאַל געהאַט צוועט קיין ברויט,
אזוי געהאַרעוועט אַ לעבן אַ גאַנץ,
בין שולדיק אין דאָזיקן שדיים-טאַגן,
פון צאָלן שחיטה-געלט

דער דאזיקער וועלט
וואס רופט זיך מלחמה-יריד
אלץ נאָר ווילל איך בין אַ ייד.
כאָ-כאָ-כאָ, לאַך איך שטאַרקער אַרויס,
און שפּי צום דריטן מאל אויס,
טפּוי זאָלט איר ווערן,
איר היטלעריסטישע דיפּלאַמאַטן, איר "הערן",
מיט אייערע געזעצן און געבאַטן,
וואָס צווינגען מיך צו לעבן הינטער דראַטן,
זיך מאַטערן אין עלנט און גויט,
דעם האַמער גיט מיר,
איך וויל אַרבעט, פּרייהייט און ברויט.

צום שלום, בערל סטאַליאַר אַנטלויפט פון לאַגער, ער וויל צו די יידישע
פּאַרטיזאַנער. ער ווערט געכאַפט און צום טויט פּאַרפּיניקט.

*

דאָס גאַנצע מאַטעריאַל, וואָס מיר האָבן אַנגעשריבן, האָבן מיר באַהאַלטן אויפן
"בוידעם" פון באַראַק, ד.ה. מיר האָבן אויפגעריסן פון באַלטן אייניקע ברעטער
און צווישן באַלטן און דאָך, האָבן מיר דאַרטן אַרײַנגעלייגט אונדזערע אַלע כתבים,
אונדזערע היטערס זאָלן זיי נישט געפינען — און וויי וואָלט געווען צו אונדן, ווען
זיי וואָלטן טאַקע די דאָזיקע כתבים אונדזערע געפינען.

*

די ערשטע צוויי אַנפּאַנגס-יאָרן פון דער מלחמה, ווען מען האָט אונדז פאַר-
שיקט אין די "יודען-צוואַנגס-אַרבעטס-לאַגערן" (צ.א.ל.), האָט מען נאָך געקאַנט
פון דער היים באַקומען פעקלעך מיט עסנוואַרג און אַפילו קליידער. דעמאָלט
זענען מיר גאָך געגאַנגען אין אונדזערע אייגענע ציוויל-קליידער אַנגעטאַן. אַ
געוויסע צײַט האָט מען אויפגענייט אויף די קליידער אַ געלן מגן-דוד מיטן דײַטשן
וואָרט "יודע". שפעטער האָט מען געמוזט אויסשניידן אין יעדן בגד אַ מגן-דוד
און אונטערנייען מיט אַ ווייס טוך, וואָס מען האָט אַפּגעשניטן פון אַ ווייס העמד.
זעלבסטפאַרשטענדלעך, האָט מען געזוכט פאַרשיידענע וועגן, אַז מען זאָל אין די
גוטע קליידער נישט אויסשניידן דעם מגן-דוד, ווילן ווען אַ בגד איז נישט געווען
אויסגעשניטן אַ מגן-דוד, האָט מען עס געקאַנט פאַרקויפן צו אַ פּאַלאַק, טשעך
אַדער אַנדערן פאַר אַ ברויט, אַדער אַנדער עסנוואַרג — איז וואָס האָבן מיר
געטאַן? ... מיר האָבן אזוי קינסטלעך אַרויפגענייט דעם ווייסן מגן-דוד, וואָס ס'האָט
אויסגעזען ווי אויסגעשניטן.

אויך איך האָב אזוי געטאַן מיט מײַנע בגדים, וואָס איך האָב געטראָגן, ווען

איך האָב נישט געאַרבעט. — און, אַז מען האָט פון דער היים באַקומען אַ פאַר הויזן אַדער אַנדער בגד און עס איז נישט געווען אויסגעשניטן, האָט מען טאַקע דעם בגד פאַרקויפט און אַזוי האָט מען זיך געהאַלפן.

איין מאָל אין אַ זונטיק, זעקס אַ זייגער אין דער פרי, ווען מיר זענען אַרויס צום מאַרגן־אַפעל, זאָגט מען אונדז, אַז היינט, ד.ה. אין אַ שעה אַרום, וועט זײַן אַ קאַנטראַל אין שטוב, און אַזוי פיל, וויפיל "העפטלינגע" עס זענען פאַראַגען אין דער שטוב, אַזוי פיל פעקלעך, אַדער וואַליוקעס פון אַ באַשטימטער גרויס מעגן זיך דאַרט געפינען — אַלע אַנדערע זאַכן מוון אַפגעגעבן ווערן אין אַלגעמיינעם מחסן. — עס האָט זיך אַנגעהויבן אַ פאַקן און איבערפאַקן און יעדער האָט געזוכט אַ באַהעלטעניש — אַ פאַר הויזן, אַ שאַל, אַדער אַ סוועטער צו באַהאַלטן, בכדי שפּעטער צו קאַנען עס פאַרקויפן אויפן אַרבעטס־פלאַץ.

פונקט זיבן אַ זייגער הערן מיר פּײַפן, וואָס זאָגט אַן דאָס אַרויסגיין אויפן אַפעל־פלאַץ צום אַפעל. אַלע לויפן אַרויס און די בלאַע פּאַליציי און עס־אָ גייען פון שטוב צו שטוב און מען קאַנטראַלירט.

דער קאַמאַנדאַנט פון לאַגער האַלט אַ "רעדע", ער זאָגט, אַז ער איז זייער צופרידן, וואָס אַלע האָבן אויסגעפירט זײַן באַפעל, ווי עס דאַרף צו זײַן, און ער גיט אונדז אַ לויב דערפאַר, אָבער אין אַ שטוב פון דרייסיק מאַן, דאַכט זיך — זאָגט ער — איז גענוג אויף דריי מאַן איין פעקל — און ער גיט אונדז צײַט אַ שעה אויף איבערפאַקן און דער רעשט — זאָגט ער — וועט גיין אין אַלגעמיינעם מחסן.

מען קאַן זיך פאַרשטעלן, וואָס אין די שטובן האָט זיך געטאָן — מען האָט געפאַקט און איבערגעפאַקט און ווידער איבערגעפאַקט און געזוכט באַהעלטענישן אויף צו באַהאַלטן — קוים צוזאַמענגעשטעלט ציען פעקלעך.

אַכט אַזייגער ס'פּײַפט צום אַפעל — אַלע לויפן אַרויס. עס קומען ווידער אונדזערע שומרים וואָס גייען פון באַראַק צו באַראַק און פון שטוב צו שטוב און מען קאַנטראַלירט ...

דער קאַמאַנדאַנט האַלט ווידער אַ "רעדע", אַז ער איז זייער, זאָגאַר זייער צופרידן — "עס גייט יא פאַבלהאַפט" — זאָגט ער — נאָר ער האָט זיך איבער־לייגט, אַז עס איז פיל פראַקטישער און שענער, אין גאַנצן אַן פעקלעך, מען קאַן זיי אַלע אַפגעבן אין אַלגעמיינעם מחסן און אויב עמעצער וועט באַדאַרפן אַ בגד, ווייל זײַנער איז שוין צעריסן, וועט ער באַקומען פון מחסן. — ער האָט אַרויס־גערופן אייניקע חברה פון אונדזער ריי און זיי באַפוילן אַלע פעקלעך אַריינצוטראַגן אין מחסן. נאָר דעם האָט דער קאַמאַנדאַנט געגעבן דעם באַפעל: "וועגערטערטען! — אַלעס אױף דען באַראַקען!" — מיר זענען צוריק אין אונדזערע באַראַקן.

פון אַנהויב איז עס זייער טרויעריק געווען ... פאַרט געווען אייגענע זאַכן, וואָס האָט דערמאַנט די היים ... — אַ מאָל איז עס געווען אַ מתנה פון דער מאַמען, טאַטן, שוועסטער, ברודער, אַדער פּריינט. אַחוץ דעם, פאַר אַן איבעריקע פאַר הויזן, אַדער אַנדער בגד, האָט מען זיך געקאַנט פאַרשאַפן אַ ביסל עסנוואַרג, כאַטש

אויף א קורצע צייט צו שטילן דעם הונגער. לאַנגזאַם, לאַנגזאַם האָט מען זיך צוגעוויינט צו די נייע צרות — מען האָט זיך געטרייסט, ווען מען האָט געהאַט אַ בגד ערגעץ וווּ באַהאַלטן, כדי שפּעטער עס צו פאַרקויפּן. מיר און מיינע חברים- מיטאַרבעטער פון "זשורנאַל" איז געלונגען צו באַהאַלטן אייניקע בגדים אין אונדזער באַהעלטעניש צווישן באַלטן און דאָך. איך האָב דאָרט באַהאַלטן מײַן בעסטן אַנצוג.

אין מאָל בײַ נאַכט איך גיי באַהאַלטן אייניקע פון מיינע נאָר וואָס אַנגע- שריבענע בלעטלעך, איך נעם אַוועק דאָס ברעטל און שטעק אַריין דעם קאַפּ צו זען אַווי איך זאָל זיי אַוועקלייגן, און אויך אַ קוק טאָן צו מײַן אַנצוג. — עס איז מיר פינצטער געוואָרן פאַר מיינע אויגן — דער בוידעם איז פול מיט פאַרשיידענע מלבושים און שיד, נאָר מײַן אַנצוג איז נישטאַ, — פאַרשווינדן. הויך מאַכן אַ געוואַלט, האָב איך נישט געקאַנט. איך האָב שטילערהייט זיך נאַכגעפרעגט בײַ די חברים, אָבער קיינער האָט פון גאַרנישט נישט געוויסט. איך האָב געהאַט שטאַרק עגמת-נפש — מײַן בעסטער אַנצוג נאָך פון דער בערלינער צייט, פון דער אַנדערער זייט, האָב איך זיך געפרייט, ווייל עגמת-נפש פון אַזעלכע זאַכן, וועל איך מער נישט האָבן — דעם אַנצוג, וואָס איך גיי אַנגעטאַן, וועט מען מיר נישט צונעמען און מער האָב איך נישט — "ווייל איז מיר, איך בין אַ יתום...".

אין דער האַלץ-פאַבריק האָבן געאַרבעט אַרבעטער פון פאַרשיידענע לענדער : געפאַנגענע פראַנצויזן, אוקראַינער, פּאָלאַקן, טשעכן און אַנדערע. אין דער האַלע, וווּ מען האָט געשניטן פון ביימער ברעטער, האָבן געאַרבעט יידן, פראַנצויזן און אויך אייניקע טשעכן. דאָרט איז געווען אַ זעג, וואָס איז געוואָרן געטריבן פון אַ ריזן-מאַטאַר, וואָס איז געווען פאַרבונדן מיט אַ לעדערנעם פאַס, 15 מעטער די לענג און איין מעטער די ברייט.

אין אַ שיינעם טאַג אין דער פרי, ווען מיר זענען אַנגעקומען אין דער פאַבריק, האָבן מיר געזען, אַז עס רודערט זיך דאָרט — פּאָליציי און קרימינאַל-פּאָליציי, עס-עס און עס-אַ מיט הינט און "געשטאַפּאַ". מען לויפט אַהין און אַהער. מען מעסט און פאַטאַגראַפירט. אַלע קאַלאַנעס שטייען אויסגעשטעלט : טשעכן, פּאָלאַקן, אוקראַינער, און די פראַנצויזישע געפאַנגענע סאַלדאַטן. אַ יעדע קאַלאַנע שטייט באַזונדער. אויך מיר בלייבן שטיין. וואָס איז געשען? ... און אַט זעען מיר, ווי מען רופט אַרויס אַ צאַל פראַנצויזן, יידן און טשעכן, וואָס האָבן געאַרבעט בײַט זעגן די קלעצער — איבער נאַכט איז פאַרשווינדן געוואָרן דער לעדערנער פאַס פון דער מאַשין און מאַטאַר — דאָס איז אַ גרויסער סאַבאַטאַזש-אַקט — זאַגט דער הויפט פון דער "געשטאַפּאַ" (געהיימע שטאַאַטס-פּאָליציי), ווייל די גאַנצע פאַבריק ווערט געצווונגען נישט צו אַרבעטן. אַ צווייטער לעדערנער פאַס איז דערווייל נישטאַ. ביז מען וועט אויספאַרטיקן אַן ערזאַץ-פאַס, מוז אַ צייט געדויערן, און ער ווענדט זיך צו אַלע : — ווער עס ווייסט, אַווי דער פאַס איז און וועט צו וויסן טאַן אין ביוראַ, וועט באַקומען אַ פרעמיע, און אויב דאָס איז אַ פרייער אַרבעטער, וועט ער באַקומען פיר וואַכן אורליב און וועט קאַנען

אהיים פארן. די שולדיקע וועלן לייכט באשטראפט ווערן, אויב נישט, און מען וועט כאפן די שולדיקע, וועלן זיי אויפגעהאנגען ווערן פאר סאבאטאזש. און די אלע, וואס ארבעטן אין דער זעג-האלע וועלן שווער באשטראפט ווערן.

מיר זענען אפגעשטאנען א גאנצן טאג. די הינט האבן אונדז באשמעקט און מען האט גענומען גיפס-אפגוסן פון אונדזערע שיך-ווילן און א יעדערן באזונדער אויסגעפארשט: ווו מען האט געכטן געארבעט און וואס מען האט געטאן, אבער זיי האבן גארנישט נישט געפונען — קיין שום שפור.

אט הער איך ווי איין עס-עס-אפיציר זאגט צום צווייטן: "דאס איזט די ארבייט פאן דען פראנצאזען, יודען אונד טשעכן". — די טשעכן זענען געווען פרייע ארבעטער.

דעם טאג האבן מיר נישט געארבעט, כדי נישט צו פארווישן די שפורן. מיר זענען צוריק אריין אין אונדזער לאגער מיט מחשבות: — ווער ווייסט וואס עס וועט מיט אונדז איצט געשען? ... טויט-מידע פון גאנצן טאג שטיין, האבן מיר זיך געלייגט שלאפן און באלד אנטשלאפן געווארן. ביי נאכט האט די פאבריק אנגעהויבן ברענען. מען האט אונדז געוועקט, און אונטער א גרויסע שמירה ארויסגעפירט אויפן פלאץ פון דער פאבריק, ווו עס זענען געווען אויפגעשטאפלט טויזנטער ברעטער, בכדי זיי אוועק טראגן ווייטער פון פניער און זיי אזוי ארום אפראטעווען. די גאנצע נאכט האבן מיר אונטער יאגעניש פון עס-א און עס-עס מיט זייערע הינט און קלעפ פון שטעקענעס אויף אונדזערע פלייצעס שווער און ביטער געהארעוועט — ווייל דאס טראגן די ברעטער האט געמוזט זיין לויפנדיק און טאמער איז איינער אויס מידקייט א ביסל צוריק געבליבן, זענען די אג-גערייצטע הינט אויף אים ארויפגעשפרונגען, אדער ער האט באקומען א זעץ מיט א שטעקן איבער דער פלייצע.

נאך א גאנצע נאכט העצעניש ביי דער שווערער ארבעט און ווייטאגן פון די קלעפ. זענען מיר פארטאגס אריין אין אונדזער לאגער און אוועקגעפאלן טויט-מידע, קוים זענען מיר אפגעשלאפן אייניקע שעה, האט מען אונדז ווידער געוועקט צום אפעל. מיר זענען ארויס צום אפעל מיט דער פראגע: — וואס איז ווידער געשען? ...

א פראנצויז איז ביי נאכט אנטלאפן, האט מען אים געכאפט און ער איז געגאנגען אנגעטאן אין א ציווילן אנצוג, ווו מען האט באמערקט די אפצייכענונג פון געוועזענעם אויסגענייטן מגן-דוד, אבער נישט אויסגעשניטן.

דער לאגער-קאמאנדאנט האט געפרעגט: "צו וועם געהערט דער אנצוג, וואס דער פראנצויז גייט אנגעטאן? ... דער זאל פרייוויליק זיך מעלדן". — איינער נאכן אנדערן האבן מיר אדורכמארשירט לעבן פראנצויז. איך גיב א קוק: מיין אנצוג פון בוידעם. אינעם ווייס-גרויען שטאף פון דער לינקער טאש, האב איך געהאט אריינגעצייכנט מיין נאמען — מען וואלט מיך סיין-ווייסי געפינען. איך טרעט ארויס און זאג: — איך מעלד, אז דער אנצוג איז מינער. — און ווי אזוי קומט דיין אנצוג צום פראנצויזישן געפאנגענעם? ... — פרעגט דער קאמאנדאנט.

איך ענטפער אים: — איך האָב מיין אַנצוג אָפגעגעבן אין מחסן, ווייטער ווייס איך נישט.

דער קאַמאַנדאַנט זאָגט צום פראַנצויז: — ווייז, ווער עס האָט דיר געגעבן אַדער פאַרקויפט דעם אַנצוג. — דער פראַנצויז האָט דורכמאַרשירט אַלע אונדזערע רייען און אַ יעדן געקוקט אין פנים אַרײַן און קיינעם נישט "דערקאַנט". וואָס מיט דעם פראַנצויז איז געוואָרן, ווייס איך נישט, נאָר איך האָב באַקומען אַ שטראַף פון 20 שמיץ פאַר נישט אויסשניידן דעם "יודע", ווי זיי האָבן גערופן דעם "מגן-דוד".

נאָך דריי טעג זענען מיר געגאַנגען צו דער אַרבעט. דער נײַער פּאַס איז געווען געוועבט פון פאַפירענע שטריק. דעם לעדערנעם פּאַס האָט מען קיין מאָל מער נישט געפונען, בלויז מיר אין לאַגער האָבן אין געהיים, פון צײַט צו צײַט, פאַר אַ פאַרצײע ברויט געקויפט אַ שטיק זײלן-לעדער, כדי צו פאַריכטן אונדזערע צעריסענע שײך, וואָס איז זיכער געווען פונעם 15-מעטערדיקן פּאַס.

איין מאָל, ווען מיר זענען געווען בײַ דער אַרבעט, איז געקומען אין לאַגער אַרײַן אַ דײַטשער דאָך-דעקער צו פאַריכטן די דעכער פון אונדזערע באַראַקן, וועלכע זענען אויף פאַרשיידענע ערטער געווען לעכערדיק און עס האָט אַרײַן-גערעגנט. דער דאָך-דעקער האָט אויפגעריסן פון אונדזער באַראַק אַ שטיק דאָך, כדי צו לײַגן נײַע שינדלען, און דערזען אַ גאַנצן לאַגער פון מלבושים, שײך און... לעדער. ער איז אַוועק צו דער "געשטאַפּאַ" און געמאַלדן, וואָס ער האָט דאַרטן געזען.

פון בערלין איז ספּעציעל געקומען צו פליען דער שטורמבאַנפירער מאַיאָר לינדנער, ער איז געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אַלע יודען-צוואַנגס-לאַגערן. מיר האָבן זיך געפונען אויף אונדזערע אַרבעטס-פלעצער. עס איז אַרויס אַ באַפּעל: "אַלע יודען זאָפּאַרט אַפּמאַרשירן צוריק אינעם לאַגער". — מיר לויפן שנעל און שטעלן זיך אויס אין רייען. מען צײלט אונדז און מיר מאַרשירן צוריק אין לאַגער אַרײַן, און ווידער שטעלן מיר זיך אויס און מען צײלט אונדז — עס שטימט. מיר שטייען און שטייען — אַ שעה, צוויי — נישט וויסנדיק, וואָס עס איז געשעען. אַט קומט אַן לינדנער מיט זײַנע באַגלייטער און אַ דאָך-דעקער, אַ דײַטש, מיט אַ לײטער. דער דאָך-דעקער לענט זײַן לײטער אַן אין אונדזער באַראַק, קריכט לאַנגזאַם אַרויף און הייבט אַן רײסן די שינדלען פון דאָך — מיר שטייען און קוקן און האָבן דאָס געפיל, ווי ער וואַלט געריסן שטיקער פלייש פון אונדזער לײב.

אוי אַ בראַך, — רײסט זיך בײַ מיר אַרויס און דאָס האַרץ קלאַפט — אַלע מינע כתבים און אויך פון "זשורנאַל" ליגן אויבן... און קליידער, שײך און... לעדער. — הײנט וועט זײַן יענער חורבן.

לינדנער איז נערווען, ער קלאַפט אַן אויפהער מיט זײַן בײַטשל אין זײַנע הויכע לאַקירטע שטיוול. דער קאַמאַנדאַנט אונדזערער איז נאָך מער נערווען — טאַמער געפּינט מען עפּעס, וואָס איז שטראַפּבאַר, איז ער אויס קאַמאַנדאַנט. מען

שיקט אים גלייך אויפן פראנט. עס הערשט אַ גוואַלדיקע שפּאַנונג און אַן אויסער-געוויינלעכע שטילקייט. דער יודען-עלטעסטער שטייט און בייסט גערוועזן די ליפן זיינע. די פנימער פון אונדזערע מענטשן זענען טויט-בלאַסע — מען אַטעמט קוים. און דער דייטש, אויבן אויפן דאך, רייסט איין שינדל נאָך דעם צווייטן. עס ווערט אַ גרויסער לאַך. דער דייטש דרייט זיך אויס און וויל עפעס זאָגן צו לינדנערן, לינדנער באַמערקט דאָס און גייט גענטער צו צום לייטער. מען הערט דעם דייטש אויפן דאך זאָגן: "הער שטורמבאַנפירער...". אין דעם מאַמענט קומט אַן צו לויפן אַ פרייליין פון דעם ביוראָ, קוים כאַפּנדיק דעם אַטעם, הויך שרייענדיק: הער שטורמבאַנפירער!... הער שטורמבאַנפירער!!! דער רייכספירער הימלער איזט אַם טעלעפאָן און וויל זי שפרעכען. — לינדנער איז געוואָרן רויט און מיט זיינע מענטשן אין אַ לויפנדיקן שריט אַוועק, און נישט מער צוריקגעקומען, וויל ער איז באַלד אַפּגעפּלויגן קיין בערלין.

דער לאַגער-קאָמאַנדאַנט איז אַרויף אויפן לייטער און אַריינגעקוקט אין לאַך פון דאך און אויסגעשריגן: "הער גאַט, דאַנערוועטער נאָך איין מאל!!!...". ער איז אַראָפּ פון לייטער, דעם דאך-דעקער אַוועקגעשיקט און געהייסן אונדז אַלע זאכן אַראָפּנעמען פון בוידעם און אַריינלייגן אין מחסן. ביים אַראָפּנעמען די זאכן, איז אונדז געלונגען צו באַהאַלטן אונדזערע כתבים. דערנאָך זענען אַלע באַשטראַפט געוואָרן מיט שווערע צוגאַב-אַרבעט, אַבער דער קאָמאַנדאַנט איז געווען צופרידן פונעם גרויסן "נס", וואָס היינריך הימלער האָט גערופן לינדנערן קיין בערלין, און מיר אוודאי און אוודאי... און ביזן אַפּמאַרשירן אונדזערן אויפן "טויטן-מאַרש", האָט מען נאָך אַלץ געקענט קויפן פאַר אַ פאַרציע ברויט אַ שטיק לעדער פון 15-מעטערדיקן פאַס צו פאַרריכטן די זווילן פון אונדזערע שיך.

קלאנג און אפקלאנג

א נישט דערענטפערטער בריוו

איך האָב דיך אויף מײַנע אַקסלען אַרויפֿגעטאַן,
דייַנע הענטלעך העכער מיין קאַפּ איבערגעהויבן.
איך בין אַ יונג פֿאַרצווייגטער בוים געשטאַנען
און געשטרעקט זיך דער אייגענער הייך אַריבער.
דייַנע קורצע פֿינגער האָבן אומעטום דערלאַנגט.
גאַלע פֿרייד האָב איך פֿאַר מײַנע אויגן דערזען.

ווען כ'האָב דיך צום ערשטן מאַל אַראָפּגעשטעלט,
דיר לערנען דעם אָנהייב טריט אַליין צו שטעלן
האַט דער דיל נאָך געוויגלט דייַנע ווייכע שפּרינז.
כ'בין מיט אַפֿענע אויגן אויף וואָך געשטאַנען,
געפּילעוועט דיין איטלעכען נייג און ריר, זאַלסט
חלילה צו נאָענט מיטן דיל זיך נישט דערזען.

מיט יעדן שפּאַן איז דער דיל גלייכער געוואָרן.
דיין טראַט האָט קוים דראָבנעם לויף דערגרייכט
האַסטו וואָס גיכער זיך געאַיילט אַ גרויסע זיין.
איך — מיטן זכרון פֿון קינד נישט באַוויליקט
האַב אין דייַנע צעעפֿנטע אויגן זיך פֿאַרקלערט
און דעם טאַטן אין אָנבליק פֿון קינד דערזען.

בליק אין בליק האָבן זיך וויליק אויסגעמישט.
פֿאַרביטן האָט זיך מאַס פֿון ווערן און געוואָרן.
נישט צום דערקענען ס'געוואָרענע אינעם ווערן
האַט דער חלום די וואָך קאַפויער איבערגעקערט,
ביסט פֿון קינד — טאַכטער פֿאַר מיר געשטאַנען .
כ'האָב דעם בלויז צישן מיר און דיר דערזען.

דער אַטעם איז מיר אין מויל שטעקן געבליבן.
מיין לערער בליק האָט שטום געקוקט אויף דיר

און באַוויזן צו דערזען פֿון דיין רעכטן אויג
א דראַבנע קרעל אויפֿן רעכטן קיין זיך שטעלן.
כיוויס נאָך אַלץ נישט צי זי איז דינע געווען,
צי איך האָב זיך אין דיין אויג אַזוי דערזען.

אַפּקלאַנג

אויג אויף אויג האָבן מיר באַנאַנד
אויף איין לשון גערעדט.
מיר האָבן גערעדט ס'לשון פֿון בליקן,
יעדער בליק האָט זיין אַנבליק געזען.

דיין קלאַנג האָט מיין אַפּקלאַנג דערהערט
און דאָס וואָרט האָט אַנגעהויבן ווערן.
ווען דאָס וואָרט האָט זיין טאָן דערקענט
איז לשון געקומען און געוואָרן.

מיר האָבן באַזונדערן ניגון געהאַט
אַט דער געוויינטלעך פֿון אונדזערע טעג
אים מיט אַן אַנדער שפּראַך פֿאַרמישט —
מיין קלאַנג אַט דיין אַפּקלאַנג אַנגעוויירן.

כ'האַב געהאַט אַזוי פֿיל דיר צו דערזאָגן
איז מיין וואָרט פֿון דיין מויל אַרוסגעפֿאַלן.
איך ווייס נישט צי דו האָסט ווען דערשפּירט
ווי כ'האַב געגאַרט דיר מיט וואָרט דערהאַלטן.

איך האָב מיין קול דעם טעלעפֿאָן פֿאַרטרויט
האַט דאָס טרייבל מיר גערעדט אַנטקעגן :
דער נומער איז אַ פֿאַרגרייזטער,
איך קאָן דיר נישט.

האַב איך דיר אַ בריוו אַנגעשריבן,
איטלעך וואָרט באַזונדער אויסגעצירקלט,
איך קוק אויף צוריק געקומענעם קאַנווערט —
קאָן איך דיר טאַקע מער נישט גרייכן ?

וועגן דיכטער משה שטיינגאַרט זע אויף זייט 139.

יידישער ווידערשטאנד אין בעלגיע

אין דער אַטמאָספּער, פון טעראָר, טראַגישע אילוזיעס און צערודערונג, איז ריניף געוואָרן די יידישע אַנטי־נאַצישע באַוועגונג אין בעלגיע.

דער וועג פון יידן צו ווידערשטאַנד איז נישט געווען קיין גלייכער, אָפּהענגיק פונעם לאַנד, פון שטאַט צי שטעטל.

ווייל אויך די פּאַרניכטונגס־טאַקטיק פון דער היטלעריסטישער מאַכט, זייערע ראַפּינירטע מעטאָדן פון אַרײַנאַרן, אָפּנאַרן, אָפּטעמפּן די וואַכזאַמקייט פון די יידן, עס זאַל נישט דערגיין צו קיין ווידערשטאַנד — זענען נישט געווען קיין גלייכע.

אַנדערש איז מערב־אײראָפּע און אַנדערש אין מזרח אײראָפּע. אין די ערשטע מאָנאַטן פון יאָר 1942 אין בעלגיע איז דער ישוב נאָך אַלץ "לעגאַל".

יידן וווינען נאָך אין זייערע לעגאַלע וווינונגען, אָבער די אומזיכערקייט וואַקסט. דאָס אַרויסרייסן די יידן פון זייערע טראַגישע אילוזיעס קומט אָן נישט לײכט. ווי לאַנג עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן א.ג. "נאַרמאַלע" דיסקרימינאַציעס האָט מען געקענט אָפּקומען מיט אָן "אַבי נישט ערגער". אָבער עס קומט דאָס ערגסטע, ערגער קען שוין נישט זײַן. עס האָט זיך אָנגעהויבן די לעצטע פּאַזע פון דער היטלעריסטישער "סטראַטעגיע", די ליקוידאַציע פון ישוב.

די "ענדלעזונג". די דעפּאַרטאַציע.

די ערשטע אויף דעפּאַרטאַציע איז געגאַנגען די יוגנט.

אין די יידישע שטיבן אַ בהלה, אַ פּאַניק, נידערגעשלאַגנקייט, האַרצרייסנדע סצענעס: יאָ זיך צושטעלן — נישט זיך צושטעלן. אפשר אזוי אַרום אַפּראַטעווען די איבעריקע משפּחה־מיטגלידער? ... די יידישע אַנטי־נאַצי באַוועגונג רופט די יידן זיך נישט צו צושטעלן צו דעפּאַרטאַציע. נישט גלויבן דעם "יודנראַט", נישט גלויבן אין זײַן אויפּרוף, מעג ער זײַן אונטערגעשריבן פונעם הויפט ראַבינער פון בעלגיע, אַז עס האַנדלט זיך בלויז וועגן אַרבעטס־לאַגערן.

לײדער האָבן נישט געפּעלט קיין יידן, וועלכע האָבן זיך נישט צוגעהערט צום רוף פון די אַנטי־נאַציק־עמפּער. די טראַגישע אילוזיעס האָבן פּאַרפירט, פּאַרפירט ביז... אוישוויץ. עס האָט זיך געפּאַדערט נישט איין באַוואַפנטער אַרויסטריט פון די יידישע פּאַרטיזאַנער, דירעקט קעגן דעם "יודענראַט", אַז די יידן זאַלן אויפ־געטרייסלט ווערן, אַרויסגעפירט ווערן פון דער דאָזיקע אזוי טראַגישער אילוזיע.

1942, א הייסער יולי-טאג אין בריסל.

אין א בית-קאפע אין איינע פון די זיטיקע בריסעלער געסלעך זיצן 3 יידן ביי אן אפגעזונדערט טישל. דריי יידן אין די דרייטיקער, פארטראכט, געשפאנט. איינער פרעגט דעם צווייטן: דו וויסט גארנישט? ... נאך וואס האט "ער" אונדז דא ארויסגערופן? ... און אט קומט "ער" אן, דער קאמענדאנט. ער זעצט זיך גלייך צו. די שפאנונג וואקסט, באלד דעהערן זיך שטילע, דעצידירטע ווערטער:

חברה, מיר האבן דערהאלטן א ידיעה, אז אין איינע פון די לאקאלן פון "יודענ-ראט", אויף בולוואר דע מיד, אנטקעגן דעם הויז פון דער קאטאלישער יוגנט, וואס איז געווען באזעצט דורך דער דייטשער וועהרמאכט ווערט צוגעגרייט א קארטאטעקע מיט אדרעסן פון אלע יידן אין בעלגיע, מ'דארף שוין צוטרעטן צו אן איבערפאל אויפן הויז און פארברענען די רשימות פון די יידן. די געשפאנטיקייט לאזט אפ. די פנימער שינען אויף ... קען דען זיין א וויכטיקערע אקציע ...

א קורצער און פראקטישער מיינונגס-אויסטויש: די צאל פארטיזאנער, יעדנס אויפגאבע און, פאר אלעמען, ווי אזוי זיך אריינצוקריגן, נישט ציענדיק די אויפ-מערקזאמקייט פון דער גאס, און ווי אינעווייניק באהערשן שנעל די לאגע. צוויי טעג שפעטער אין א נאכמיטאג קלינגען אן אין טויער פון דער דערמאנטער געביידע צוויי פארטיזאנער נישט מיט קיין יידישן אויסזען און באפעלן אין דייטש דעם לייטער פון דער ביורא צוגויפנעמען אלע באאמטע אין איין צימער. ווען אלע זענען פארזאמלט אויף איין ארט ווערט זיי דערקלערט וועמען זיי האבן פאר זיך און דעם ציל פון דעם וויזיט ...

אין צווישנצייט גליטשן זיך אריין נאך צוויי מיט פלעשער בענוזן און טרעטן באלד צו צו דער מלאכה. זיי נעמען צונויף די קארטאטעקע מיט אלע איבעריקע פאפירן אויף איין ארט און אין אייניקע סעקונדעס שטייט אלץ אין פלאמען. איינציקווייז נעמט די חברה זיך ארויסשארן ביי דער דעקונג פון צוויי פארטיז-זאנער, וועלכע האלטן וואך ביים הויז.

דער דאזיקער איבערפאל איז געווען א וויכטיקע און ערנסטע ווארענונג פארן "יודענראט" און פאר דער יידישער באפעלקערונג איבערצורייסן מיט די אזוי טראגישע אילוזיעס.

פיל יוגנטלעכע פון צווישן אנגאזשירטן אפאראט האבן זיך גענומען דערווייטערן. אין די רייען פון "יודענראט" איז אנטשטאנען א שטיקל פאניק. אבער ... ליידער. אין מאלינער זאמל-לאגער האבן זיך שוין געפונען די ערשטע עטלעכע טויזנט יידן צום טראנספארט.

דאך, ווען נישט דער אנטי-נאצישער כוח. דער פארטיזאנער-קאמף, די טעטיקייט פונעם קאמיטעט צו פארטיידיקן די יידן און, גאר באזונדער, וואס איז ווערט אונטערצושטרעכן: די הילף פון דער ווייט גרעסטער טייל פון דער בעלגישער באפעלקערונג, וואלט אין בעלגיע קיין 50 פראצענט פון דעם יידישן ישוב זיך

נישט באַוויזן אַפצוראַטעווען פון די היטלעריסטישע תליינים. בעלגיע איז אפשר דאָס איינציקע לאַנד וווּ אויף אַן אַרגאַניזירטן אופן, מיט דער הילף פון אַ שטאַרק פאַרקאַנספּירירטן און קאַמפּליצירטן אַפאַראַט, אין וועלכן עס האָבן אַנטיילגענומען צענדליקער איבערגעגעבענע מיט מסירות נפש אַקטיוויסטן, ספּעציעל פּרויען — איז געלונגען אויסצובאַהאַלטן און אַפצוראַטעווען העכער דריי טויזנט יידישע קינדער.

יעקוב גוטפֿריינד

געבוירן אין 1909טן יאָר אין וואַרשע. טראַדיציאָנאַלע יידישע דערציונג און זעלבסט-בילדונג. געאַרבעט אַלס בוכהאַלטער. פאַר קאַנוניסטישער טעטיקייט ווערט ער אַרעסטירט דורך דער פּוילישער סאַנאַציע-רעגירונג. זיצט אין פאַרשידענע טורמעס (1927—1932). פון יאָר 1938 וווינט ער אין בעלגיע אַלס פּאַליטישער עמיגראַנט. אין דער צייט פון דער היטלער-אַקופאַציע — אַרגאַניזירט ער און פירט אָן מיט אַ יידישער פאַרטיזאַנען-איינהייט. נאָך דער מלחמה — רעדאַקטאָר פון אַ לינקער צייטונג אין בעלגיע א.נ. "לעבן און שול". פאַרזיצער פון דער ירושלימער אַפטיילונג פון פאַרבאַנד — יידישע פאַרטיזאַנער — און אַנטי-נאַצי-קעמפּער. סעקרעטאַר פון קולטור-קלוב "צוותא ביידיש".

נחמן ראפפ

אויפן אַכטן שטאַק
(פֿון די שפּיטאַל-לידער)

די טויבן
אויפֿן פּאַראַפֿעט פֿון פֿענצטער
זענען עלנט.
דורך דער ברייטער שויב
טרינקען זיי דעם שטאַל
פֿון פֿאַרלאַשענע אויגן
אַנשטאַט פֿריידיקע קערנער.
ווי דער וואָס אויפֿן קאַלטן בעט
אַן חלומות
שרעקט זיי די שרעק
פֿון בערג קעגנאיבער.
דער טאַג וועט אַוועק
און זיי וועלן אַוועק אין דעם וועג
וואָס וועט טראַגן געוויין
אין געזעגנטע שטיבער.
דער אַדלער אין פֿלי

*

דער אַדלער אין פֿלי
איבער בערג
לעשט מיט די פֿליגל
דעם פֿייער פֿון וויי.
באַלד וועט נידערן אַ וואַלקן
און אַנטאַן די בערג אַ קרוין
פֿון נאַכט.
אויפֿצייטערן וועט אַן איינציק ליכט
אַ קראַנק אויג אין גלי.
דערנאָך וועלן ליכטער זיך צעשטעלן

צווישן ביימער
יאָרצייטן נאָכן טאָג.
די בערג וועלן שווייגן
צו די, וואָס ווערן פֿאַרשוויגן
אויפֿן אַכטן שטאָק.

*

אַ כישוף-שפּיל
שפּילט דער ווינט אויף בערג
פֿון יענער זייט פֿענצטער.
אויפֿן אַכטן שטאָק.
ער וויגט די ביימער
אַז אַ קול
שאַטנס אין מיטן העלן טאָג.
שטום געלעכטער פֿון ווינט
לאַכט צום בעט
פֿון האַפֿענונג קראַנקער.
אַלץ חלומדיק און
קלאַנגלאַז.
דער פֿייגל-פֿלי
און שטום געלעכטער פֿון ווינט.
ביים פֿענצטער פֿאַרמאַכטן
וויקלען שאַטנס זיך פֿאַרנאַכטיק
פֿאַרוואַנדלען קראַנקן זקן
אין אַ קינד.

*

די יונגע שוועסטער האָט צוויי הענט
מיט טרייסט.
און ליפֿן רוקע וואָס קענען
שווייגן.
זי קילט דעם הייסן שטערן
פֿון האַפֿענונג וואָס לעשט זיך
אונטער טרייסט פֿון אירע הענט
אַנטקעגן שווייגן
פֿון איר מויל.

האַפֿענונג וואָס לעשט זיך
זעט נישט אירע אויגן
דורך אַ שפּליטער פֿון אַ טרער
וואָס שטייט אין ווינקל אויג
אין גליווער
איז נישט צום זען
די אויגן פֿון דער יונגער שוועסטער
וואָס באַהאַלטן אויס
דעם פֿיבער.

מושה שטיינגאַרט

געבוירן אין יאָר 1912 אין סאַקאַלאָוו־פּאַדלאַסקי (פוילן, לובלינער געגנט). צוויי יאָר געלערנט אין דער סאַקאַלאָווער ישיבה. איבערגעוואַנדערט קיין אַמעריקע אין יאָר 1927. געלערנט אין פּאַבליק־סקול, אין אַוונט האַי־סקול און אין ניו־יאָרקער אוניווערסיטעט. דעביוטירט אין דער זאַמלונג "צוזאַמען" (1933). זיך באַטייליקט אין די "ליטעראַרישע בלעטער", "פּרײַע אַרבעטער־שטימע", "יידישע וועלט" (פּילאַדעלפּיע), "צוקונפט", "המשך־אַנטאַלאָגיע" און אַנדערע צײַטשריפטן. אין בוכפאַרם: "אַליין" (1950, פּאַרלאַג "טינט און פעדער", טאַראַנטאַ, קאַנאַדע), "אין דרויסן פון דער וועלט" (פּאַרלאַג ברידער שולזינער, ניו־יאָרק 1978).

מאיר שליט

וועגן שמעון אג-סקי

אַ קאָפּיטל זכרונות געווידמעט דעם ליכטיקן אַנדענק פֿון מיין פֿריינדן
חווה אַרטנבערג-לעשצינסקי

ווען די ענטוואָסטישע אידעאָליסטן צמח, טשעמערינסקי און זייערע חברים זענען
צוגעטראָטן צום גרינדן דעם ערשטן העברעישן טעאָטער אין דער וועלט דווקא
אין דער רויטער מאַסקווע, האָבן זיי זיך געווענדעט צום נאַציאָנאַלן דיכטער חיים
נחמן ביאַליק מיט אַ ביטע: — ילמדנו רבינו, זאַגט אונדז, גרויסער דיכטער, פֿון
וואָס זאַלן מיר אָנהייבן — פֿון וועלכן ליטעראַרישן ווערק זאַלן מיר שאַפֿן די ערשטע
גרויסע נאַציאָנאַלע פֿאַרשטעלונג אין אונדזער העברעישן טעאָטער ?

האַט זיי ביאַליק געענטפּערט: — אין דער העברעישער ליטעראַטור איז נאָך,
צום באַדויערן, אַזאָ ווערק נישטאָ; אין דער ייִדישער — יאָ: דאָס איז "דער דיבוק"
פֿון ש. אַג־סקי. איך זען איבער דאָס ווערק אין העברעיש און דאָס זאַל זיין דער
גרונטשטיין פֿון אונדזער העברעישן נאַציאָנאַלן טעאָטער לנצח-נצחים !

יהי כן. און אַזוי איז דאָס געווען. און ביאַליק האָט צוגעגעבן:

— דער העברעישער טעאָטער דאַרף זיין דער עיקר אַ טעאָטער פֿון נבואישן
פּאַטאָס, פֿון פּאַטאָס פֿון הייליקייט, פּאַטאָס פֿון קדושה.

און אַזאָ איז געווען די דראַמע "הדיבוק" פֿון ש. אַג־סקי, וועלכע איז פֿון
כתב־יד איבערגעזעצט געוואָרן דורך ביאַליקן אין העברעיש און איז אַפּגעדרוקט
געוואָרן אין דער ערשטער זאַמלונג "התקופה" פֿון באַרימטן "שטיבל"-פּאַרלאַג.

ווער-זשע איז געווען שמעון אַג־סקי ?

איך האָב געהאַט די זכיה זיך פּערזענלעך באַקאַנען מיט שמעון אַג־סקי
(סימאָן אַקיאָוויטש ראַפּאַפּאַרט), דעם באַוואַסטן רוסיש-ייִדישן שרײַבער, געווען-
זענעם רוסישן רעוואָלוציאָנער-"נאַראַדניק" און גרויסן ייִדישן פּאַלקלאַריסט נאָך
ווען איך בין געווען אין עלטער פֿון 12 יאָר. ער איז דעמאָלט געקומען אויף אַן
אומלעגאַלן אופן פֿון פּעטערבורג קיין בערדיטשעוו און אין נאַענטסטן שטעטל
פּאַגרעבישיץ. זיין ציל איז געווען אויספּאַרשן דעם אוראַלטן בית-הכנסת אין דעם
דאָזיקן שטעטל, אַ בית הכנסת געבויט בלויז פֿון האַלץ מיט אַ צווייגאַרנדיקן
דאָך. דאָרט איז אויך געווען אַן אוניקאַלע מנורה, וועלכע ס'האַט אויסגעשניצט
פֿון איין שטיק ציין, פינגטלעך לויט דער פּאַרם פֿון דער מנורה אין משכן על פי
חורת משה, אַן אומבאוויסטער פּאַלקס־קינסטלער מיטן נאָמען ברוך. וויסנשאַפּטלעך

האלטן, אז די פאָרעבישצער מנורה איז געווען די איינציקע אין דער וועלט. אין בית הכנסת האָט זיך אָפּגעהיט אויך אַ פּנקס מיט פּאַרצייכענונגען פּון 1612טן יאָר אָן, אין וועלכן עס ווערט דערציילט ווי אַזוי באַגאַן כּמיעלניצקיס באַנדעס האָבן אין יאָר 1648 (שנת ת"ח) אויסגעקוילעט אין שטעטל כּמעט די גאַנצע יידישע באַפעלקערונג.

ש. אַנ־סקי האָט אין אַ קורצער צייט אַרום באַשריבן די דאָזיקע פּאַלקלאַרישע אוצרות מיט הויכע וויסנשאַפטלעכער קאַמפּעטענטקייט אין דער רוסיש־יידישער ענציקלאָפּעדיע און אין אַנדערע וויסנשאַפטלעכע אויסגאַבעס.

ביי אונדזער שטוב איז געשטאַנען אַ הויכער מענטש פּון מיטעלן עלטער מיט בלויע גוטע אויגן. דער סטאַראַסטע פּון שטעטל, ר' אַלטער, האָט מיר געזאָגט :

— גיי מיט דעם פעטער צום שמש ר' איציק, נעם ביי אים דעם שליסל פּון דער קאַלטער שול, זיי דאַרט וויפל מען דאַרף און טראַג דערנאָך אַפּ דעם שליסל ר' איציקן.

דער פעטער האָט מיך וואַרעם אַ גלעט געטאָן דאָס פנים און געזאָגט : גייען מיר. ווען מיר זענען אַריינגעגאַנגען אין ריוויקן בית־המדרש און אַנ־סקי האָט דערזען זיינע אוצרות, איז ער צעטומלט געוואָרן, געבליבן שטיין שטום אויף דער שוועל און פּון זיינע אויגן האָבן זיך געגאַסן טרערן. ווען ער האָט זיך אַ ביסל באַרויקט, האָט ער אַנגעהויבן לייענען און פאַרשן זייער גענוי די באַצירונגען אויף די ווענט און אויף דער הויכער סטעליע, וואָס האָבן פאַרגעשטעלט די מזלות פּון די חודשים. 12 חודשים — 12 בילדער. באַזונדערס ערנסט האָט ער אויסגעפאַרשט די אוניקאַלע מנורה.

אַזוי האָט דער גרוימער פּאַלקלאַריסט געאַרבעט אומדערמידלעך דריי טעג. ער האָט אָן אויפהער געצייכנט, געשריבן, פּאַטאַגראַפירט.

נאָך דער דייטשישער אַקופּאַציע איז פּון דעם דאָזיקן בית המדרש נישט געבליבן קיין שום זכר . . . ווען די נאַציסטן האָבן אין האַרבסט פּון 1941 פּאַרנומען דאָס שטעטל פּאַרעבישן, האָט דער קאַמאַנדיר פּון באַטאַליאָן ס.ס., אַ וויסנשאַפט־דאָקטער, באַפוילן פּאַרוואַנדלען די שול אין אַ פּערדשטאַל. דער אַלטער שמש ר' איציק, וואָס איז געשטאַנען ביים אַריינגאַנג מיט אַ ספּר־תורה אין די הענט, וועלנדיק דערמיט באַשיצן דעם בית־המדרש, איז צעטראַטן געוואָרן דורך די פּערד, וועלכע זענען לויטן באַפעל פּון דעם זעלבן וויסנשאַפט־דאָקטער אַריינגעטריבן געוואָרן אין שול גאַלאַפּירנדיק, און ווען די דייטשן האָבן פּאַרלאָזט דאָס שטעטל, האָבן זיי דעם בית־המדרש פּאַרברענט. אויף דעם פּלאַץ זענען נאָך דער מלחמה אויסגעבויט געוואָרן פּיל נייע הייזער, און ווען מיר האָבן געוואַלט אין זומער 1972 פאַר אונדזער אַפּפּאַרן פּון רוסלאַנד געפינען לכל הפחות דאָס אַרט, וווּ ס'איז געשטאַנען דער בית־המדרש, איז דאָס געווען אוממעגלעך. מיר האָבן אַפּילו גיט געפונען דעם שטיין, ביי וועלכן אַנ־סקי האָט פּיל שעה'ען געשריבן און געצייכנט ; דער שטיין, אויף וועלכן דער אויסגעהאַקטער אויפּשריפט האָט דער־

ציילט, אז אין שנת ת"ח האבן כמיעלניצקיס באנדעס אויף דעם ארט געשאכטן
א חתן מיט א כלה, ווען זיי זענען געקומען שטעלן א חופה לעבן די ווענט פון
דער שול.

א לאנגע צייט האבן מיר דעם שטיין גערופן — אַנסקיס שטיין...

— — —

... מיי פון 1917. רוסלאַנד האָט נאָך געפֿייערט דעם זיג פון דער דעמאָקראַטישער
פעוּראַל־רעוואַלוציע. קיינער האָט נאָך נישט געוואָסן, וואָס עס דערוואַרט אין
אַקטאַבער. באַזונדערס פייערלעך איז געווען ביי אונדז אויף דער יידישער גאַס.
אין קיעוו איז פאַרגעקומען די ערשטע אַלאַוקראַינישע ציוניסטישע קאַנפּערענץ.
די שטימונג איז געווען אַ געהויבענע. די זיצונג האָט געפירט, איצט שוין אויך
אַ לעגענדאַרישער, אליעזר קאַפּלאַן, דער אַנפירער פון "צעירי־ציון" אין אוקראַינע,
און דערנאָך — דער ערשטער (און אפשר אויך דער בעסטער) פינאַנס־מיניסטער
פון מדינת ישראל. שטענדיק אַ רויקער און באַטראַכטער, האָט ער דאָס מאָל פּלוצים
איבערגעריסן די זיצונג און אויפגערגט געמאַלדן:

— חברים, איך האָב דעם כבוד אייך צו מעלדן, אז צו אונדזער קאַנפּערענץ
איז געקומען צו גאַסט איינער פון די גרעסטע תלמידי־חכמים פון אונדזער פּאַלק
און פון אונדזער דור — שמעון אַנסקי. שלום לו!

דער גאַנצער זאַל האָט שטייענדיק באַגריסט אַנסקין מיט רעשיקע אַוואַציעס.
און פאַר מיר איז דער גאַסט געווען באַזונדערס טייער, ווי דער "פעטער", מיט
וועלכן איך האָב געהאַט די זכיה פריער מיט 9 יאָר פאַרברענגען צוזאַמען עטלעכע
טעג אין איינעם פון די עלטסטע בתי־כנסת אין רוסלאַנד.

אין זיין באַגריסונג צו דער ערשטער ציוניסטישער קאַנפּערענץ אין דעמאָקראַ־
טישן רוסלאַנד האָט דער געוועזענער רוסישער "נאַראַדניק", דער מחבר פון דער
"שבועה" — די מאַרסיליעזע פון די יידישע אַרבעטער אין יענער צייט, דער
מחבר פון דער היסטאָרישער פיעסע "הדיבוק", וואָס האָט געלייגט דעם גרונטשטיין
פון העברעישן טעאַטער "הבימה", דער אויסערגעוויינלעכער פּאַלקלאַריסט שמעון
אַנסקי געזאָגט, מיט גרויס אויפגעגונג און מיט טרערן אין די אויגן:

— מיינע טייערע פּריינד און חברים! איך בין גליקלעך צו בענטשן "שהחיינו
וקימנו והגיענו לזמן הזה", ווען די רוסישע ציוניסטן, די קעמפער פאַרן רענעסאַנס
פון יידישן פּאַלק אויף דער ערד פון זייערע אַבות, קענען זיך באַגעגענען און
באַהאַנדלען זייערע ווייטערדיקע פּלענער. איך באַגריס אייך פון טיפן האַרצן
און ווינטש אייך פיל הצלחה אין אייער היסטאָרישן געראַנגל. איך בין מיט אייך!
איך און די חברים פון מיינ דור — בויגן פאַר אייך דעם קאַפּ! תחי הציונות!

די יוגנט האָט אַרומגערינגלט אַנסקין פון אַלע זייטן. מען האָט אים פאַר־
וואַרפן מיט פּראַגעס וועגן זיין רייכן עבר און ווייטערדיקע פּלענער. ער האָט
פּאַטערלעך און מיט ליבע געענטפערט אויף אַלע פּראַגעס.

צום סוף בין איד אויך צוגעגאנגען צו אים, ער האט מיר תיכף דערקענט און מיר האבן לאנג גערעדט וועגן אונדזער בית-מדרש און זיינע רייכטימער. — ווען ער זאל געווען וויסן וואס פאר א סוף עס וועט זיין פון דעם הייליקן אוצר ?

— — —

— ווען ער זאל געווען וויסן, וואס עס וועט טרעפן מיטן אלטן שמש ר' איציק זכרונות לברכה, ווען ער דער שמש, וועט זיך פרווון צו פארטיידיקן זיין אלטן בית-המדרש מיט דער ספר-תורה אין האנט ? ... אבער דאס איז געשען פיל שפעטער אין די צייטן פון דער היטלער-אנשי-קעניש ...

ירושלים, 9 אקטאבער 1980.

*

יידישע קולטור-געזעלשאַפֿט אין ירושלים

פוילן אָן יידן ...

אזוי האט באצייכנט זיינע איינדרוקן פון א באַזוך אין פוילן דער פריינד יצחק הרכבי. ליכט-בילדער וועגן היינטייטיקן פוילן האט באַוויזן און קאמענטירט פרוי ד. ווירעצקי. דער אָונט איז פאָרגעקומען אין היכל שלמה.

*

א פאָר שורות וועגן אהרן מערכער ז"ל

(צו זיין ערשטער יאָרצייט)

שוין פאָראַיבער אַ יאָר זינט דער זייער טאַלענטירטער קינסטלער אהרן מערכער האָט אונדז פאַרלאָזט. שוין אַ יאָר צייט.

אונדזער ערשטע באַקאַנטשאַפט איז פאַרגעקומען אַ סך פריער ווי ס'איז אַרגאַניזירט געוואָרן זיינע אַ אויסשטעלונג אין צוּתא-קלוב, תל אביב, דעם 2טן אויגוסט 1973. דער דיכטער אבא קאָוונער האָט דעמאָלט גערעדט מיט פיל באַגייסטערונג וועגן קינסטלער און וועגן זיינע בילדער.

אַ גרופע פריינד זענען מיר דעמאָלט אומגעאַנגען פון צימער צו צימער, באַקוקט און באַטראַכט די אויסגעשטעלטע און אויסגעהאַנגענע אייל-בילדער, אַקוואַרעלן, צייכענונגען און עס האָט זיך פאַר אונדז אַנטפלעקט אַ זייער אַריגינעלער קינסטלער אין אַט די אַלע ביז גאָר פיינע און סובטעלע צייכענונגען און מאַלערייען צו שלום עליכּם "טביה דער מילכיקער", "מנחם-מענדל" און "מאַטל פייסי דעם חזנס", און נאָך מער אין די פאַרטערטן פון די אומגעבראַכטע יידישע שרייבער און קינסטלער, טראַגישע פאַרטערטן. עס האָט זיך געדאַכט אַז עס טריפּן פון זיי טראַפּנס בלוט.

מערכער איז מיט דער צייט געוואָרן מיינער אַ שכן אין קיראון און איך בין געוואָרן אַן אַפּטער גאַסט אין זיין אַטעליע.

מיט דער צייט האָב איך געקענט און פאַרגעדענקט דאָס מינדסטע שטריכעלע פון יעדער בילד זיינעם. — — — —

מיר קומען אַפּט אַריין צו זיין אלמנה, צו דער זייער איידעלער פרוי רחל שמעלצינגער און צוזאַמען קוקן מיר אויף די בילדער, די אויפגעהאַנגענע אויף די ווענט און... שווייגן.

זאַלן אַט די עטלעכע שורות מיינע זיין אַ קרענצל קווייטן אויף זיין קבר צו זיין ערשטן יאָרצייט.

שמשון ליוועראַנט

*

אליהוס פייערדיקער וואָגן

די גויים האָבן אַלץ פֿון מיר אַרויסגעטראַגן,
עס גייט זיי נאָך מיין פּוסטע שטוב.
נאָר וואַנקע קערט זיך אום פאַמעלעך מיטן וואָגן —
ער מוז נאָר מיטשלעפּן דעם גרוב.

דער אַלטיטשקער קאַשטאַנען-בוים
וואַרפֿט דאַרע ריטלעך
שקציש-בייז אַראָפּ מיר אויפֿן קאַפּ.
אַ וועלט מיט הונגער קוקט צו מיר אַרויס
פֿון דעם פֿאַרסאַזשעטן משפּחה-טאַפּ.

דאָס אויג פֿון אייבערשטן
הענגט אין דער לופֿטן
פּחדים רויט,
עס קען זיך מער ניט צומאַכן
פֿון גאַלע שטוינען
ביים סאַמע טויער פֿון דעם
טויט.

אַפֿשר בין איך גאָר אַצינד מחויב
זיך זעצן מיט אַ שערבּל קראַצן
די בייסנדיקע ווונד
אַזוי ווי איוב.
דער שטן וועט מיך בייקומען גאָר לייכט
דאָס מאָל —
ביי וואָס זיך האַלטן ?

פֿון טרייסנדיקע פֿריינד ניטאָ קיין שפור,
געבליבן ערגעץ שטעקן אין אַ לאַנד אַ קאַלטן.
וואָס וואַרטסטו, נאַכט,

גיב מיר אן אות, א רמז,
נעמט אט אזוי איצט טאגן ?
צי האָבן גויים גאַר פֿאַרשלעפט
פֿון פּוטערפֿאַס
אויך אליהוס פֿייערדיקן וואָגן ?

איבערבעטן

עס לעקט מיר מוטערלעך די צונג פֿון טאָג,
מ'דאַרף אזוי, ווייזט אויס, מיר איבערבעטן.
מ'רוקט מיר צו אַ שיסעלע פֿול זון :
— נעם, פֿאַרזוך נאָר פֿונעם גרייטן.

איך האַלט מיר אָפּ, ווייל כּיזע
מיט שרעק,
עס פֿאַלגט מיר נאָך אַ מאַנענדיקע,
אויסגעשטרעקטע האַנט :
— גאָט, וואָס זאָל איך דיר נאָך געבן ?
עס בלוטיקט אויס מיין פֿאַלק איצט
אויף דיין וואָג —
און פֿינצטער איז מיין גלייבן.

שפעט, מסוכן שפעט
איז דיין-אמת
מיט דיר זיך סתם אַרומצוקריגן
חושר, הפֿקרדיק און אַן אַ זין
איך טו אויף דיין משקולת
מיט דיר ליגן.

עס נעמט מיר איין און לעקט מיר צאַרט
די מוטערלעכע צונג פֿון טאָג,
(מ'דאַרף אזוי, זעט אויס, מיר איבערבעטן)
— וואָס רייסטו זיך, מיין זון, אַוועק
פֿון גאָט ?
האַסט דען אַ צווייטן ?

. וועגן דיכטער מ' חסיד אויף זייט 185.

פון "צײַן סאַמיזאַט".

אַ ביסל אינפֿארמאַציע

22טער באַנד פֿון ייִדישן סאַמיזאַט

דער צענטער פֿאַר פֿאַרשונג און דאַקומענטאַציע פֿון מזרח־אײראָפּיאישן ייִדנטום ביים העברעישן אוניווערסיטעט אין ירושלים האָט פֿאַרעפֿנטלעכט דעם 22טן באַנד פֿון "ייִדישן סאַמיזאַט" (אַליין־אויסגאַבע). דער "ייִדישער סאַמיזאַט", ווי אַנדערע פּובליקאַציעס פֿון דער סעריע "יידן און דאָס ייִדישע פֿאָלק", באַמיט זיך "אויפֿצושטעלן דאָס פּולע לעבנס־בילד פֿון יידן אין סאַוועטן־פֿאַרבאַנד: פֿון איין זייט, ווי אָט דאָס לעבן איז פֿאַרגעשטעלט אין דער אָפיציעלער סאַוועטישער פרעסע, וועלכע שפּיגלט אָפּ די פּאָליטיק פֿון דער סאַוועטישער מאַכט אין באַצוג צו דער ייִדן־פּראָגע און צו מדינת ישראל, פֿון דער אַנדערער זייט, ווי די יידן זעלבסט באַנעמען דעם תּוּכּן פֿון ייִדנטום, די געשיכטע פֿון אייגענעם פֿאָלק און זיין קולטור, ווי זיי דריקן אויס די אייגענע באַציונג צו מדינת ישראל". (פֿון רעדאַקציע־אַרײַנפֿיר).

דער 22טער באַנד עפֿנט זיך מיט דער פֿאַרשונג פֿון רות אַקזיעוּטױוּוּ וועגן אַנטיסעמיטיזם און מיט איר ווענדונג צום גענעראַל־סעקרעטאַר פֿון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי ל. אײ. ברעזשניעװ. די פּאַרשערין פּירט דורך אַ פּאַראַלעל צווישן די אַרויסזאָגונגען פֿון די רוסיש־צאַרישע שוואַרצמאַהניקעס, די אידעאָלאָגן פֿון דייטשישן נאַציזם און די סאַוועטישע מַהברים פֿון אַנטי־ציוניסטישע ביכער. דער אַנטיסעמיטישער אינהאַלט פֿון אָט די פּאַר־שידענע אַרויסזאָגונגען פּאַלט זיך פּולשטענדיק צונויף, הגם די סאַוועטישע "ספּעציאַליסטן" מאַכן ערטערווייז דעם כלומרשטן אַנשטעל אַז זיי האָבן אין זינען נאָר דעם ציוניזם. . . אין באַנד קומען אויך אַרײַן צוויי זאַמלונגען א.ג.ב. "אונדזער עברית" אונטער דער רעדאַקציע פֿון די מאַסקווער עליה־אַקטיוויסטן פּאַוועל אַבראַמאָױטש און דיאַנאַ זיסעַרמאַן די דאַזיקע זאַמלונגען זענען געווינדמעט פּראָגן פֿון שפּראַך־געשיכטע, אַקטועלע פּראָב־לעמען פֿון דערלערנען עברית א.ד.ג.

דער באַנד וועט געשלאָסן מיטן צוואַנציקסטן זשורנאַל "יידן אין פּסטר" (רע־דאַקציע פֿון וויקטאָר בראַיאַווסקי און יורי געלפּאַנד) וואָס אַנטהאַלט מאַטעריאַלן וועגן דער געשיכטע און רעליגיע פֿון "ייִדישן פֿאָלק, פּראָזע־ווערק (שמעון יהודה — "חיים יאַנקעלעװוטש", מאַראַט וועקסלער — "סטאַלין — צו מיר!"; אַפּאַריזמען פֿון מ. טוראַױוסקי, עטייען, אַרטיקלען, פּאַרצייכענונגען (מיכאַל ליפּעצקי — "קאַרל מאַרקס

און יידן"; ס. לוקין — "ווידער וועגן ציוניזם"; דניאל פיש — "א ביסל סטאטיסטיק" און אַנד.). ס'קומען אויך אַרײַן בריוו און דאַקומענטן. כדאי צו פאַרצײכענען, אַז צווישן די הונדערטער מחברים פון אַנטי־ציוניסטישער (אַנטי־סעמיטישער) ליטעראַטור, וועלכע פיש ברענגט אין זײַן "אַ ביסל סטאטיסטיק" וואַרפן זיך דורך אַ גאַנצע רײע "הײמישע" משומדים. יידישע קאַלאַבאָראַנטן פעלן נישט — אַנהײבנדיקן מיט אהרן ווערגעליסעס "בריוו פון אײראָפּע", וואָס האָט זוכה געווען צו איבערזעצונגען אין אַ מאַסן־טיראַזש נישט נאָר אין רוסיש — אויך אין ענגליש, פּראַנצויזיש און שפּאַניש און ענדיקנדיק מיט משה בעלענקיס עס־האַרצישע פאַרשונגען וועגן תּלמוד און "יהודים" ... ווי אין די פּרײַערדיקע נומערן פון אַלמאַנאַך ברענגען מיר אויך איצט אײניקע "סאַמידאַט"־פּובליקאַציעס איבערזעצט פון רוסיש.

אַז קאַמענטאַרן

1. וו. ביעגון וועגן ביאַליקן. ..

"... פאַרענדיקט די ישיבה, איז ביאַליק אַריבערגעפאַרן קײן אַדעס, וווּ באַווירקט דורך אחד העם, איז ער צוגעשטאַנען צום ציוניזם. אין אַדעס איז ער געווען לערער פון העברעיִשער שפּראַך און ליטעראַטור, געהאַנדלט מיט וואַלד און אין צווישן־צײַט זיך פאַרנומען מיט פּאַעזיע.

... דער פּאַעט, אויסגעכאַוועט אין גײסט פון דער גמרא און באַווירקט פון דער ציוניסטישער אמונה, רופט צו דעמאָראַליזירן פעלקער, שעדיקן זײ, פאַרניכטן אַל דאָס ליכטיקס און רײנס צווישן זײ, אויסנוצנדיק צוליב דעם די באַליביקסטע מיטלען.

... צו הײנטיקער צײַט פּראַפּאַגאַנדירן ברייט די ציוניסטן זײנע רישעות־דיקע ווערק. זײ האָבן אים דערהויבן צום ראַנג פון אַ קלאַסיקער.

... אונדז, דערצוגעגען אויף די דערהויבענע און הערלעכע פּרינציפּן פון סאַציאַליסטישן הומאַניזם, איז שווער אַפּילו זיך פאַרצושטעלן אַזאַ מײַן חושכדיקן אַבסאָרדאַנטיזם און נידערטרעכטיקײַט.

אַזאַ מײַן וועלט־אַנשויונג קען מען מיט רעכט באַצײכענען אַלס פּאַשיסטישע. (זײַט 52—54)

"... די הויכע און הומאַנע פּרינציפּן פון דער סאַוועטישער קולטור זענען אין ווידערשפּרוך צו אַל דאָס תּנ"כישע, שאַוויניסטישע, מענטשנפּײַנטלעכע אין דער יצירה פון אַזעלכע, למשל, ליטעראַטאַרן־ציוניסטן, ווי חיים נחמן ביאַליק."

וו. ביעגון, "די אינוואַזיע אַן געווער", 1979. מאַסקווע.

2. און מאַקסיס גאַרקי ...

וועגן ח.נ. ביאַליק

ס'איז שווער צו ריידן וועגן אַ גרויסן פּאַעט. ס'איז כמעט נישט מעגלעך איבער-געבן מיט גענוגדיקער קלאַרקייט דאָס אַלץ, וואָס זיינע לידער רופן אַרויס אין דער נשמה דינער. פאַר דעם וויכער פון געפילן, וועלכן זיי דערוועקן, איז דאָס וואָרט, בדרך כלל, הילפלאַז. פאַר מיר איז ביאַליק — אַ גרויסער דיכטער, אַ זעלטן שלימותדיקע פאַרקערפערונג פון זיין פאַלקסגייסט. פאַר מיר איז ער פונקט ווי ישעיהו, מיין מיינסטנס באַליבטער נביא און פונקט ווי איוב — אַ זיך ראַנגלענדיקער מיט גאָט.

ווי אַלע רוסן קען איך שלעכט די ליטעראַטור בני ידן, נאָר אויף וויפל איך קען זי, דוכט זיך מיר, אַז דאָס פאַלק ישראל האָט נאָך נישט פאַרמאַגט, נאָך נישט אַרויסגעגעבן פון זיך אַ פּאַעט פון אַזאַ מעכטיקייט און שיינקייט. אין דער רוסישער שפראַך פאַרלירן ביאַליקס לידער, וואַרשיינלעך, אַ העלפט פון זייער קראַפט, געשטאַלטלעכקייט, אַבער אויך דאָס וואָס אונדז צייגן די איבער-זעצונגען, דערלויבט אונדז שפּירן די שיינקייט פון ביאַליקס צאַרנדיקער דיכטונג.

דו תליין, דאָ האַסטו

מיין האַלדז — קום און שעכט !

קעפּ ווי אַ הונט מיך — דו האַסט דאָך אַ האַק און אַן אַרעם !

אַ גאַלאַגן פאַר מיר איז די וועלט שוין פון יאָרן,

און מיר זענען ווייניק — איז רעכט !

הייב די האַק, זעץ אין קאַפּ און זאַל שפּריצן דאָס בלוט,

בלוט פון יונג און פון אַלט אויף דיין העמד —

און זאַל קיין מאַל ניט אַפּגעווישט ווערן.

(יידיש — י. י. שוואַרץ)

אזוי קען ריידן בלויז אַ מענטש פון אויסשליסלעכער גייסטיקער גבורה, אַ מענטש פון הייליקן צער און צאַרן, און — דערוועקן זאַל אַט דער צאַרן די ווירדע פון פאַלק דורך דעם פלאַמיקן דיכטער-האַרץ.

דאָך, ווי אַלע באַדייטנדיקסטע פּאַעטן, איז ביאַליק אַלמענטשלעך, און ווען דו ליינסט אייניקע פון זיינע לידער, איז ביז צו יאוש ליינסטו שוין ניט פאַרן ייד, נאָר פאַר דיין אייגן פאַלק און פאַר זיך אַליין.

אין דעם טאַג אין דעם גרויסן פון גרויזאַמען דיין
צווישן אייך ניט געבוירן וועט ווערן דער זון
פון מעשים פון גרויסע דער ליכטיקער מאַן,
וועמענס פּייער אין ברוסט ווי אַ בליץ וואַלט אַרײַן,

וועמענס אויגן ווי שטערן, וואָס ליכטן אין וועג,
ווער סע אַטעמט מיט האָס אין גערעכטן געשלעג,
דער ריטער פון אמת, פון יושר, פון רעכט
וואָס דאָס קנעכטישע גורל אין שלאַכטפעלד ער ברעכט.
אַ מאַן, וועמענס צער ס'וואַלט ניט ווערן געשטילט
און מיט רחמים צו אייך ווי דער ים זיין פאַרפילט.
מיט ליבשאַפט וואָס שטורעמט אַריבער דעם ים
צווישן דאַרשטיקע שריפות אין בלוטיקן פלאַם
און זיין קול וואַלט געדונערט פון חושך און בראַנד :
"הייבט זיך אויף !" —
נאָר ניט קומען צו אייך וועט דער מאַן . . .

(יידיש — י. ק.)

און ווייטער :

עס גייט אונטער דאָס פאַלק,
זיין געמיט איז פאַרשקלאַפט.
ס'האַט זיין אַרבעט קיין ווערט, און זיין אויפטו — קיין האַפט.
יאָרן טויזנטער גלות פון וויי און פון לייך
האַבן אויסגעצערט אים און זיין האַרץ אַפגעטויט.
קען דער איינער, געוויינט צו דער שטראַפנדער האַנט
נאָך דערשפירן די לייך פון נשמה און שאַנד ?

(יידיש — י. ש. שוואַרץ)

אַט די ווערטער פון גרויסער פאַרצווייפלונג פאַלן ווי צעגליטע קוילן נישט נאָר
אויפן האַרץ פון דעם ייד, נישט נאָר . . .
אַלס איינע פון די שטאַרקסטע פאַעמען ביאָליקס שטעלט זיך מיר פאַר זיין
"שחיטה-שטאַט", וואָס שטראַפט אַנרמנותדיק דעם הענקער און מיט רעכט דעם
קרבן, וואָס איז אין הכנעה פאַרן הענקער. דורך ביאָליקס האַרץ זענען אַדורך אַלע
פּייניקונגען פון זיין פאַלק און דאָס האַרץ זיינס איז טיף און קלינגיק ווי אַ
גרויסער גלאַק. זיין צער און צאַרן דריקט ער אויס מיט שטראַפנדיקע רייד פון
אַ נביא, נאָר אים איז אויך נישט פרעמד דאָס פראַסטע, דאָס האַרציקע, דאָס
מעגטשלעכע : ווען ער קען אַנטפלעקט ער זיך אַלס ווונדערלעכער ליריקער. ער
איז בכלל אַ ברייטהאַרציקער, אַן עכטער מענטש, וועמען ס'איז קיין זאך ניט פרעמד
אויף דער וועלט. ער האָט ליב זיין פאַלק ביז צו פאַרצווייפלונג, ער רעדט צו דעם
מיטן לשון פון אַ נקמה-נעמער, באַליידיקט עס, שרייט אויף דעם . . .
אַבער דאָס איז דער צאַרן פון אַ ליבנדיקן, דער גרויסער צאַרן פון אַ פאַלקס-
האַרץ, ווייל דער פאַעט איז דאָס האַרץ פון זיין פאַלק. דורך דעם שטורעם פון

צארן, פון פיין און בענקשאפט שלאגט זיך דורך, ווי א העלער שטראל, די ליבע
פון דיכטער צום לעבן, צו דער ערד און זיין שטארקער אמונה אין די גייסטיקע
קרעפטן פון יידנטום.

מיר, — באזיגער פון גורל,
דער שבט דער לעצטער פון קנעכטשאפט
דער ערשטער — פאר פרידיקער פרייהייט.

די דאזיקע אמונה ביאליקס רופט בני מיר נישט ארויס קיין צווייפל: דאס פאלק
ישראל איז א פאלק פון שטארקן גייסט, — אט האט עס געגעבן דער וועלט נאך
איין גרויסן פאעט . . .

מ. גארקי

(פון יידיש-רוסישן זשורנאל "יעוורעסקאיא זשיון" נומ. 14—15. 1916)

דער יידישער סאָמיזדאָט וועגן ראַמאַן

פֿון אַ. ריבאַקאָוו "שווערער זאַמד"

דער ראַמאַן "שווערער זאַמד" איז פאַרענפנטלעכט געוואָרן אין דריי נומערן פון זשורנאַל "אַקטיאַבער" פֿאַרן יאָר 1978. דאָס ווערק האָט דערפֿאַלג. ס'איז אָנגעשריבן לעבעדיק אין אַן אונטערקויפּנדיקער פֿאַרטרוילעכקייט פון אַ מאַדערנעם דערציילער. ס'ווערט דאָרט געשילדערט אַ שטאַט אין טשערניגאָווער גובערניע, וואָס איז ווייניק-וואָס ענלעך צו שלום-עליכמס שטעטלעך. דאָ לעבן, בעיקר, יידישע האַנט-ווערקער — שוסטער, מילנער, קצבים — זיכערע אין זיך, אין זייער מאַרגנדיקן טאַג, — מענטשן שטאַלצע. זיי זענען מעסיק אסימילירט. לעבן איבערגעמישט מיט אוקראַינער, ווייסרוסן, דייטשן, פֿאַליאַקן, די אַלע מענטשן ווירקן ווי ס'איז איינער אויפן אַנדערן, טיילן זיך מיט עפעס גוטס, אויך מיט שלעכטס, ווייסן די נויטן איינער פון אַנדערן, פֿאַרשטייען טיף איינער דעם צווייטן; כ'קלער אָבער פון דעסט וועגן — נישט אויף אַזוי פיל, אַז יידן זאָלן אַליין, לויט דער אייגענער אינציאַטיוו, זיך אַוועקשטעלן בויען אַ קלויסטער צוליב דער סאַלידאַריטעט מיט די פּראָוואַסלאָווע, וועלכע האָבן, געבעך, נישט וווּ זיך צו מאַדליען.

קלאַר, אַז ריבאַקאָוו ווילט זיך זייער אַרויסשטעלן זיינע יידן גאַנץ ענלעך צו די פּראָוואַסלאָווע. ער מאַלט זיי עפעס ווי אַזעלכע זאָדירעס (וואָס זאָגן זיך ניט אָפּ צו פֿאַרטשעפען "וועמען מען דאַרף"), האַרבע, נאָר מיט אַ געפיל פֿאַר גערעכטיקייט.

"ווי וועלן מיר זיך צערעכענען, ניטשיפֿאַר — און דער זיידעשי דערלאַנגט אים אַזוי, אַז ניקיפֿאַר פליט פֿאַלנדיק אויף דער ערד און פון מויל און נאָז רינט ביי אים בלוט...". — נישטאָ וואָס צו זאָגן — אַ גאַנץ אָנגענעם בילד פֿאַר אַ יידן! אמת, ריבאַקאָווס העלדן דערלאַנגען נישט נאָר אין די מאַרדעס, גנבענען מיידלעך, רייטן אויס ווילדע פּערד... זיי קלערן ניט נאָר וועגן "אויסטרינקען און פֿאַרבייסן", זיי פֿאַרליבן זיך, זיי זינגען, בויען שולן און אַפילו צערקוועס. נאָר וועגן דעם איז שוין געזאַגט געוואָרן.

אין ראַמאַן זענע פֿאַראַן ניט ווייניק זייטלעך, וואָס פֿאַרגעדענקען זיך. גוט איז דאָס געשטאַלט פון חיים יאָהודין — דעם אונטער-אַפיציר אין רעזערוו. די שילדערונג, וווּ ער פרישט אָפּ דעם פֿראַפעסאָר פון דער שווייץ מיטן "טרוינאַיי" אַדעקאַלאַן איז פשוט מינסטעריש. ס'פֿאַרגעדענקט זיך אויך דער פֿאַריקמאַכער בערנאַרד. אַט דער קלויב אין דער שערעריי זעט אויס אַבסאַלוט וואַרהאַפּטיק. בכלל — כל זמן ריבאַקאָוו באַשרייבט די געשעענישן ביז דער רעוואַלוציע, באַקומט

זיך אַלץ געוואָגט, מיט שווינג און אַפילו אמתדיק. דו גלויבסט אים. אויך די באַשרייבונגען פון די ערשטע נאָך-רעוואָלוציע-יאָרן באַקומען זיך אין דער מאַס אומאַפהענגיק, די ראַלן-פונאַנדערטילונג צווישן די משפּחה-מיטגלידער איוואַנאָוו-סקיראַכלענקאַ זעען אויס אין די נייע אומשטענדן, וואָלט איך זאָגן, איבער-ציניגוודיק, כאַטש עטוואַס צו ליטעראַריש געבויט. באַזונדערס קינסטלעך זעט אויס דער פעטער מישאַ, וואָס האָט באַפרייט דריי מענטשן, פאַרמישטע צום שיסן, און באַצאָלט פאַר דעם מיט זיין אייגן לעבן. אַן איינדרוק, אַז וועגן דעם האַסטו שוין ערגעץ געלייענט, און נישט איין מאָל. אויך די פאַרזאַמלונג, וווּ ליעוו שטעמפלט אַליעסן, זעט אויס קענטלעך.

זאָגן דאַרף מען, אַז אונטערשיידן וווּ ס'איז אין ראַמאַן אמת און וווּ ס'איז געמלאַכהעט אַדער אַפילו איבערגעמלאַכהעט, איז גאָר נישט אַזוי שווער. דער מחבר, ווי ס'דוכט זיך, פרוּווט זיך אַפילו נישט אויסבאַהאַלטן מיט דעם, גלייך ווי ער וואָלט זאָגן: "נו יאָ, דערפאַר איז אַן אַנדער אַרט — לויטער אמת...". און אַזוי גאַנץ אינטריגירנדיק (אַ מאָל בעסער און מאָל ערגער) באַוועגט זיך די דערציילונג ביז צו דעם אַרט, וווּ ס'הייבט זיך אַן די טייל, וועלכע מע קען באַדינגלעך אַנרופן "געטאַ". און ווידער דערקלערט אונדז פאַרלויפיק דער מחבר אַליין — ער איז דאָרט נישט געווען. אַלץ וואָס אים איז באַוויסט — איז דורך מענטשן, פון זייערע רייד. "בני מיר האָט זיך געשאַפן, פאַרשטייט זיך, נישט קיין פול, נאָר יעדנפאַלס וואַרהאַפטיק בילד פון דעם, וואָס ס'איז פאַרגעקומען מיט מייע אַייגענע...". דאָס איז אַזוי, נאָר ערגער איז עפעס אַנדערש, ווען ער זאָגט: "וואָס קען מען דערגאַנצן צו דער געשיכטע פון געטאַ, וואָס איז שוין באַשריבן געוואָרן אין הונדערטער ביכער! אומעטום איז געווען אַלץ איינס: מע האָט געמוטשעט די מענטשן, געפּיניקט זיי און דערגאַנץ פאַרניכטעט. וואָס קען מען צו דעם צוגעבן?"

מיט דעם, זעט איר, טאָר מען בשום אופן נישט מסכים זיין. צוגעבן דאַרף מען. באַשריבן געוואָרן איז שפאַט ווייניק, באַזונדערס אין דער קינסטלערישער ליטעראַטור — פאַרברעכעריש ווייניק*.

און דאָך איז דער דאַנקבאַרער יידישער לייענער גרייט צו וויינען, לייענענדיק אַפילו די פּנימלאַזע געטאַ-סעצענס ביי ריבאַקאָוו! באַזונדערס בני דעם אַרט, וווּ ס'ווערט באַשריבן דינעס אומקום. דאָך לוינט זיך נישט אַזוי מיסברויכן מיט דער שאַרפּקייט פון דער טעמע. נו, און טאַקע, צוליב וואָס האָט רחל באַדאַרפט זיך צעשווימען, צעגליען זיך אין דער לופט? (!) צי דען איז נישט פאַרשטענדלעך, אַז אַזעלכע פּאַנטאַסטישע סיטואַציעס זענען דערלאַזבאַר אין דער ליטעראַטור בלויז אין אַזעלכע פּאַלן, ווען זיי זענען נויטווענדיק ביז צום ראַנד. און דאָ — די מינדסטע נישט פינקטלעכקייט, אַ פּיצעלע פּאַלשקייט — און אַלץ גייט צו גרונד.

* ס'גייט פאַרשטייט זיך אַ רייד וועגן דער קינסטלערישער ליטעראַטור אין ראַטן-פאַרבאַנד (איבערזעצער).

ס'איז נישט באגלייבלעך און קיין שום דערקלערונגען ("פאנטאזיע ? מיסטיק ? — מעגלעך...") העלפן נישט — דו גלויבסט נישט און פטור.

דאס, וואס עס גיט זיך איין מארקעסן איז זיין ראמאן "הונדערט יאר איינ-זאמקייט", באקומט זיך נישט אין ריבאקאווס "שווערער זאמד". ס'באקומט זיך אפילו ערגער פון די "אריינארפענישן" וועגן רוסן און יידן. יענע באטראכטונגען קען מען כאטש פראסט אויסטייטשן מיט קאניונקטור. זיי פרעטענדיגן אפילו נישט אויפן אמת. נו, זאגט אליין: "אין קיין שום גאט האב איך נישט געגלויבט און גלויב נישט" (געפונען מיט וואס זיך צו בארימען!) "א רוס, א ייד, א ווייסרוס — פאר מיר איז נישט פאראן קיין אונטערשייד. די סאָוועטישע מאַכט האָט מיך דערצויגן אַלס אינטערנאַציאָנאַליסט. מיין פרוי גאלינא ניקאלאיעווא איז א רוסישע. מיר האבן שוין אפגעלעבט מיט איר דרייסיק יאר, און ביי אונדז זענען דריי זין פאראן, אויסגעצייכנטע יאטן, און כאטש זיי זענען פארשריבן אלס יידן, נאר זיי קענען נישט קיין יידיש לשון, נאר רוסיש, געבוירן אין רוסלאַנד, חתונה געהאט פאר רוסישע און מיינע אייניקלעך, הייסט עס, זענען רוסן (?) און ביי אַלע אונדז איז איין היימלאַנד — רוסלאַנד."

דאָ קלינגט יעדעס וואָרט ווי אַ רעטעניש און ס'וויילט זיך טאַקע פּרעגן ביי ריבאקאָוו, וואָס באַטייט בכלל ביי אים דער באַגריף "ייד" ? דאָס, וואָס איז פאַרשריבן אין פאַספּאַרט ? איז וואָס זשע, דער אויטאָר ווייסט גאַרנישט, אַז יידן נעמט מען נישט אָן אויף אַרבעט, לאַזט מען נישט צו זיך לערנען אין געוויסע הויכשולן. און אויב ער ווייסט יא, און געוויס ווייסט ער, טאָ וואָס זשע האַקט ער אַ טשייניק ?

און ווי האָט זיך דאָס פון דעסט וועגן אַזוי אויסגעדרייט, אַז די אייניקלעך זענען אַרויסגעקומען רוסישע ? זיי האָבן דאָך אויך געמעגט פאַרבלייבן יידן, וואָס פאַר אַ חילוק ? — דאָס היימלאַנד איז דאָך ביי אַלעמען איינס — רוסלאַנד, און דערצויגן זענען זיי דאָך אַלע ווי אינטערנאַציאָנאַליסטן. יא, צייטנווייז איז דאָס פאַרט אַ גאַנץ אומפאַרשעמט ווערק !

שווער, נישט מעגלעך זיך פאַרצושטעלן, אַז אַזוינס וואָלטן געקענט אַנשרייבן טשינגיז אַיטמאַטאָוו, ראַסול גאַמזאַטאָוו, פיזיל איסקאַנדער *. דאָרט גילטן נישט אַזעלכע ספּעקולאַטיווע דריידלעך — אין קירגיזיע וווינען קירגיזן, דאַגעסטאַן האָט זיך אירע נאַציאָנאַלע שטריכן, ביי די אַבכאַזער — זייער אייגן פנים, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס אויך איסקאַנדער שרייבט אויף רוסיש.

וואָס זשע האָט פאַרט געטראָפן ? פאַר וואָס איז ריבאקאָווס בוך שיער נישט קיין "בעסטעלער" ? און ס'דערמאַנט זיך דאָס יאָר 1952 און אפּשר דאָס 51טע. מיט איין וואָרט — די זעלביקע יאָרן. איינס נאָכן אַנדערן זענען שוין אויפגעדעקט געוואָרן "יידישע אַרגאַניזאַציעס". מיכאַעלסן האָט מען דערמאַרדעט. ס'הילכט דער

* דריי באַוויסטע סאָוועטישע שרייבערס פון פאַרשידענע נאַציאָנאַליטעטען — אַ קירגיז, אַ דאַגעסטנער, אַן אַבכאַזער.

"ענין פון די דאקטוירים", וואס פאך א צייטונג דו נעמסט גיט איז דארט פאראן דער שעדעווער — א פעליעטאן וועגן יידן... ס'פויזען קלאנגען, אז מען האט שוין פארגרייט ספעצאלאגערן פאר אונדז. ארום און ארום — געשפרעכן: יידן זענען מערדער, יידן האבן קיין מאל גיט מלחמה געהאלטן, יידן האבן זיך אויס- באהאלטן, יידן — שיער וואס זיי מארדן גישט קיין קריסטלעכע זויגקינדער. און פלוצים — א, סארא נס, א, סארא פרייד! — ערענבורגן האט מען געגעבן די סטאלין- דער פרעמיע! "איר האט געהערט? ערענבורגן האט מען געגעבן די סטאלין- פרעמיע? גישט קוקנדיק אויף דעם, וואס ביי אים איז איינער פון די העלדן — אסיפ — א ייד!" און יידן האבן זיך צעטענצלט פון גרויס נחת. ס'קען זיך מאכן, אז אויך איצט געשעט עס אזוי?

ל. לעווין

פון איבערזעצער:

ס'איז אודאי גישט קיין ווונדער, וואס גלייך פון זשורנאל "אקטיאבער", (אן אויסגאבע וואס טראגט א בולט שווארצמאהדיקן כאראקטער), איז "שווערער זאמד" איבערזעצט און פארעפנטלעכט געווארן אין "סאוועטיש הימלאנד". צו אונדזער צער זענען שוין אוועק אין דער אייביקייט די ווונדערלעכע יידישע פראזאיקער ווענדראון, איציק קיפניס; ס'איז פרי דארט אוועק פון דער וועלט דער טאלאנט- פולער נתן זאבארע, די איבעריקע, — צו לענגערע יארן זיי, — יוסף ראבין, שירה גארשמאן, ירמיהו דרוקער און אגד. איז דערלויבט צייטנווייז ארויסצוטערען מיט נאסטאלגיע-דערציילונגען, אבער זיי זיילן זיך עפעס גישט מיט קיין היינט- צייטיקע ראמאנען...

גישטא, גישטא מיט וואס צו פארוויסן דעם גוישן בארשטש פון "סאוועטיש הימלאנד", ס'זוערט שוין שווערער ארויסשטעלן דאס כשרע הזיר-פיסל. איז דען א חידוש, וואס דער אנט-יידישער זשורנאל מיט יידישע אותיות האט אונטערגעכאפט ריבאקאון? און ס'האט זיך, ווייזט אויס, געלויבט, ווייל אויך ביי אונדז, אויף דער פרייער וועלט, האבן אייניקע יידישע צייטונגען אויפגעכאפט ווי עפעס א יקר המציאותל ריבאקאון "שווערער זאמד" און מיט גרינגשאפט עס צעלייגט אויף טעלערלעך...

אד, אד, און יידן האבן זיך צעטענצלט פון גרויס נחת! ס'איז, מיין איך, דעריבער כדאי, אז אונדזער יידיש-לייענער זאל אויך וויסן די מיינונג, וועלכע ס'ברענגט מוטיק ארויס איינער פון די באטייליקטע אין יידישן "סאמידאט".

ל. פ.

*

אַרעסטירט ד"ר בראַילאָווסקי — רעדאַקטאָר פֿון "ייִדישן סאַמיזדאַט"

(מיטטיילונג פֿון געזעלשאַפֿטלעכן קאָמיטעט לטובת די יידן
פֿון סאַוועטנפֿאַרבאַנד)

דער קיבערנעטיקער ד"ר וויקטאָר בראַילאָווסקי, זיין פרוי אירינאַ — דאָקטאָר אין מאַטעמאַטישע וויסנשאַפֿטן, ביידע געבוירענע אין 1935 און זייער זון לעאַניד — געבוירן אין 1961 ווי אויך אירינעס מוטער, האָבן אין אָקטאָבער 1972 איינגעגעבן פּאַפּירן עולה צו זיין קיין ישראל און זיי האָבן באַקומען אַן אַפּאָג. אויך האָט מען זיי, וויקטאָרן און אירינען אַרויסגעיאָגט פֿון זייערע אַרבעטספּלעצער.

די קינדעריאַרן פֿון זייער טאָכטער דאַליאַ, געבוירן אין 1974, זענען ביז היינט פאַרביי אין אַן אַטמאָספּער פֿון הויז־זוכונגען און קאַנפּיסקאַציעס נישט נאָר פֿון דאַקומענטן, בילדער, בריוו נאָר אַפילו פֿון אירע שפּילעכלעך.
ווען אין 1976 האָט מען וויקטאָרן (אַן אירינען) צוגעזאָגט דערלויבן אַרויס־צופאַרן פאַרן פּרייז פֿון עדות זאַגן קעגן שטשעראַנסקי, האָט ער, פאַרשטענדלעך, זיך אַפּגעזאָגט.

אין 1978, ווען דער פּרעזידענט פֿון מאַסקווער אוניווערסיטעט, וווּ אירינע האָט געאַרבעט, האָט דערקלערט, אַז ער איז נישט קעגן איר אַרויספאַרן, האָבן זיך וועגן דעם דערוויסט פּראָפּ. קראַסקאַל פֿון פּרינסטאָנער אוניווערסיטעט און פּראָפּ. פּרימאַן פֿון נאַרטוועסטן און דאָך האָט די משפּחה ווייטער באַקומען אַפּזאָגן.
פֿון 1977 שטייט ד"ר בראַילאָווסקי בראש פֿון וויסנשאַפֿטלעכן סעמינאַר, וואָס פּלעגט פאַרקומען יעדע וואָך אין זיין הויז אין מאַסקווע. דער דאָזיקער סעמינאַר, וואָס איז טעטיק פֿון 1972, האָט זוכה געווען צו אַ הויכער אַפּשאַצונג מצד דער מערבדיקער וויסנשאַפֿטלעכער געזעלשאַפֿטלעכקייט.

דעם 13טן נאָוועמבער 1980 ווערט בראַילאָווסקי פאַרהאַלטן און איינגעזעצט אין דער טרויעריק־באַרימטער בוטיריקי. ער ווערט באַשולדיקט אין באַשמוצן די סאַוועטנמאַכט אין רעדאַגירן די צייטשריפט "יידן אין ראַטנפֿאַרבאַנד", וואָס איז געווען געדרוקט אויף אַ שרייבמאַשינקע פֿון 1972טן יאָר אָן. די 20 נומערן, וועלכע זענען דערשינען, פאַרגעמען זיך מיט ייִדישער קולטור, ייִדישער געשיכטע אין ייִדישן דת. אַלץ טעמעס ניט קיין פּאַליטישע.

פֿון 24סטן נאָוועמבער 1980, 11 טעג נאָך בראַילאָווסקיס אַרעסט, האָבן די סאַוועטן צום ערשטן מאל זינט אַכט יאָר פאַרבאַטן די איינגייער אין בראַילאָווסקיס הויז דורכצופירן דאָרט די אַרדנטלעכע סעמינאַרן.
דער אַרעסט פֿון בראַילאָווסקין איז אַ שווערער קלאַפּ פאַר די עליה־אַקטיוויסטן אין ראַטנפֿאַרבאַנד און האָט אויפּגערודערט די מערב־וועלט.

שׂרײַבער און װערק

חיים גראַדע

ירושלים

(פֿראַגמענט)

מיט יונג און אַלט, מיט אַשכנזים און מיט פֿרענקען
בין איך אַרויף אויף דינע בערג, אינאיינעם בענקען
צו יענער גורל-וואַנט מיט גראַז אין אירע שפּאַלטן,
די וואַנט פֿאַר איטלעכן זײַן פנים צו באַהאַלטן.
און ניט מיט ביטערניש; מיט פֿרייד אין אונדזער בענקשאַפֿט
האַט אונדזער בליק געזוכט אויף יענער זײַט, אין ענגשאַפֿט
פֿון קלויסטערס און מעטשעטן — אונדזער אויסגעוויינטע,
אין טרערן אַ פֿאַרשלייערטע און אַ באַחנטע.
און פֿון דעם ציון-באַרג, די אַפּגעהיטע פֿעסטונג,
וואָס שטייט ביים גרענעץ גרייט אויף גרויזאַמער פֿאַרמעסטונג,
האַב איך געהערט דעם שפּיל פֿון בית-המקדש-סטרונעס
אין תּחום פֿון אַלט-שטאָט און ניט ייִדישע אמונות.

ירושלים, גאָר דיין שיינקייט צו דערקענען,
באַדאַרף איך נעענטער צו זיך אַליין גענענען.
צוריקקומען צו דיר, איז נאָך אַ לאַנגן גלות
אַרויסגיין אויפֿן מילכועג צווישן די מזלות.
צוריקקומען צו דיר, איז גיין דורך אַלע לענדער
און טרעפֿן איטלעכן בײַ זײַן בית-המדרש-שטענדער,
און ניט, חלילה, מיט אַ שמעלץ-טאַפּ דיר פֿאַרגלייכן,
און אויך ניט מיטן ים, וואָס שלינגט אַרײַן די טײַכן.
צוריקקומען צו דיר, איז בלייבן שטיין פֿאַרוואַנדערט
און קוקן ווי דיין איטלעך ביימל לויכט באַזונדער,
און ווי עס לאָזן זיך אַראָפּ די האַריזאָנטן
צום ים המלח אין אַ שבתדיקן אַנטאָן.

צו די הויכן פון אַ נאַציאָנאַלן משורר

ווען חיים גראַדע איז דערשינען אין דער יידישער ליטעראַטור, אין די צוואַנציקער יאָרן, האָבן בלויז ביבליאָגראַפן געקענט אַפּמערקן, אַז עס איז דערשינען אַ נײַער יונגער דיכטער. ווייל באַלד בײַ זײַן דערשיײַען מיטן לידערבוך "יא" האָבן מיר געהאַט פאַר זיך אַ רײַפן דיכטער, און דאָס פון אַ גרויסן אינדערקספּולן פאַרנעם, אַן וועלכן עס איז שפּור פון אַנהייבערישקײַט, וואָס עס כאַראַקטעריזירט אַ יונגן דיכטער בײַ זײַן אַנהײב. חיים גראַדע איז אַראָפּ, אַזוי צו זאָגן, אויפן באַדן פון דער יידישער ליטעראַטור ווי איינער פון די נפּילים, וואָס מיט זײַן גרויס און פאַרנעם באַהערשט ער תּיכּף זײַן פאַרדינטן אויבנאָן, ווי אַ נאַטור־אוסנאַם וואָס האָט נישט צו זיך קײַן גלײַכן.

שוין זײַן ערשט לידערבוך פאַרבליפט, גישט נאָר מיט דער דיכטערישער אַבסאַ-
לוטער רײַפּקײַט, נאָר אויך מיט דער באַהאַנדלער טעמאַטיק און דער ספּעציפּישער
גראַדישער טראַקטירונג פון דער טעמע. ער, דער יונגער דיכטער זײַט גראַדע,
ווייס שוין וועגן דער דאַליע וואָס דער יידישער גורל האָט צוגעטיילט און באַשטימט
פאַר אַ יידישן דיכטער. אַנשטאַט יוגנט־חלומות און אַבסטראַקטע אומקלאַרע ליבע-
בענקשאַפט ווייסט גראַדע צו באַטאַנען גורלדיקע באַשטימונגען פאַרן יידישן
דיכטער: "ווי די עפּל פּוילן אין די קאַשיקעס אין מאַרק, פּוילן מײַנע יאָרן אינעם
שענק און מײַנע ביכער בײַם פאַרלעגער". אַזוי זינגט אַ דיכטער, וואָס איז שוין
היפּשלעך מיד פון שווערן גאַנג איבער די וועגן און אומוועגן פון דער יידישער
ליטעראַטור. און נאָר דאָס שאַרפע אויג פון דיכטער־פּילאַזאַף גראַדע קען באַמערקן,
שוין בײַם סאַמע אַנהײב די גורלדיקע באַשטימטקײַט וואָס קײַטלט זיך אין דורות.
אַבער שוין דעמאָלט האָט חיים גראַדע ווי פאַר זיך באַשטימט זײַן דיכטערישן
וועג. די קאַפּיטלען "חזקאל" אין דערמאַנטן בוך, ווי ער שטייט בײַם טײַך כּבר,
ווערן פאַרוואַנדלט פאַרן דיכטער אין אַ מײל־שטיין אַנצוצײכענען זײַן וועג אין
דער ליטעראַטור. אַ וועג, וואָס וועט אים שפּעטער דערפירן צו די הויכן פון אַ
נאַציאָנאַלן משורר.

צוויי גרויסע ליבעס לעבן און געדייען אין דיכטער חיים גראַדע: די ליבע צו
זײַן פּאַלק, צו זײַן סביבה ירושלים דליטא, און די ליבע צום פאַרגייער און מיט־
צײַטלער זײַנעם — דעם משורר פון נאַציאָנאַלער אויפלעבונג חיים נחמון ביאַליק.
דאָס הייסט אַבער נישט, אַז חיים גראַדע גײט דורכױס אין די פּוסטריט פון
העברעיִשן משורר. דוקא בײַ אים, בײַ ביאַליקן, געפּינען מיר אַ רײַכע גאַמע פון
פּאַלקלאַריסטישע עלעמענטן, בפרט אין זײַנע יידיש־שאַפּונגען. גראַדע דאַקעגן

איז געווען און פארבליבן דער שטרענגער בת-קול פון זיין צעשטורעמטער תקופה. דער באזינגער און באקלאגער פון יידישן זיין און יידישן אומקום. אבער קיין מאל איז גראדע נישט געווען קיין מוכיח; קיין שטראפער, ווי ביאליק האט דאס געטאן אין זיין עיר ההריגה, ווייל צו פיל איז חיים גראדע פארפליישט אין די רמ"ח איברים פון זיין אומה, צו פיל האט ער מיט איר מיטגעליטן און מיטגעטרוימט, ער זאל זיך פארוואנדלען אין א מוכיח בשער, אַנשטאַט זיין דער באזינגער פון די יידישע שיינקייטן, פון וועלכע ער איז געפאנגען ביזן היינטיקן טאג.

אין נאווארעדאק — דערציילט גראדע — האט מען געשמועסט אז מען האט שוין דארט געשאכטן דעם יצר הרע. ווייסט מען דאך, אז דעם יצר הרע איז אוממעגלעך צו שעכטן, ווייל אן אים — דערציילט אונדז די גמרא, וועט די וועלט קיין קיום נישט האבן. אבער צוגלייך מיט צמח אטלאס, בארעט זיך אויך חיים גראדע מיט זיין יצר הרע און דער קאמף צווישן זיי ביידן ענדיקט זיך קיין מאל נישט. ער וועט בענקען צו זיין געליבט מיידל און וויסן אז די דאזיקע בענקעניש איז א זינד. ער וועט פארכישופט ווערן פון זיינע שמועסן מיטן חזון איש און תיכף נאך דעם וועט דער קומענדיקער דיכטער פארקאפט ווערן מיט אלע זיינע חושים פאר דער שיינקייט פון דער וואלדיקער לאנדשאפט. אן אייביקער קאמף וואס דער יונגער למדן פירט מיט זיך אליין, מיט זיין יצר הרע, וואס ווייזט זיך לסוף ארויס ווי דער אינספיראטאר פון זיין אויסערגעוויינלעכער מייסטערישער שעפערישקייט.

איצט שמועסן מיר וועגן חיים גראדע דעם בן שבעים. אויף זיין ביכער-פאליצע שטייען זיינע צענדליקער ספרים, ראמאנען, נאוועלן, דערציילונגען און לידער. ליטעראטור-פארשער וועלן האבן פולע הענט מיט ארבעט ביים אפשאצן יעדעס ווערק באזונדער פון אט דעם גרויסן דיכטער און פראזע-מייסטער. זיי וועלן דארט געפינען נשמה-פארטיפטקייט פון א דיכטער מיט א גרויס צעשטורעמט הארץ און נאציאנאלע פונדאמענטאליטי, פון א דיכטער א תלמיד חכם, וואס בליקט אין ווייטקייט פון דורות און לאזט נישט ארויס פון אויג זיין אייגענעם דור, א דורכ-געבלוטיקטן אין אלע שריפות. אבער אין אלע, אן אויסנאם, פון זיינע ווערק וועלן זיי געפינען דעם רויטן פאדעם וואס גייט זיי דורך — דעם גוואלדיקן שעפערישן אומרו פון א גרויסער קינסטלער-נשמה, וואס טראגט אויס אלע זיינע ווערק אין געראנגל מיט זיך אליין, מיט זיין יצר, וואס שטויסט אים צו יצירה.

השווא הגדול שיש לך בעולמך הוא היצר — זאגט זיך אין מוסר-ספר מסילת ישרים. דער דיכטער חיים גראדע איז ווי א לעבעדיקער פונק פון אט דעם מוסר-ספר. ער ווייסט אז מיט אט דעם יצר דארף מען זיך א לעבנלאנג ראנגלען און מען טאר אים אפשר גארניט בייקומען. ווייל ער, אט דער יצר, איז עס דער אינ-ספיראטאר, יענער קיזל-שטיין, פון וועלכן חיים גראדע שלאגט ארויס זיינע פייער-דיקע שורות, סיי פאר זיין ליד און סיי פאר זיין פראזע. חיים גראדע איז בכך דער אורשפרונג פון דער שעפערישקייט אליין, דער געלייטערטער גינצן פון דער געטלעכער יצירה, וועלכע גראדע באווייזט צו צעבלאזן אין א פלאם.

יידישע פאָעטן, פאָרגייער און מיטציטיילער פון חיים גראַדע, האָבן אָנגעהויבן זייער דיכטערישן וועג מיט צעכראַסטעטע העמדער און צעוויינקטע שוועליוועס. פּרילינג און ליבע-בענקשאַפטן זענען ביי זיי געווען די ערשטע שטאַפלען צו זייער שפּעטערדיקער ריפּער שירה. נישט אַזוי חיים גראַדע. אויך ער, גראַדע, האָט זיין "ערשטע ליבשאַפט". אָבער דאָס איז: "דו האַרבסט איילפאַרביקער, צעפלאַקערט אין מיין ליב, וועקסט אויף אין מיין געמיט דעם וויי פון קינדער-יאָרן. איך הער אַ שטים וואָס רופט צוריק מיך אין מיין קינדערציַיט, דאָס רופט מיך עמאָ". און עמאָ איז דאָס קראַנקע מיידעלע וועמען די מאַמע שרײַבט מאַרגן אויס פון שפּיטאַל און רעדט זי אײַן אַז זי וועט געזונט ווערן אין שטוב. סאַראַ באַנגלעכע עלעגיע אין אַט אַזאַ ליבע! די ציטערדיקע מאַמע פון חיים גראַדע זאָרט זיך מיט אַ קול פול צער און טרערן: "וויי צו מײַנע יאָרן, דו מישסט די בלעטער, מישסט — און ווערסט אַלץ בלייכער, ווי דו וואַלסט דיין געלעכטער דאַרט פאַרלאָרן. אין ביכער ביסטו ווי אין זאַמד פאַרגראָבן". (מיין מאַמעס צוואַה). חיים גראַדע פאַרוויילט זיך נישט מיט לייענען ליטעראַטור, נאָר לערנט אַ בלאַט ליטעראַטור ווי אַ בלאַט גמרא און אַליין איז ער צו דעם דער בעל התוספות. מיט דער גאַנצער קראַפט פון זיין דיכטערישן באַוווּסטזײַן גרייט ער זיך צו דעם, וואָס ער האָט צו זינגען און צו זאָגן, און אַט דער געבענטשטער זיווג קומט צום פולן אויסדרוק אין די ברייט-פאַרנעמיקע ליטעראַרישע שאַפונגען, וואָס דער דיכטער האָט אײַנ-געשייערט אין משך פון זיין באַוווּסטזײַק לעבן.

ווען עס וועט אויסקומען אַפּצושאַצן יעדעס ווערק באַזונדער פון חיים גראַדע, וועט מען ערשט קענען דעם ברייטן וועלט-פאַרנעם און דעם יידישן וועלט-אַרומנעם פון חיים גראַדע. איצט, צו זײַנע זיבעציק, לאָזט זיך זאָגן מיט געפאַדערטן צמצום: דער דיכטער חיים גראַדע וואָס האָט אַראַפּגענידערט אין דער וועלט פון יידיש-יצירה האָט זי באַוווּזן אויפצוהייבן צו דער הויכקייט פון די שטערן און מיט דעם אַליין זיך פאַרוואַנדלט אין אַ שטערן אויף די ברייטע הימלען פון פּאָעטישן געזאַנג.

ליכער חיים גראַדע,

מיר זענען זיכער אַז אַ גוט-האַרציקע ברכה, בפרט נאָך פון ירושלים, איז תמיד צו דער צײַט און אויב מיר האָבן זיך פאַרשפּעטיקט איז נישט צוליב אונדזער שולד...

איז נעמט צו אונדזערע באַגריסונגען צו אייערע 70 ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר:

די רעדאַקציע און אַלע מחברים פון "ירושלימער אַלמאַנאַך" באַגריסן מיט ליבשאַפט און פאַרערונג אונדזער גרויסן דיכטער און פּראָזע-מײַסטער חיים גראַדע און ווינטשן אים אַל דאָס גוטס אין לעבן און אין שאַפן.

ירושלימער אַלמאַנאַך

ישורון קשת

בנימין שלעווין

א שרייבער פֿון צוויי גלות-ספֿערעס

איך וויל דאָ ריידן וועגן אַ שרייבער פֿון גאָר אַ הויכער מדרגה, וועלכער איז כמעט ווי נישט באַווסט דעם עולם אין ישראל און וועמענס אַלגעמיין־יידישע באַדייטונג איז גרויס אין מיינע אויגן. דאָס איז בנימין שלעווין, וועלכער האָט מיט גרויסן שוונג קינסטלעריש אויסגעהאַמערט דאָס בילד פֿון צוויי גלות־לענדער אין אַנהייב פֿון 20טן יאָרהונדערט — אין וואַרשע און אין פּאַריז.

בנימין שלעווין האָט אין זיין שטילן, ברייט־שטראַמיקן באַלזאַק'ישן רעאַליזם געמאַלט מיט אַ שאַרף אויג און גרויסער ליבע דאָס בילד פֿון דער פּראַלעטאַרישער יוגנט — די יידישע קעמפּער אין פּוילן און אין וויסרוסלאַנד. די דאָזיקע יוגנטלעכע באַגלייט שלעווין אויף אַלע זייערע וואַנדער־וועגן, אַנהייבנדיק פֿון דער פּראָווינץ־שטאָט (בריסק דליטאַ) ביז וואַרשע, פּאַלגט זיי נאָך אין די יידישע געגנטן פֿון מוראַנאווער ראיאָן; מאַלט זייערע געראַנגלענישן אין קאַכעדיקן קעסל פֿון עקסטרעמיסטישע שטרעמונגען, פֿון פּלאַמיקער בונטאַרישקייט; אויך די אידיאישע שייכות צום ראַטנפאַרבאַנד, צו ביראַ־בידזשאַן, צום בירגער־קריג אין שפּאַניע. שלעווין באַשרייבט זייערע אינערלעכע רייסענישן צוליב די נעכטיקע שאַטנס פֿון דער צעשטערטער, פּאַרלאָזענער היים, וואָס טונקט זיך אין יידישן דלות — די אַזוי גערופּענע קליינבירגער, קעגן וועלכע מען דאַרף קעמפּן, און צוליבן טאַג־טעגלעכן קאַשמאַר פֿון גיפּטיקן אַנטיסעמיטיזם, וואָס דער פּאַליאַק טראַגט אים אין זיך אויך דעמאַלט, ווען ער איז אַ חבר פֿונעם יידישן אַרבעטער; און שפּעטער, ווען עס ברענט די ערד אונטער די פּיס, לאַזט זיך די דאָזיקע בלאַנדזשענדיקע יוגנט אין פּאַרשידענע לענדער, קומט קיין פּאַריז.

אין פּאַריז האָט שוין דעמאַלט עקזיסטירט אַן עמיגראַנטן־קאַלאָניע פֿון פּליטים, אַנטלאַ־פענע נאָך דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, אַנטווישטע אין זייער שטרעבונג צו פּאַרברידערן זיך מיט דער לינקער פּוילישער עמיגראַציע אין פּאַריז, אַ פּאַרשידנאַרטיקער עולם, ארבעטער, בעלי־מלאכות, שניידערס, קליינע פּאַבריקאַנטן, אינטעליגענטן; זיי אַלע טראַגן זיך אַרום מיט זייער רעוואָלוציאַנערן עבר; מענטשן, וואָס זוכן לייכטע פּאַרדינסטלעך, גלאַט לופּט־מענטשן. די דאָזיקע עמיגראַציע האָט אַרויסגעגעבן פֿון זיך געזעלשאַפטלעכע טוער. רעשטלעך פֿון זיי האָבן זיך אומגעקערט קיין וואַרשע, געלאָזן זיך קיין ביראַ־בידזשאַן, קיין שפּאַניע בעתן בירגער־קריג.

נאָך יאָרן ווינען אין פּאַריז, איז שלעווין אַזוי אַרום געוואָרן דער שרייבער פֿון דער יידישער עמיגראַציע צווישן ביידע וועלט־מלחמות. די נייע יידישע אימיגראַציע אין

פארזי האָט זיך אין יענע יאָרן דער עיקר קאָנצענטרירט אין ראַיאָן פון בעלוויל, אויפן "פלעצל" (די יידן פון בעלוויל). אין דאָזיקן בוך האָט שלעווין מיט גרויס ליבע געמאַלן "עמך", לינקע יוגנט, וועלכע איז זיך מקריב אויפן מזבח פון דער רעוואָלוציע, פונקט ווי אין זיין בוך "דאָס הויז אין דער טאָפּאלן-גאַס" מאַלט ער די יוגנט פון וואַרשע און בריסק. אויב יחיאל האָפּער האָט געשילדערט אין זיינע ביכער דעם מוראַנאָוו, דעם מיטעלן באַלעבאַטישן שיכט, סוחרים, לומדים, חסידים, וואָס די טעכטער זייערע זענען אַ סך מער פארבינדן מיט דער פּוילישער קולטור, מיט דער נישט-יידישער וועלט, ווי מיט יידישקייט און יידישע ווערטן, האָט שלעווין געשילדערט דעם זעלבן ראַיאָן פון מוראַנאָוו, עמך, ארבעטער, וועלכע באַקעמפן די דאָזיקע טראַדיציאָנעלע באַלעבאַטישקייט אין נאָמען פון דער רעוואָלוציע. זאָגט דאָך אין בוך דאָרט איינער אַ שונא-ישראל: "נישט אַלע יידן זענען קאָמוניסטן, אָבער אַלע קאָמוניסטן זענען יידן".

שלעוויןס ווונדערלעכער זכרון, וועלכער שטיצט זיך דער עיקר אויף שאַרפּער אָב-סערוואַציע, העלפט זיין רעאַליזם צו דערגרייכן אַזאָ ברייטן דיאָפּאָזאָן און פאַרנעם פון שילדערן די בלאַנדזשענישן און די אַנטישונג פון דער יידישער פּאָלקס-יוגנט אין מורח-אייראָפּע אין אָנהייב יאָרהונדערט און אין דעם פּעריאָד צווישן ביידע וועלט-מלחמות. טויזנטער געשטאַלטן, געשעענישן, סיטואַציעס אין פאַרשידענע צייטן, אין פאַרשיידענע מקומות שילדערט שלעווין אַזוי אויספירלעך, מיט אַלע פרטים — אַלץ איז פאַרהיט אין זיין זכרון, אַלץ איז פריש, לעבעדיק, עכט. עס שאַפט זיך איין גרויסער ליוונט, איין בילד, וואָס איז אַ מין קינסטלערישע כראַניק. זייער אַן איבערצייגנדיקע. ס'איז דאָס בילד וועגן איבערגאַנג-דור, דער אָפּערוויליקער, עקשנותדיקער און אַנטישטער יידישער רעוואָלוציאָנערער יוגנט — גאָר אַ וויכטיקער עלעמענט צו דער געשיכטע פון וואַרשעווער יידן בכלל.

ביי שלעוויןען וואַקסט אויס דאָס רעאַליסטישע בילד דורך זיין אומבאַגרענעצטער ליבע, מיט וועלכער ער מאַלט די ברייטע, עפישע ליוונטן. ער פאַראַיביקט דערמיט דעם אומגעהויער שווערן וועג זייערן, די אַרעמקייט אין וואַרשע און אין בריסק. דער רעוואָ-לוציאָנערער גייסט האָט זיי אַרויפגעבראַכט אויף דער סצענע פון דער געשיכטע. זיי זענען אָבער פאַרראַטן געוואָרן, צו שאַנד און צו שפּאַט, פאַרונקען זיי אין בלאַטע אויף די וואַנדערוועגן, אין אַש פאַרשרפהטע אילויעס. נאָר גרויסע ליבע צו דער דאָזיקער יוגנט גיט שלעוויןען דעם כוח אַזוי רעאַליסטיש צו צייכענען יעדע געשטאַלט באַזונדער. אַט זען מיר דאָס יידישע מיידל, אַ הנוודיקע, ענטוואַסטישע, אַ פּלאַמיקע, מיטן קליינעם, פאַרשפיצטן גאַמבעלע, מיטן לעקעלע אויפן שטערן. זי איז געקומען קיין וואַרשע פון אַ פאַרוואַרפן שטעטל, פון אַן אַרעמער אַרבעטער-היים, און איז אַריינגעפאַלן אין קאַכיקן מוראַנאָווער ראַיאָן, נישט ווייט פון פּאָוויאַק, עק גענשע גאַס. אַהין האָבן זי פאַרשלעפט ברוטאַלע פּאָליציילייט. זי איז דער באַגייסטערטער פּויגל פון סאָוועטישן גן-עדן, וועלכער האָט זיך אַנטפלעקט פאַר איר דורך די חברים פון דער יידישער אַרעמקייט. זיי זענען פול מיט התלהבות, כאַטש זיי קלייבן זיך שוואַך פאַנאַנדער אין ערנסטע פּראַגן. זי שטייט פאַר אונדזערע אויגן ווי אַ לעבעדיקע. מיר ווייסן גענוי וואָס פאַראַ בלווע זי טראַגט, פון וועלכן שטאָף איז דאָס קליידל, וואָס זי טראַגט.

א זכרון, וואָס שטעלט מיט זיך פֿאַר אַן ענציקלאָפּעדיע

פֿון אַ גאַנצער עפֿאַכע

שלעווינס זכרון איז ממש אַ רעזערוואַר פון געשטאַלטן און געשעענישן — אַ לעבעדיקע ענציקלאָפּעדיע פון אַ גאַנצער תקופה; אַ תקופה, אויסגעוויקט אין בלוט און לידן, אַנטווישונגען, פֿאַרניכטונג. ער געדענקט מיט אַלע פרטים די ערטער, די וואָגלענישן פון דער יוגנט נאָך דער מפלה פון דער רעוואָלוציע, אין פחד פֿאַר דער שטראַפֿנדיקער האַנט פון דער געשיכטע: ווראַצלאָו, בריסק דליטאַ, בערלין, פֿאַריז. אומעטום איז שלעווין אַ בן־בית, ביי זיך אין דער היים. אים איז באַוווסט דאָס הויז וווּ מען טרעפט זיך, ער איז וואַכואַם פֿילבאַר צו יעדן באַוועג, צו יעדן ציטער, שטימונג פון אַט די יונגע מענטשן, צו יעדן איינעם פון זיי; ווער ס'האַט געקעמפט, זיך אַנטוישט. דורך אַלע זייערע וואַנדע־רונגען — וואַרשע, ביראַבידזשאַן, שפּאַניע, פֿאַריז און צוריק קיין וואַרשע; די הייסע שטרעבונג צו אַ בעסערער וועלט, צו סאַציאַלער גערעכטיקייט.

מיט איר שטאַרקער, הייסער אמונה אונטערשיידט זיך נישט אַט די יוגנט, אייגנטלעך, פון זייערע אבות. דאָס איז דאָך די ירושה פון די נביאים, פון די פֿאַרגלויבטע אין בר בש״ע און אדמור.

און דאָס אַלץ שילדערט שלעווין אין אַ רייכן, פליסיקן, זאַפטיקן פֿאַלקס־ידיש, אַ קינסטלערישן. שלעווין האַט אויסגעהאַמערט אַ רעאַליסטיש בילד פון דער יידישער פֿאַלקס־יוגנט, די פֿרייהייט־קעמפער און פֿאַרן דאָזיקן ווערטפולן ווערק זאָל געלויבט זיין דער נאַמען זיינער אויף דור דורות. עס איז זייער געוונטשן, אַז די בעסטע ווערק זיינע זאָלן איבערגעזעצט ווערן אויף עברית, כדי זיי זאָלן פֿאַראייביקט ווערן, פֿאַרלענגערן זייער קיום.

אַלע אַנטוויקלונגען פון די איבערלעבונגען דורך דער יוגנט — איר באַגייסטערונג און קרבנות־גרייטקייט, איר ביטערע אַנטווישונג און צעבראַכנקייט — אַנטפלעקן זיך פֿאַר אונדזער איינעם אינעם רייכן, עפישן בילד, וואָס איז עכט און איבערצייגנדיק. צוערשט זענען מיר דעם מוראַשניק פון די עקסטרעם־לינקע צווישן דער פֿראַלעטאַרישער יוגנט אין פּוילן, דער עיקר אין וואַרשע. עס זענען דאָ פֿאַראַן אַנהענגער פונעם סאָויעטישן רעזשים, וועלכע גלויבן בלינד אין די רייד פון קאָלינין וועגן גן־עדן, וועלכער וועט געשאַפֿן ווערן אין ביראַבידזשאַן, און זיי ציען אַהין, ווער ווייסט, אפשר גאַר צוליבן צויבער־געדאַנק, אונטערבאַוווסטזיניק, אַז דאָס וועט זיין די לייזונג פֿאַרן אויסלעבן זיך אַלס יידן.

נאָכן נצחון פון רוסלאַנד אין דער מלחמה האָבן יידן אין פּוילן פֿאַרגומען אַנגעזעענע פֿאַסטנס אין אַלע מלוכה־אַנטשטאַלטן. צווישן זיי זענען געווען ״חברים״, וועלכע האָבן זיך אומגעקערט פון די תפֿיסות, קאָמוניסטן פון דער אונטערערד, זעלנער, געקומענע פון די שלאַכטפעלדער, פון דער עמיגראַציע, פון די געטאַס, לאַגערן, פֿאַרזיאַנער פון די ווייסרוסישע וועלדער, פון דער רויטער אַרמיי, פון דער קאַשטשושאַק־דעוויזיע, וועלכע זענען דערגאַנגען ביז בערלין״. (״חברים פון מוראַנאָווער ראַיאָן״, זייט 349).

אין דער צווייטער העלפט פון די 40ער יאָרן איז די לאַגע פון די יידן אין פּוילן פֿאַר־ערגערט געוואָרן. דער באַהאַלטענער אַנטיסעמיטיום האַט ווידער אויפֿגעהויבן דעם קאַפּ

און האָט געעפנט זיין מויל, אפילו צווישן די פאליאקן-קאמוניסטן אליין. אויך קאמוניסטישע פירער האָבן געשריגן: "יידן, קיין פאלעסטינע". די יידישע טוער זענען דערווייטערט געוואָרן פון זייערע פאסטנס. זיי האָבן אָנגעהויבן קלאַפן זיך על חטא, צוליבן ביז איצט אָפגעפרעמדט זיין פון דער יידישער ירושה און קולטור, אַזוי ווייט, אַז מען האָט מבטל געמאַכט די יידישע שפראַך אַלס לימוד אין די יידישע שולן, אויסגעשלאָסן יידישע געשיכטע פון די לימודים, נישט אָנערקענט קיין שום יידישן יום-טוב, נישט פאַרשטאַנען די סאַציאַל-עקאָנאָמישע, ספּעציפישע באַדערפענישן פון דער יידישער באַפעלקערונג אין פּוילן. די פרעסע האָט אויסגעמיטן צו אינפאַרמירן וועגן לעבן פון יידן אין אויסלאַנד. דער עיקר פון ישראל. חבר אהרן, דער געטרייער קאמוניסט, זעט טאַקע, אַז די רעוואָלוציע דערנענטערט זיך. איינציטיק אָבער, ווי אַ מענטש, וואָס דענקט, וויל ער באַנעמען דאָס אַלץ טיפער און אַלזייטיק; וויל ער אויך פאַרשטיין, פאַרוואָס די יידישע קאמוניסטן טענהן אַלץ, אַז מען דאַרף ניט פלעגן די יידישע קולטור, אין דער צייט, ווען די פּוילישע קאמוניסטן פאַרנעמען זיך מיט באַפרייען פּוילן און אַנטוויקלען די פּוילישע קולטור.

די נויטווענדיקייט צו עמיגרירן

"דאָס איז דער מינדערוועטיקייט-קאמפלעקס — טענהט אהרן — וועלכן מיר פאַרדעקן מיט כלערליי פּראָזן. וואָלטן די גוים נישט פאַרשפאַרט אונז אין די געטאַס, וואָלט זיך נישט געשאַפן דער גייסטיקער אָפּווער-פּאַנצער, מיט וועלכן יידן האָבן זיך אָפּגעגרענעצט. די שנאת הינם פון די גוים האָט אונז דערווייטערט פון זיי, האָט אויפגעוועקט אין אונדז די בונטאַרישקייט, וואָס זידט אין אונדז און שטויסט אונדז צו אַלע עקסטרעמען אויף דער וועלט דורך דער פאַרשלאָסענער אַנשיכטונג אין תּחום-המושּב איז אויסגעבראַכן, אויפגעגאַנגען די פּלאַמיקע ענערגיע, דורות לאַנג דערשטיקט, און האָט זיך אַנטפלעקט אין פאַרשיידענע פאַרמען: גאונים, פאַלשע משיחים, אויסלייזער, מקובלים, "צדיקים", פּאַעטן-נביאים, שרייבער, אידעאָלאָגן, פאַרטיי-פירער. פון דאָרט זענען אַרויסגעקומען אַזעלכע פּערזענלעכקייטן ווי היים וויצמאַן, בער באַראַכאַוו און דער חבר זלמן (וועלכער איז געקומען פון דער פּראַלעטאַרישער יוגנט און איז דער סימבאָל פון אַ קעמפּערישן קאמוניסט) — דאָס ברענגט אַרויס שלעווין אינעם ראַמאַן "חברים פון מוראַנאַווער ראַיאָן", זייט 99.

אהרן, דער קאמוניסט, וואָס דענקט, הערט זיך צו צום דופק פון זיין דור. אַט הערט ער זיך צו צום שמועס פון יידן און זאַגט פשוט:

"אויך איצט, נאָך דער רעוואָלוציע, הענגען מיר אין דער לופט. ווער איי, איינגטלעך, געווען אונדזער פּראַלעטאַריאַט? קבצנים, וועלכע האָבן גאַרנישט פאַרמאַגט. אונדזערע עלטערן האָבן מיר פאַרמשפט אויף אומקום: קליינברוגער, אַן עלעמענט, וועלכער געהערט נישט צו קיין שום קלאַס. זיי זענען פאַרמשפט געוואָרן אומצוקומען פון אַלע זייטן. זיי האָבן געזוכט גערעכטיקייט ביי אַ העכערן כוח און מיר האָבן זיי אויסגעלאַכט. אַלע זענען מיר פאַרמשפט אויף אומקום. ס'איז גוזר געוואָרן אויף אונדז צו פאַרלאָזן דעם טויזנט-יאַריקן ישוב אין פּוילן. פּוילן אָן יידן! דו גייסט איבער טשענסטאַכאַוו, ראַדאַם,

קיעלץ, גארוואלין, ריקי. מען זעט נישט קיין ייד. דער סאָציאליסטישער רעזשים פאַר-
ענטפערט נאָך גאַרנישט. נישטאָ קיין צוקונפט פאַרן יידישן לעבן צווישן פעלקער, וועלכע
אונטערשיידן זיך אודאי פון אונדז. זיי פאַרטראַגן אונדז נישט, אפילו פיזיש. נישטאָ
קיין חכמות, נישטאָ קיין עצה. מיר מוזן לעבן באַזונדער". (זייט 395).

און ס'איז געבליבן, אַז מען דאַרף עמיגרירן. אַ טייל האָט געשטרעבט עולה צו זיין קיין
ארץ ישראל, אַ טייל — אין אַנדערע לענדער. ס'איז אַנטשטאַנען דער געדאַנק פון פּשרה :
סאַלידאַריזירן זיך מיט מדינת ישראל און שטרעבן צו אַ פּרידלעכן, בשותפותדיקן לעבן
מיט די אַראַבער. אַנערקענען מדינת ישראל אַלס אַ היסטאָרישן פאַקט, וואָס פאַדערט
נישט קיין שום אויפקלערונגען. (ז' 403).

און ס'האַט זיך געלאָזט אַ שטראַם עמיגראַנטן. ס'האַבן פאַרלאָזן פּוילן יידן, אַנטוישטע,
געלאָפן פון פּחד, פון אומגעדולד. דער שטראַם איז אַלץ מער געוואַקסן. אַ קליינע צאָל
איז פאַרבליבן, געטריי זייערע קאָמוניסטישע איבערצייגונגען. אין יענע יאָרן זענען זיי
אוועק קיין ביראָבידזשאַן, אוועק אויף די שלאַכטפעלדער פון שפּאַניע. אין פאַרזי האָבן
זיך פיל פאַרהאַלטן און דאַרט געפונען אַ צייטווייליקן אָנהאַלט, געבילדעטע אַ טיפּיש-
יידישע עמיגראַנטן-קאָלאָניע, האַלב אינטעליגענטן, אַרבעטער, דער עיקר שניידערס,
קאַמאַשנאַכערס, שטריקערס, וועש-גייטערינס, קליינע פאַבריקאַנטן. דאַרט האָבן זיי זיך
באַמיט ממשיך צו זיין זייער סאָציאליסטישן עבר. אָבער אין צווייטן דור הייבן זיך שוין
אַן געמישטע חתונות, מיט פּראַנצויזן, די אַסימילאַציע, וואָס רייסט זיך אַרײַן. די אייניקלעך
פאַרשטייען שוין נישט דאָס לשון פון זייערע אבות. פון די דאָזיקע קינדער זענען דערנאָך
אַרויס געשעפּטס-לייט, פאַראַינטערעסירטע בלוזיז אין מאַכן געלט. אַלע אידייען וועגן
אויסבעסערן די וועלט האָבן זיי געלאָזן הינטער זיך.

"אַלע קאַטאַקליזמען, וועלט-איבערקערענישן, רעוואָלוציעס, בונטן, שטריקן, תּפּיסות,
האַבן די דאָזיקע לייט געבראַכט אויפן אינטערנאַציאָנאַלן פאַרזינער וועלט-ייד. פרעגט
זיך : וווּ איז דער מקור פון דער דאָזיקער וויטאַליטעט זייערער ? זיי האָבן געזונגען
אין כאָרן, פול מיט באַגייסטערונג. אויף די נעבעכדיקע סצענע-ברעטער האָבן זיי אויפגע-
פירט בילדער פון זייער אַמאַליק לעבן, פון יענעם דערדריקטן לעבן, פול מיט ביטערער
שמחה. מען האָט געלאַכט און געוויינט, צווענדיק דאָס אַלץ". (שאַטנס פון מאַנפאַראַנס,
ז' 75).

ב. שלעווין, וועלכער איז אויך מיטגעקומען אין יענע יאָרן מיטן עמיגראַציע-שטראַם
קיין פאַריז, איז געוואָרן דער שרייבער און באַשרייבער פון דאָזיקן גלות. ער און גאַר ער
האַט אים געגעבן דעם ליטעראַרישן קיום, דעם תּיקון. ער האָט אויסגעהאַמערט דאָס
דאָזיקע בילד פאַר דורות, און דאָס איז זיין גרויסער פאַרדינסט, אויסשליסלעך זיינער.
אַ רייע ראַמאַנען און דערציילונגען האָט שלעווין געווידמעט גלות-פאַריז, ווי "די
יידן פון בעלוויל", אַ גרויסן טייל פון "חברים פון מוראַנאווער ראַיאָן", אַ טייל פון דער
טרילאָגיע "די ברידער כּייקין" און פון ראַמאַן "שאַטנס פון מאַנפאַראַנס". אין זיין גרויסן
היסטאָרישן ראַמאַן "ליפע קאַמאַשנאַכער" וויקלט שלעווין פאַנאַדער די כּראַנק, כּמעט
דידאַקטיש, דעם פאַליטישן קאַמף פון אַ גאַנצן דור, אין בריסק, אין זשענעוו, אין באַזעל,
אויפן ציוניסטישן קאַנגרעס, אין ישוב ארץ ישראל, און פירט דורך פאַר די אויגן פונעם

לייענער אַ גאַלעריע פון פאַרשידענע געשטאַלטן, גוט באַוווּסטע אין יענעם פּעריאָד; אַנהייבנדיק פון הערצלען, פון דר. חיים זשיטלאָווסקי, ביז מאַרטאַוון, לענין, טראַצקי, ראָזאַ לוקסעמבורג, א. ד. גאַרדאַן, י. ה. ברענער און פיל אַנדערע. אין אַ שמועס מיט זשיטלאָווסקי, זאָגט דאָרט הערצל, אַז ער האָט קיין מאָל נישט געמיינט אונאַנדאַ ערנסט. עס איז בלויז געווען אַ דיפּלאַמאַטישער מאַנעוור, כדי צו דערווייזן ענגלאַנד, אַז קיין אויסוואַל איז נישט פאַראַן. ארץ ישראל מוז זיין דאָס לאַנד פאַר יידן.

ארץ ישראל איז אַ האַרטע נוס צום צעקנאַקן

אין דריטן טייל פון דער טרילאָגיע "די ברידער כייקין", אין "דאָס צוגעזאַגטע לאַנד", האָט שלעווין געמאַלן שטייגער־בילדער און אויך געשטאַלטן פון מדינת ישראל. כאַטש מיר געפינען אין דעם דאָזיקן בוך, וואָס איז געשריבן מיט 25 יאָר צוריק, שטריכן, וועלכע ווונדערן אונדז מיטן אויפכאַפן זיי, סודותדיק פאַרװעבטע שטריכן, וועלכע זענען נאָך 25 יאָר קיום פון דער מדינה אַנטדעקט געוואָרן מיט אַל דאָס בייז און קרענק־לעכס, וואָס זענען אַ ווונד אויפן קערפּער פון אונדזער געזעלשאַפּט, גראַבקיט, געוואַלט־טאַטן, כאַראַקטעריסטיש אַפילו פאַר די שאַפּערן אויף די וועגן. איז נישט געקוקט אויף דער אַנטדעקונג פונעם באַהאַלטענעם פאַר אַ זייטיק אויג, איז פאַראַן אין דער באַשרייבונג אַ געוויסע איבערגעטריבנקייט אינעם אַרויסברענגען דאָס נעגאַטיווע; ווי למשל, ווען דער שרייבער מאַלט דעם פאַרטעט פון "איינעם, אַן אַנגעזעענעם הסתדרות־מנהיג, בן־צבי, אַ פאַרשוין מיט שאַרפע קינבאַקן, מיט אַ זאָט, אַנגעפרעסן פנים, מיט קליינע אייגעלעך אונטער אַ נידעריקן שטערן. ער פאַרמאַגט אַ לוקסוס־ווילע אויפן הר הכרמל. עס שאַפט זיך דער איינדרוק, ווי מיר וואַלטן נישט געפינען זיך אין אַן אַזיאַטישער, קליינער, אַפֿ־געשטאַנענער, האַלב־קאָלאָניאַלער מדינה אויפן מיטעלן מזרח, נאָר, לאַמיר זאָגן, אין איינעם פון די לוקסוס־האַטעלן אויפן ים־ברעג אין פלאַרידע, אָדער אין קאַליפּאָרניע. אויפן טיש שטייען משקאות און בן־צבי לויבט די ישראלדיקע פראַדוקציע, דווקא אויפן געביט פון טייערע וויינען, ווען אין לאַנד איז נאָך די צנע.

איז ישראל טאַקע אַ האַרטע נוס צום צעקנאַקן, און אַ סך שרייבער זענען נכשל געוואָרן ביים באַשרייבן דאָס לאַנד פון דרויסן, אַנשטאַט אַריינדרינגען אין תוך און אויפכאַפן דאָס וועזנטלעכסטע פון אינעווייניק. דאָס געפיל פון נישט דערשאַצט ווערן און דער צוגאַנג מצד אַ יידישיסט, באַלאַסטעט מיטן רעוואַלוציאַנערן עבר, קעגן די ווערטן פון ציוניזם און עברית, וועלכע האָט אַרויסגעשטויסן די יידישע שפּראַך אין ישראל. הגם שלעווין האָט זיך שוין לאַנג באַפרייט דערפון; שלעווין, דער דענקער, וועלכער פאַרשטייט שוין לאַנג, אַז אויך ער איז מיטשולדיק, וואָס די הנאה פון די וואַסערן פון לעבנס־ברונעם, אויסגעגראַבן אין לאַנד, וועט נישט זיין קיין פולע פאַר אים. און נאָך איין ראיה: אין דער לעצטער זאַמלונג פון זיינע ווערק, "אונטער די שטערן פון נגב", דערשינען אין 1974, פירט דער מחבר אַרויס אַ יידישן שרייבער, אַן עלטערער שרייבער, פון ניו־יאָרק. ער איז שטאַרק פאַרביטערט צוליב דעם, וואָס ער איז דעגראַדירט אַלס יידישער שרייבער. ער לאַזט זיך אין די תפוצות, צו באַגעגענען זיך מיט בני־ישראל. פון פאַריז קומט ער

קיין ישראל. די ווערטער, וועלכע שלעווין לייגט אריין אין מויל פון דעם געעלטערטן שרייבער, זענען האַרבע, ביטערע, דאָ, אין ישראל, דריקט ער טאַקע די האַנט פונעם פּרעזידענט (שזר), דעם טייערן ייד, דעם בן-תורה, וועלכער שרייבט אַליין לידער אין יידיש (זייט 79). ס'קומט אָבער בולט צום אויסדרוק, אָ יידיש איז אָפּגעשטויסן געוואָרן דורך עברית. דעם געעלטערטן שרייבערס אַ בוך איז איבזורגעזעצט געוואָרן אין עברית און פאַרקויפט געוואָרן זענען בלויז . . . פיר עקזעמפּלאַרן. און ער זאָגט: "כ'בין געקומען קיין ישראל, כדי איינצולאָדן די פיר ליעבער מיינע אין עברית, קוקן זיי אין די אויגן און פרעגן ביי זיי: 'דאָס איז דער שר פאַר מיין מי, פאַר מיין פּראָצעז'". און עס הערן זיך דערנאָך גרויזאַמע ווערטער פון זיין מויל: "זיי וואַרטן נאָר, אָ אונזער דור זאָל אויסשטאַרבן. זיי וואַרטן געדולדיק, קלוג, הומאַניטאַר, ברייטהאַרציק. כ'בין זיי אָפּילו חושד, אָ ערגעץ-וווּ, פירן זיי בסוד-סודות אַ סטאַטיסטיק, אַ גענויעם חשבון, לויטן עלטער, לויט די יאָרן. זיי האָבן אָבער אַ טעות. אונטער די אַש' פונעם פאַלק טליעט נאָך אַ פּונק, ער וועט נישט אויסגעלאָשן ווערן". יידיש איז דאָס גאַנצע לעבן פון רפאל דעמעס, איז ווי זאָל נישט זיין קיין שותף צו דעם דאָזיקן געפּיל אָז יידישער שרייבער, ווי שלעווין איז ?

און כאַטש, ווי כ'האָב פריער באַטאַנט, אָז היינט האָט זיך אַ סך געענדערט אין דער דאָזיקער פּראָגע, עברית זעט נישט מער קיין געפאַר אין איר יינגערער שוועסטער, יידיש, וועלכע האָט באַרייכערט דעם נאַציאָנאַלן אוצר מיט אירע אומשאַצבאַרע קולטור-ווערטן פון אומגעקומענע דורות אין גלות.

גאָר אַ גרויס רעאַליסטיש בילד וועגן אַנטוישונג און אומקום-פּראָצעס פונעם דור עמיגראַנטן, רעוואָלוציאָנערן, די רעשטלעך יורשים פון די פרייהייט-קעמפּער פון מוראַנאָו און דער סביבה אין וואַרשע, אינטעליגענטן, קינסטלער און סתם באַהעמע-לייט, וועלכע באַגלייטן זיי אין גלות-פּאַרזיי; אָן איבערצייגנדיק בילד מיט דער עכטקייט, מעלאַנכאָלישע שטימונגען, האָט שלעווין אויסגעוועבט אין זיין אינטערעסאַנטן ראַמאַן "שאַנס פון מאַנפּאַראַנס".

גאָר אַנדערע האָט געזען קאָוונער, דער קאָמוניסט-פּאַנאַטיקער, וועלכער גלויבט הייליק אין סטאַלינען. אַ ליטוואַק מיט אַ שאַרפן, תלמודישן מוח, פון די אַנפירער פון "יידישן סעקטאָר", פון קאָמאינטערן אין פּאַרזיי, פון די יעווסעקעס, פון גלות-בעלוויל. ער האָט געשולט דעם עולם מיט זיינע רעדעס, אַרטיקלען אין דער פּאַרטייאישער אָונט-צייטונג. און אַט איז אויך זיין וועלט חרוב געוואָרן, נאָכן בלוט-בלבול פון קרעמל אויף די יידישע דאָקטוירים. וואָס האָט דעמאָלט אויפגעטרייסלט די לינקע יידישע קרייזן. ערגעץ טיף אין האַרצן פילט קאָוונער זיין שייכות מיטן פאַלק, באַנעמט אויך די ביטערע לאַגע, אין וועלכער ער געפינט זיך, באַמיט זיך אָבער די דאָזיקע געפּילן צו דערשטיקן. אין זיינע אַרטיקלען און רעדעס נאָרט ער נאָך ווייטער זיינע חברים, "עמך", די קאָמאינטערן-חסידים, אָבער אָן שום אינערלעכער איבערצייגונג וועגן "ענדערונגען אין היסטאָרישן פּראָצעס". ער איז אַזוי ממשיד ביז וואָנען דאָס קאַרטן-הייל פון זיין גלויבן צעפאַלט זיך און עס באַהערשט אים אַ חושכדיקער יאוש.

דערשיטערנדיק איז דער שמועס צווישן קאָוונערן און דעם פּאַרשייער פון קאָמאינטערן

אין פאריז, דעם פראנצויז, וועלכער ווארפט אָ אומברחמנותדיק, כמעט מיט שנאת־ישראל די אַרויסזאָגונג קאָונערס, כאילו עס וואָלט אַרויסגעריסן זיך פון זיין האַרצן, וועגן נאַציאָנאַלער קולטור־פאַרבינדונג פון יידן; כאַטש ער, קאָונער, איז אַ כשרער קאָמוניסט. אַ פאַרטייער. און קאָונער איז אַוועק אַ פאַרשעמטער, אַ דערנידעריקטער, אַ פולשטענדיק דערדריקטער; אַזוי ווי אהרן, וועלכן כ'האַב פריער דערמאָנט, קומט אויך קאָונער צום אויספיר: "כ'האַב מיין וויינגאַרטן נישט געפּלעגט". יידן דאַרפן פּלעגן זייער קולטור אויך אין די ראַמען פון קאָמוניזם.

אַלס קעגנזאַץ צו קאָונערן איז די רירנדיקע געשטאַלט פון בן־שושנים, אַ גרויסער קונסט־קענער. ער קומט צום אויספיר, אַז זיין חכמה איז גאַר — אַ בזיון. (די אַלט־אינגעזעסענע יידן אין פאַריז דערקענען אין דער דאָזיקער געשטאַלט דעם פאַרשטאַרבענעם קונסט־קריטיקער יחיאל אַהרנסאָן, הגם אין סימביאָז מיט אַן אַנדער געשטאַלט). ער איז אַ ספּעציאַליסט אין מאַלעריי, איז דער מבין פאַר קאַלעקציאָנערן, וואָס קומען פון אויס־לאַנד; אַ מענטש, וועלכער טראַגט זיך אַרום מיט פינצטערע זעאונגען, איז אויסגעשלאָסן פון די נאַרמאַלע לעבנס־ראַמען. ער, דער שאַרפּער מוח, איז נע ונד, איינזאַם. ער וואָלגערט זיך אויף די שטיגן פון אַלטע, זייטיקע האַטעלן, לעבט אין רויד פון די הינטערשטאַטישע קאַפּע־היזער, גיסט אויס זיין ביטער האַרץ פאַר יעדן, ווער עס וויל אים אויסהערן. מערסטנס פאַר אַפּגעקומענע, יורדים, אַן אַ מאַרגן, אַרויסגעוואַרפענע אויפן פאַריזער ברוק. פאַר זיי זענען די האַרץ־אויסגוסן פון בן־שושנים נישט קיין נייעס. אויף די זיילן פון זייערע שיך טראַגן זיי דעם שטויב פון וואַנדער־שליאַכן איבער דער וועלט — געקומענע פון מיטל־אַזיע, פון די פּליטים־לאַגערן אין דייטשלאַנד, פון די שיפן, וועלכע האָבן זיך אומלעגאַל געשמוגלט צו די אַרץ־ישראל־ברעגן; זיי טראַגן די גרויסע לעבנס־שול פון רוסלאַנד אין די מלחמה־יאָרן און דאָס האָט געלייגט אויף אַט די מענטשן אַ באַזונדערן שטעמפל, אַ מין זשאַווער. זיי האָבן זיך אומגעקערט פון דאַרטן מיט נייע הוישים. נישט אַלע באַנעמען גלייך, אַז מען רעדט צו זיי וועגן אַזעלכע זאַכן, ווי — אידייען, איבער־צייגונגען, ביכער, קונסט . . . זיי זענען שוין לאַנג באַפּרייט דערפון.

און באַגלייך מיט אַט די יידן, ווי אַפּגעפּליקטע בלעטער, וואָס ביזע שטורעמס שליידערן זיי אום, אויך געשטאַלטן פון אַסימילירטע יידן, ווי גריגאָרי אַדלער, דער קלוגער ציניקער, אין וועלכן מען דערקענט גלייך איליאַ ערענבורג. פאַר אונדזערע אויגן גייען פאַרביי אַ ריי קינסטלער פון דער "פאַריזער שול", יידן, וועלכע האָבן אין די 20ער יאָרן געווינט בשכנות מיטן באַרימטן "בינשטאַק"; ווי למשל, זשיל ראַסיקן (פּאַסקין), דער מאַלער וועלכער לעבט אין געפּאַנגענשאַפט פון זיינע לייוונטן און אין די נעצן פון סעקס. געשטאַלטן פון יונגע יידישע פּרויען, פאַרוועבטע אין סודותדיקן צויבער פון אורי צבי גנעסין־ס וועלט. זיי טראַגן מיט זיך דעם חתום פון טראַגישן גלות־גורל, פון סתירות, ווי, למשל, לאַטע, וועלכע פאַרבינדט זיך לסוף מיט קאָונערן; די באַצויבערנדיקע ניגאַ, אַזאָ ווייטע פון יידישקייט, גייט אַוועק מיטן פּראַנצויזישן שרייבער, דעם דרום־פּראַנצויזי פיער לענאַרמאַן. ער איז דער מענטש פון יושר, אַבער עס פעלט אים די אַלזייטיקייט, כדי צו פאַרשטיין אַ טאַכטער פון אַ פרעמד פּאַלק, כדי צו באַנעמען איר וועזן, כדי זי זאָל זיין גליקלעך. און אַט איז סאַפּי, דאָס קליינע יידישע פּאַלק־מיידל, פול מיט

יידישן חן. זי איז גראַד אַנגעזאַפּט מיט יידישקייט, אַ סך מער, ווי אירע חברטעס, פאַרבינדט זיך צוליב לעגאַליטעט, מיט אַ פראַנצויזישן בחור, געבוירט אַ קינד און איז זיך צולעצט מקריב אין אַ טראַגישן גבורה־טויט.

עס איז אוממעגלעך אַנצוציילן די פאַרשידנאַרטיקע געשטאַלטן פון דעם גאַר אינטערע-סאַנטן ראַמאַן. די שאַפונגען פון ב. שלעווין וועלן בלייבן אַ רייכער אוצר פון זכרונות און געשטאַלטן פון יידישע יוגנטלעכע פון פּאָלק, קעמפער פאַר דער פרייהייט אין דער שטורעמדיקער תקופה פון אַנהייב 20טן יאָרהונדערט ביז דער תקופה פון פאַרלוירנדיקייט, בלאַנדזשעניש און חרטה. שלעוויןס שאַפן וועט לעבן בלייבן ווי אַ לעבעדיקער עדות פון די פּלאַגן, וואָס דאָס פּאָלק האָט דורכגעליטן אויף די יסורים־וועגן.

יידיש: א. וואַרקאַוויצקאַ

ישורון קשת (קאָפּעלעוויטש יעקוב)

געבוירן אין יאָר 1893, לעבן וואַרשע (מינסק־מאַזאַוועצק). באַוווּסטער הע-ברעישער דיכטער, עסעיסט און איבערזעצער.

אין 1911 עולה געווען קיין ארץ ישראל. צווישן די יאָרן 1920—1925 שטודירט אין די אוניווערסיטעטן פון רוים, בערלין, שווייץ און פאַריז.

אין 1926 זיך אומגעקערט קיין ארץ ישראל. פאַרעפנטלעכט פיל פון זיינע ווערק אין פאַרשידענע העברעישע צייטשריפטן און ליטעראַרישע אַכסניות.

צווישן זיינע אַרויסגעגעבענע ביכער זענען באַקאַנט: "ההלך באַרין", (ספר שירה), תרצ"ב; "אלגיות", תש"ד; "החיים הגנוזים", (שירה), תשי"ד; "רוחות המערב", (על סופרי אירופה), תש"ך.

אויסער דעם האָט ער איבערזעצט אויף העברעיש ווערק פון אַ סך וויכטיקע אייראָפּעישע שרייבער, צווישן זיי — טורגעניעו, אַנאַטאָל פראַנס, ראַמען ראַלאָן, פראַנץ קאַפּקאַ, טאַמאַס מאַן, דזשעק לאַנדאַן און פיל אַנדערע.

משה זאלצמאן

וועגן ...

א.

איך דראָפּע נישט די הייבן,
איך קלעטער נישט אויף ווענט.
ס'איז יעדעס אות אַ צייכן
נאָר צו זיך געווענדט.
כ'וויל זיך אַליין דערקענען,
דערגיין צום מענטש אין זיך,
הגם די טריט מיך ברענען —
איך נישטער אַלץ און זוך.
איך זוך פֿאַר זיך אַ האַפֿן
אין יעדן נייעם פרוווו,
כאַטש ס'איז דער שכר פֿון שאַפֿן
אַליין אַ שטראַף ...
קנעט איך זיי די ווערטער,
ווי מע קנעט אין לייב,
נאָר די אותיות — האַרטע,
כאַטש בײַס זיי מיט די ציין.
דער וועג צום מענטשן שווער-איז,
ס'איז אַ יסורים-וועג.
ס'איז יעדער קער אַ שטערונג —
ס'איז יעדער קער — אַ טרער.
קנעט איך זיי און קנעט זיי
ביז צום ווערן מיד
און כ'קען זיך נישט דערקנעטן
צום אמת. צו דעם ליד.
סע שטרויכלען מײַנע טריט זיך
הונדערטמאַליק פֿיל.
איך גיי און גיי און גיי —
און קום נישט אָן צום ציל.
שטרויכל איך און שטרויכל

פֿון יעדן טראַט אויף שטיין!
דער וועג צו זיך — איך צווייפֿל,
צי כוועל אים ווען דערגיין.

ב.

דער וועג צו גאָט איז אַנדערש,
כאָטש אויך אין נעפֿל שוועבט.
דו זוכסט אים אין די הימלען,
ווען טיף אין דיר ער לעבט.
דו זוכסט אים אין די טעמפלען
צווישן פֿרומע לײַט —
אין זייער בליק דעם טעמפֿן
לעשט זיך יעדע פֿרייד...
זוך אים אינעם האַרצן,
בני זיך אינעם געמיט —
אינעם ענגן קאַרצער
פֿון אמת. פֿון ליד.
און שפּרייזן נאָר נישט צו האַסטיק,
דעם שפּאַן האַלט איין, האַלט וואַך,
ווייל קיינער היט דיין טראַט ניט,
קיינער דיך באַוואַכט.
דיך באַגלייטן תּמיד,
דיין יעדן, יעדן טראַט,
אַ צווייפֿל און אַן אומעט —
פֿאַר דיר איז אַלץ נאָך סוד.
נאָר האַסטו שוין דערגרייכט אים,
און טרעפֿסט אים אומעטום:
אינעם ניגון רײַפֿן,
אינעם דומם — שטום.
אין דער טרער דער הייסער,
אין דער טרער פֿון פֿרייד —
דער וועג צו גאָט, איך ווייס עס,
כאָטש נאָנט אַזוי — איז ווייט!

ג.

סע טרעפֿט — און דו דערקאַנסט אים
אין אַ שמייכל מילד,
אַ מאַל אויך אין אַ שיינקייט —

איינמאָליק און ווילד.
א טאַל אין גרינס זיך טונקלט,
סע זאַפטיקט פֿרישער טוי,
און איבער אים — אין ווינקל —
א זונפֿאַרגאַנג אין בלוי.
בלייבסטו אַ פֿאַרבליפֿטער
פֿון גרויסן שטומען וויי.
דאָס בילד — דאָס בילד עס רופֿט דיר,
די שטילקייט, דוכט זיך, שרייט.
זי מאַניעט דיר און פֿינקלט
און נעמט צום סוף דיר איין.
דער שקיעה-פֿלאַם אין ווינקל
באַפֿעלט דיר שטרענג : בלייב שטיין!
שטייסטו אַ דערשטוינטער
פֿון אַנטפֿלעקטן סוד! —
און שטאַמלסט שטום אָן ווערטער :
אַ גאַט . . . אַ גאַט ! — —

רעצענזיעס און פּאָלעמישע באַמערקונגען

1. דער לירישער טאַגבוך פֿון עליע ווערבֿלון

וועגן ווערבֿלונס לעצטנס דערשינענער לידער-זאַמלונג "אין לאַנגן טאַג" האָט שוין ערגעץ אין אונדזער פּעריאָדיק פּאַרבייגעשווינדלט אַ קליין רעצענזיעלע — פֿון דעם מין, וווּ דער רעצענזענט קומט אָפּ מיט "קני און שפּיני" און טאַקע מיט מער "שפּיני" ווי "קני"... אין דער אמתן דאַרף מען ווערבֿלונס דיכטונג גוט, זייער גוט "צעקניען" סע זאַל זיך, ווי מען זאַגט, צעגייען אין אַלע גלידער. ווערבֿלון דיכטעט ווי אין די אַלטע גוטע צייטן — גישט געאַיילט. מוז מען זיך אויך גישט אַיילן, כדי זיך פּאַרטיפֿן אין זיין פּאַעטישער — "וועלט מיט וועלטעלעך". און דאָס — גישט דערפּאַר ווייל ער איז, חלילה, פֿון די "הערמעטישע", פֿון יענע, וואָס קוקן אַראָפּ אויף אונדזער וינדיקער ערד מיט פּאַרנעפֿלטע אויגן, פּאַרשלייערטע אין צוגעגעסענע בלייקיטן. פּאַרקערט: "אַ שיר וועל איך זינגען וועגן געוויינ-לעכן! / וועגן געוויינלעכן הימל, / וועגן דער געוויינלעכער ערד, / דער געוויינ-לעכער בלום, / דעם געוויינלעכן מענטשן... / גישטאָ קיין באַרוישונג דערביי, / גישטאָ קיין דערהויבונג, / ס'איז גישט גני, / אַ ליד געשריבן מיט געוויינלעכן בליי". אַבער ס'רעדט זיך בלויז אַזוי: "גישטאָ קיין דערהויבונג" דאָס איז, קענטיק, געזאַגט, צוליב אַ רייץ טאַן זיך מיטן ליענער און קודם — מיט זיך אַליין. די דערהויבונג קומט, ווייזט זיך אַרויס, פֿון זעלבן "געוויינלעכן", וואָס איז גאַר גישט אַזוי געוויינלעך:

וואָס ווילסטו מער, מיין פּריינד ?
 אַ וואַרעם ווינטל,
 בלומען פּאַר דיין טיר,
 ראָזע בערג פּאַרלירענע אין ווייטן נעפֿל
 און אַ רויקייט אין האַרצן.
 אַצינדערט מאַך אַ ברכה אויף דאָס אַלץ
 און וואַרט:
 אפשר וועלן דיר אַרויסוואַקסן —

* עליע ווערבֿלון, אין לאַנגן טאַג, (לירישער טאַגבוך 2), פּאַרלאַג "ווערבע", תל-אביב — 1980.

אַלץ איז מעגלעך — פליגל
און וועסט זיך אױפהויבן
און שטייגן, שטייגן.

מיר דאַכט אַז די דאָזיקע סטראָפּן צעפּינקלען זיך דאָ מיט אַלע פּאַעטישע חנען
דווקא אַ דאַנק דעם געוויינלעך-פּראָזאָישן זאַג: "אַלץ איז מעגלעך" ...
"אין לאַנגן טאַג" איז דאָס נײַנטע לידערבוך פון עליע ווערבלון און אויך די
צווייטע זאַמלונג, וועלכע ער באַצייכנט אַלס "לירישער טאַגבוך". דער ערשטער
טאַגבוך איז דערשינען גענוי מיט צוואַנציק יאָר צוריק אין מאָנטעווידעאָ. פון
דאָרט, פון ווייטן אורוגוואַי, איז צוזאַמען מיטן דיכטער אויך "עולה" געווען זײַן
פּיקטיווער פּאַרלאַג "ווערבע". כ'מײן טאַקע, אַז די ווערבע איז דער פּאַסיקסטער
סימבאָל פון זײַן דיכטונג — אַ פּלאַטערדיקע ווערבע אויפן ווינט, אַ ווערבע בײַם
ברעג טײך, וואָס קוקט אַ פּאַרקלערטע אין שטראַמיקן וואָסער.
ווערבלונס קורצע לידער פליסן אויך אַזוי איינס נאָכן אַנדערן און זײ שפּיגלען
אַפּ אין זיך, ווי דער וואָסער-שטראָם, די פּאַרקלערטע ווערבע און דעם אומרויקן
מענטש, דעם הימל — אַ מאָל אַ זוניק-צעשמייכלטן און אַ מאָל — אַ שווער-
פּאַרכמאַרעטן, זעלטן — אַ צעשטורעמטן ... זײ, די לידער זײַנע, טראָגן מיט זיך
און אין זיך די פּלייצנדיקע לאַנדשאַפט פון דער ערדישער וועלט אין אייביקן
אומבײַט פון ליכט און שאַטן, פון קלאַנגען, קאַלירן, ריחות און ... שטימונגען.
דאָס איז אַזוי. אָבער גאַנץ אַפּט איז די אינערלעכע דיכטער-וועלט ווערבלונס,
זײַן געמיט, ווייט נישט אין איינקלאַנג מיט דער לאַנדשאַפט און מיטן קלימאַט פון
אַרומיקן אינדרויסן. און ער ווונדערט זיך אַליין: "ווי טרויעריק אַ מענטש קען זײַן /
אַפּילו אין טעג פון זון, פון שײַן ..."

איך קוק אַרויס אין דרויסן
פּרילינג. יונגער גרין.
ווייכער בלוי פון הימל. טויבן פּלאַטערן אַרום.
אַ ווינטל שטיפּערט דורך.
דאָך
כװאַלט צונויפּגערופּן אַלע כּישופּמאַכער פון מצרים,
זײ זאַלן,
זײ זאַלן מיר דערקלערן
וואָס איז די סיבה פון דעם אומעט דעם שווערן ?

בכלל איז ווערבלונס לירישער טאַג-בוך איבערגעפולט מיט דיאַלעקטישע ווי-
דעראַנאַנדן, וועלכע שאַפן דאָך דעם נאַכאַנאַנדיק-איינהײַטלעכן שטראָם פון אויס-
געווייטיקטע פּאַעטישע אַסאַציאַציעס און מחשבות.
לויט אים איז דיכטונג — אַ טונקלונג, אַ ליכטונג" אין אַ וועלט וווּ "דער

אמת און דער ליגן / ליגן איינס אין צווייטן אינגעדרייט". אויף איין זייטל טרעפט איר סטראפן וואס קלינגען זיך איבער מיט קהלת, אויפן צווייטן — א ליכטיק געזאנג פול מיט שיר-השירים.

פון צווישן די שורות פון זיין זינגען און זאגן שפירט זיך אז אויך אין לעבן האט ער פיל מאָל געהאַט "צום זינגען און צום זאָגן". ס'דערמאָנט זיך אַ סטראָפּע פון זיין "לירישן טאַגבוך" (מאַנטעווידעאַ, 1960):

ווי משה האָט געשלאָגן אין דעם שטיין
און עס איז אַרויס לעבעדיק וואָסער —
אַזוי שלאָג איך אין מיין פיין
מיט דער ביטערניש דער גאַנצער,
עס זאָל אַרויס אַ געזאַנג (...)

ס'טרעפט נישט איין מאָל דאָס וואָרט "פיין". אַן אַנדערש מאָל זאָגט ער: "כ'בין געגאַנגען אין דער שיין / מיט טריט פאַרפלאַנטערטע אין פיין". אָפט איז ווערבלון פול מיט יאוש, מיט אומבאַהאַלפּענער פאַרצווייפלונג איבער דער נישטיקייט פון מענטשלעכן זיין, פול מיט הבל הבלים-קאַמפּלעקסן... ער שפירט זיך ווי אַוועק-געשטעלט "אין מיטן פון דער וועלט — / אַ לאַגל טרויער אויף טונקעלן געדויער..." אָפט בלייבט ער אָפהענטיק און אָפילו גלייכגילטיק פאַר דער אומפאַרמיידלעכקייט פון "פאַטום". ער איז דאָ ביז גאַר אויפריכטיק. ווי שטענדיק! אָבער — איילט זיך נישט מיט אייערע אויספירן, ווייל מיט אַ פאַר זייטלעך שפּעטער צעשטורעמט ער זיך פּלוצים:

ווי גלוסט זיך אָפט אַ שפּיי טאַן
טיף אין קאַסמאַס, דורך אַלע שטערן-וועלטן
ביז צום ווייטסטן הימל-דנאָ —
זאָל דאָרט פאַלן די פאַראַכטונג
פון מיין קליינקייט אויסגעלאַכטער.

פאַרביטערונג? פּראַטעסט? קללה? אַ וודאי — יא! נאָר אויך דאָ דאַרף מען זיך נישט איילן, ווייל ווערבלונס דיכטונג איז נישט קיין פאַרשליימיקט-שטייענדיקע וואָסער-פלאַך, נאָר, ווי שוין געזאָגט, — אַ לעבעדיקער שטראָם, וואָס ברענגט מיט זיך אַלץ נייע מחשבות, אַלץ נייע שפּירונגען, שטימונגען, חידושים. אַט קומט למשל אַזאָ מין חידוש, אַרויסגעזאָגט פּראַסט און בנעימותדיק, אַז עס פאַראַכאַפט ממש דאָס האַרץ מיט זיין שיינקייט:

זיי ווי דאָס קוועלכל
וואָס שלאָגט פון די הייכן!
עס איז נישט געפאַלן ביי זיך
פון זיין פאַלן.

צי ס'צעהעלט זיך גאָר אַ שמייכל איבער זיך אַליין און איבער דעם גאָרן "וועלט-
שמערץ", אַ שמייכל אָן עכט-יידישער אין דער פאַרם פון אַ... יאַפּאַנישער
"כאַקו":

כ'וועל נישט קענען שטאַרבן,
ווייל דער טרויער וועט נישט לאָזן.
ווי אַזוי וועט ער אַליין געדייען, דער יתום ?

ס'טוישן זיך סטראָפּן פון יאוש און צער, פון קללה און פאַרביטערונג מיט
סטראָפּן פון אויפגעוואַכטער האַפענונג און פרייד, מיט לידער פון לעבנס-דאַרשט,
נשמה-גנאָד און בענטשונג, ווען דאָס "געמיט איז פול מיט בלי, מיט פויגל-פלי...
מיט ליד". ווען אויף די שטערן אויפן הימל, "אויף דעם מענטשן, נעכטן, מאַרגן"
ווערט דריי מאָל געזאָגט יאָ ! און פונקט ווי ער האָט זיך פריער אַליין געוווּנדערט :
"וואָס איז די סיבה פון דעם אומעט דעם שווערן ?" אַזוי איצט — אויף זיין "ווילדן
גלויבן": "און דאָך... פון ערגעץ וועט נאָך אַנקומען / (מאַדנע, אַזאַ ווילדער
גלויבן !), / אַ כוואַליע פון דעם העלסטן גוטס / און וועט פאַרדעקן און פאַרמעקן /
אַלע ווילדגראַזן און שטויבן. / און וועסט ווידער ווערן / אַ גלייכער שותף צו די
ספּערן". איר הערט אַ מעשה — דאָס זעלבע "קליינע מענטשעלע", וועמען ס'האַט
זיך געגלוסט ערשט נישט לאָנג "אַ שפּיי טאַן טיף אין קאַסמאַס דורך אַלע שטערן-
וועלטן". איז שוין געווען, וויזט זיך אַרויס, און וועט ווידער זיין "אַ גלייכער
שותף צו די ספּערן" !

אין איינע פאַר סטראָפּן פלעכטן זיך אַפט ביי ווערבלוּנען פרייד און אומעט
און כ'ווער נישט איין מאָל איבערראַשט ווי נאַטירלעך ס'אַנטפלעקן זיך פאַר
די אויגן "בלומען פון פרייד און פון שיין" דווקא, ווי ער זאָגט, "אויף די פעלדער
פון מיין אומעט" (ז. 108).

ווערבלוּנס דיכטונג איז נישט קיין נודנער דידאַקטישער מאַנאַלאָג. דאָס איז
אַן אינערלעכער דיאַלאָג, באַרייכערט מיט דער קלוגשאַפט פון אַ ביטערער לעבנס-
דערפאַרונג. קיינער ווייסט נישט ווען דער דאָזיקער דיאַלאָג האָט זיך אָנגעהויבן
און קיינער קען נישט וויסן, ווען אַט דער שטילער לירישער שמועס וועט זיך
ענדיקן; קיינער — כל זמן ס'געפינען זיך אויף דער וועלט אַזעלכע דיכטער ווי
עליע ווערבלוּן.

דער ריטעם פון ווערבלוּנס לידער וויל אַפט נישט וויסן פון קיין כללים און
קאַנאָנען. די ריטמען זענען געבראַכענע, אינערלעכע ריטמען, וועלכע אַנטשפּרעכן
דער קאַרדיאַגראַמע, אַזוי צו זאָגן, פון דעם קאַנקרעטן פּערוז. וואָס שיין גראַמען —
טרעפט אויך זעלטן אַ פינקטלעכער גראַם, אַן אַסאַנאַנס — נאָך זעלטענער.
כ'וואַלט אַפילו געזאָגט, אַז צום ענין "גראַם-שטראַם" באַצייט זיך דער דיכטער גאַנץ
נאַכלעסיק: גראַמט זיך גוט — איז גוט, גראַמט זיך שלעכט — מאַכט אויך נישט
אויס. נו, און טאַמער גראַמט זיך בכלל נישט — גייט אוודאי נישט אונטער די

וועלט! דער דיכטער מאַכט זיך פון דעם נישט קיין וועזן. אויך מיך, לייענענדיק ווערבלונען, קימערט עס ווייניק... ביי אַן אַנדערן וואָלט מיר אפשר אַ גריליק געטאָן אין אויער. ביי ווערבלונען — נישט! צו פריי, צו נאַטירלעך פליסט זיין פּאַעטישער דיאַלאָג — אַ מאָל — שטורמיש און אַ מאָל — גאַנץ געמיטלעך: גיי שטעל אים אָפּ מיטן דעריבען מיט אַ קלאַץ־קשיא: "ווי איז דער גראַם?!" דאָך שפירן זיך מיר אין זיינע "געוויינלעכע", עניוּתדיקע פּערוּן אַנשיכטונגען פון אַ רייכער פּאַעטישער קולטור. שוין אָפּגערעדט פון טיף־יידישע און יידיש־היימישע מקורות, ווינקט צו מיר אַרויס ווי אַ פּולער דורכזיכטיקער טוי־טראַפּן אויף אַ צווייגל בעז — די אַלט־יאַפּאַנישע פּאַעזיע, פון ערגעץ שפּילט אַרויס די פלייט פון פּאַרכישופּטן כינעזער לי־טאַי־פּע און רופּט זיך איבער מיט דער טרויעריקער חכמה פון דעם "זאַרגלאַזן" שיכור און הוליאַקע פון אַלט־פּערסיע־אַמאַר כאַיאַם. אַוודאי איז ווערבלונען נישט פּרעמד אויך די מערב־איראַפּעיִשע פּאַעזיע. די וועגן פון מזרח און מערב קומען זיך צוזאַמען ביי ווערבלונען — דעם יידישן ליריקער.

"ס'איז דאָ אין מיר אַן אומרו / און דאָס איז אפשר — ס'לעבן גופאַ". דאָס איז אויך, וועלן מיר צוגעבן, ווערבלונס דיכטונג גופאַ. דער דאָזיקער אָמרו באַשטייט אינעם געראַנגל מיט זיך אַליין און מיטן אַרום, אין דער ליידנשאַפּטלעכער שטרעבונג צו אידעאַלער שלימות פון וועלט און מענטש. אומענדלעך ציט זיך דער וועג צום פּולקומען. מיט שטיין־און־צאַרן איז דער וועג באַדעקט. פּאַלט מען. ברעכט מען זיך רוק־און־לענד — טוט ווי: קומען לידער פון טרויער און אַנטישונג. הייבט מען זיך ווידער אויף, דערשטיקנדיק אין זיך די פיין, און שפּאַנענדיק ווערט מען אויף ס'נײַ באַפּליגלט שוין אַליין פון גאַנג צום רופּנדיקן שטערן, שוין אַליין פון גרויסן חלום, וואָס וועט אפשר קיין מאָל נישט פּאַרווירקלעכט ווערן. אַזוי — דורך דורות... פּאַלט מען ווידער צעהרגעטע... אַבער פון בלוט־באַשפּריצטע שטיינער און דערנער שפּראַצן אויף בלומען פון פּרייד און שיינקייט.

אַ בלימל אויף דעם גרויען אַרון פון דער וועלט —
 דאָס איז מיין ליד
 אַ טראַפּן שיינקייט פון אַ האַרץ וואָס בליט,
 אפּילו ווען עס איז שוין מיד.

כ'זוייס, אַז פון אַן אַנגעשעפּטער גלאַז וואָסער קען מען נישט באַקומען קיין פּולע פּאַרשטעלונג וועגן דעם לעבעדיקן קוואַל. אַזוי אויך ווען מע ציטירט ווערבלונס באַזונדערע לידער. דאָך ווילט זיך מיר פּאַרענדיקן מיין וואָרט וועגן דיכטער מיט איינער פון זיינע לידער:

אַ ווינטל לויפט אַרום
 צווישן זוניקע צעשטראַלטע ביימער

און די צווייגן-בלעטער זייערע
זיך לאָזן אין אַ בויגעוודיקן גרינעם טאַגן
איד קוק אויף דעם און זאָג צו זיך אליין —
פריי זיך מענטש,
כאַטש דאָס האַרץ איז דיר
פאַרגאַסן מיט געוויין.

2. די איבעראַשונגען פֿון ד"ר שולמאַן

און בעיקר וועגן "רעוואָלוציאַנערן ראַמאַנטיזם"

"הערש רעמעניק — אַ יידישער ליטעראַטור-קריטיקער" — אונטער אַזאַ קעפל
האַט זיך באַוווּזן, אין אַ "פאַרווערטס"-נומער, אין ניו-יאָרק פאַרן יאָר 1980,
אַן אַרבעט פֿון ד"ר אליהו שולמאַן.

מע מוז נישט, פאַרשטייט זיך, מסכים זײַן מיט אליהו שולמאַנס הויכער
אַפּשאַצונג פֿון רעמעניקס קריטיק- און פאַרש-טעטיקייטן, אָבער ס'לוינט זיך נישט
אַצינד אַרײַנלאָזן אין ווייט-גייענדיקע אַמפּערייען אַרום דעם "יידישן ליטעראַטור-
קריטיקער הערש רעמעניק".

נישט מער — ס'איז אונדז אַ גרויס ווונדער אויף דעם אַזוי גוט אינפֿאַרמירטן
ד"ר אַ. שולמאַן. ס'גייט אין אַ קלייניקייט: שולמאַן, לויבנדיק רעמעניקן, באַמערקט
וועגן אים אַז "ער שרייבט איצט אַנדערש ווי ער האָט געשריבן אין דער סטאַלין-
תּקופּה און אָפט דריקט ער אויס מיינונגען, וואָס איבעראַשונג * פּשוט" ...

די ערשטע און וויכטיקסטע "איבעראַשונג" איז, ווייזט זיך אַרויס, לויט
שולמאַנען, דאָס וואָס רעמעניק טייטשט אויס דעם "באַגריף סאַציאַליסטישער
רעאַליזם אויף אַ גאַנץ ליבעראַלן * אופן — אַז סאַציאַליסטישער רעאַליזם מיינט
רעוואָלוציאַנערער ראַמאַנטיזם, אָדער אַ געמיש פֿון רעאַליזם און ראַמאַנטיזם.
בשעת ער דריקט אויס אַזאַ געוואַנטע * מיינונג, — זאָגט שולמאַן — איז ער זיך
סומך אויף מאַקסיס גאַרקין" ...

פֿיין. אָבער לאַמיר שוין צוגעבן נאָך אַ גרעסערע "איבעראַשונג" פֿאַר אונדזער
חשובן דאַקטאָר. כּוועל ציטירן אַ מער "געוואַנטע" אַרויסטרעטונג און דווקא נישט
אין די צייטן פֿון סאַוועטישן "ליבעראַליזם":

"מיר זאָגן, אַז דער סאַציאַליסטישער רעאַליזם איז דער גרונט-מעטאָד פֿון דער
סאַוועטישער קינסטלערישער ליטעראַטור און ליטעראַטור-קריטיק, און דאָס מיינט,
אַז דער רעוואָלוציאַנערער ראַמאַנטיזם דאַרף אַרײַנגיין אין דער ליטעראַטור-
שאַפּונג ווי אַ באַשטאַנד-טייל, ווייל דאָס גאַנצע לעבן פֿון אונדזער פֿאַרטיי, דאָס
גאַנצע לעבן פֿונעם אַרבעטער-קלאַס און פֿון זײַן קאַמף באַשטייט אין צונויפֿפאַרן

* אונטערגעשטראַכן דורך מיר ל. פּ.

די סאמע האַרבע, די סאמע ניכטערע פראַקטישע אַרבעט מיט דער גרעסטער העראַיק און גראַנדיעזע פערספעקטיוון...".

דאָס איז געזאָגט געוואָרן אויף דער טריבונע פון ערשטן אַלפאַרבאַנדישן שרייבער-צוזאַמענפאַר, אין יאָר 1934. און געזאָגט האָט דאָס נאָך אַ גרעסערער "צדיק", ווי ס'איז לעצטנס געווען דער "ראַמאַנטישער שטורעמפּויגל" מאַקסימ גאַרקי. די דאָזיקע קלאַנגען האָט געלאָזט פאַלן פון זיך נישט קיין אַנדערער ווי סטאַלינס אויבער-סאַטראַפּ איבער אַלע קולטור-ענינים — אַנדריי זשאַנאַוו. (זע דעם זשורנאַל "היימלאַנד" מאַסקווע, 1948. ז. 131. י. אַלטמאַן — א. א. זשאַנאַוו און די שלאַכט-אויפגאַבן פון דער סאָוועטישער ליטעראַטור.)

איז מיר טאַקע אַ גרויסער חידוש, וואָס דאָקטאָר שולמאַן האָט אָנגענומען די זעלבע יענטע וואָס איז אַ ביסל אַנדערש געשלייערט פאַר אַ "ליבעראַלן אופן", פאַר אַ "געוואָגטיקייט" פאַר אַן "איבערראַשונג". מה הרעע?! ...

לסוף אַ פאַר ערנסטע באַמערקונגען וועגן "רעוואָלוציאַנערן ראַמאַנטיזם" און דעם גאַנצן מיאוסן תוכן פון אַט דעם שיינעם וואָרט, וועלכן אונדזער פראַסט-האַרציקער און גוטווילנדיקער אליהו שולמאַן האָט אָנגענומען ווי שיער נישט פאַר אַ מין סאַצערעאַליזם "מיט אַ מענטשלעך פנים" ...

מיט יאָרן צוריק האָט אין סאָוועטן-פאַרבאַנד געמאַכט אַ רושם איינע אַן אַרבעט וואָס האָט דערפאַלגרייך קורסירט אין רוסישן "סאַמיזדאַט". דאָס איז געווען אַ ביז גאַר אינטערעסאַנטע און גרינטלעכע פאַרשונג פון דעם זייער טאַלאַנטפולן ליטעראַטאָר-דעסידענט אַנאַטאָליע יאַקאַבסאָן (מיט אַ פאַר יאָר צוריק — פריצטיק געשטאַרבן אין ירושלים). די דאָזיקע פאַרשונג יאַקאַבסאָנס א.ג. "וועגן דער ראַמאַנטישער אידעאָלאָגיע" קען מען איצט פריי געפינען אין זיין בוך "קאַנעץ טראַגעדי", וואָס איז דערשינען אין רוסישן טשעכאָוו-פאַרלאַג, ניו-יאָרק, 1973. יאַקאַבסאָן, ווי אין גאַנצן בוך, איז אויך אין אַט דער פאַרשונג שאַרפּזיניק, אַרטיסטיש און איבערצייגעוודיק-דערווייזלעך. אַנאַליזירנדיק די ווערק פון די פּאַעטן-רעוואָלוציאַנערע ראַמאַנטיקער פון די צוואַנציקער, טיילווייז דרייסיקער יאָרן — אַנטאַקאַלסקי, לוגאַוסקאַי, טיכאַנאַוו, סוועטלאָוו, באַגריצקי און אַנדערע גאַנץ שטאַרקע סאָוועטישע דיכטער, קומט יאַקאַבסאָן צום אַנשוילעכן אויספיר אַז אייגנטלעך האָבן אַט די "ראַמאַנטיקער", באַווירקטע דורך דער רעוואָלוציע, גלאַ-ריפּיצירט די נידעריקסטע מענטשלעכע אינסטינקטן — קלאַסן-רציחה און ברודער-מאַרד. איינער פון די הויפּט-העלדן פון זייער געזאָנג איז דער רעוואָלוציאַנערער סופּערמען, דער טשעקיסט, וואָס "צעשיסט נישט נאָר קיין צענדליק פאַרוואַסן" ווי ביי אונדזער פּעפּערן — ער שיסט מיט אַ פריילעך און זינגענדיק האַרץ דעם "קלאַסן-שונא", ווייל לשם דער רעוואָלוציע, לשם פראַלעטאַרישן אינטערנאַציאָנאַליזם און נאָך אַזעלכע שיינע אידייען זענען אַלע מיטלען הייליק.

אויך אין דער יידיש-סאָוועטישער דיכטונג קען מען אַנווייזן אויף רעצידיוון פון דער אַזוי גערופּענער "רעוואָלוציאַנערער ראַמאַנטיק". באַזונדערס ביי פּעפּערן און כאַריקן אַבער צום שבת פון דער יידישע דיכטונג דאַרף געזאָגט ווערן, אַז

אין דעם זעלבן ערשטן יארצענדליק האָט זי געהאַט אין זינען אַ מער מענטשלעכן פליכט — גראַד אין די צוואַנציקער יאָרן איז געשאַפן געוואָרן דורך איר די נאַציאָנאַל־טראַגישע עפּאָפּייע וועגן די מאַסן־שחיטות פון יידן בעתן בירגער־קריג.

אַלזאָ — סאַציאַליסטישער רעאַליזם" איז אייגנטלעך נישט קיין ליטעראַרישע שיטה. ס'איז אַן אַנגעטראַכטע פּרוכטלאָזע קאַנצעפּציע און קיינער ווייסט נישט מיט וואָס מע עסט עס . . .

"רעוואָלוציאָנערער ראַמאַנטיזם" דאַקעגן איז שוין דווקא גענוג פּרוכטבאַר און ענג פאַרבונדן מיט דער סאַוועטישער ווירקלעכקייט — די ווירקלעכקייט פון צוואַנגס־לאַגען, פּראַצעסן, מאַסן־מאַרד, די ווירקלעכקייט פון רדיפות קעגן אַנדערש דענקענדיקע, פון "ווער ס'איז נישט מיט אונדז איז קעגן אונדז" און "אויב דער שונא גיט זיך נישט אונטער דאַרף מען אים פאַרניכטן" (מ. גאַרקין).

אויב פאַר דעם רעוואָלוציאָנערן ראַמאַנטיזם פון די צוואַנציקער יאָרן קען מען געפּינען וועלכן ס'ניט איז זכות, איז דאָס אַ דאַנק איר אויפריכטיקן גלויבן אין דער סאַציאַלער גערעכטיקייט פון דער אַקטאַבער־איבערקערעניש, אַ דאַנק די טראַגישע טענער, וועלכע שלאָגן זיך צייטנווייזן דורך פון צווישן דער רעוואָלוציאָנערער בראַוואַדע און פאַטעטישקייט, ווען די אידעאַליסטישע ריינקייט פון איר גלויבן שטויסט זיך אַן אויף דער בלוטיקער ווירקלעכקייט (דערמאַנט זיך די שפּעטערדיקע מאַטיוון אין דער יידיש־סאַוועטישער ליטעראַטור־מאַטיוון פון איבער־בראַך און בראַך, פון "וויי און מוט").

דער ווייטערדיקער גורל פון די רעוואָלוציאָנערע ראַמאַנטיקער איז באַוווּסט: דער אידעאַליסטישער גלויבן האָט זיך אויסגעוועפּט. טייל זענען אַנטשוויגן גע־וואָרן, ווייל אויך איבער זיי האָט זיך אַראַפּגעלאָזט די האַק פון "רעוואָלוציאָנערן מידת הדין", טייל זענען פאַר פחד שטעקן געבליבן אין דער ספּעצע פון בירגער־קריג, איבערוינגענדיק דעם "ראַמאַנטיזם פון די צוואַנציקער יאָרן"; די גרעסטע טייל אַבער — ווער מחמת דעם זעלבן שטייגנדיקן פחד, ווער צוליב לוינבאַרקייט און קאַריעריזם — האָט דעגראַדירט — פון באַזינגען די רעוואָלוציאָנערע באַ־פּרייער פון קנערטשאַפּט, ביז צום קנעכטישן פאַרגעטערן דעם "פירער פון פעלקער", זיין פאַרטיי און אַלע זייערע רוצחישע מעשים.

וואָס שייך דעם "רעוואָלוציאָנערן ראַמאַנטיזם" פון דער "ליבעראַלער היינט־צייטיקייט" איז ער באַרופן אויסצודריקן די אידעאַלאָגיע פון סאַמע צינישן סאַוועטיש־גרויסרוסישן אימפּעריאַליזם. און דאָס איז אייגנטלעך אַלץ, ניט מער און ניט ווייניקער!

3. שהחינו . . .

שוין אוודאי אַ יאַר דרייסיק צי מער, ווי אונדזער ליטעראַטור לעבט, — אַזוי צו זאַגן, — פון איר "קערן". נישטאַ קיין פרישער צופלוס פון יונגע כוחות. אַלע

אונדזערע אַנשטרענגונגען אויף דעם געביט — די קולטור-געזעלשאַפטן און קולטור-צענטערס האָבן נאָך לידער קיין "צענטן צום מנין" נישט אויסגעכאוועט. דער שטייגנדיקער אינטערעס צו יידיש בני דער יוגנט פאַר די לעצטע יאָרן, די הונדערטער סטודענטן אויף די צענדליקער יידיש-קאָטעדזשס גיבן אונדז אַפּשר אַ פרישן צופּלוס פּון זאַכקענער און פאַרשער, אָבער קיין קרעפּטיקע ליטעראַטור-שעפּער איז אונדז דערפּון נישט צוגעקומען... ס'פלעמלען צייטן-ווייזן אויף גרעסערע האַפענונגען, ווען מיר ווענדן אונדזער אויסגעבענקטן בליק צו די אַקטיוויטעטן פונעם "יונגטרוף" און צו באַזונדערע גרופּקעס יוגנטלעכע יידיש-ענטוויאַסטן, צעשפּליטערטע אין פאַרשידענע וועלט-עקן. דאָך — פּיל מאָל פאַלן אַרײַן, אפילו די גרעסטע אַפּטימיסטן צווישן אונדז, אין יאוש און ס'פאַדערט זיך גרויס מוט פאַרצוועצן דאָס ווייטערדיקע שאַפּן, — ס'באַשווערט דאָס אומ-דערטרעגלעכע געפּיל פּון לעצטיקייט, דאָס געפּיל, אַז קיינער, קיינער שפּאַנט נישט הינטער אונדז, אַז קיינער וועט נישט איבערלעבן אונדזערע ביינער...

די טראַגישע סיבות פּון אַט דער טרויעריקער ווירקלעכקייט זענען גענוג באַקאַנט און ס'האַט נישט קיין זין אַצינד זיך אַפּשטעלן אויף זיי...

ווען מיר בלעטערן פאַרשידענע "קינדער-צייטונגען", "ענגע-בענגעס", דעם ניו-יאָרקער "יונגטרוף" און מאַנטרעאַלער "דער נייער דור", ווען מיר לייענען די שאַפּונגען פּון די יונגע מחברים דאָרטן, באַקומען מיר צומאַל אַ מאַדנעם אַינדרוק: מיר ווייסן דאָך, אַז קינדער, בעת זיי שפּילן זיך, נעמען אַן פאַר זייער ערגסט אפילו די סאַמע פּאַנטאַסטישע שפּיל זייערע. דאָקעגן בני די יוגנטלעכע מחברים אונדזערע, בעת מיר לייענען זייערע ווערק, מאַכט עס אַן אַינדרוק, אַז זיי שפּילן זיך אין ערנסטקייט, כדי אַרויסצורופן אַ נחתדיקן שמייכל בני די גליקלעכע עלטערן... גיב גאָט, אַז די יוגנטלעכע "האַבי" פּון שרייבן יידישע ליטעראַטור זאָל זיך ענדלעך פאַרוואַנדלען אין עכטער שעפּערישקייט! ס'איז שוין געקומען די צייט פּון רייפּקייט, אויסהיטנדיק, פאַרשטייט זיך די קינדעריש-ריינע תּמימות.

אפּשר? — דאָס קליינע בוך א.ג. "די געהיימע שליחות" פּון לייבל באַטוויניק

גיט מיר אַ גרונט צו קלערן, אַז די צייט פּון רייפּקייט איז געקומען!

לייבל באַטוויניק איז אַ יונגער בחור (21 יאָר!), געבוירן אין קאַנאַדע (מאַנטרעאַל),

לעצטנס — זיך באַקאַנט געמאַכט אַלס מיטגרינדער און מיטעדאַקטאָר פּון דעם זשורנאַל "דער יונגער דור", אַרויסגעגעבן אין מאַנטרעאַל דורך דער משפּחה באַטוויניק. לייבל איז אויך דער מחבר פּון אַ גאַנצער ריי אַרטיקלען אין זעלבן זשורנאַל, וווּ ער פּראַפּאָגאַנדירט לידינשאַפטלעך און מיט גרויס ליבשאַפט די יידישע שפּראַך און קולטור.

אַט ליגט פאַר מיר אַצינד זײַן ערשטלינג-ספּרל "די געהיימע שליחות" — אַ

פּאַנטאַסטישע דערציילונג; און... ס'איז נישט שייך איבערדערציילן די שפּאַנענ-

דיקע סיפּור-המעשה — כּײַן זיכער, ס'וועט זיך נאָך געפּינען נישט איין לייענער,

אויך פּון יונגן דור, וואָס וועט זײַן פאַראינטערעסירט נאַכפּאַלגן די געשעענישן

און האַנדלונגען אַזוי ווי סע שילדערט זיי דער מחבר אַליין. און זאָגן דאַרף מען, אַז אַט דאָס פֿינע בחורל באַהערשט קודם כל די קונסט פון אַנטוויקלען סטרוק-טורעל און אינטריגירנדיק דעם סוזשעט, אַ קונסט וואָס נישט ווייניק היינט-צייטיקע פּראָפּעסיאָנאַלן האָבן, לייַדער, פּאַרגעסן... נאָך אַ מעלה — לייבל באַטוויניק גלויבט אין דעם וואָס ער אַליין שילדערט און וואָס ער אַליין רעדט אין אונדז אַריין, דעריבער איז קיין חידוש נישט וואָס אויך אונדז צווינגט ער צו גלויבן אין די סאַמע פּאַנטאַסטישע סיטואַציעס פון זיין פּאַנטאַסטישער דערציילונג און מיר געמען אָן, מיר ווערן אויף ס'ניי און ווידערגעבוירן-באַווירקט פון דער הויפּט-אידיי וואָס צעמענטירט דעם אייביקן פּאַלקס-קיום און איז פּאַרמולירט און פּאַראַלגעמיינערט צום סאַמע סוף פון אַט דעם מערקווערדיקן ספרל: "אַן אַ נעכטן איז נישטאַ קיין מאַרגן", "און אַז מע בויט ניט קיין נייע זאַכן אויפן באַדן פון אַלטן, איז די צוקונפּט הפּקר"...

לייבלס פּראָזע איז אַ זאַכלעכע. מע קאָן אַפילו זאָגן, — אַ ביסל צו זאַכלעך, צו טרוקן און נישט נאָר דערפאַר, ווייל ער איז אַ סטודענט פון קאַמפּיוטער-וויסנשאַפּט, נאָר אויך, ווייל ער פּרוּווט טעכניש באַגרינדן די "צייט-מאַשין", וועלכע דער הויפּט-העלד האָט אויסגעבויט. אָבער צווישן די טרוקענע שורות קלאַפט דאָס יונגע האַרץ פון אַ הייסן ייד. דער אייגנדרוק איז, אַז צווישן אַט די טרוקענע שורות בליצן אויף דאָ און דאָרט עלעקטרישע פּונקטן.

אודאי קאָן מען אַנווייזן אויך אויף חסרונות — ס'פעלט אויס פּאַלקס-טימלעכ-קייט, אַ שמיכל, אַ חן-פינטל, אַ ביסעלע שטייגער, באַזונדערס דאָרט וווּ ס'ווערט געשילדערט דאָס פּאַרמילחמהדיקע ווילנע. ס'קלינגט, למשל, ווי אַ וויץ, ווען דער מחבר באַשרייבט ווי אַזוי אַ ווילנער בחורל נעמט זיך... וויצלען: "ער שטעלט זיך אָפּ אויף אַ וויילע, גיט אַ ווונק צו ישראלן און קאַנטינאירט...". (ז. 24). צי: "דאָן שיינען זיינע אויגן מיט אַזאַ אינטעסיוויקייט, אַז...". (ז. 62). און ענלעכע פּאַרדריסלעכקייטן טרעפט מען דאָ און דאָרט... אָבער חסרונות זענען, לייַדער, אומפּאַרמיידלעך פאַר אַזאַ באַמת פּיאָנערישער דערציילונג ווי "די געהיימע שליחות". ס'וילט זיך נאָך צוגעבן, אַז באַטוויניקס ביכל איז אַרויסגעגעבן זויבער און מיט געשמאַק. די קאַליריקע הילע איז פּיין געצייכנט פון מחבר גופא בשותפות מיט יהודית בראַכפעלד. און נאָך אַ לויב צום מחבר — ער אַליין האָט אַויסגע-זעצט צום דרוק דאָס ביכל זיינס, ער אַליין, ווייזט אויס, האָט אַויסגעזעכנט, אַז אונדזער לייענער גייטיקט זיך מער פון אַלץ דווקא אין אַזאַ שריפט: פעטע קאַרפּוס-אותיות. אונדזערע לייענער זענען אַדער באַיאַרטע לייט אַדער... יונגע אַנפּאַנגער.

דער אַרויסגעבער איז לייבלס פּאַטער — דוד באַטוויניק. אין זיין פּאַרוואַרט שרייבט ער:

"אין דער וועלט גייען אַרויס יעדן יאָר, פּאַרשיידענע ביכער: גוטע, ערשט-קלאַסיקע, שוואַכערע אַדער שוואַכע. אויב ס'איז באַשערט, אַז דאָס דאָזיקע בוך זאָל געהערן צו די שוואַכערע — וועט די וועלט, צוליב דעם ניט אונטערגיין"...

ס'וילט זיך פארזיכערן דעם ארויסגעבער: ניין דאָס בוך געהער נישט צו די שוואַכערע ביכער. ס'איז אַ גוטער אָנהייב! צי וועט נאָכוואַקסן שפעטער דער יונגוואָלד צו דעם ערשטן געראַטענעם יאָדליקל, וואָס האָט אַזוי שייַן אַרויסגעשפּראַצט פאַר אונדזערע אויגן? — הלוואַי!
אַבער: אַ שהחינו דאַרף מען בפירוש מאַכן. און מיטן גאַנצן האַרצן, מיט גרויסן גלויבן!

4. דער דאַמען-שניידער זאָגט קדיש איבערן באַבי יאַר . . .

די טעאַטראַלע מאַסקווע טומלט זיך אַרום דער נײַער פּיעסע פון אַלעקסאַנדער באַרשטשאַגאַווסקי "דער דאַמען-שניידער". לאַמיר דאָ, אגב, באַמערקן, אַז אַ באַרשטשאַגאַווסקי איז בעת די שוואַרצע סטאַלין-יאָרן געווען איינער פון די אַמיינסטנס געזידלטע און געיאַגטע צווישן דער גרופע טעאַטראַלע קריטיקער- "קאַסאַפּאַליטן". זיין פּיעסע "דער דאַמען-שניידער" שפּילט דער מאַסקווער יידישער טעאַטער-אַנסאַמבל אין רופּיש אויף די בינע-ברעטער פון ציגוינער-טעאַטער "ראַמען".

לויט אונדזערע ידיעות איז דער ספּעקטאַקל געגאַנגען פון סוף אַקטאַבער 1980 — אַ גאַנצע וואָך נאָך אַנאַנד, אַבער לאַנג נאָך פאַר דער פרעמיערע זענען שוין אויס-פאַרקויפט געוואָרן אַלע בילעטן. באַרשטשאַגאַווסקי פּיעסע קלינגט ווי אַ שאַרפּער דיסאַנאַנס צו דער צעיושעטער אַנטיסעמיטישער קאַמפּאַניע, וועלכע ס'פירן די סאַוועטישע אינפּאַרמאַציע-צענטערס אונטער דער צוגעגעסענער מאַסקע פון "אַנטי-ציגויזם".

אין ספּעקטאַקל "דער דאַמען-שניידער" ווערט פאַרגעשטעלט די טראַגעדיע פון באַבי יאַר. די העלדן — אַן עלטערער ייד אַ שניידער, וואָס וווינט אין קיעוו צוזאַמען מיט זיין משפּחה — אַ פּרוי, אַ טאַכטער און אַן אייניקל — אַ מיידל פון אַ יאַר 15—16. די יונגע מענער פעלן — אַלע זענען נאָך פּריער אַוועק אויפן פּראַנט. די העלדן פון דער פּיעסע לעבן אין גרויס פּחד פאַר דער דראַענדיקער געפאַר פון דער היטלעריסטישער מאַרד-מאַשין. דאָך זענען זיי נאָך פּעיק צו האַפּן, שמיכלען און אפילו טרויעריק זיך וויצלען . . .

די טענדענץ פון אַט דער פּיעסע איז געצילט צו ציַיגן דעם עולם, אַז "אויך בײַ אונדז זענען פאַראַן סײַ גוטע און סײַ שלעכטע לײַט". "מיר, יידן, זענען אַזעלכע ווי אַלע". דער דאָזיקער באַנאַלער אמת איז, דאַרף מען זאָגן, אַן אויסער-געוויינלעכער פּראַגרעס אין דער סאַוועטישער דראַמאַטורגיע פאַר די לעצטע 30 יאַר . . .

. . . ס'קומט דער טאַג, ווען די דײַטישע קאַמאַנדשאַפּט באַפוילט אַלע קיעווער יידן זיי זאָלן זײַן גרייט צו דער "מאַסן-עוואַקואַציע קיין מערב". — צוליב וואָס איז דאָס נײַטיק און פאַר וואָס עפּעס נאָר יידן? — פרעגט דער אַלטער שניידער.

— די דייטשן זענען אן אַרגאַניזירט פּאַלק — דערקלערט אים די נאַיווע און גוט־האַרציקע רוסישע פּרוי, וועמענס משפּחה מע באַזעצט אין הויז פון יידישן שניידער, "אויף דער צײַט פון זײער אַפּוועזנהייט" — זי זאָגט ווייטער: "מעגלעך זיי ווילן אַריבערפירן אַלע יידן אויף אַ ווייניקער געפערלעכן פּלאַץ".

— יא, אָבער מיר זענען דאָך 100,000 נפשות, וווּ וועלן זיי קריגן אַזוי פיל וואַגאַנעס? — פּרעגט אַ מבולבעלער דער אַלטער ייד . . .

— נישט געווען קיין שום וואַגאַנעס! — שרייבט אויס אין פאַרצווייפלונג זײַן אייניקל, וועלכע רייסט זיך אַרײַן אין שטוב אַ בלאַסע, אַ צעהרגעטע, אין צעפליקטע און פאַרבולטיקטע קליידער אויפן לײב . . . פון אונטער די צעשאַסענע קרבנות אין באַבי יאַר האָט זי זיך שפּעט אין דער נאַכט אַרויסגעקאַראַבקעט אַ לעבעדיקע און אַ האַלב־גערירטע דערשלעפט זיך אַהיים, וווּ ס'לעבן איצט די רוסישע שכנים . . . דער קאַרעספּאַנדענט פון "ניו־יאָרק טײַמס" ענטאַני אַסטין איז בייגעווען אויף דער גענעראַל־פּראַבע און פון מאַסקווע צוגעשיקט זײַנע איינדרוקן.

נאָכן גענעראַלן דורכקוק האָט די וואַכזאַמע צענזור אויסגעשניטן אַ פאַר שטאַרקע סצענעס, וועלכע האָבן אויסגעזען אין אירע אויגן נישט גענוג "כשר". באַזונדערס, דערציילט מען, האָט אויפטרײסלענדיק געווירקט דאָס פאַרווערטע בילד, וווּ דער העלד פון דער פּיעסע שטייט איבערגעדעקט מיטן טלית און זאָגט קדיש נאָך די דערמאַרדעטע. בײַ דער זײַט שטייט די רוסישע פּרוי און מורמלט טרויעריק איר אייגענע "מאַליטווע" . . .

פּרעגט זיך, פאַר וואָס האָבן די סאַוועטישע מאַכטהאַבער אַרויסגעלאַזט אויף דער ליכטיקער שײַן אַזאַ ספּעקטאַקל, וועמענס תּוכן מע קען אויסטײַטשן פּראַסט און פּשוט: דער באַבי יאַר איז די טראַגעדיע פון יידישן פּאַלק און יידן זענען ענלעך צו אַלע אַנדערע מענטשן. דאָס איז דאָך פּונקט דאָס פאַרקערטע פון דעם, וואָס די סאַוועטישע פּראַפּאַגאַנדע ווערט נישט מיט צו פּריידיקן מיט מאַניאַקישער מעטאָדישקייט במשך צענדליקער יאָרן!

דער אַמעריקאַנער קאַרעספּאַנדענט איז צעטומלט און פּרווט זיך דאָס דער־קלערן מיט דער "סודותפולער סלאַווישער נשמה" פון די קרעמל־מנהיגים. מער דערפאַרענע זאַכקענער פון דער סאַוועטישער ווירקלעכקייט צווייפלען נישט, אַז די דערלויבעניש צו ווײַזן אויף דער בינע "דער דאַמען־שניידער" איז נישט מער ווי איינע פון די שמד־שטיק, אויסגערעכנט אויף צו באַווײַזן דער פּרײַער וועלט ווי גרויס ס'איז דער "ליבעראַליזם" פון דער סאַוועטישער סיסטעם און איינציטיק אויך צו לעשן די שטייגנדיקע עמיגראַציע־שטימונגען בײַ דער יידישער באַפעלקערונג.

איבערן באַבי יאַר שטייט אַ דענקמאַל, אויף וועלכן ס'איז אויסגעקריצט: "דאָ האָבן אין פּעריאַד פון 1941 ביז 1943 יאָרן די דייטשיש־פּאַשיסטישע אַקופּאַנטן פאַרניכטעט העכער 100.000 איינוווינער פון קיעוו".

די גידן פון "אינטוריסט" חזון איבער מיט זעלטענער עקשנות, אַז אין סאַוועטן־פאַרבאַנד מאַכט מען נישט קיין אונטערשייד צווישן רוס, אוקראַינער און יידן.

בלויז פאַר באַזונדערס "איינגעגעסענע" אויסלענדער גיט מען צו דערקלערן מיט אַ האַלב מויל: "מעגלעך, אַז אַ העלפט פון די דערמאָרדעטע זענען אפשר געווען יידן"...

ס'איז באַזונסט, אַז אין האַרבסט 1941, במשך צען טעג — פון ראש השנה ביז יום כיפור האָט מען אין באַבי יאַר מיט קוילגוואַרפערס אויסגעשאַסן העכער גינציק טויזנט יידן.

מרדכי חסיד

(זע אויף ז. 145).

געבוירן אין סעקוראָן, בעסאַראַביע, אין יאַר 1909. דיכטער, דערציילער און רעדאַקטאָר פון דער צייטונג "קענדער אַדלער". פאַרענדיקט די גימנאַזיע אין סעקוראָן, שטודירט אין בית-מדרש למורים אין ווין ביז 1930.

ביז 1944 געאַרבעט אַלס לערער אין אַ העברעיִש-פינישער שול אין פינלאַנד. אין די יאָרן 1944—1950 האָט ער אָנגעפירט מיט דער קולטור-אַרבעט צווישן דער שאַרית-הפּליטה בני דער יידישער קהילה אין שטאַקהאַלם. פון 1950 — אַרבעט ער אין די יידישע שולן פון קאַנאַדע.

אין יאַר 1928 האָט ער באַקומען די ערשטע פרעמיע פאַר זיין דערציילונג "טעג און נעכט", אויף דעם ליטעראַרישן קאַנקורס פון "אונדזער צייט" (קעשעניעו). פון דאָן — פאַרעפנטלעכט ער לידער, דערציילונגען און אַרטיקלען אין "אונדזער צייט", "טשערנאָוויצער בלעטער", "אינזל" — בוקאַרעשט; "אויפגאַנג" — סיגעט; "ליטעראַרישע בלעטער" — וואַרשע; "יידישע בילדער" — ריגע; "יידישע פאַלקס-צייטונג" — בראַזיל, און פיל אַנדערע. באַקומען די י. י. סיגאַל ליטעראַטור-פרעמיע (1969).

אין בוכפאַרם זענען דערשינען: "פאַרמען אין ברען", דעציילונגען, ווילנע, 1938, פאַרלאַג ב. קלעצקין; "דורות שריינען מיך אַריבער", מאַנטרעאַל 1969; "אַ שאַטן מראַנט מיין קרוין", מאַנטרעאַל 1975.

מאיר חרץ

אַפּרופּן

דוד ספּאַרד — שפּאַצירן אין דער נאַכט

נישט דעם יידישן לייענער און אַוואַדע נישט דעם יידישן שווייבער, דאַרף מען דערציילן ווער דוד ספּאַרד איז. דוד ספּאַרד איז אַ אַלטבאַקאַנטער נאַמען פון אַ יידישן שרייבער, וואָס האָט שטודירט פּילאַזאָפּיע, געשריבן ליטעראַטור-קריטיק, געשריבן לידער און בשעתו אויך דערציילונגען, געווען דער רעדאַקטאָר פון פּאַרלאַג "יידיש-בוך" אין נאָך מלחמהדיקן וואַרשע, געווען דער לעצטער רעדאַקטאָר פון די וואַרשעווער "יידישע שריפטן" ביז דעם סאַמע לעצטן נומער און איז היינט מיטערעדאַקטאָר פון אונדזער "ירושלימער אַלאַמאַנאָך", וווּ ער דרוקט אין יעדן נומער ליטעראַריש-קריטישע אַרטיקלען און לידער.

פון זײַן ערשטן לידערבוך "שטאַפּלען" אין יאָר 1929 ביז צו זײַן איצטיקן זעקסטן לידערבוך "שפּאַצירן אין דער נאַכט" פון 1979, איז אַ מהלך פון אַ האַלבן יאָרהונדערט, איז אַ וועג אויף וועלכן ער גייט פון ליד צו ליד ווי אויף שטאַפּלען אַראָפּ און אַרויף. ער ציט אַ מאָל ווי "אַ זעגל אין ווינט", אַ מאָל "מיט באַרויעסע טריט" דורך "ברענענדיקע בלעטער" ביז ער קומט צו זײַנע איצטיקע "שפּאַצירן אין דער נאַכט":

דורך אַ וואַלד פון דערנער
שלאַגט זיך דורך אַ וועג
מײַן יידיש ליד.

דאָס זענען די ערשטע שורות פון זײַן איצטיקן בוך. נאָך "ברענענדיקע בלעטער" איז "שפּאַצירן אין דער נאַכט" דאָס צווייטע לידערבוך ספּאַרדס אין ישראל, וווּ ער האָט בײַ זײַן אַנקומען דערזען אַז :

מײַן נאַמען איז פאַרקריצט אויף יעדן שטיין,
מײַן שטים הילכט אַפּ פון יעדער ווייט,
אַ גאַלדיק ליכט מיך אומעטום באַגלייט.

און ערגעץ ווייטער אין אן אנדער ליד :

דעם לויטערן תנכישן באגינען
פון מינע פריילינגדיקע יאר
האב איך בני דיר איצט אפגעפונען
אויף דער וואר.

ווען מיר קומט אויס צו לייענען דודס ספארדס קריטישע ארטיקלען דערפיל
איך גלייך דעם דאקטאר פילאזאפיע דוד ספארד, וועלכער בויט אין יעדן ארטיקל
באזונדער אויף צוערשט די מאס און די וואג, מיט וועלכער ער מעסט און וועגט
דערנאך זיינע אפשטאצונגען פונעם באהאנדלטן ווערק. ווען איך לייען די לידער
פון דוד ספארד דערפיל איך גלייך דעם קריטיקער, וועלכער ווייסט גענוי וואס א
ליד איז און וועלכע זענען די קאמפאגענען, מיט וועלכע ער באנוצט זיך ביים בויען
דאס ליד :

נאכאנאנד גייען כוואליעס איבער טייכן
און קיין איינע קען די צווייטע נישט דערגרייכן,
ביז זיי קומען צו די ימען,
צו באהעפטן זיך צוזאמען.

ווי יעדער פאעט, וואס זיין וועג איז נישט קיין אויסגעפלאסטערטער, נישט
פריי פון שטרויכלונגען און אפנויגן, מאכט אויך דוד ספארד זיין חשובן הנפש,
וואס ער ברענגט אים פאר זיין לייענער :

דארטן איז דער סיר הבשר אפשר פולער
און די ווינטן פאשען זיך אין רן,
נאר אין יעדער פרעמדער גאולה
איז באהאלטן ווי א שלאנג, א בייע שעה.

ווינטשן מיד אונדזער דיכטער, ער זאל פון זיין נאכט־שפאציר ארויסקומען צו
די "לויטערע פארטאגן", וואס ער דערמאנט אזוי אפט אין זיינע "שפאצירן אין
דער נאכט".

חיים מאַלטינסקי

איך דערמאן זיך אין די דרייסיקער יארן, אין טשערנאוויץ, פלעגן מיר, א גרופע
חברים, זיך אפט צונויפזאמלען און איינער פון אונדז — דער פילאזאף — ווי
מיר פלעגן אים רופן, האט זיך גענומען אויפן קול אונדז מאטערן מיטן פארמולירן
זיינעם א נייעם "געניאלן" געדאנק. ער האט, נעבעך, שווער געהארעוועט ביים
קלייבן, בראקירן און צוקלייבן די פאסיקסטע ווערטער, ביים בויען און צען מאל
איבערבויען דעם זאץ און דאס אלץ, ווי געזאגט, אויפן קול, נישט רעכענענדיק

זיך דערמיט, וואָס די אַרומיקע איז שווער נאָכצופאַלגן זײַנע מאַטערנישן.
 זיצן מיר אַ מאָל אַזוי און אָט, זעט מען, וויל ער ווידער אָנהייבן. רופט זיך
 צו אים אָן איינער פֿון אונדז: איך זע, דו קלייבסט זיך אונדז עפעס נײַס צו
 פֿאַרמולירן, זײַ אַזוי גוט און דערצייל אונדז פֿריער וועגן וואָס סײַ האַנדלט זיך
 און אַז יענער האָט געפֿאַלגט און דערציילט, האָט אים דער בעל בקשה אָפּגעשטעלט
 און אויסגעשריגן: גענוג! ס'איז אויסגעצייכנט, בעסער דאָרף מען נישט!
 ווען איך לײַען חיים מאַלטינסקיס לידער און איך לײַען זײ אָפט און מיט
 פֿאַרגעניגן, קומט מיר פֿאַר, אַז ווען מאַלטינסקי נעמט דעם בלייער אין האַנט און
 נאָך איידער ער נעמט זיך בויען פֿערזן, פֿאַרצײכנט ער אויף דער ערשטער מינוט
 טאַקע פֿאַר זיך אַליין וועגן וואָס ער וויל דיכטן און אַז ער לײַענט איבער דעם
 טשערנאָוויק, די טיוטה, ווי סײַ הייסט דאָ, זאָגט ער זיך: גענוג, חיים, ס'איז דאָך
 אויסגעצײכנט!

”די געפֿילן, / מײַן נשמה־פֿײַער, / כ׳גיב אַרײַן מיט אימפעט / אין מײַן
 בלייער. / טוקט ער זיך אין שניי / פֿון ווײַסן בויען, / דאָס געזיכט צו קילן / און
 די אויגן. / נאָר עס ווערט אים / פֿון דערײַן ניט גרינגער, / פֿלאַמען רײַסן זיך /
 פֿון מײַנע פינגער. איינגעהילט, / אַרומגעכאַפט מיט פֿײַער, / לויפט איבערן פעלד־
 פֿאַפּיר / מײַן בלייער.”

אָפט קומט מיר אָפּילו פֿאַר, אַז ווען בײַ מאַלטינסקין רײַסן זיך אַ מאָל אַרויס
 פֿערזן אין אַ צו פֿערפעקטער און פֿרעמדער פֿאַרם, פֿערזעקטע ריטמען און גראַמען,
 טרײַבט ער זײ צוריק צום כלומרשטן טשערנאָוויק, ווײַל אַזאָ איז דער נוסח, נאָר
 זײַנער און ער וועט אים נישט פֿאַרראַטן דעם נוסח זײַנעם.

מאַלטינסקיס לעבנסבאַשרײַבונג קען מען אין קורצן איינטיילן אין דרײַ
 טײלן: א. שלאַכטן אויפן פֿראַנט אין די רײַען פֿון דער רויטער ארמיי. ב. סאַוועטישע
 תפֿיסות און ג. ייִדישע לידער, ייִדישע פֿאַעזיע, וואָס ער האָט מיטגענומען אַהער
 קיין ישראל. אויף די פֿראַנטן האָט ער איבערגעלאָזט זײַנע פֿיס, אין די תפֿיסות —
 דאָס געזונט, נאָר זײַן ייִדישע דיכטערישע נשמה האָט ער געבראַכט אַ גאַנצע.
 דאָ אין ישראל האָט ער ביז הייַנט אַרויסגעגעבן דרײַ לידערביכער: 1. ”די ערד
 פֿאַרשטייט, ת”א 1976; 2. מײַן מאַמעס אַנבליק, ת”א 1977; און 3. ”מײַן דמיון־
 בריק”, ת”א 1978. לעצטנס איז דערשינען זײַנס אַ פֿערט לידערבוך א.ג. ”פֿרישע
 ווינטן”, וואָס מיר נעמען דערפֿון אַרויס עטלעכע שורות פֿון אַ ליד:

”איך קוק מײַן אייניקל, מײַן סברהלע, / ער שלאַפט אין גאַנצן אַן אַ קישן... /
 כ׳בין אויך דאָך יונגערדייט אין די רעדאַקציעס / געשלאַפֿן אויף די האַרטע טישן; /
 אין דער מלחמה־צײַט אין רי טראַגשייען — / אויף ערד אויף זומפֿיקער / און
 אויף די קאַלטע שנייען. / און שפּעטער אין די סטאַלינישע קאַזעמאַטן / אויף
 צעמענט / און אויף די סוקעוואַטע נאַרעס, / נאָר תמיד כ׳פֿלעג זיך סטאַרען /
 מײַן פּויסט אונטערצושפּאַרן, / ווײַל קאַן מען דען אָן אַ צוקאַפּנס ליגן? — /
 און דאָ איך זע מײַן אייניקל, מײַן סברהלע, / האַלט צוגעפֿלעטשט דאָס אויערל
 צו דעם מאַטראַץ / און פֿאַפט מיט פֿאַרגעניגן. / עס ציט אַזוי מיך צוצווייגן צו

אים / און מײן פּוּכאַווע קישלע פּאַוואַלינקע / אין אונטעררוקן ... / מײן טאַכטער שמייכלט אין דער שטיל: / — אַזוי זענען די קינדער דאָ געווינט / און דו געוויינ זיך צו אויף דעם צו קוקן...“

וועגן אַלכסנדר שפּיגלבלאַטס לידערביכל “וואַלקנברעמען”

שוין דער נאָמען פון אַלכסנדר שפּיגלבלאַטס קליינער לידערזאַמלונג “וואַלקנ-ברעמען” ווייזט אויף אַן אייגענער דיכטערישער שיטה, אויף אַן אייגענער פּריומע פון זען.

אין דער יידישער ליטעראַטור איז דער דיכטער שפּיגלבלאַט איינער פון די יונגע, איינער פון די ווייניק יונגע. אַכט און פּערציק האַרבסטן אַלט פון וועלכע “אַלע שעהען רעגענען אויף זײַן לײב” און ער געדענקט זי, די רעגנדיקע שעהען סײַ אויסנווייניק און סײַ, ווי ער דריקט זיך אויף זײַן אופן אויס, איבערווייניק און:

צווישן אויס-און-איבערווייניק
האַט אַן אַדערל געפּלאַצט,
וואָס דאַרף פאַרגעסן.

דאָס אַדערל אַבער, וואָס דאַרף פּלאַצן, פּלאַצט נישט און שפּילט ווייטער דאָס מאַל אויפן זכרון-קלאַוויר:

מיידלישער אַרבל-געוויטער
אויף בראַנדזענער הויט.
אַ רמז פון זיגמונד פּרויד
בײַטשט מיט גאַלדענע ריטער.

דער פּחד איז אַלט ווי דאָס לעבן אויף דער וועלט און קיין דיכטער דאַרף אים נישט אויסבאַרגן ביים צווייטן. יעדער האָט זיך זײַן אייגענעווערענע שרעק. ער לאַזט העכסטנס פון אַנדערע זיך דערמאַנען אין איר. שפּיגלבלאַטן “ברענגט די פּינצטערניש דעם ריח פון שרעק / געזאַלצן מיט קינדערשע טרערן”.
ווי פאַר דער מוזיק איז די ראָם אויך פאַר דער דיכטונג דער שטח פון צײַט, אין וועלכער סע פליסן ווי ריטמען נישט נאָר די שעהען, וואָס רעגענען, אויך “שעהען פאַרברענטע, “שעהען צעשאַטענע”, “איבערגעדרייטע שעהען”, בשעת דעם זייגערס:

אַ דינע ספּרוזשינע, אַ שטאַלענע בלאַע
צײַט דאַרט אַרויס דעם מאַרך פון די שעהען.

און צווישן די שעהען — “אַ שטילע רגע” און אַז שפּיגלבלאַט שעלט שטאַמלט ער אַ קללה און וויל ער תפילה טאָן, “קומט די תפילה פאַרוואַנדלען זיך אין טרערן”.

א באזונדער אַרט פאַרנעמט די פּלאַך, דאָס בלאַט פּונעם שפּיגל מיט אַלע זינע טיפּקייטן אין די בילדער פון דער דיכטונג פון שפּיגלבלאַטן. דאָס ערשטע ליד מיט וועלכע ער עפּנט זיין לידערזאַמלונג הייסט "אויפן שפּיגל פון מיין אויג" און דער בוים אויפן ראַג ערגעץ ווייטער מיט עטלעכע זייטלעך אין בני אים "א גרינער פאַרטרעט":

א גרינער פאַרטרעט אין אַ זילבערנער רעם,
אין שפּיגל ווערט ליכטיק און קאַלט.

און וועגן זיין אייגענעם פאַרטרעט זאָגט ער :

פרעמדע פּאַסטעכער האָבן געפונען
אויפן וואַסערשפּיגל מיין פאַרטרעט,
האָבן זיי פאַרשטאַפט דעם ברונעם
מיט מדברדיקער שנאה.

איז אָבער דאָס בליענדיקע לעבן שטאַרקער פון דער מדברדיקער שנאה און :

די זאַמדזייגערס ווייזן,
אַז דער וואַסערשפּיגל דעכעט.

שפּיגלבלאַט ציט זיך מיט אַלע רמ"ח אברים צו עכטקייט און צוימט זיין ליד,
סע זאָל נישט אַריבערשפּרינגען דעם גדר פון זיין געמיט, נאָר אַז ער באַגעגנט אַ
מיידל אַ רייטעריין :

טרייב איך מיין פעדער אַרויף און אַראַפּ
אין ריטם פון איר פאַרשייטן גאַלאַפּ

דאָס מיידל איז ווייס, דאָס פּערדל איז בלאַ,
נישטאַ אַזאַ פּערדל, זאַגסטו, נישטאַ ?

מיין פעדער ווייס בעסער, זי בלוטיקט דאָך בלאַ
און אַלץ וואָס זי בלוטיקט אַרויס איז דאָ.

מאיר יעלינס "די מיראַזשן פֿונעם אַמאַק-לויפֿער אַסקאַר גריק"

מע מוז נישט האָבן געלייענט סטעפּאַן צווייגס באַרימט ווערק "דער אַמאַק-לויפֿער"
און אויב מע האָט עס יאָ געלייענט צוריק, לאַמיר זאָגן, מיט אַ יאָר פּופּציק, מוז
מען אויך נישט געדענקען די איינצלע הייטן פון דאָזיקן ווערק, כדי צו קענען לייענען
מאיר יעלינס "די מיראַזשן פונעם אַמאַק-לויפֿער אַסקאַר גריק" די מיראַזשן זענען
ווי קאַפּיטלעך, יעדער קאַפּיטל — אַן אַנדער מיראַזש.

איר עפנט אויף דאָס קליינע ביכל און איר לויפט אָן אויפהער מיטן העלד אלע 190 זייטלעך ביזן סוף. איר מוזט אויך נישט האָבן געלייענט מאיר יעלינס פריערדיקע צוויי ביכער. נאָכן איצטיקן ביכל וועט איר זיי סיי-ווי-סיי זוכן אויף איבערצוליינען. ליינעט מען דאָך נישט די ווערק פון אַ שרייבער אין זעלבן סדר ווי ער, דער שרייבער, האָט זיי אָנגעשריבן. יעלינס אינציקע טעמע איז די שווא. אַסקאַר גריק, דער העלד פון איצטיקן ביכל איז אַ ייד אָן אַ געלער לאַטע, וואָס שפילט אויף דער אַרישער זייט דעם דייטש, נישט ערגער ווי די דייטשן, וועלכע דאַרפן נישט שפילן און נישט ערגער פון אים שפילט מיט זיין פרוי — די יידישע שיינהייט מאַרגי. צוליב אירע שוואַרצע האָר און שוואַרצע אויגן שפילט זי אַ מישלינג פון אַ פאַלקסדייטש מיט אַ מאַדיאַריי, אין דער אמתן שפילן די דייטשן אויך. זיי שפילן די פאַטריאַטן און דרייען זיך אויס פון צו גיין אויפן פראַנט, שפילן די געטרייע איבערגעגעבענע בירגער און לעקן אַפּ אַ פעט בינדל פונעם אָנגערויבטן יידישן גוטס, וואָס לויטן געזעץ קער עס צו דער מלוכה-קאַסע. בלויז צוויי דייטשן טרעפן מיר, וועלכע שפילן נישט — דאָס איז אַרנאָ היינץ ווינגעל, גריקס שולקאמאַראַד פון ווינער פראַנץ-יאָזעף גימנאַזיום, ער האָט פּיינט די נאַציס און קען זיין שנאה לאַנג נישט אויסבאַהאַלטן, ער וויל עס אויך נישט, כאַטש דאָס גרענעצט ממש מיט זעלבסטמאַרד. דער צווייטער, וואָס שפילט נישט, איז גריקס אוספאַרשער, אין וועמעס בעגל אונדזער יידיש פאַרפאַלק פאַלט טוף סוף אַרײַן. די קאַנפראַנטאַציע פונעם דאָזיקן ראַבאַט-אויספאַרשער מיטן געפאַקטן אַמאַק-לויפער ברענגט נאָך נישט צו דער פּווענטע. גריקן דאַכט זיך, אָו אים געלינגט אַנצוהייבן אַ נייעם געלויף, אַ נייע שפיל מיטן דאָזיקן לעצטן פאַרטנער זיינעם, אַ שפיל, וואָס איז אויסגערעכנט אויף צו געווינען צייט, צייט וואָס נעמט אין חשבון נישט נאָר טעג און שעהען, נאָר אויך מינוטן און אַפילו סעקונדעס. גאָר אַ זייטיקער, נישט פאַרויסגעזעענער צופאַל — אַ טעלעגראַם צום דאָזיקן אויספאַרשער וועגן אַן אומגליק אין דער משפּחה, וואָס די מלחמה האָט זיך באַמיט אים אַ היים צו שיקן, אַ טעלעגראַם, וואָס זיין שעף גיט אים איבער מיט געמאַכטן מיטגעפיל, ווייל אין דער אמתן האָט ער פּיינט אַט דעם אידיאַט, וואָס מיינט עס ערנסט מיט די נאַציסטישע טעאָריעס און איז צופרידן פון אים פטור צו ווערן. דאָ דערגייט דער געלויף צו דער עפאַגיי. גריק פאַרשפילט צום שעף פון זיין אויספאַרשער, ווי מע פאַרשפילט צו אַ שלעכטן שאַך-שפילער, ווייל מע קען קיין מאָל נישט אויסרעכענען זיינע נאַרישע גענג, וואָס ער וועט מאַכן פון פאַרויס. ער פאַרשפילט גראַד דעמאַלט, ווען די דייטשן האָבן אָנגעהויבן פאַרשפילן די מלחמה. ער שפילט קלוג און פאַרשפילט נאַריש ווי יעדער פאַרשפיל.

יחיאל גראַנאַטשטיינס "פּרעמדע וועלדער — אייגענע ערד"

אויב אַ יידיש מעשה-ביכל האָט אַ מאָל אין די קרייזן פון פרומע יידן געהייסן "טריף-פּסול", איז יחיאל גראַנאַטשטיינס נאָוועלע אין יידיש 100% כשר. ס'איז

א בוך, וואס איר קענט אוועקלייגן אויף יעדן שבתדיקן טיש מיט געבענטשטע ליכט. ס'איז כשר נישט נאָר לויט די דינים פון שולחן ערוך, נאָר לויט אַלע כללים פון מאָדערנער שפּראַך-היגיינע. אַ ציכטיקע שפּראַך. קיין רמז פון שעטנז, קיין שמץ פון גראַבקיט און נאַכלעסיקייט. ס'איז טאַקע אַ שפּראַך מיט לאַנגע אַרבל און מיט אַ קאַלנער אַ פאַרשפּיליעטן ביזן האַלדז אַרויף, אָבער אַ יידיש-זיידענע, אַ ריינע אָן דעם מינדסטן שפּרענקעלע, כאַטש נישט קיין שלום אַש'עדיקע שטעטל-אידיילע שילדערט אונדז גראַנאַטשטיין, נאָר די סאַמע בלוטיקע טעג אויף דער לעוואַרטאָוער גאַס.

ער מאַלט צוערשט דאָס רויקע לעבן, דאָס רויקע יידישע לעבן, דאָס אַהדות פון יידן חסידים, וועלכע דאַווענען אין איין שטיבל, אַרעם און רייך און כאַטש מיר ווייסן נישט אויף זיכער, צי האַט טאַקע ישראל דער טרעגער באמת באַדויערט מרדכי-פּייזלען, וועלכער מוז, בעבעך, טראַגן אויף זיך וועלדער, הייזער, געשעפטן, בשעת אים, ישראלן, איז אַ סך ליכטער מיט די קאַסטנס אויף די טרעגערשע פּלייצעס, ווערט אָבער די אַהדות אָן אמת-שטאַרקע אין אַנבליק פון די געפאַרן, וועלכע קומען פון דער פּוילישער זייט און וואָס גייט אויפן יידישן לעבן עס אויסצוואַרצלען, אָן אַנזאָג אויפן גרויסן אומגליק, וואָס קומט שפּעטער און ברענגט פאַרניכטונג. מרדכי-פּייזל פאַרט זיך דורך קיין פאַלעסטינע, פון האַטעל אין תל-אביב לאַזט ער זיך אין וועג אויסצוקוקן דאָס לאַנד, זעט דאָס שווערע לעבן פון די חלוצים-בויער און אַ נישט-אַנטשלאַסענער קערט ער זיך צו זיין גרויסן הויז אויף דער לעוואַרטאָוער גאַס, צו זיין האַב און גוטס. אָבער וואָס ווערט פון דעם און פון זיין משפּחה און פון אַלע יידישע היימען דאָרט, ווען די דייטשן מאַרשירן אַריין קיין פּוילן? די יורשים פון זיין פאַרמעגן, די סטרוזשעס, גיבן אים איבער אין דייטשע הענט און זיי, די דייטשן, פירן אים ארויס אין וואַלד מיט זיינע בני בית און צעשיסן זיי. אַ נישט-דערשאַסענעם, אין בלוט איינגעטונקט, שלעפט אים אַרויס פונעם הויפן הרוגים אָן איידעלער פאַליאַק, (מע דאָרף נישט פאַרגעסן, אויך אַזעלכע זענען געווען), און איינשטעלנדיק דאָס אייגענע לעבן, באַהאַלט ער אים אויס ביי זיך אין שייער אין אַ גוט פאַרמאַסקירטן גרוב.

שטאַרק איז אין בוך געשילדערט דער חשבון הנפש, וואָס דער אויס-באַהאַלטענער מאַכט אין זיין באַהעלטעניש. נאָך שטאַרקער איז דאָס טראַגישע בילד פון דער חורבה אויף די וואַלינער לאַנקעס און דער שמועס איבערווייניק פון דער שארית הפּליטה, פון די געראַטעוועטע האַלאַוועשקעס, מענטשלעכע חורבות, וועלכע האַלטן זיך קוים אויף די פּיס.

סאַראַ לאַנגער און טראַגישער וועג פון די פרעמדע וועלדער, מיט וועלכע דער רייכער וואַלד-סוחר מרדכי-פּייזל צווייגרייך האַט געהאַנדלט אין פּוילן ביז דעם קליינעם נאָר אייגענעם שטיקל ערד ביי זיין שטיבל אין רמלה בשכינות מיט דער גרויסער משפּחה פונעם תימנער יידן יחיא. דאָס פּיצל ערד איז קליין דערמיט צו האַנדלען אָבער גענוג גרויס אויף דער עלטער דאָס צו באַאַרבעטן. מיר

באגריסן דעם צווייטפראַכטיקן, דעם העברעישיידישן שרײַבער יחיאל גראַנאַטשטיין מיט זײַן נייעם בוך אין יידיש.

וועגן דער דיכטונג פֿון יונה בערקמאַן

איך ווייס נישט צי ס'איז פאַראַן אַ העברעישיע איבערזעצונג פון יונה בערקמאַנס יידישע לידער, אַ זאַמלונג אָדער איינצלנע לידער איבערזעצטע דאָ און דאָרט אין עברית, נאָר אים, בערקמאַנען, שטעל איך מיר פאַר, ניין, איך בין אין דעם זיכער, אַז אים איז אַמשווערסטן אין עברית צו איבערזעצן מחמת דער גרויסער צאָל העברעישיע ווערטער, וואָס ער האָט אַזוי פאַריידישט, אַז דו וועסט שוין פון זיי קיין וואָרט נישט קענען רירן פון זײַן יידישן אַרט. נישט פאַראַן, דאַכט זיך מיר, קיין צווייטער יידישער דיכטער, וואָס זײַן יידיש לשון זאָל זײַן אַזוי איינגעטונקען אין תורה און דאָס וואָרט תורה אין יידיש מיינט דאָך נישט נאָר די פינעף חומשים. בערקמאַן איז אַ דיכטער אַ בן תורה. אמת, נישט קיין הלל זינגט ער צו די הימלען. זײַן ליד איז אויך נישט קיין מאַנאַלאָג, קיין שמועס מיט זיך אַליין, נאָר אַ מין, וואָלט איך זאָגן, איינזייטיקער דיאַלאָג מיט גאָט. דאָס הייסט, ער, דער דיכטער, רעדט און גאָט, ברוך הווא, שווייגט. דער יידישער דיכטער יונה בערקמאַן טענהט זיך אויס מיט זײַן יידישן גאָט אויף זײַן, גאַטס, לשון קודשדיקן יידיש: איך רייך צו דיר, ווי ס'האַט צו דיר גערעדט מיין טאַטע, / אין זײַן זכות אבות, / נאָר נישט בדממה דקה, מיט אַ תחינה — / איך מאָן צו אַ דין תורה דיך פון מיין יסורים-קראַטער.

ווי אַזוי סע ווערן אויפגענומען זײַנע טענות אין די הימלען ווייס איך נישט, נאָר זײַנע לייענער, ווייס איך, ווערן אים געטרייע שותפים, ווייל זײַנע טענות זענען אויך זייערע טענות און דערמיט האָט דער דיכטער זיינס דערגרייכט.

יונה בערקמאַן איז נישט קיין מאַלער, וואָס מאַלט, ווי מע זאָגט, פון דער נאַטור. ביים לייענען אים האַסטו דעם איינדרוק, אַז די ישראל-לאַנשאַפֿט, ריכטיקער, די חומש-לאַנדשאַפֿט האָט ער געבראַכט אָהער פונעם גלות, געבראַכט פונעם הדר און פון דער ישיבה, געבראַכט אָהער אַ פאַרטיקע פון דאָרט. דו פילסט זי, אַט די לאַנדשאַפֿט טאַקע אין זײַן טענהן צו גאָט: אַ מאַל האַסטו גערעדט פון סנה / מיט דונערן און בליצן אויפן סיני-באַרג / דיין וואָרט, צעגליט, פאַראַקערט פחד האָט אין האַרץ / פון קנעכט.

ס'איז נישט קיין לאַנדשאַפֿט מיט שאַרפע פאַרבן און בוילעטע ליניעס, אויך נישט קיין שטריכן פונעם תהו ובהו, וואָס פאַרן וועלט-באַשאַף. ס'איז די נשמה-לאַנדשאַפֿט פונעם דיכטער, וואָס נעמט שטענדיק זײַנע לייענער פאַר עדות בײַ זײַן אייביקן אויסטענהען זיך מיט גאָט:

איך קען נישט און וועל אויף דיין תשובה נישט זײַן אַ מוותר!
אפילו אין וויסציג אין טלית פאַרוויקלט,

מיין גליווער וועט שרייען קאפויער
און טרייסלען דיין כסא הכבוד —
דיין משפט איז דין פון בית שמי,
אויף רוגזה געקאוועט,
הלפים מיט פגמים די צונג פון קטיגור!
אל רחום וחנון,
און ווו איז בית הלל ?

דאס פרעגן מיר אויך און ביו דער דיכטער וועט א מאָל קריגן אויף זיינע
טענות, וואָס מאַכן פול דאָס בוך, די תשובה אויף וועלכער ער איז נישט קיין מוותר,
וועלן מיר זיי לייענען, ווייל, ווי געזאָגט, זיי זענען אויך אונדזערע טענות.

וועגן אַ צוויי־שפראַכיקן לידערבוך

איז פאַרלאָג קרני, תל אביב, איז אַרויס אַ צוויי־שפראַכיקער באַנד געקליבענע
לידער פון באַקאַנטן אַמעריקאַנער יידישן דיכטער יוסף ראַלניק אַרויסגעגעבן מיט
דער הילף פון זײַן אַלמנה פייגל ראַלניק, וואָס איז שוין אויך נישטאַ און דער בוך
איז געווינדמעט איר ליכטיקן אַנדענק. פון איין זײַט בוך, שירים נבחרים, די
העברעישע איבערזעצונגען פון העברעישן דיכטער שמשון מעלצער און אַקעגן אַ
זײַט קעגן אַ זײַט, די געקליבענע לידער ראַלניקס אין יידישן אַריגינאַל. די אויס-
גאַבע איז אַ דרייענדיקער געווינס — ערשטנס פאַרן העברעישן לייענער, וואָס האָט
אַ מעגלעכקייט זיך צו באַקענען מיט ראַלניקס שטילער ווונדערלעכער דיכטונג
אין מעלצערס איבערזעצונג אויף גאַנצע 250 רעכטע זײַטן פון בוך. דער צווייטער
געווינס איז פאַרן יידישן לייענער, וואָס האָט די מעגלעכקייט אויף די 250 זײַטן
פון לינקס ווידער צו לייענען לידער, וועלכע זענען שוין לאַנג אין קיין נײַע
אויפלאַגעס נישט אַרויס און דער דריטער, דער סאַמע גרעסטער געווינס איז
פאַרן לייענער פון ביידע שפראַכן. ער האָט פאַר זיך אַלע 500 זײַטן און קאַן הנאה
האַבן סײַ פון אַריגינאַל, סײַ פון די איבערזעצונגען און טאַקע פון די פאַרגלייכן
אויך און זאַגן מבניות נישט נאָר אויף ראַלניקס לידער, נאָר אויך אויף וויפל אַן
איבערזעצונג איז מערער געראַטן אַדער ווייניקער.

מבניות זאַגן איז דאָך אַן אַלטער יידישער האַבי, וואָס מיר האָבן בשעתו מיט-
גענומען מיט זיך אין גלות און אַצינד צוריק געבראַכט אין לאַנד אַרײַן. ראַלניקס
לידער זענען מערסטנטייל ווינטער־זכרונות פון זײַנע קינדער־יאָרן. אַ יידיש
יינגעלע אין אַ גוישן פאַרשנייטן דאָרף. די ווינטער־לאַנדשאַפט אַרום זײַן טאַטנס
מיל באַקומט אַ תיקון אין יידישע לידער פון אַ רײפן פאַעט אין ניו־יאָרק, וועלכע
פאַרשאַפן הײַנט פרייד דעם לייענער אין זומערדיקן ישראל. אַט דאָס איז דער כח
פון פאַעזיע.

לידער וועגן ווינטער און שניי טרעפן מיר בײַ אַ סך יידישע פאַעטן פון יענעם

דור — בײַ האַפּשטיינען זענען עס ווינטער־פּאַרנאַכטן אויף רוסישע פעלדער, בײַ לייִוויקן זענען עס אויף וועגן סיבירער, וועגן פון פּאַרשיקונג, בײַ מאַני־לייבן זענען עס בלימעלעך קרענצעלעך, וואָס דער פּראָסט מאַלט אויף די שויבן און דערציילט אַ טרויעריקע מעשה וועגן אַ יידן, וואָס איז אין שניי פּאַרשאַטן געוואָרן. אויך בײַ דיכטער פון אונדזער דור, בײַ סוצקעווערן, למשל, טרעפן מיר אַ פּאַרשנייטן כּוטער פון זײַן קינדהייט אין סיביר. דער שניי גייט אין די מערסטע יידישע שניי־לידער געפּאַרט און געגראַמט מיט וויי, נאָר בײַ ראַלניקן איז עס זינגענדיקער וויי. אין זײַנעם אַ ליד צום פּאַעט מאַני לייב זאָגט ראַלניק: באַדויערט נישט דעם גורל פון פּאַעטן, / דער שענסטער גורל אויסגעפּאַלן זײַ און מיר בײַם לייענען, הערט זיך מיר: אויסגעפּאַלן שניי — ווייס איז די ערד און געפּראָרן / עס ציט זיך דער וועג ווי אַ שנור / אַן איינציקער פּלעק אויף דער ווייסיקייט / פּאַר וויאַרסטן ווייט פּויעט אַ פּור.

פּאַר ראַלניקן איז דיכטונג, איז ליד דאָס סאַמע ווערטפּולסטע אין לעבן: זיסער פון די זיסטע סמען / זענען זינגענדיקע גראַמען / זעמלברויט פון בעסטן סאַרט / איז דאָס אויפגעגאַנגען וואָרט. און ערגעץ אין אַן אַנדער ליד זאָגט ער: נישט פּאַראַנען אויף דער ערד / נאָך אַ פּרייד, ווי די, וואָס ווערט / אויפגעוועקט פון לידער. און — אַוואַדע און אַוואַדע פון ראַלניקס לידער.

מאיר-זימל טקאטש

(זע אויף ז. 90)

געבוירן אין יאָר 1894, אין פּריבאָרסק, קיעווער געגנט. געווען אַ דאַרפּס־מלמד און גלייכצײטיק זיך פּאַרנומען מיט זעלבסט־בילדונג.

אין יאָר 1913 איז ער געקומען קיין אַמעריקע.

זײַן ליטעראַרישע טעטיקייט האָט ער אָנגעהויבן מיט רוסישע לידער, וועלכע ער האָט פּאַרעפּנטלעכט אין דער רוסיש־פּראַכטיקער פרעסע אין ניו־יאָרק אין 1914. שפּעטער איז ער אַריבער צו יידיש און האָט געדרוקט לידער און פּאַבעלן אין פּאַרשידענע צײַטשריפטן — "דער קונדס", "די צוקונפט", "טאָג", "פּאַר־ווערטס" — ניו־יאָרק; "די יידישע וועלט" — פּילאָדעלפּיע; "ליטעראַרישע בלע־טער" — וואַרשע; "פּאַר אונדזערע קינדער" — פּאַריז, און פּיל אַנדערע.

פון 1927 זענען דערשינען אַ סך זאַמלונגען פון זײַנע לידער און משלים, צווישן

זײ:

"אויף גאָטס באַראַט", (לידער און פּאַבעלן), ניו־יאָרק 1927; "זון איבער אַליין", (לידער), טשיקאַגאָ 1936; "נח"ם קאַפּטין", (מעשהלעך און משלים), טשיקאַגאָ 1942; "פון דור צו דור", (מעשיות, אגדות און לידער), ניו־יאָרק 1947; "מײַן האַב און גאַב", (געזאַמלטע פּערזן), צוויי בענדער, תל־אביב 1966; "עלטערפּרוכט פון יוגנט צווייט", ת"א 1971.

וועגן רחל בוימוואָל

(א בריוו פֿון וואַרשע)

איך האָב לעצטנס באַקומען און איבערגעלייענט צוויי ביכער פֿון רחל בוימוואָל: "פֿון ליד צו ליד" און "דריי העפטן".

ביז איצט האָב איך געקענט רחל בוימוואָלס לידער נאָר אין דער רוסישער איבערזעצונג — איך מוז צוגעבן: אין גוטע רוסישע איבערזעצונגען. אייניקע לידער האָט איבערגעזעצט אַננא אַכמאַטאָוואַ, און דאָס זאָגט אויך ניט ווייניק וועגן ניוואַ און באַדייטונג פֿון אַריגינאַל. אָבער ערשט איצט, נאָכן באַקענען זיך מיטן ייִדישן טעקסט קען איך פֿיל בעסער באַנעמען דעם מהות און ריכטיקן קלאַנג פֿון אַריגינאַל. און וועגן דעם וויל איך, חס וחלילה, ניט קיין ליטעראַטור־קריטיקער, נאָר אַלס אַ לעזער, וועלכער אינטערעסירט זיך מיט פּאָעזיע, מאַכן עטלעכע באַמערקונגען.

רחל בוימוואָלס דיכטונג מאַכט אויף מיר אַ טיפֿן איינדרוק און איך מיינ, אַז דאָס קומט פֿאַר מיט יעדן איינעם, וועלכער ליענט אירע לידער.

מיר דוכט זיך, אַז פֿאַר איר גאַנצער שאַפֿונג איז זייער כאַראַקטעריסטיש דאָס ליד:

כ'ועל מוזן עפעס צוטראַכטן, איך זע שוין.
(און צוטראַכטן — דאָס איז מיר שטענדיק ליב).
איך קאָן דאָך ניט, אַז אַלץ זאָל זיך פֿאַרלעשן,
אַז יעדער זאָל זיין אָפהענטיק און טריב.
אַז גאַרניט זאָל ניט איינגעבן זיך מערער.
אַז אַלץ זאָל שלעפֿן זיך אַט ווי עס גייט . . .

("דריי העפטן", זייט 47)

ווייל רחל בוימוואָל איז אין איר גאַנצער דיכטונג אַ דענקערין. אַ דענקערין וועגן אַלץ אין דער וועלט: וועגן ליידן און פֿרייד, וועגן באַציונג פֿון מענטש צום מענטש, וועגן אמת און ליגן, אויפֿריכטיקייט און פֿאַלשקייט, שלעכטס און גוטס. זי געהערט, בלי ספק, צו דעם מין דענקער, וועלכע באַנוגענען זיך ניט מיטן אַבסטראַקטן דענקען, נאָר ווילן מיט זייער דיכטונג ווירקן "עס זאָל זיך אַלץ ניט שלעפֿן ווי עס גייט". שוין אין איינע פֿון איר קינדער־לידער, געשריבן אין עלטער פֿון 13 יאָר, זאָגט זי:

אַ ליד — דאָס איז אַזאַ מין זאָך,

פֿון וואָס עס ווערט דער מענטש פֿאַרטראַכט

("דריי העפטן", זייט 99)

זי איז שטענדיק באַהערשט פון באַוווסטזיין, אַז יעדעס אַרויסגעזאָגטער וואָרט, יעדעס נייע ליד מוז עפעס אויפטאָן, ניט זיין קיין שאַס אין דער לופט:

ווי שטילט מען איין די שרייענדיקע שטילקייט?
ווי שרייט מען אויס דאָס שטומענדיקע וואָרט?
מיין וואָרטן האַלט אין זיך די אַנגעצילטקייט
אין אַ פאַר מיר נאָך ניט באַוווסטן אַרט
("דריי העפטן", זייט 67)

זי ווייט, אַז אין מיטלפונקט פון אַלץ וואָס ווערט געטאָן און וועט געטאָן ווערן שטייט דער מענטש. ער איז פאַר אַלץ פאַראַנטוואָרטלעך אין זי שטעלט אים (און זיך) גרויסע פאַדערונגען. מיט דער רייפֿקייט וועלכע קען נאָר קומען אַלס פראָדוקט פון גרויסער לעבנס-דערפאַרונגען, מיט דער קלוגשאַפט וועלכע איז ניט נאָר אַ נאַטירלעכע, איינגעבאַרענע אייגנשאַפט, נאָר איז אויך אַ פראָדוקט פון פילע און טיפע דורכטראַכטונגען, מיט פשוטות וועלכע עס קען אַנווענדן אין ליד נאָר אַ הויך באַגאַבער פאַעט, זאָגט זי:

דאָס, וואָס מיר געפעלט ניט אין מיין פריינט,
קען איך אַפּטאָן מאַרגן אַדער היינט,
יעדער רגע מוז איך דאָס פאַרשטיין
און זיך פרעגן: נו, און דו אַליין?
("פון ליד צו ליד", זייט 11)

אַבער איר גאַנצע דיכטונג איז ווייט פון טריוויאַלער פשוטקייט. אירע לידער זענען רייך מיט פאַרשידנאַרטיקע מאַטיוון. זי שפּילט גלייכצייטיק אויף פאַרשיידענע אינסטרומענטן כדי איבערצוגעבן סיי ביז גאָר ערנסטע געדאַנקען, סיי פאַרשיידענע שטימונגען: דרייסטיקייט און מוט, טרויער און צאַרן, פריינדשאַפט און שנאה, ספקות און זיכערקייט, גוטמוטיקע איראַניע און ביטערע געדאַנקען וועגן קליינלעכקייט ("ניט אַלע מענטשן לעבן ביזן טויט") און גרויסקייט ("ניט אַלע טויטע זענען אַפגעשטאַרבן") און ביי דעם אַלעמען איז זי פול מיט לעבנס-פרייד, מ'קען זאָגן קינדישע פרייד פון אַ דערוואַקסענעם (שרייבט זי טאַקע: "נו, און די וואָס בלייבן קינדער, שרייבן לידער און סאַנעטן"). זי מאַלט אַליין איר אייגענעם בילד :

איך האָב אין זיך די איינפאַכקייט פון גראַז
די אויסטערלישקייט פון אַ ווילד געוויקס
די אימה פון אַ שופּר-בלאַז . . .

מיט אַ באַזונדער לייכטקייט איז דורכגעדרונגען דער ציקל "דאָס פייערל פון פרייד"
("פון ליד צו ליד"). שוין דאָס ערשטע ליד —

מיר האבן פארפלאכטן די פינגער
געטאן אזא פשוטע זאך.
מיר זענען געווען דענסטמאל יינגער
און שענער און בעסער א סך.

דאס קלינגט כמעט ווי א געזאנג און דערמאנט אונדז די לייכטקייט פון פושקינס פאעזיע.
אגב — איך ווייס ניט, צי דאס קומט פון אונטערבאווסטזיין אדער רחל בוימוואל האט עס
געטאן מיטן פולן באווסטזיין (דאס לעצטע וואלט מיר נאך בעסער געפעלן) — עס קלינגט
ווי א פאראפראזע פון טאטיאנעס ווערטער.

א קאפיטל פאר זיך זענען אירע לידער געשריבענע קינדווייזן (צווייטער און דריטער
העפט) און די אפאריזמען. איך ווייס ניט צי די ליטעראטור-געשיכטע ווייסט פון א סך
אזעלכע פאלן, די מאמע זאל אויסבאהאלטן און פארהיטן אזא אוצר ווי "ראכעלעס לידער".
מוז דאס טאקע זיין א זעלטענע מאמע און ניט צופעליק געפינען מיר אין די זאמלונגען
לידער "צו מיין מאמען", "מיין מאמע אין חלום", "א בריוועלע דער מאמען" (איינע פון
די בעסטע לידער), "מיין גאלדענע מאמע" און די מאמע ווערט אויך דערמאנט אין
אנדערע לידער.

דער קוואל פון רחל בוימוואלס דיכטונג זענען אירע אייגענע איבערלעבונגען און דאס
יידישע לעבן, דאס וואס יידן האבן דורכגעמאכט און מאכן דורך אין אלע עקן פון דער
וועלט, זייער גאנצע געשיכטע, זייער נעכטן, היינט און מארגן. און דערפאר קלינגט
אונדז צו באשיידן און אומבארעכטיקט דאס, וואס זי האט געשריבן קורץ נאך איר קומען
אין ישראל:

כ'בין ווי א בויים,
וואס זיך אליין האט אנגענומען פאר די צווייגן
און אפגעטראגן אויף אן אנדער ערד . . .
. . . און ס'ווייסט נאר גאט אליין,
צי ס'וועט מיט יארן שפעטער
אויף זיינע צווייגן עפעס אויסוואקסן דא פארט.

ווי מיר זעען האט דער בויים ניט אויפגעהערט און הערט ניט אויף צו געבן פרוכטן.
אלץ, וואס רחל בוימוואל שרייבט — סיי אירע לידער, סיי אירע אפאריזמען — איז
דורכגעדרונגען מיט אמתער יידישער פאלקסטימלעכקייט, און אמתן יידישן הומאָר. זיי
זענען אויך א וויכטיקער באשטאנדטייל פון פיל אירע לידער, כאטש אין תוך איז זי קודם
כל א ליריקערין. אבער ביי איר גאנצער יידישער פאלקסטימלעכקייט איז דאס ניט קיין
רעגיאנאל באגרענעצטע, נאר אלמענטשלעכע פאעזיע און דערצו נאך — א בולטער באווייזן
פון לעבנסקראפט פון דער יידישער ליטעראטור. נישט נאר א באווייזן, נאר אויך א צופלוס-
קוואל וועלכער גיסט אין איר אריין נייע כוחות.

רחל בוימוואַל זאָגט וועגן זיך:

מיינע מאַרגנדיקע לידער
האַלטן היינט מיך אויף ביים לעבן.
מאַנען נאָך אַ מאָל און ווידער,
איך זאָל זיך גיט אונטערגעבן.
* * * * *
מיינע מאַרגנדיקע לידער —
כ'לייג פאַר זיי דעם קאַפּ אַנידער

וואַרטן מיר טאַקע אויף אירע נייע לידער.

בנימין ז'.

רחל בוימוואַל — 50 יאָר דיכטונג

אין 1930 איז אין מאַסקווער "צענטראַפּאַרלאַג" דערשינען דאָס ערשטע ביכעלע פון דער 15 יעריקער דאָן רחלע בוימוואַל, א.ב. "קינדער-לידער". דאָס ביכעלע איז אויפגענומען געוואָרן דורך דער יידיש-סאָוועטישער ליטעראַטור-געזעלשאַפטלעכקייט מיט גרויס באַ-גיטערונג.

פון דאָן זענען דערשינען צענדליקער ביכער און ביכעלעך פון אונדזער טאַלאַנטפולער דיכטערין. אירע קינדער-לידער און מעשה-לעך פאַר קינדער און דערוואַקסענע זענען אַרויסגעגעבן געוואָרן גישט נאָר אין יידיש, אויך אין פיל אַנדערע שפּראַכן, באַזונדערס — אין רוסיש אין אַ מיליאַניקן טיראַזש.

מיר מערקן אָפּ מיט פרייד, אַז דאָ אין אונדזער יידיש היימלאַנד האָט זיך איר פּאָעטישע שאַפונג, אַ באַפרייטע פון צוואַנג און צענזור, זיך צעבלייט מיט אַ באַזונדער שיינקייט און קראַפט — די שיינקייט און קראַפט פון פאַרוואַרצלען זיך אין היימישן ישראל-באָדן.

די זעקס זאַמלונגען דערשינען אין ישראל, במשך קאַרגע צען יאָר, באַשטעטיקן אונדזערע האַפענונגען אויף נייע פּאָעטישער עליה צום קומענדיקן האַלבן יאָרהונדערט פון איר דיכטונג.

מיר באַגריסן האַרציק דעם אַקטיוון מיטאַרבעטער פון אונדזער זשורנאַל — די אַנגעזעענע יידישע דיכטערין רחל בוימוואַל.

רעדאַקציע פון "ירושלימער אַלמאַנאַך"

”ישראל-קינסטלער“ פון גבריאל ווייסמאן

לויטן סטיל, זאץ און שורה פון א שרייבער, דערקענט מען דעם מענטש וואס שטייט הינטערן שרייבן: זיין קולטור, וויסן, כאראקטער — זיין פערזענלעכקייט. די זעלבע מסקנא גילט אויך בנוגע א קריטיקער, דהיינו: א גוטער און אויפ־ריכטיקער קריטיקער, וועלכער טייטשט־אויס ווערק פון אנדערע — אנטפלעקט זיך אליין פארן לייענער.

צו דער־א קאטעגאריע קריטיקער — אזוי פון זיין פריערדיקן בוך ”פען־פראפילן“ און אזוי פון זיין איצטיקן בוך ”ישראל-קינסטלער“ — געהער גבריאל ווייסמאן, וועלכער פארנעמט א באזונדער און וויכטיק ארט מיט זיין אריגינעלן צוגאנג ביים באהאנדלען א בילד. ער שפרודלט און פינקלט מיט טיפע געדאנקען, מיט א רייך־ניואנסירטער פאך־טערמינאלאגיע. צומאל מינצט ער נייע ווערטער און באגריפן, אבער אלע זענען זיי קלאר, פארשטענדלעך — ער ברענגט־ארויס דאס, וואס ער פילט, וואס ער וויל און דארף זאגן. דערביי שרייבט ער מיט התלהבות, מיט עקסטאז און דערברענגט אונדז צו אזא מענטשלעכער און גייסטיקער התרוממות, אז מיר פילן זיך דערהויבן, מיר ווערן גאענט צום באהאנדלטן קינסטלער, מיר באקומען זיי ליב.

פארוואס אזוי? — מחמת ווייסמאן גייט־צו צו די קינסטלער און זייערע שאפונגען מיט דער גרעסטער אחריות. ס'מאכט דעם איינדרוק ווי ער גייט נאך פוסטריט זינע קינסטלער, פארשט נאך זייערע זיגזאגישע וועגן, זייערע שטרויכ־לונגען, ביז זייערע דערגרייכונגען צום זעניט. דער לייענער? — דער לייענער לערנט א קאפיטל קאלטע און ווארעמע פארבן (און די אימפרעסיעס וואס יעדע פארב רופט ארויס); די קראפט פון א ליניע, וועגן פלאך און פאסטאז; וועגן סטרוקטור, וועגן כלערליי איזמען — א גרינטלעכע לעקציע, וואס פירט אונדז אריין אין היכל פון קונסט.

אנגעשטרענגטע אבער אויסגעלאדענע כוחות. דער אנשטרענג האט געלוינט, מחמת מיר ווערן מיטבאזוכער מיטן מחברס עקסקורסיעס איבער די קונסט־גאליעריעס, אין זייערע אטעליעס און ס'אנטפלעקט זיך פאר אונדזערע אויגן א נייע שיינע וועלט פון פארבן און ליניעס. א טריט ווייטער: ווייסמאן האט אונדז אויסגעלערנט פארשטיין און אפשאצן א קינסטלעריש ווערק, און פון דאזיקן אספעקט איז אזא מעטאד א וויכטיקער אויפטו. זיין בוך נעמט ארום 39 יידישע קינסטלער, וואס יעדער פון זיי האט זיין אייגן פנים, זיין באזונדערן גאנג און

אלע צוזאמען א גוט-צונויפגעשפילטער מאַלעריי-און-סקולפטור אַרקעסטער, וואָס פאַרשענערט און באַרייכערט אונדזער לעבן.
עס איז אַ ביז גאַר וויכטיק בוך, וואָס האָט אויסגעברייטערט און אַרויסגעבראַכט פאַר דער יידישער וועלט דעם ליכטיקן אימאַזש פון 39 ישראל-קינסטלער — אונדזער שטאַלץ!

15טע יערלעכע ליטעראַטור פרעמיע א.נ. פֿון עסקן "זכריה גאַנאָפּאַלסקי"
פֿאַר אַ בוך אין יידיש, דערשינען אין יאָר 1979

די זשורי אין צוזאמענשטעל פון די פריינט ד"ר יצחק ווארשאַווסקי, ד"ר יעקב ראטה און רעדאַקטאָר שלום קלינגער, האָבן איינשטימיק באַשלאָסן דאָס צוטיילן די 15טע יערלעכע ליטעראַטור-פרעמיע א.נ. פון עסקן "זכריה גאַנאָפּאַלסקי", וועמענס יאַרצייט עס פאַלט אויס דעם 4טן דעצעמבער, צו די שרייבער גבריאל ווייסמאַן (תל-אביב) פאַר זיין בוך "ישראל-קינסטלער" און צום דיכטער יוסף קערלער (ירושלים) פאַר זיין בוך לידער "די ערשטע זיבן יאָר".

דאָס בוך "ישראל-קינסטלער" פון גבריאל ווייסמאַן איז אַ ביז גאַר וויכטיק ווערק, וואָס דערציילט און באַהאַנדלט דעם שעפּערישן וועג פון 40 יידישע קינסטלער. דאָס בוך לידער "די ערשטע זיבן יאָר" פון דיכטער יוסף קערלער איז אַן אויפרודערנדיק בוך וועגן יידישן טראַכטן, פילן און יידישן גורל היינט צו טאָג אין דער וועלט און אין ישראל.
פאַרן פרעמיע-קאָמיטעט:

יחזקאל קאַרנהענדלער
סעקרעטאַר.

*

אין דער יידישער קולטור-געזעלשאַפֿט

ליטעראַרישער אַוונט געווידמעט אהרן צייטלין ז"ל אין ירושלים

אין היכל שלמה איז פאַרגעקומען אַ ליטעראַרישער אַוונט איינגעאַרדנט דורך דער שטאַט-פאַרוואַלטונג צוזאמען מיט דער ירושלימער יידישער קולטור-געזעלשאַפֿט. ד"ר יחיאל שיינבוך פון דער יידיש-קאָטעדורע ביים ירושלימער העברעישן אוניווערסיטעט איז אַרויסגעטראָטן מיט אַ לעקציע וועגן דער שאַפונג פון גרויסן יידישן שרייבער — פאַעט, דראַמאַטורג, עסייאַסט און פּראָזאַיקער — אהרן צייטלין ז"ל. ציטאַטן פון צייטלינס ווערק אויף צו אילוסטרירן דעם לעקטאָרס טעזיס זענען אין גאַנג פון דער לעקציע געבראַכט געוואָרן דורך יצחק בונה, וואָס האָט אויך געפירט דעם פאַרויף פון אַוונט און דורך אברהם בערניקער.

ביים פרעזידיום-טיש זענען אויך געזעסן פּראָפ. דב סדן און די אלמנה פון שרייבער רחל צייטלין.

חיים מאַלטינסקי

קורצע לידער

*

ברוך שפטרנו,
וועסט שוין אויף מיר
מיט דיין שכורן בליק ניט קוקן:
"ייד, די אויגן ניט מאַזאַליע..."
איך דאַרף זיך שוין פֿאַר דיר ניט בוקן.
זיס איז מיר אַצינד,
די אייגענע ערד אונטער די פֿיס,
אַ פֿרישע הויט פֿאַרציט
מיין אַלטע ביטערע דאַליע...

*

זעץ זיך צו, ברודערקע,
מע דאַרף נאָך אַרום מיר ניט שטיין,
עס האַוועט זיך,
רודערט זיך
און כ'האַב נאָך מיין טראַפּנדל חן.
די געשאַנקענע ליכטיקע שיין
זאָל ניט ווערן פֿאַרשטעלט,
אַז יעטווידער איינציקער טאַג —
אַ געפֿונענע וועלט!

אַ זיידע אַ געזונטער ...

די אייניקלעך
האַבן מיר שוין לאַנג ניט געזען,
מיין אויסזען זאָל זיי ניט דערשרעקן
נעם איך זיך מיניע טרוקענע ליפּן באַלעקן,
צי פֿון זיך אַ ביסל האַפֿערדיקייט,
ווי פֿון אַ טיפֿן ברונעם

א פֿולן שווערן עמער
(דאָס האַרץ הערט ניט אויף צו קלעמען),
און כ'הוסט זיך אויט,
מיט אַ פֿריילעכן קול,
פֿריש און מונטער,
זיי באַגעגענען זאָל
אַ זיידע אַ געזונטער ...

מיין אייניקל משהנקע ...

משהנקע, מיין אייניקל
באַטראַכט מיט אַ טשיקאוועס
אויף מיין קאַפּ
מיין ביסל שוואַרצע האַר די קוטשעראַווע,
און זיין פנימל שטראַלט :
— זיידע, ווען-זשע וועסטו ווערן אַלט ? ...

*

עס האָט שוין גאַר קיין שייך
נאָר אַנאָנד צו דערלאַנגען דיר —
פאַנעגיריק,
סופּערלאַטיוון,

דיפֿיראַמבן
פונקט ווי מיין אייניקל משהנקען —
די זיסע ישראל-סעכערלעך "במבנה";
נאָר אַ פעקעלע, נאָך אַ שקית'עלע,
טאַג-און-נאַכט זינג דיר די באַמבאַסטיק,
לאַקריץ-שבחים לידעלע ...

טשארלס אייזען

(צו זיין ווערן אַ בן-שמונים)

אין פארשידענע צייטן — אַמאָל ווי היינט — האָבן מענטשן געזוכט, און זוכן ווייטער אויסצודריקן זייערע געפילן און געדאַנקען, באַנוצנדיק זיך מיט מיטלען, וואָס לאָזן זיך נישט אַריינפאַסן אין דער אַדער יענער קאַטעגאָריע. מיר הערן אָפט די באַצייכענונג: פּרימיטיווע קונסט — דאָס אַרויסברענגען דעם פּאָלקלאָר פּון אַ פּאָלק דורך אַ קינסטלער, וועלכער האָט נישט קיין פּריערדיקע טעאַרעטיש-אַקאַדעמישע צוגרייטונג, נאָר אַן אינער-לעכע באַדערפעניש אויסצושניצן, אויסצוקנעטן, אויסגראַווירן — אַליין געפינען די פּאַרם וואָס זאָל אים אַנטשפּרעכן, און אויסדריקן דאָס, וואָס ס'ליגט אים אויפן האַרצן.

איינער אַזאַ יידישער קינסטלער וווינט אין מעלבורן, און זיין נאָמען איז טשארלס אייזען. זיין מעדיום איז ווי זיין נאָמען — מעטאַל. דורך מעטאַלענע פיגורן, צונויפּגע-שטעלטע סצענעס, אויסגעהאַמערט און צונויפּשווייסט — קומט צום אויסדרוק דער יידישער פּאָלקלאָר; דאָס יידישע שטעטל, וואָס עקזיסטירט נישט מער; די חופּה אויפן שול-הויף, די חופּה-שטאַנגען, די ישיבה-בחורים, די כּלה — אַלץ באַקומט אויסדרוק דורך דער פּאַרם און צונויפּשטעל, ווי דער קינסטלער זעט עס. אין זיינע מעטאַל-בילדער, וואָס זענען דריי-דימענסיאָנעל, לעבן אויף דער יידישער שניידער און שוסטער, דער שטעטלשער באַלעגאַלע און בלעכער, דער מלמד (אויפן פּריפעטשעק ברענט אַ פייערל...), אונדזער וועלט פון נעכטן, וואָס איז אַפּגעווישט געוואָרן דורכן מבול.

עס איז נאָטירלעך, אַז אַ קינסטלער זאָל געבן זיין אייגענע אינטערפּרעטאַציע פון פּאָליטישע געשעענישן, ווי דער צייטונגס-קאַריקאַטוריסט דריקט מיט דעם בלייפּעדער אויס זיין מיינונג.

אייזענס אויפן פון פיגורעלער אינטערפּרעטאַציע — איז קאַנפּראַנטאַציע. מיר זעען דאָס בילד פון רוסלאַנד אַמאָל: דאָס כאַטקעלע; דעם פּאַפּ מיטן צלם און די קראַטן. רוסלאַנד היינט: די גרויסע פּאַבריקן (אינדוסטריאַליזאַציע), דעם קאַמיסאַר מיטן רויטן שטערן און, די קראַטן — דאָס רעפּרעזענטאַטיווע פון דער מלוכה. מיר זעען בילדלעך פון דעם רוסישן יידן, וועלכן מען וויל נישט אַרויסלאָזן און מען וויל ניט האַלטן...

דעם סימבאָל פון דער אַלימפּיאַדע, און די כּוונה פון דעם סאָוועטישן ספּעקטאַקל, געזען דורך די אויגן פון אַ מערבדיקן מענטשן; דער פּידלער אויפן דאָך, דער פּלי צו דער לבנה... אַפּילו דאָס געזעלשאַפטלעכע לעבן ווערט סימבאָליזירט דורך אַ סצענקע פון דריי: דער כּבוֹד-וּכּוּכּ; דער דרשן; די שטאַרקע האַנט...

מיט דעם זעלבן מעטאד פון וויזועלער קאנפראנטאציע ווערט אויסגעהאמערט דאָס לעבן פון אַ ייד אַמאָל, זיין פרנסה און זיין היינט אין אויסטראַליע.
אין אַ גאַנצער ריי מעטאָל־סקולפּטורן ווערט אַרויסגעבראַכט דער חורבן: יאַנוש קאַרטשאַק מאַרשירט מיט די קינדער; טרעבלינקע; דער יידישער וועג אין דער געשיכטע.
די טעכנישע מיטלען, מיט וועלכע אייזען באַנוצט זיך, לאָזן זיך נישט אַריינפאַסן אין איין קונסט־קאַטעגאָריע. עס איז מעטאָל, פאַרב, לאָזונג (אויפּשריפט) וואָס צוזאַמען שאַפט עס די האַרמאָניע, וואָס קאָן מיט אַ רויק געוויסן אַנגערופן ווערן, פּאַלקלאָר אין מעטאָל. דאָס איז אַ וויכטיקער ביישטייער צו אונדזער קולטור־פאַרמעג.
דער קינסטלער טשאַרלס אייזען, וואָס איז געוואָרן אַ בן שמונים, איז פול מיט פלענער, וועלכע, לאַמיר אים ווינטשן, וועלן רעאַליזירט ווערן און באַרייכערן זיין קונסט־גאַלעריע.

*

י י ד י ש - י ד י ע ת

ישעיהו שפיגל — אַ בן שבעים וחמש

דער באַרימטער שרייבער ישעיהו שפיגל איז געוואָרן אַ בן שבעים וחמש. צו דער דאָזיקער יום טובדיקער געלעגנהייט איז אין פאַרלאַג "ישראל-בוך", דערשינען דער צווייטער באַנד פון זיין ווערק "געשטאַלטן און פּראָפּילן". דער ערשטער באַנד איז דערשינען אין פאַרלאַג "המנורה", תל־אביב, 1971.

דאָס איצט דערשינענע בוך איז דאָס 16טע פון י. שפיגל אין יידיש. הוּן לזה האָט ער אויך אַרויסגעגעבן 7 ביכער אין עברית און צוויי אין פּראַנצויזיש, דערשינענע אין "גאַלימאַר פאַרלאַג". די רעדאַקציע פון אונדזער אויסגאַבע און די יידישע שרייבער פון ירושלים באַגריסן האַרציק דעם יובילאַר און ווינטשן אים געזונט און פּריידיקע שעפּערישקייט.

בריוו אין רעדאקציע

מעלבורן,

חשובער רעדאקטאר פון "ירושלימער אלמאנאך".

אין איינעם פון אייערע זשורנאלן (נומ. 10, 1978) האב איך געפונען א קורצע דערציילונג פון יהודה פעלד "ווי אזוי דאס געמיט — אזוי דאס געשלייער". פאר אפדרוקן די דערציילונג און דערמאנען פעלדס נאמען בין איך אייך זייער דאנקבאר. ביז היינט האב איך ניט געפונען אין וועלכן ס'איז זשורנאל קיין ווארט וועגן יהודה פעלד-פעלדוירם.

מיט פעלדן בין איך געוועזן באפריינדעט פיל יארן. אין דער צייט פון דער נאצי-אקופאציע האבן מיר צוזאמענגעארבעט אין לינקע ארגאניזאציעס אין ווארשעווער געטא. ביז צו דער אנטשטייג פון פ.פ.ר. אין געטא איז יהודה פעלד געוועזן דער רעדאקטאר פון א וואכן-אויסגאבע "מארגן פריי". שפעטער איז דאס בלעטל פארוואנדלט געווארן אין א טעגלעכער אויסגאבע. די טעגלעכע צייטונג "מארגן פריי" איז געדרוקט געווארן אין טאז אויף גענשע 43, ווו פעלד איז געווען סעקרעטאר פון די געזונטהייטס-אינסטיטוציעס. די טעגלעכע אויסגאבע, וועלכע איז געדרוקט געווארן אין 550 עקעמפלארן, איז פארשפרייט געווארן אין ווארשעווער, ווי אויך אין אנדערע געטאס. מיט דער אנטשטייג פון די פ.פ.ר. אין ווארשעווער געטא איז די אויסגאבע געווארן ליקוידירט דורכן געטא-קאמיטעט פון די פ.פ.ר. יוסף לעווארטאווסקי, דער סעקרעטאר פון דער ארגאניזאציע, האט געהאלטן, אז די "מארגן-פריי" איז צו בירגערלעך. פון מיי 1942 איז פעלד געווארן דער פאראנטווארטלעכער פאר ארגאניזירן גרופן פון יידישע מיליטער-לייט אין קראנקן-שוועסטערס. די גרופן זענען שפעטער איינגעגלידערט געווארן אין די מיליטערישע אפטיילונגען פון די "גווארדיא לודאווא", וועלכע זענען אונ-טערליגן די פ.פ.ר. אויסערן געטא. דורך מיין פארמיטלונג האט פעלד אנגעבונדן א קאנטאקט מיט דער פוילישער פרוי שפילסקא, וועלכע האט אויסגעפונען א צווייטע פרוי, וועלכע האט געווינט אויף דארדאנע נומ' 1 אין ווארשע. דארט האבן זיך אויסבאהאלטן פעלדס פרוי און זיינע צוויי טעכטער. די פרוי קלאשעוויטש האט די פרוי פעלד מיט די צוויי מיידלעך אויסגעליפערט אין די הענט פון דער דייטשער זשאנדארמיע, ווו זיי זענען געווארן דערמארדעט. נאך דער מלחמה איז דער מאן פון דער פרוי קלאשעוויטש אויסגעוויילט געווארן אין צענטראל-קאמיטעט פון די פ.פ.ר. און איז אויך געווען פארזיצער פון צענטראל-ראט פון די פראפעסיאנעלע פאראיינען. אלע פרווון אוועקצוועצן די פרוי אדעלא קלאשעוויטש אויף דער באשולדיקונגס-באנק פאר איבערגעבן פעלדס פאמיליע אין די הענט

פון די נאצי-מערדער, האבן זיך נישט איינגעגעבן, ווייל זי איז געווען די פרוי פון אַ קאמוניסטישן דיגניטאר.

איך וואלט אייך געווען זייער דאנקבאר, ווען איר וואלט פארעפנטלעכט אין אייער זשורנאל די עטלעכע באַמערקונגען, ווייל זיי געפינען זיך גיט אין דער ביבליאגראפיע פון די מחברים. אין מיין בוך "יידישער ווידערשטאַנד אין נאצי-אַקופירטן פוילן", אַרויסגעגעבן אין 1979 אין ישראל, געפינט זיך אַ גרעסערע אַפּהאַנדלונג פון יהודה פעלד.

מיט חברישע גרוסן
וו. יאַבלאָנסקי

*

טייערע פרוינד פון "ירושלימער אַלמאַנאַך".

אין פאַריקן, עלפטן נומער פון אייער אויסגאַבע, איז אויף דער ערשטער זייט פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ דראַמאַטישער רוף צו אַלע יידישע קולטור-געזעלשאַפט-לעכע אַרגאַניזאַציעס אויף גאַר דער וועלט א.ג. "אַטעוועט דעם יידישן שרייבער אהרן ראַסקין". ס'איז דאָרט געאַנגען אַ רייד וועגן דעם באַקאַנטן יידיש-סאַוועטישן ליטעראַטור-קריטיקער א. ראַסקין, וועמען די סאַוועטישע אַדמיניסטראַציע זאָגט שוין יאַרנלאַנג אַפּ אין זיינע געזעצלעכע רעכט זיך אַריבערקלייבן צו זיינע טעכטער און אייניקלעך, וועלכע וווינען אין ירושלים.

דער דאָזיקער רוף איז נאַטירלעך פאַרן "ירושלימער אַלמאַנאַך", — דעם איינציקן יידישן זשורנאַל, וואָס צווישן פיל אַנדערע וויכטיקע ענינים, גיט ער אויך אַפּ פיל פּלאַץ צוליב אַלזייטיק באַלייכטן און שילדערן דעם טראַגישן מצב פון סאַוועטישן יידנטום און זיינע קולטור-פּראַבלעמען.

ס'וויילט זיך מיר אַבער וויסן ווי האַבן רעאַגירט אויף אייער רוף די יידישע קולטור-געזעלשאַפטלעכע אַרגאַניזאַציעס, צי האַבן זיי אונטערגענומען וועלכע ס'גייט אין אַקציע, כדי ווייכער צו מאַכן די הערצער פון די סאַוועטישע אַדמי-ניסטראַטאָרן זיי זאָלן זיך ענדלעך דערבאַרעמען אויף אַן עלטערן יידישן שרייבער און זיין קראַנקער פרוי און אַרויסלאָזן זיי אַ היים צו די קינדער ?
כ'ועל דאַנקבאַר זיין, אויב איר וועט מיר גענוי ענטפערן אויף מיין פּראַגע.

מיט דרך אַרץ

ד"ר אַשר בלאַנק, ירושלים, 22 פעברואר 1981

ענטפער פון רעדאקציע

חשובער ד"ר אָשער בלאַנק,

דער ערשטער און דער איינציקער, וואָס האָט זיך אַקטיוו אָפּגערופן אויף אונדזער ווענדונג איז דער באַקאַנטער העברעישער שרייבער און ליטעראַטור-קריטיקער, דער פאַרשטייער פון פען-צענטער אין ישראל און פון היגן אונעסק"א-קאָמיטעט — אונדזער פריינד חיים תורן. טאַקע אַ דאַנק זיין אינטערווענץ האָט דער אַלוועלטלעכער פען-קלוב אָנגענומען אַ באַשטימונג — דורך אַלע מעגלעכע מיטלען זיך דערשלאָגן די ווידער-פאַראייניקונג פון דער משפּחה ראַסקין אין ישראל. די ענערגישע באַמיונגען פון אַל-וועלטלעכן פען-צענטער ווערן פאַרגעזעצט.

"אָפּגערופן" האָט זיך אויך דער יידישער שרייבער און זשורנאַליסטן-פאַראייין אין ישראל. אויף אַ בריוו פון אונדזערן אַ מיטאַרבעטער, האָט דער פאַרוואַלטונגס-פאַרזיצער אידל אָפּגעזאָגט עפעס צו טאָן מיטן תירוץ, אַז דער שרייבער-פאַראייין איז נישט די אינסטאַנץ, וואָס קען מיט עפעס באַהילפּיק זיין אין דעם ענין . . .

ס'איז זייער מאַדנע וואָס אויף אונדזער ווענדונג האָבן זיך בכלל נישט אָפּגערופן פאַלגנדיקע אַרגאַניזאַציעס :

1. דער וועלט-ראַט פאַר יידישער קולטור.

2. דער יידישער פען-קלוב אין ניו-יאָרק.

3. דער אַלוועלטלעכער יידישער קולטור-קאָנגרעס.

וועגן די איבעריקע איז שוין איבעריק צו דערמאָנען . . .

מיר זענען איבערצייגט, אַז אונדזערע קולטור-אָרגאַניזאַציעס זענען, חלילה, נישט גלייכגילטיק צום טרויעריקן גורל פון אַ יידישן ליטעראַט אין ראַטנפאַרבאַנד, נאָר פשוט צוליב די טאַג-טעגלעכע באַמיונגען ביים שטאַרקן יידישע קולטור און ליטעראַטור, האָט מען פאַרזען אַז איינער פון אירע שעפער געפינט זיך אין אַ ביטערער און ביז גאָר געפערלעכער לאַגע. ס'איז נישט מער ווי אַ שטאַרק פאַרדריסלעכער פאַקט.

דאַנקען מיר אייך, טייערער פריינד אָשער בלאַנק, וואָס מיט אייער אינטערעס האָט איר אונדז געגעבן די געלעגנהייט ווידער באַנייען אונדזער ווענדונג: ראַטעוועט דעם יידישן שרייבער אַהרן ראַסקין !

*

וועלטראַט פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור

פרעסע קאָמוניקאַט

1. די שארית הפליטה-קאָנפֿערענץ אין ישראל

די פריינד יצחק קארן און סטעפֿאַן גראַיעק האָבן מיטגעטיילט וועגן דער וועלט-קאָנפֿערענץ פון דער שארית הפליטה, וואָס וועט פֿאַרקומען אין ישראל אין דער 2טער העלפט פון חודש יוני 1981, אין וועלכער עס וועלן זיך באַטייליקן עטלעכע טויזנט געוועזענע קאָ-צעטלער. אין שייכות מיט דעם איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז דער וועלטראַט פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור זאָל איינאַרדענען פֿאַר די דעלעגאַטן וואָס וועלן זיך באַטייליקן אין דער קאָנפֿערענץ, אַ ספּעציעלע ייִדישע קולטור-פֿאַראַנשטאַלטונג, זונטיק דעם 21טן יוני. מערערע פרטים וועגן דעם וועלן באַצייטנט געמאַלדן ווערן.

2. יידן פון פּוילן זיך אָנגעשלאָסן אין וועלטראַט

די דעלעגאַציע פון די פּוילישע יידן צום וועלט-ציוואַמענפֿאַר פון ייִדישן וועלט-קאָנגרעס, וואָס איז גאַר-וואָס פֿאַרגעקומען אין ירושלים, אין באַשטאַנד פון ה' שמעון שורמיי — דירעקטאָר פון ייִדישן מלוכה-טעאַטער אין וואַרשע, ה' שמואל טענענבלאַט — הויפט רעדאַקטאָר פון וואַכנבלאַט "פֿאַלקס-שטימע", און ה' משה פינקעלשטיין — פֿאַרזיצער פון די ייִדישע קהילות אין פּוילן, האָבן זיך געטראָפֿן בעת זייער באַזוך אין לאַנד, מיט יצחק קארן און סטעפֿאַן גראַיעק, פון דער ביוראָ פון וועלטראַט פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור. אויף דער באַגעגעניש האָט די דעלעגאַציע פון פּוילן מיטגעטיילט, אַז זיי האָבן די זאַך באַהאַנדלט אין וואַרשע און האָבן באַשלאָסן אַרייַנצוטערען אין וועלטראַט פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור און דערביי אויסגעדריקט דעם ווונטש צו זיין אַקטיוו אויף פֿאַרשידענע קולטור-געביטן.

נאָך אַ מיינונגס-אויסטייש, אין וועלכן עס האָבן זיך באַטייליקט י. קארן, י. סטאַלאַרסקי, ה. אַשעראָוויטש, מ. חלמיש, ד. שטאַקפּיש, אַ.א. ווערט איינשטימיק אָנגענומען דער פֿאַרשלאָג פון י. קארן, אַז מ'זאל מיט צופּרידנהייט אויפּנעמען דעם באַשלוס פון דער דעלעגאַציע און זיי איינשליסן אין וועלטראַט.

3. סעמינאַר פֿאַר ייִדיש-לערער אין מכוון גרינבערג

נאָך לענגערע אונטערהאַנדלונגען מיט דער לייטונג פון דערציאונגס-דעפֿאַרטאַמענט פון דער ייִדישער אָגענץ און לייטונג פון מכוון גרינבערג, איז דעפיניטיוו דערגרייכט געוואָרן, אַז דער מכוון גרינבערג וועט איינאַרדענען אַ סעמינאַר פֿאַר ייִדיש-לערער אין די זומער-חדשים. אין דעם ויכוח וואָס האָט זיך אַנטוויקלט אַרום דעם ענין איז אַרויסגעזאָגט געוואָרן

א מיינונג, אַז צוזאַמען מיט לערער פון חוץ לארץ זאָלן אויך לערער פון ישראל איינ-געשלאָסן זיין אין דער רשימה פון באַטייליקטע אין דעם דערגאַנצונגס-סעמינאַר. ס'איז אַנגעוויזן געוואָרן, אַז אין ישראל איז דרינגענדיק נויטיק צוצוגרייטן אַ צאָל לערער פאַר יידיש-לימודים אין לאַנד. ס'איז באַשטימט געוואָרן אַ קאַמיסיע פון י. קאַרן, י. הרכבי און ח. פינקעלשטיין צו פאַרהאַנדלען מיטן מכוון גרינבערג און דער לייטונג פון דער סוכנות, וועגן די באַדינגונגען פון צוגרייטן דעם דערגאַנצונגס-סעמינאַר פאַר יידיש-לערער.

אין יידישן "פען"-קלוב

מאַטעס אַליצקי, מאיר יעלין און חיים מאַלטינסקי קריגן פרעמיעס פֿון יידישן "פען"-קלוב

דער יידישער "פען" קלוב האָט אָנהויב יאָר 1980 געקראָגן פון אַ נדבן טויזנט דאָלאַר אויסצוטיילן ווי אַ פרעמיע צו אַ מחבר פון אַ בוך, וואָס איז דערשינען אין 1979 אָדער 1980. עס האָט אונדו געפרייט די שעפּערישקייט און די מי, וואָס מחברים ווייזן אַרויס סיי אין שאַפן און סיי אין פובליקירן זייערע ווערק.

די זשורי פון "פען" קלוב האָט פון דער גרויסער צאָל צוגעשיקטע ביכער פרעמירט די פאַלגנדע (לויטן א"ב פון די נעמען פון די מחברים):

מאַטעס אַליצקי, פאַר זיין בוך "לידער פון פריער און איצטער", אין וועלכע עס ווערן אויך אַריינגענומען 11 אַפּגעפונענע לידער פון זיין ברודער, דעם דיכטער און קדוש ברוך אַליצקי ;

מאיר יעלין (ישראל), פאַר זיין געטאַ-נאָוועלע "די מיראַזשן פונעם אַמאַק-לויפער אַרסקאַר גריק".

און דעם דיכטער חיים מאַלטינסקי (אויך פון ישראל), פאַר זיין בוך לידער "פרישע ווינטן".

ביי דער געלעגנהייט וויל די זשורי באַדאַנקען די מחברים, וועלכע האָבן צוגעשיקט זייערע ביכער. מיר דאַנקען און שאַצן דאָס אַפּ.

די זשורי איז באַשטאַנען פון ש. אַפּטער, י. הירשהויט, שאול מאַלץ און ד"ר אליהו שולמאַן.

צו הילף דעם ירושלימער אלמאנאך

מיר דאנקען הארציק די פריינד פון אונדזער אויסגאבע פאר זייערע באשטייערונגען :

	1. יידישער אַרבעטער-קאַמיטעט, אַטראַן-צענטער פאַר יידישער קולטור, ניו-יאָרק	\$ 150
	2. קאַמיטעט פאַר יידיש אין טאַראַנטאַ (קאַנאַדע) באַזונדערע מיטגלידער פון קאַמיטעט :	\$ 250
	3. י. ב. זאַלצבערג	\$ 50
	4. ש. ליפשיץ	\$ 50
	5. יוסף סילווער	\$ 20
	6. אהרן פיינער	\$ 10
	7. חיים בערניקער	\$ 10
	8. אברהם קאץ	\$ 10
	9. אהרן גרין	\$ 10
	10. אלעקס ראבין (לאַס-אַנג'עלעס)	\$ 100
	11. שרה און משה פרידמאן (דעטרויט)	\$ 100
	12. יידישער קולטור-קלוב פון לאַס-אַנג'עלעס	\$ 50
	13. בנימין ווייסמאן, מעלבורן (אויסטראַליע)	\$ 50
	14. טשאַרלס אייזען, מעלבורן (אויסטראַליע)	\$ 92

אין לאַנד

	1. מיט גרויס פריינד מעלדן מיר אונדזערע לייענער און דער וועלטראַט פאַר יידישער שפראַך און קולטור אונטער דער אַנפירונג פון ח' יצחק קאַרו, האַט איינגעשלאָסן אין זיין פאַרצווייגטער טעטיקייט אויך אונדזער "ירושלימער אלמאנא-נאך" און סובסידירט פאַר דעם דאָזיקן נומער	2.500 שקלים
	2. דער באַוווּסטער כלל-טווער ש. שלעסער (תל-אביב) — איבערגעגעבן דורך פריינד ז. אפפל פון קיבוץ "כפר מנחם"	3.000 שקלים
	3. דער כלל-טווער יוסף בערמאן (מאַיאַמי)	350 שקלים
	4. אונדזערע טייערע לייענער און פריינד :	
	פרוי רחל שמעלצינגער (קיראון)	100 שקלים
	שלום סודיט (נהריה)	30 שקלים
	רפאל אולאַנאווסקי (רמת גן)	20 שקלים
	חיים פאַסלושני (רמת גן)	20 שקלים

מיר דריקן אויס דעם גרעסטן דאנק דעם מרכז הקליטה (אבסארבציע-מיניס-טעריים) פאר דער ממשותדיקער הילף ביים פארשפרייטן 200 עקזעמפלארן אין איבער 60 ביבליאטעקן פון לאַנד.

אַ באַזונדערן דאנק אַלע אונדזערע פּריינד, וועלכע פאַרשפּרייטן מיט גרויס טרײַשאַפט און ליבע דעם "ירושלימער אַלמאַנאַך":

אין אויסטראַליע: די קולטור-טוער טשאַרלז אייזען, בנימין וויסמאַן, אברהם זשעלעזניקאָוו; די שרייבער מ. אייזענבוד, שבע גלאַס-ווינער; די גרויסע יידישע אַרטיסטין רחל האַלצער און יהודית וואַרשאַווסקי — סעקרעטאַר פון קולטור-קלוב "קדימה".

אין די פאַרייניקטע שטאַטן: דעם "ציקאַ"-פאַרלאַג און ביכער-צענטראַלע (י. גוטקאוויטש); שרה און משה פרידמאַן (דעטרויט), פרוי רבקה און פראַפ' יעקב טאַלפּין (ברוקלין).

אין קאַנאַדע: פרוי מאַניע ליפשיץ און ש. ליפשיץ (טאַראַנטאַ).

ביים שליסן דעם נומער 12 פון אונדזער אויסגאַבע איז צו אונדז דערגאַנגען די טרויעריקע ידיעה וועגן פּלוצעמדיקן טויט פון אונדזער פּריינד פון לאַס-אַנדזשעלעס — דעם אַנגעזעענעם קולטור-עסקן און קולטור-בויער

אַלעקס ראַבין ז"ל

מיט דריקן אויס אונדזער טיפסטן מיטגעפיל זיין פּאַריתומטער משפּחה און דעם יידישן קולטור-קלוב אין לאַס-אַנדזשעלעס.

רעדאַקציע פון "ירושלימער אַלמאַנאַך"